CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI ILDIKÓ

A POLITIZÁLT GAZDASÁGI RENDŐRSÉG

A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY, 1945–1948

Nemzeti Emlékezet Bizottsága | Budapest, 2015

NEB
NEMZETI EMLÉKEZET BIZOTTSÁGA

NEB Könyvtár

Szerkesztette: Bank Barbara

Köszönetet mondunk az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának a kutatáshoz nyújtott segítségéért.

Felelős kiadó: a NEB Hivatalának főigazgatója
Olvasószerkesztő: Simon István
Borítóterv: DOS Studio
Könyvterv: Varga Júlia
Nyomta: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter

ISSN 2415-9573
ISBN 978 615 80191 56

TARTALOM

A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY (1945. SZEPTEMBER 1.–1948. DECEMBER 15.) 9

Előszó 9

„Szükség van gazdasági rendőrségre" 12

A gazdaságrendészeti feladatok országos kiterjesztése 31

A gazdasági rendőrség politikai szerepvállalása 39

„A pék kilopta a sót a kenyérből" – razziák a fővárosban 55

A gazdasági rendőrség „gazdasági ügyei" 72

Villányi András félreállítása 82

DOKUMENTUMOK A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG TÖRTÉNETÉBŐL 95

A forrásközlés szempontjai 95

1. Fogass József javaslata a gazdasági rendőrség felállítására (1945. április 2.) 99

2. Kossa István levele Rákosi Mátyáshoz a gazdasági rendőrség ügyében (1945. augusztus 8.) 103

3. Farkas Mihály válaszlevele Kossa Istvánnak (1945. augusztus 21.) ... 105

4. Fehér Lajos felterjesztése a gazdasági rendőrség feladatkörének meghatározásáról (1945. augusztus 14.) 107

5. Erdei Ferenc ideiglenes hozzájárulása a gazdasági rendőrség felállításához (1945. szeptember 1.) 110

6. Kimutatás a Gazdaságrendészeti Osztály szervezetéről és személyi állományáról (1945. szeptember 24.) . . . 111

7. Rónai Rudolf jelentése Sólyom Lászlónak a GRO szervezetéről és személyi állományáról (1945. szeptember 28.) . . . 115

8. A Gazdaságrendészeti Osztály 1945. decemberi átszervezése (1945. december 12.) . . . 120

9. A Budapesti Főkapitányság Szervezési Osztályának jelentése a GRO átszervezéséről (1945. december 19.) . . . 127

10. Vas Zoltán előterjesztése a belügyminiszterhez a lefoglalt élelmiszerek ügyében (1945. november 15.) . . . 129

11. Bárányos Károly közellátásügyi miniszter átirata Nagy Imre belügyminiszternek (1945. november 19.) . . . 133

12. A Közellátásügyi Minisztérium Törvényelőkészítő Osztályának feljegyzése a belügyminiszter részére (1945. november 20.) . . . 135

13. Sólyom László levele Bárányos Károly közellátásügyi miniszternek a gazdasági rendőrséget ért vádak tárgyában (1945. november 20.) . . . 139

14. A Belügyminisztérium válaszlevele Bárányos Károly közellátásügyi miniszter átiratára (1946. július 12.) . . . 150

15. Ladányi József rendőr őrnagy jelentése a gazdasági rendőrség számára kiutalt természetbeni juttatásokról (1946. január 17.) . . . 154

16. Császár Emil rendőrnyomozó őrnagy bizalmas jelentése a gazdasági rendőrség vezérkaráról (1946. január 17.) . . . 159

17. Szabó rendőrnyomozó alezredes összefoglaló jelentése a gazdasági rendőrségről (1946. január 18.) . . . 167

18. Jelentés a gazdasági rendőrség munkájáról a fővárosban (1946. február 1.) . . . 170

19. A gazdasági rendőrség jelentése Vas István fiának gyanús ügyleteiről (1946. február 9.) . . . 173

20. A gazdasági rendőrség heti kimutatása a lefoglalt árucikkekről (1946. február 17.) . . . 175

21. Villányi András havi jelentése a készletbejelentési rendelet betartásáról (1946. február 23.) . . . 177

22. Villányi András javaslata a Gazdaságrendészeti Osztály újabb átszervezésére (1946. február 25.) . . . 179

23. Sólyom László napiparancsa a budapesti kerületi bűnügyi nyomozócsoportok GRO-nyomozókkal való megerősítéséről (1946. március 11.) . 182

24. Kimutatás a gazdasági rendőrség ügyforgalmáról 1946. február 19. és március 2. között (1946. március 3.) . . . 184

25. Rajk László körrendelete a gazdasági rendészeti feladatok ellátásáról a vidéki és vármegyei főkapitányságokon (1946. augusztus 2.) . . . 185

26. Bárányos Károly levele Rajk László belügyminiszter részére (1946. szeptember 14.) . . . 188

27. Rajk László belügyminiszter rendelete a gazdasági rendőrség ügyosztállyá szervezéséről – részlet (1946. december 24.) . . . 191

28. Villányi András pályázati felhívása a hároméves terv büntetőjogi védelméről szóló jogszabálytervezet elkészítésére (1947. május 12.) . . . 193

29. A Gazdaságrendészeti Osztály feljegyzése az Egyesült Izzó ügyében (1947. december 24.) . . . 197

30. Radványi Dezső jelentése a VII. alosztály működéséről (1948. február 28.) . . . 199

31. Péter Gábor jelentése az ÁVO és a BM viszonyáról (1948. július) . . . 212

32. Kádár János belügyminiszter rendelete a Gazdasági Rendészeti Ügyosztály megszüntetéséről (1948. november 25.) . . . 222

33. A BM ÁVH jelentése a Nemzeti Kereskedelmi Rt. vezetőinek útlevélkérelméről (1949. augusztus 25.) . . . 224

34. Perújítási indítvány dr. Villányi András és Villányi Ernő ügyében (1954. szeptember 3.) . . . 226

35. A Legfelsőbb Bíróság ítélete dr. Villányi András perújítási ügyében (1955. október 13.) . . . 238

36. Non György legfőbb ügyész igazolása dr. Villányi András ártatlanságáról (1956. május 21.) . . . 246

FÜGGELÉK 249

Kislexikon 251

Rövidítések jegyzéke 265

Források és irodalom 269

Névmutató 275

A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY (1945. SZEPTEMBER 1.–1948. DECEMBER 15.)

Előszó

Az 1944-ben hadműveleti területté vált Magyarország a második világháború végére nemzeti vagyonának negyven százalékát, az 1938. évi nemzeti jövedelmének mintegy ötszörösét, népességének hat-hét százalékát elvesztette, s évekig tartó munkaerő-kiesést okozott a hadifoglyok nyolcszázezerre becsülhető száma. A lerombolt, kifosztott és kivérzett országban a legfontosabb feladattá a pusztulás felmérése, a károk helyreállítása, a gazdasági élet, a termelés megindítása, azaz az újjáépítés vált, amelyet jócskán nehezített a fegyverszüneti egyezmény értelmében a Szovjetuniónak járó jóvátétel miatti nagymértékű tőkekivonás. Az alapvető termelési eszközök, gépek, nyersanyagok és élelmiszerek hiánya a háborús viszonyoknál is szigorúbb készletgazdálkodást követelt.[1] A gazdaság dezorganizálódása

1 ÁBTL 4.1. A-2110. A szervezkedés, a kémkedés és a szabotázs büntetőjogi megítélésének rövid történeti áttekintése. 1970. 8.

miatt szabad gazdálkodásról szó sem lehetett, így a hatóságok a háború alatt már alkalmazott kötött gazdaság bevezetésével próbálták normalizálni a helyzetet. A kormányzó pártok vezetői, bal- és jobboldalon egyaránt, a korlátozó intézkedésekben látták a megoldást, azonban a kötött gazdálkodás jövőjét eltérően ítélték meg. Míg a polgári pártok a gazdasági élet konszolidációjával párhuzamosan felszámolandónak tartották, addig a hatalmát fokozatosan érvényesítő kommunista párt a tőke visszaszorítását, a termelés és elosztás befolyásolását, a már akkor megfogalmazódó államosítás kiterjesztését várta a kötött gazdálkodás rendszerétől.[2]

Az érintett minisztériumok valóságos rendelethozási dömpingben próbálták felülről, mesterségesen befolyásolni a piaci viszonyokat. A kötött gazdaság hátránya volt, hogy aprólékos, de gyakran cseppet sem ésszerű szabályozási rendszerével szinte ösztönzött a törvénysértésre, hiszen erősen gátolta a kereskedők, kistermelők haszonszerzéshez fűződő érdekeit. Az alapvető cikkek hiánya, az egyre inkább égbeszökő árak a feketegazdaságnak kedveztek. A kötött gazdaság rendeletei értelmében a békeidőben legálisnak számító kereskedelmi fogások nagy része is törvénytelenségnek számított, pedig ezek elsősorban a megélhetést, a túlélést szolgálták. Ilyen körülmények között a hatóságoknak folyamatosan ellenőrzéseket kellett végezni, a társadalmat a változó rendszer egyre szigorodó keretei közé szorítani, és szankciókkal sújtani a tetten ért szabályszegőket.[3] Ennek egyik eszközeként szerveződött meg többek között a gazdasági rendőrség is.

A gazdasági viszonyok rendőri felügyelete pártjavaslatra vetődött fel. Az eredetileg a „gazdasági rend" védelmére létesített szervezet az árdrágítók, feketézők stb. elleni kíméletlen küzdelem jegyében, közvetlenül a Magyar Kommunista Párt (MKP) útmutatásai szerint, rendészetileg biztosította a kötött gazdálkodás, az infláció miatt elburjánzott gazdasági bűncselekmények üldözését, sőt ennek égisze alatt a hagyományos gazdasági kapcsolatok tudatos szétzilálása terén is kitüntette magát. Feladata volt a háborús bűnösök által okozott gazdasági károk feltárása és felszámolása, a közellátás, az állam pénzügyi és gazdasági érdekei ellen irányuló bűncselekmények, gazdasági szabotázsok, gazdasági javak nem célszerű felhasználásának felderítése, a magyar állam külföldön levő gazdasági érdekeltségeinek számbavétele és azok mozgósítása, ideértve a magyar állampolgároknak már a „fasiszta rezsim" törvényeinek megszegésével is külföldre ajánlott és ott elhelyezett pénz- és értékcikk-követeléseit.[4]

Az apparátus feladata elsősorban a megelőzés és az elrettentés volt, valamint az, hogy a közellátás és az egész gazdaság katasztrofális helyzetének orvoslására hozott rendeletek betartására kényszerítse a polgárokat. Ezt kiegészítette a „síberek, feketézők légiója", illetve az „árurejtegető tőkések" ellen irányuló általános propaganda, amely az esetek többségében a gazdasági nehézségek okaként és nem következményeként állította

2 Az irányított gazdaságnak rövid idő alatt rendkívül bonyolult rendszere alakult ki, amelynek csúcsszerve az 1945 decemberében felállított Gazdasági Főtanács volt. A háború utáni gazdasági élet szükségleteinek és rendes menetének biztosítására létrejött testület elnöke a mindenkori kormányfő volt, ám napi ügyekben a főtitkár, a kommunista Vas Zoltán döntött. Hasonló, ha nem nagyobb hatáskörrel bírt az 1947. június 1-jével életre hívott Országos Tervhivatal, amely a magyar gazdaság szovjet mintára történő átalakítását, majd tervgazdaságként való működését irányította. Az Országos Tervhivatal első elnöke a szociáldemokrata Vajda Imre lett (főtitkára a kommunista Berei Andor), őt 1949-ben Vas Zoltán követte, aki 1953-ig állt a szervezet élén.

3 Amennyiben a gazdasági életre is kiterjesztjük Révai József 1945 nyarán elhangzott „szentenciáját", minden olyan személy reakciós volt, aki nem a kommunista párt gazdaságpolitikáját szolgálta ki, aki kétségbe vonta a kötött gazdálkodás bevezetését.

4 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 1–2. Fogass József javaslata a gazdasági rendőrség felállítására, 1945. április 2.

be a visszaéléseket. A közhangulatban – nem utolsósorban a propaganda hatására – végül is egyre inkább összemosódott a nyerészkedés a nyereséges vállalkozással.[5]

„Szükség van gazdasági rendőrségre"

1944. december 21–22-én, miközben az ország nyugati felén még folytak a harcok, Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Utóbbi – sok egyéb teendője ellenére – az elsők között vette napirendre a rendőrség megszervezésének ügyét. Az új szervezetnek elsődlegesen politikai és közrendészeti feladatokat kellett volna ellátnia, s mindezt egy olyan kaotikus helyzetben, amikor a fokozatosan kiépülő szovjet katonai igazgatás mellett még hivatalosan – igaz, inkább már csak maradványaiban – a Horthy-rendszer által működtetett rendőrségi szervezet is fennállt.[6] 1945 januárjában, Erdei Ferenc belügyminiszternek a szovjet katonai vezetés képviselőjével folytatott tárgyalásait követően, számos intézkedés történt a magyar államrendőrség újjászervezésére.

Mint ismeretes, ez végül két helyszínen, két kommunista vezetővel indult meg: az Erdei által megbízott Tömpe Andrással Debrecenben és – szovjet indíttatásra – az MKP felső vezetése által kinevezett Péter Gáborral Budapesten. Ennek a kettősségnek lett az eredménye végül, hogy az 1945 májusában kihirdetett kormányrendelettel megalakult a Tömpe vezette Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya, illetve a Péter által irányított Magyar Államrendőrség

5 Pető–Szakács 1985, 67–76.

6 A politikai rendőrség megszervezéséről lásd bővebben Palasik 2000, 33–55.; Krahulcsán–Müller 2009.

Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya (PRO). A teljesség kedvéért szükséges megemlíteni, hogy 1945 márciusával katonai vonalon is megkezdődtek a politikai nyomozások Pálffy György százados vezetésével a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályán (Katpol).[7]

Az ekkor megalakult politikai és katonai nyomozó szervekhez képest valamivel később, 1945 őszén került sor gazdaságrendészeti feladatokat ellátó új szervezet felállítására, holott annak igénye már jóval korábban felmerült.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. február 15-i ülésén vette napirendre Budapest ellátásának ügyét, s határozatot hozott a Közellátási Kormánybiztosság felállításáról. Élére Vas Zoltánt nevezték ki, egészen széles hatáskörrel: Budapest közellátási kormánybiztosaként az egész ország területéről gyűjthetett élelmiszereket és az ellátáshoz szükséges más cikkeket, továbbá hatáskörébe utalták a gyermekek és asszonyok Budapestről történő esetleges kitelepítését is.[8]

A gazdasági rendőrség mintegy előfutáraként a Budapesti Közélelmezési Kormánybiztosság mellett már 1945 tavaszán létezett a Közellátási Ellenőrzési Főcsoport, más néven közellátási rendészet. Megalakulásának körülményeiről és magáról a szervezetről egyelőre kevés tudható, de akkori vezetőjének, Fogass Józsefnek egy 1945. április 2-án kelt javaslatában – amelylyel az MKP Központi Vezetőségéhez (KV) folyamodott – már olvashatunk a közellátási rendészet szervezetéhez hasonló gazdasági rendőrség felállításának szükségességéről.[9] Ebben kifejtette, hogy a gazdasági közállapotok alapos ismerőjeként és ezen a területen működő szakemberként szükségesnek tartja

7 A Katonapolitikai Osztály szervezetéről bővebben lásd Okváth 2000, 57–96.

8 Szűcs 1997, 205.

9 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 1–2. Fogass József javaslata a gazdasági rendőrség felállítására, 1945. április 2.

egy ún. gazdasági rendőrség megalakítását. Véleménye szerint „politikai rendőrségünk mai szervezettségével és felkészültségével fogva [sic!] nem látszik teljesen alkalmasnak arra, hogy nagy horderejű gazdasági bűncselekményeket fel tudjon deríteni." Ezért „a politikai rendőrségtől független, de ugyanolyan hatáskörrel rendelkező gazdasági rendőrséget kell felállítanunk, amely úgy tagjai szakképzettsége, mint a szocializmus harcával szemben tanúsított áldozatkészsége folytán alkalmas arra, hogy a burzsoázia egyre erősödő támadását, mely főleg gazdasági téren jelentkezik a legnagyobb veszéllyel, visszaverhesse, illetőleg megsemmisítse. A megszervezendő rendőri szerv személyzetének megválasztásánál a szakismeret mellett elsősorban is a párthűséget, az elszánt harci készséget kell alapul venni, mert ez a szerv közvetlen érintkezésben állana a finánckapitalizmusnak és a gyarmati tőkének mindenre kész exponenseivel..."[10]

Fogass fontosnak tartotta a közvetlen rendőri hierarchiából kiemelni és az érdekelt minisztériumok főhatósága alá vonni az új gazdasági szervet, amely felett – ahogy ezt egy későbbi javaslatában konkrétabban kifejti – a felügyeleti jogkört a minisztertanács, a fegyelmi jogkört pedig a belügyminiszter gyakorolhatná. A leendő gazdasági rendőrség feladatait az alábbiakban állapította meg:

„I. A háborús bűnösök által okozott gazdasági károk feltárása és felszámolása.

II. A közellátási érdekek ellen irányuló bűncselekmények elleni küzdelem. (A mai közellátási rendészet feladata volt).

III. A fiatal demokrata állam pénzügyi és gazdasági érdekei ellen irányuló bűncselekmények (gazdasági szabotázsok, a gazdasági javak nem célszerű felhasználása stb.) felderítése és leküzdése.

10 Uo. Erről lásd még Polák György 2004, 131–132.

IV. A magyar állam külföldön levő gazdasági érdekeltségeinek számbavétele és azoknak mozgósítása, ideértve természetesen a magyar állampolgároknak már a fasiszta rezsim törvényeinek a megszegésével is külföldre kiajánlott és ott elhelyezett pénz- és értékcikk-követeléseit is."[11]

Fogass József kitért arra is, hogy természetesen a gazdasági rendőrség feladata lenne a jövőben esetlegesen felmerülő kötött gazdálkodással, devizagazdálkodással kapcsolatos rendeletek betartatása. Választ azonban nem kapott.

1945 augusztusában a közben állását vesztett Fogass újabb felterjesztést írt a pártvezetőség felé, amelyben ismét szorgalmazta a gazdasági rendőrség létrehozását, és ezen kívül további javaslatokkal is élt. Ezúttal magas pártfogóra is szert tett Kossa István, a Szakszervezeti Tanács főtitkára személyében. Kossa, több más kommunista politikus mellett, sürgette a gazdasági rend biztosítását, így egy különálló gazdasági rendőrség létrehozását is. Rákosi Mátyásnak címzett 1945. augusztus 8-i levelében a gazdasági rendőrség tényleges feladatát részletezte, amely – nézete szerint – összességében a teljes gazdaság ellenőrzésére kiterjedt volna: „Itt elsősorban nem az apró kis feketézők ellenőrzésére gondolunk, hanem ha az a szerv jól kiépül, és beépíti magát a bank- és kereskedelmi életbe, akkor ennek a szervnek a feladata lenne, hogy a bűnös manipulációkat megakadályozza, amelyek nagy részben hozzájárultak a mai helyzet kialakulásához."[12] Megemlítette, hogy korábban már tettek javaslatot a gazdasági rendőrség felállítására, de azt Farkas Mihály azzal utasította el, hogy nem aktuális. Kossa úgy érvelt továbbá, hogy „a gazdasági ellenőrzés nem lehet a rendőrség

11 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 1–2. Fogass József javaslata a gazdasági rendőrség felállítására, 1945. április 2.

12 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 4. Kossa István levele Rákosi Mátyáshoz a gazdasági rendőrség ügyében, 1945. augusztus 8.

feladata, hanem erre a célra külön szakemberekből álló testületet kell létrehívni". A Szaktanács főtitkára tehát a pártvezetés támogatását kérte egy a rendőrségtől – és így a belügyminisztertől – független gazdasági rendőrség felállításához, és ajánlatot tett a szerv vezetőjére is Fogass József személyében. Kérte a főtitkárt, hogy fogadja védencét, illetve próbáljon hatni az ügyben illetékes Farkas Mihályra.[13]

A fenti levélre a meglehetősen egyértelmű válasz augusztus 21-én érkezett Farkas Mihálytól, aki ekkor az MKP KV titkára, valamint a Belügyminisztérium politikai államtitkára is volt, így utóbbi tisztében hozzá tartoztak a rendőrségi ügyek. Közölte Kossával, hogy a gazdasági rendőrség szervezés alatt áll, és részben már működik is. Továbbá értesítette, hogy az új hatóság csakis a Belügyminisztérium irányítása alatt fog tevékenykedni, mert „nem engedhető meg az, hogy a különböző minisztériumoknak önálló rendőrségük legyen." Fogass Józsefet pedig nem áll módjukban alkalmazni, mert „Vas elvtárs" elbocsátotta.[14] A szándék nyilvánvaló volt: a politikai rendőrség mellé szintén egy kizárólag kommunista befolyás és irányítás alatt működő gazdasági rendőrség felállítása.

A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya formálisan már 1945. június 28-án javaslatot tett „gazdasági rendőrség" felállítására, vagyis a gazdasági viszonyok rendőri felügyelet alá helyezésére. Fehér Lajos,[15] a PRO akkori helyettes vezetője augusztus 14-én pedig az „ügyvitel során mind gyakrabban előforduló gazdasági

13 Kossa levelének tetején olvasható Rákosi kézírásos megjegyzése Farkas Mihálynak címezve: „Vas elvt[árs] óva int Fogastól. VIII. 19. R." PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 4.

14 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 9. Farkas Mihály válaszlevele Kossa Istvánnak a gazdasági rendőrség ügyében, 1945. augusztus 21.

15 Fehér Lajos 1945–1946-ban Péter Gábor helyettese volt. Személyéről bővebben lásd Papp 2011.

természetű háborús és népellenes bűncselekmények szakszerű lenyomozása végett" egy feliratban indítványozta Erdei Ferenc belügyminiszternél az új szervezet létrehozását. A politikai rendőrség új részlege a javaslatban a Gazdaságpolitikai Alosztály nevet kapta. Az ebben megállapított feladatköre egyértelműen utalt megtorló és megelőző, illetve felderítő jellegére.[16] Fehér Lajos felterjesztésére 1945. szeptember 1-jén érkezett válasz a Belügyminisztériumból, amelyben a felettes szervek „ideiglenesen" hozzájárultak az alosztály működéséhez, valamint kilátásba helyezték, hogy a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának „küszöbön álló megszervezése alkalmával az alosztály tekintetében" végleges intézkedések várhatóak.[17]

A gazdasági rendőrség szerveződéséről csak 1945. augusztus legvégén kaptak szárnyra a hírek a sajtóban. A *Szabad Szó*, a Nemzeti Parasztpárt napilapja 1945. augusztus 30-i számában Rónai Sándor akkori közellátásügyi miniszter sajtónyilatkozatáról tudósított, aki beszámolójában megjegyezte, hogy „szükség van gazdasági rendőrségre, mely csak a közellátás ügyeinek ellenőrzésével foglalkozik." Végül hozzáfűzte, hogy „a gazdasági rendőrség már szervezés alatt áll."[18] Ugyanezen a napon az MKP központi lapja, a *Szabad Nép* első oldalon közölt cikkében tett említést Rónai Sándor nyilatkozatáról, amely szerint a miniszter közölte, hogy: „Működésbe lép az árak ellenőrzésére a gazdasági rendőrség..."[19] A kisgazdapárti *Kis Újság* már bővebben informálta olvasóit „Gazdasági rendőrség alakul" című

16 MNL OL XIX-B-1-r 3. d. 119. sorsz. – 1945. Fehér Lajos felterjesztése a gazdasági rendőrség feladatkörének meghatározásáról, 1945. augusztus. (Lásd a 4. dokumentumot.)

17 MNL OL XIX-B-1-r 3. d. 119. sorsz. – 1945. A Belügyminisztérium ideiglenes hozzájárulása a gazdasági rendőrség felállításához, 1945. szeptember 1.

18 *Szabad Szó,* 1945. augusztus 30. 3.

19 *Szabad Nép,* 1945. augusztus 30. 1.

tudósításában: „Új biztonsági szerv a közellátás érdekében. A kormány elhatározta, hogy gazdasági rendőrségi szervezetet állít fel. Ez a gazdasági rendőrség most áll szervezés alatt, de rövidesen megkezdi működését. Elsősorban a gazdasági rendőrség feladata lesz ügyelni arra, hogy a kiadott rendeleteket pontosan hajtják-e végre, ellenőrzi a terménybeszolgáltatásokat, a malmok működését, igyekszik megakadályozni a csempészést. Budapesten a gazdasági rendőrség a feketepiacot fogja figyelni, a tőzsde körüli feketézőket és valutázókat, ugyanakkor pedig vigyáz majd az élelmiszerfronton is, nehogy valamilyen fontos rendeletet a közönség kárára kijátszanak. A gazdasági rendőrség feladata lesz továbbá a budapesti pékek ellenőrzése."[20]

Augusztus második felétől egészen a gazdasági rendőrség működésének megindulásáig a Budapesti Főkapitányság Áruellenőrzési Főosztálya rendezett sorozatos razziákat a főváros piacain és csarnokaiban. Például 1945. augusztus 22-én Haris Olivér detektívfőnök vezetésével a rendőrség nagyszabású kivonulást tartott a Nádor utcai tőzsdénél, amelynek célja a környéket ellepő valutázók begyűjtése volt. Az Áruellenőrzési Főosztály vizsgálatai kiterjedtek a vendéglőkre is, amelyek ellen főleg árurejtegetés, illetve rendeletekben tiltott ételek (pl. borjúhús) felszolgálása miatt léptek fel.[21] Egy esetben pedig a főosztálynak a VI. kerületi rendőrséggel együttműködve sikerült leleplezni egy cukor, szaharin és inzulin üzletszerű csempészéséből élő csoportot. Működésük és a nyomozásaiknál használt eljárásaik megegyeztek a későbbi gazdasági rendőrség módszereivel.[22]

20 *Kis Újság,* 1945. augusztus 30. 2.

21 A budapesti vendéglátás akkori helyzetéről egy korabeli vicc ad hű képet. – Megkérdik a szakácsot: „Aztán mi lesz ebből a szép darab marhahúsból? – Ebből? Őzfilé, zergetokány, vaddisznósült, szarvaspörkölt, vagdalt libamell."

22 Az Áruellenőrzési Főosztály akcióiról részletes tudósítások olvashatók a *Szabad Nép* 1945. augusztus 23-i és 30-i, valamint a szeptember 1-jei, 5-i, 6-i és 13-i számaiban is.

Igazolva a korszak kaotikus állapotát, Péter Gábor már korábban, saját hatáskörben rendelkezett a PRO-n belül 1945. július 20-ától felállítandó IV. (gazdaságpolitikai) alosztályról.[23] (Vagyis majdnem egy hónappal azelőtt, hogy helyettese, Fehér Lajos hivatalosan is indítványozta volna a belügyminiszternél az alosztály felállítását.) Az alosztályvezetői teendők ellátásával – már ekkor – dr. Villányi Andrást[24] bízta meg, akinek – az utasítás szerint – szervezési kérdésekben az I. (szervezési és szolgálati) alosztály vezetőjével (ekkor Gyenes-Dienes András rendőr alezredes) kellett egyeztetnie. A parancs szerint az alosztály az Andrássy út 60.-ban került elhelyezésre, gyakorlatilag az I. emelet összes Andrássy út felöli helyiségét megkapta.

Villányi András 1913. augusztus 15-én Budapesten látta meg a napvilágot Wilheim Andor néven. Apja Wilheim Ármin Benedek orvos, anyja Milch Anna volt. Egy öccse született, Ernő. A jogi egyetem elvégzése után 1934-től egy Bodrogi nevű ügyvéd irodájában dolgozott Budapesten. Zsidó származása miatt – bár felekezete szerint katolikus volt – 1942-ben besorozták munkaszolgálatra. A következő két évben több helyen megfordult, így Sárospatakon, illetve a Miskolc melletti Onga községben is, ahonnan 1944 novemberében többedmagával sikeresen megszökött. Villányi 1945 utáni karrierje miatt érdemes megemlíteni, hogy együtt volt munkaszolgálatos korábbi jogásztársával és Péter Gábor majdani helyettesével, dr. Tímár Istvánnal,[25] de ezekben az években ismerte meg dr. Elefánti

23 ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 125/1945. sz. napiparancsa, 1945. július 13. (1. d.)

24 A kinevezésben Villányi Andorként, a további iratokban már mindenhol Villányi Andrásként szerepel.

25 Dr. Tímár István 1945 elején Tömpe embereként lett a politikai rendőrség alkalmazottja, 1947 decemberétől pedig Péter Gábor helyettese volt.

Ervint[26] is, aki később a keze alatt töltött be vezető pozíciót a Gazdaságrendészeti Osztályon, a GRO-n. 1944 decemberében érkezett az ország ideiglenes központjába, Debrecenbe, ahol 1945. január 21-én, illetve 23-án az elsők között nevezték ki a Tömpe András vezetésével újonnan megalakult politikai rendőrség állományába: sőt végzettsége és jó kapcsolatai révén rögtön magasabb beosztásba került, ti. rendőrfogalmazói rangot kapott.[27] 1945. január végén egy felfegyverzett, élelmiszerrel és gépkocsival ellátott csoport, tagjai között Villányi Andrással Budapestre indult, hogy a párt és a szovjet hadsereg segítségével megszervezzék a Magyar Államrendőrség Politikai Osztályát a fővárosban. Az ekkor már Budapesten felállított, Péter Gábor vezette politikai rendőrség hamarosan megtalálta a jogász végzettségű Villányit, akit Péter 1945. február 26-án kelt 13/1945. számú napiparancsával – összesen 82 fővel egyetemben – átvett az általa irányított szervezetbe.[28] Ekkor került továbbá az állományba Tímár István, Horváth Sándor,[29] Csapó Andor és Piros László is.[30] Villányi családi életéről kevés információnk van: fe-

26 Dr. Elefánti Ervin 1945 decemberétől rendőr főhadnagyként lett tagja a Gazdaságrendészeti Osztálynak. 1946 közepén már a GRO II. alosztályát vezette, 1947 nyarán Villányi a III. alosztály élére nevezte ki.

27 MNL OL XIX-B-1-r 16. d. 790. sorsz. – 1945. Tömpe András 1945. január 23-án kelt 5015/945. sz. felterjesztése a belügyminiszter részére. A Magyar Királyi Államrendőrségnél használt rendőrfogalmazói rang az új államrendőrségnél 1945. szeptember 1-jén bevezetett elnevezések szerint rendőr századosnak felelt meg.

28 ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 13/1945. sz. napiparancsa, 1945. február 26. (1. d.)

29 Horváth Sándor 1945 januárjában került a Politikai Rendészeti Osztályra, és egészen 1950. április 28-i letartóztatásáig dolgozott a politikai rendőrségen. Utolsó beosztása szerint államvédelmi alezredesi rendfokozattal irányította néhány hónapig az ÁVH I/2. (Belső Reakció Elleni Harc) Osztályát. Internálták, 1953 közepén szabadult.

30 A tárgyalt időszakról lásd bővebben Krahulcsán–Müller 2009.

lesége neve Frank Zsuzsanna volt, 1943 körül született első és egyetlen gyermekük, Márta.

Visszatérve a gazdasági rendőrség megalakulásának körülményeire: 1945. szeptember 1-jén – hivatalosan is tudomásul véve az augusztus 14-i, Fehér Lajos készítette felterjesztést – a belügyminiszter ideiglenes hozzájárulásával megalakult a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának IV. (Gazdaságpolitikai) Alosztálya.[31] Vezetésével Villányi Andrást bízták meg, helyettese – hacsak a megalakulást követő három hétre is – Balabán György[32] főcsoportvezető lett. Az alosztály ekkor két csoportra tagozódott, csoportvezetőkkel, helyettesekkel, könyvvizsgálókkal, szaknyomozókkal és gépírókkal.[33]

Az alosztály „múltra vonatkozóan" meghatározott feladata a népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú rendelet és annak módosításai szerint „a gazdasági vonatkozású háborús és népellenes bűncselekmények felderítése", valamint a rendele-

31 MNL OL XIX-B-1-r 3. d. 119. sorsz. – 1945. Iratok a gazdaságpolitikai alosztály felállítására vonatkozóan.

32 Balabán György rendőr alezredes a gazdasági rendőrség első helyettes vezetője, majd 1945. szeptember 24-től az I. (valuta és hitel) alosztály vezetője volt. Hivatalosan Péter Gábor szeptember 15-i parancsa helyezte át a GRO-hoz. ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 177/1945. sz. napiparancsa, 1945. szeptember 15. (1. d.). 1948 szeptemberében miniszteri osztálytanácsos lett a Kereskedelem- és Szövetkezetügyi Minisztériumban.

33 A gazdasági rendőrség megalakulásáról nem adtak ki közleményt. Ez feltehetőleg a háború utáni rendkívüli körülményekkel magyarázható: a rendőrség hivatalos kiadványa, a *Rendőrségi Közlöny* 1945. szeptember 1-jétől jelent ugyan meg, a Belügyminisztérium új hivatali apparátusánál viszont a tapasztalatlanság, szervezetlenség vagy egyéb okok miatt történhetett meg, hogy elmaradt a közzététel. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága szervezetéről kiadott rendelet is csak általánosságokat tartalmazott, a szöveg nem említette külön az osztályokat, így a Gazdaságrendészeti Osztály sem szerepelt benne. A 8490/1945. M. E. sz. rendelet. *Magyar Közlöny*, 1945. november 25. 135. sz. 2–3.

tekbe nem ütköző, de a „demokratikus újjáépítés biztonságára aggályos, a múltban fasiszta magatartást tanúsító személyek" elleni nyomozás lett. Profiljába tartozott továbbá a gazdasági élet politikai ellenőrzése, illetve az újjáépítés biztonságát, a termelés folytonosságát „akár bűnös szándékkal, akár e nélkül is" veszélyeztető személyek „közigazgatási úton való eltávolítása", személyi- és cégnyilvántartás vezetése, a „jelentősebb fasiszta eredetű gazdasági vagyontárgyak felkutatása", valamint rendelettervezetek szerkesztése, az újjáépítést szolgáló jogszabályok tervezetének kidolgozása.[34] Munkája során állandó összeköttetést kellett fenntartania a Budapesti Főkapitányság Bűnügyi Osztályán működő gazdasági ellenőrző csoporttal, hogy tisztában legyen a „zugkereskedelem" aktuális eseményeivel, továbbá szükség esetén onnan nyomozás alatt lévő ügyeket átvehetett, illetve oda át is adhatott.

A főkapitányság mindezek mellett javaslatot tett egyfajta „gazdasági bizalmi hálózat" felállítására is. Eszerint megfigyelőket kívántak elhelyezni a gazdasági élet fontosabb, központi helyein, így a Budapesti Áru- és Értéktőzsdén, a Budapesti Ékszer- és Fémtőzsdén, a Gyáriparosok Országos Szövetségében, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületében, a Biztosító Intézetek Országos Szövetségében, a Budapesti Kereskedelmi és

34 MNL OL XIX-B-1-r 3. d. 119. sorsz. – 1945. Iratok a gazdaságpolitikai alosztály felállítására vonatkozóan. Amint az a későbbiekben is egyértelművé válik, a gazdasági rendőrség a működése során nem vett részt gazdasági vonatkozású háborús és népellenes bűncselekmények felderítésében. Friss István 1946. március 1-jei jelentése szerint Villányi már a GRO hivatalos megalakulása előtt – 1945. augusztusban – benyújtott ugyan egy rendelettervezetet a gazdasági bűntettek megtorlására, vagyis azoknak a felelősségre vonására, akik „a német hadsereg és polgári lakosság ellátása érdekében" hozzájárultak az ország kifosztásához, vagy azokéra, akik részt vettek a magyar értékek külföldre hurcolásában, illetve a nyilasokat pénzzel támogatták – azonban nem történt semmi intézkedés. PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 9. Friss István indítványa a Központi Titkárságnak, 1946. március 1.

Iparkamarában, valamint az Országos Mezőgazdasági Kamarában.[35]

Hogy mennyire tekinthető ideiglenesnek a szeptember 1-jén felállított szervezet, arról Péter Gábor 1945. szeptember 7-én kelt napiparancsa tanúskodik, amely Villányit azonnali hatálylyal áthelyezte a PRO-tól a GRO-ra.[36] Szintén Péter egyik napiparancsa tájékoztat arról, hogy a GRO az V. kerületi Wurm (ma Szende Pál) utca 3. szám alatt kezdte meg a működését.[37]

A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Gazdaságrendészeti Osztályának megalakulásával ugyan okafogyottá vált a IV. (gazdaságpolitikai) alosztály működése, azonban Péter Gábor továbbra is a PRO-n belül akarta tudni a gazdasági jellegű nyomozások lefolytatásának lehetőségét. Az alosztály beosztottainak egy része átkerült az úgynevezett G/14. csoportba,[38] amelyet Péter Gábor ettől fogva kizárólag „gazda-

35 A gazdaságpolitikai alosztály költségvetési tervezetében a bizalmi megfigyelőket „külső személyzetként" tüntették fel, havi juttatásukat 10 000 és 5000 pengő között határozták meg. Uo.

36 ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 171/1945. sz. napiparancsa, 1945. szeptember 7. (1. d.)

37 ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 172/1945. sz. napiparancsa, 1945. szeptember 10. (1. d.)

38 A PRO egyes alosztályai mellett működő ún. belső főcsoportok (vagyis a belső nyomozócsoportok) egyenlő arányban vettek részt a politikai bűnügyek felderítésében, azonban az általános nyomozói feladatokon felül különleges szakfeladatokat is elláttak. Ez alól kivételt csak a G csoport jelentett, amelyik csak ún. szakfeladatokat látott el: ti. az intellektuális vonatkozású politikai bűncselekmények nyomozását végezte. ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya I. alosztálya vezetőjének 10/1945. sz. utasítása, 1945. június 5. (1. d.). A GRO megalakulásával a főcsoporton belül tehát a G/14. csoport vette át a gazdaságpolitikai jellegű bűnügyek nyomozását, így annak korábbi feladataival a G/13. csoportot bízták meg. ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 177/1945. sz. napiparancsa, 1945. szeptember 15. (1. d.). Októberben a nyomozócsoportokat átszámozták, így a G főcsoporton belül a G/14., illetve a G/15. szakcsoport működött tovább, mindkettő két-két csoportra tagozódva. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitány-

ságpolitikai vonatkozású bűncselekmények nyomozásával" bízott meg.[39]

A GRO szervezetére, személyi állományára vonatkozóan Sólyom László, a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának vezetője tett jelentést a belügyminiszternek szeptember 24-én. Az osztály vezetője Villányi András maradt, helyettesévé pedig Rónai Sándor akkori közellátásügyi miniszter fiát, Rónai Rudolfot nevezték ki. A jelentésből kiderül az is, hogy a GRO a Törzs mellett hat alosztályra és egy segédhivatalra tagozódott, amelyek munkáját gépírók és altisztek segítették; az állomány összlétszáma 75 fő volt.[40] A hat alosztály az alábbiak szerint alakult:

I. (valuta és hitel) alosztály – vezetője Balabán György fogalmazó tisztviselő;

II. (tüzelő és élelmiszer) alosztály – vezetője dr. Rigó László rendőr főhadnagy;

III. (ipari nyersanyagok) alosztály – vezetője dr. Sándor Ottó fogalmazó tisztviselő;

IV. (ipari cikkek és ruha) alosztály – vezetője dr. Székely Sándor fogalmazó tisztviselő;

sága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 194/1945. sz. napiparancsa, 1945. október 5. (1. d.). Egy novemberi vezetői parancs a két szakcsoport feladatát is meghatározta: a G/14. az értelmiségi, a G/15. a gazdaságpolitikai ügyekért volt felelős. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 225/1945. sz. napiparancsa, 1945. november 13. (1. d.). Erről lásd még Krahulcsán–Müller 2009, 31.

39 ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 177/1945. sz. napiparancsa, 1945. szeptember 15. (1. d.).

40 1945. szeptember 5-én a Budapesti Főkapitányság Szervezési Osztálya által készített tervezet egy központi csoportot, hat ellenőrző alosztályt – ezek lényegében megegyeztek a később ténylegesen felállított hat alosztállyal – és egy segédhivatalt tüntetett fel, az állomány létszámát 237 főben határozta meg. BFL VI.12.a.1. 3. d. A felállítandó gazdaságrendészeti osztály szervezete, 1945. szeptember 5.

V. (közlekedési és üzemanyag) alosztály – vezetője dr. Strubert Benedek fogalmazó tisztviselő;

VI. (gyógyszer és megfigyelés) alosztály – vezetője dr. Tantó Gábor fogalmazó tisztviselő.[41]

A lista alapján megállapítható, hogy az alosztályok élén a rendőrség fogalmazói karából kikerülő alosztályvezetők álltak, helyettesük a főcsoportvezető címet viselte. Az alosztályok beosztottjainak nagyobb részét az ún. II/B állománycsoportba[42] sorolt nyomozók alkották. A gazdasági rendőrség szerződéses alkalmazottként igénybe vett még gazdasági szakértőket és könyvvizsgálókat is.

A fentebb idézett kimutatáshoz képest a GRO helyettes vezetőjének, Rónai Rudolfnak szeptember 28-án Sólyom Lászlóhoz továbbított jelentése a személyi állomány, különösen az alosztályvezetők tekintetében jelentős eltéréseket mutat. Eszerint a II. alosztályt dr. Bertóti József rendőr százados, a III-at Félegyházi Ervin fogalmazó tisztviselő, az V-et pedig Sándor Ottó fogalmazó tisztviselő irányította (utóbbi a szeptember 24-i dokumentum szerint a III. alosztály élén állt), a VI. alosztály esetében pedig nincs megnevezve vezető.[43] A belügyminiszter 1945. szeptember 17-i rendeletével utasította a budapesti főkapitányt, hogy kéthetente tegyen összefoglaló jelentést a GRO

41 MNL OL XIX-B-1-r 5. d. 208. sorsz. – 1945. Kimutatás a gazdaságrendészeti osztály szervezetéről és személyzeti állományáról, 1945. szeptember 24.

42 Az államrendőrség alkalmazottait nyolc állománycsoportba sorolták: I. Fogalmazói kar (magasabb rangú tisztek); II/A. Rendőri őrség (egyenruhás rendőrök); II/B. Nyomozók; III. Egészségügyi szolgálatot ellátók; IV. Műszaki szolgálatot ellátók; V. Számvevőségi szolgálatot ellátók; VI. Irodai szolgálatot ellátók; VII. Hivatali altiszti szolgálatot ellátók. 140.081/1945. IV.1. B. M. sz. rendelet. *Rendőrségi Közlöny,* 1945. szeptember 1. 1. sz. 6–7. A gazdasági rendőrség beosztottai csak az I., a II/B, a VI. és a VII. állománycsoportból kerültek ki.

43 BFL VI.12.a.1. 6. d. Rónai Rudolf jelentése a gazdasági rendőrség szervezési fokáról, 1945. szeptember 28.

működéséről, szervezési fokáról, valamint személyi összetételéről. A mindössze négy nap különbséggel készült iratok közötti eltérés feltételezhetően azzal magyarázható, hogy a háború után kaotikus helyzetben, amikor az egyes intézmények belső rutinja, azok működése még nem vagy alig alakult ki, a szóbeliség – még az esetlegesen kiadott belügyminiszteri rendelet ellenére is – meghatározóbb volt, mint a hivatalos forma.

A szeptemberben kialakított struktúra alig negyedévig maradt változatlan, ugyanis december elején Villányi András javaslatot nyújtott be az osztály átszervezésére.[44] Ebben a hatékonyság, a könnyebb vezetés és ellenőrzés érdekében Villányi négy alosztályra és egy segédhivatalra tervezte csökkenteni a korábbi szervezetet. Az egyes alosztályok vezetőjének helyettese továbbra is a főcsoportvezető címet viselte, s egyben az adott alosztály nyomozócsoportjának élén állt:

I. (általános gazdaságpolitikai) alosztály – vezetője Balabán György rendőr alezredes, helyettese Adler György rendőrnyomozó őrnagy;

II. (általános árellenőrző) alosztály – vezetője Félegyházi Ervin rendőr hadnagy, helyettese Jékely Sándor rendőrnyomozó őrnagy (ekkor még nem volt kinevezve);

III. (vegyes) alosztály – vezetője dr. Sándor Ottó rendőr százados, helyettese Huba Gyula rendőrnyomozó őrnagy;

IV. (készenléti) alosztály – vezetője dr. Fonyó Antal rendőr főhadnagy, helyettese Bujdosó Imre rendőrnyomozó őrnagy.

Villányi tervezetét a Budapesti Főkapitányság Szervezési Osztályának vezetője, dr. Illek András rendőr alezredes véleményezte, aki helyeselte az alosztályok átszervezését, azonban hiányolta a nyomozógárda hozzáértését és szakszerűségét, s úgy ta-

44 MNL OL XIX-B-1-r 15. d. 763. sorsz. – 1945. A Gazdaságrendészeti Osztály beosztottai.

lálta, hogy a régi, nagyobb tapasztalattal rendelkező detektívek bevonása hatékonyabbá tenné az osztály munkáját. Kifogásolta továbbá a tervezetben feltüntetett magas létszámot (206 fő), mivel szerinte ezt a pénzügyi körülmények nem teszik lehetővé, és a szakfeladatok ellátását is megoldhatónak gondolta kisebb állománnyal.[45]

Sólyom László rendőr altábornagy 1945. december 27-én nyújtott be egy javaslatot a belügyminiszternek a Budapesti Főkapitányság átszervezésére, hogy a széttagolt testületet egységesebbé tegye. Ebben a GRO szerkezetét, a feladatköröket meghagyta, de nem alosztályi, hanem csoportszinten. Javaslata szerint a központi főcsoport mellett négy csoportra tagozódott volna a GRO 163 fős állománya:

I. (általános gazdaságpolitikai) csoport;

II. (általános árellenőrző) csoport;

III. (üzemanyag és gépkocsi) csoport;

IV. (készenléti) csoport.

A javaslat megállapította az osztály hatáskörét is: „gazdasági természetű bűncselekmények és kihágások ügyében nyomozás lefolytatása, internálás és rendőri felügyelet alá való helyezés tekintetében javaslattétel, gazdasági rendészeti tömegintézkedések és árellenőrzés stb."[46] Eddig nem került elő az a belügyminiszteri parancs, ami véglegesítette a GRO szervezeti struktúráját és állományát, de nagy valószínűséggel Villányi András javaslatát fogadták el, hiszen a továbbiakban is megmaradt az alosztályi tagozódás.

1945-ből jelenlegi ismereteink szerint nem maradt fenn olyan irat, amelyik pontosan körülírta volna a gazdasági rend-

45 BFL VI.12.a.1. 3. d. A GRO átszervezése, 1945. december 19.

46 ÁBTL D. Gy. 20153/1945. fk. – eln. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának megszervezése, 1945. december 27.

őrség feladat- és hatáskörét. Az első ilyen jellegű dokumentum egy 1946. március 30-án készült havi jelentés, amely az adott hónap ügyforgalmán túl tételesen felsorolta azokat a bűncselekményeket, amelyek esetében a GRO járt el:[47]

1. Azon bűncselekmények, „amelyek az 1920. évi XV. tc.-be, illetve az ezt kiegészítő 1941. évi X. tc.-be ütköznek. (Árdrágítás, áruzsora, láncolás és közszükségleti cikkekkel elkövetett egyéb visszaélések.) Ezen bűncselekmények részben bűntettek, részben vétségek, azonban a minősítés a dolog természeténél fogva a rendőrségi munka során nem vitetik keresztül."
2. Azok a bűncselekmények, „amelyek a 100.500/1945. Ip. M. rendeletbe ütköznek. (Ezen rendelet írja elő, hogy a készleteket minden hónapban be kell jelenteni, és a bejelentés elmulasztását igen szigorú szankciókkal sújtja.)"
3. Ide tartoznak „a 7160/1945. ME rendeletbe[48] tilalmazott úgynevezett valutáris bűncselekmények. A GRO ilyen jellegű bűncselekményekben nem folytat nyomozást, miután az Államügyészség mellé külön valutáris nyomozásokkal foglalkozó szakcsoport van beosztva, kivételt képeznek azonban mégis azon esetek, amelyekben a valutáris bűncselekmények más, a GRO hatáskörébe tartozó bűncselekményekkel szerves kapcsolatban állanak."
4. A kihágási ügyek „három alcsoportra tagozódnak:
   - Közellátásügyi miniszteri rendeletbe ütköző kihágások (tipikus esete élelmiszercikkeknek szállítási engedély nélkül való szállítása).
   - Iparügyi miniszteri rendeletbe ütköző kihágások (egyes a 100.500/1945. Ip. M. sz. rendelet hatálya alá nem eső cikkek bejelentése).
   - Egyéb vegyes kihágások."
5. Azok a bűncselekmények, „amelyeket a Btk. stb. köztörvények tilalmaznak, azonban sajátságos természetüknél fogva gazdasági szaknyomozást igényelnek. Ezen ügyeket a szaknyomozás lefolytatása után az osztály további illetékes eljárás végett a Főkapitányság Bűnügyi Osztályára teszi át."

47 BFL XXIV.1. 8. d. Villányi András jelentése, 1946. március 30.

48 *Magyar Közlöny,* 1945. október 17. 153. sz. 1–2.

A Budapesti Főkapitányság telefonkönyve szerint 1946-ban történtek még személyi változások az egyes alosztályok élén, de sajnos ennél bővebb információval egyelőre nem rendelkezünk a GRO további szervezeti felépítéséről:

I. alosztály – vezetője Balabán György rendőr alezredes, helyettese Lusztig László rendőrnyomozó alezredes;

II. alosztály – vezetője dr. Elefánti Ervin rendőr százados, helyettese Jékely Sándor rendőrnyomozó őrnagy;

III. alosztály – vezetője dr. Sándor Ottó rendőr őrnagy, helyettese Huba Gyula rendőrnyomozó őrnagy;

IV. alosztály – vezetője Szoboszlay Pál rendőr százados, helyettese Virágh Sándor rendőrnyomozó őrnagy.[49]

A gazdasági rendőrség 1948 végéig tartó fennállásának idején nem fejlődött különösebben nagy szervezetté, kiemelt szerepe mégis egyértelmű volt. Hivatalosan ugyan mindvégig a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságához tartozott, azonban a többi osztályhoz képest nagyobb függetlenséget élvezett.[50]

49 BFL XXIV.1. 10. d. 1946. A Budapesti Főkapitányság telefonkönyve.

50 A Budapesti Főkapitányság vezetője 1945 decemberében kiadott parancsában szabályozta – „az ügymenet zavartalan biztosítása céljából" – a főkapitányság helyettes vezetőinek hatáskörét, amely során meghatározta az egyes ügyosztályok és szervek felügyeletét. Ugyanakkor meghagyott olyan osztályokat, amelyeknek továbbá-

Vezetője, Villányi András ténylegesen a mindenkori belügyminiszternek számolt be, állománya fegyelmi és felügyeleti szempontból is a belügyminiszter hatáskörébe tartozott. A levéltári forrásokból egyértelműen kiderül, hogy felügyeleti vita nem csak a Budapesti Főkapitánysággal volt, hanem a közellátásügyi miniszter[51] is többször próbálta befolyásolni a GRO tevékenységét. Ez a probléma főként a gazdasági rendőrség által lefoglalt áruk, élelmiszerek leadásával és kiosztásával kapcsolatban merült fel, de erre a későbbiekben még bővebben visszatérünk.

Itt szükséges megjegyezni, hogy GRO-t fennállása alatt többször érte kritika az állomány összetétele miatt, hiszen Villányi valóban nem korábbi detektívekkel vagy megbízható „pártkáderekkel" vette magát körül, hanem elsősorban polgári származású, magasan kvalifikált tisztviselőkkel. 1947 végéig fennmaradtak olyan havonta készült statisztikák, amelyek közlik az állomány pártagságát. Ezekből egyértelműen kiderül, hogy bár a beosztottak többsége a kommunista pártot erősítette, de – igaz, fokozatosan csökkenő arányban – egy erős szociáldemokrata mag is jelen volt az állományban. (A nemzeti parasztpárti és a kisgazdapárti tagság csak elenyésző volt, a Polgári Demokrata Párt tagjai már a kezdetekben sem voltak a GRO-n). A Szociáldemokrata Párt tagja volt többek között Balabán György, Villányi első helyettese, majd a GRO I. alosztályának a vezetője.[52]

ra is a főkapitánynak kellett jelenteniük. Ide tartozott – hacsak formálisan is – a Gazdaságrendészeti Osztály, amelynek vezetője a parancs értelmében minden szerdán és szombaton reggel fél kilenckor lett volna volt köteles jelentést tenni. ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága vezetőjének 260/1945. sz. napiparancsa, 1945. december. (1. d.). Az eredeti parancs 3. pontja idézve: ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 256/1945. sz. napiparancsa, 1945. december 20. (1. d.)

51 A Közellátásügyi Minisztériumot az Ideiglenes Nemzeti Kormány alakította meg a közellátási tennivalók ellátása, a közélelmezés biztosítása érdekében, valamint a kötelező beszolgáltatás irányítására és szervezésére. A Minisztérium az 1947. évi XXXV. tc., valamint az annak végrehajtására kiadott 13 796/1947. FM sz. rendelettel szűnt meg 1948. január 1-jei hatállyal, s helyébe egyben felállították a földművelésügyi miniszternek alárendelt Országos Közellátási Hivatalt.

A gazdaságrendészeti feladatok országos kiterjesztése

A Budapesti Főkapitányság szervezetébe tartozó Gazdaságrendészeti Osztály illetékességi köre hivatalosan csak Budapest területére terjedt ki, mivel azonban ekkor még országos gazdasági rendészeti szerv nem működött, már a kezdetektől fogva tartottak vidéken is razziákat. A központi szerv illetékességi körének hivatalos kiterjesztése érdekében először „Nagy-Budapest" 14 kerületében, valamint a peremkerületi kapitányságokon kezdték meg a gazdasági rendészet megszervezését. Ennek keretében 23 gazdaságrendészeti nyomozócsoportot állítottak fel, összesen 107 fős létszámmal.[53]

52 Az, hogy mennyire voltak behatárolva a párthovatartozás keretei, jól tükrözi az a jegyzőkönyv, amely a Gazdasági Rendészeti Ügyosztály Együttműködési Bizottságának 1947. április 21-i ülésén készült: „hivatalos agitáció az ügyosztályon nem folyik. Az egyéni meggyőződésnek vagy a meggyőződés nélküli olyan értelmű elhatározásnak, [...] hogy átlépjen a másik pártba, a szabadságjogok értelmében úgysem vethetünk gátat, de arra kérem az elvtársakat, hogy a hivatalos agitációt lehetőleg kerüljék az ügyosztályon olyan értelemben, hogy ha valaki egy baráti beszélgetés keretében próbálja meggyőzni a másikat, az ne hivatkozhasson se az osztály-, se az alosztályvezetőkre. ha ez egymás között megtörténik. tudomásul vesszük. hogy ez olyasmi, amit az elvtársak felsőbb utasításra nem akadályozhatnak meg." Balabán pár sorral lejjebb már egyértelműbben fogalmaz: „a mi pártvezetőségünk álláspontja változatlanul az, hogy nem fogadunk át a kommunista pártból átlépőket, amiből következik, hogy semmiféle agitációt ezen a vonalon nem tűrünk." ÁBTL 2.1. XI/10. A GRÜ Együttműködési Bizottságának ülésjegyzőkönyve, 1947. április 21.

53 MNL OL XIX-B-1-r 2. d. 67. t.-222.783 – 1946. Kimutatás a Nagy-Budapest kerületi és a peremkapitányság nyomozócsoportjai mellé felállítandó gazdaságrendészeti nyomozócsoportokról és azok létszámáról, 1946. február 23. A nyomozó-

A gazdaságrendészeti feladatokkal megbízott detektívek formálisan nem alkottak önálló egységet: szervezetileg a GRO-hoz tartoztak, területileg az egyes kapitányságok bűnügyi nyomozócsoportjainál voltak elhelyezve, és annak vezetőjén keresztül felügyeleti, ügykezelési, fegyelmi és szolgálati szempontból a kerületvezetőnek voltak alárendelve.[54] A kerületi csoportok tevékenységének irányítása ténylegesen azonban a GRO-hoz tartozott. Az utasításokat a központban felállított külső csoportfőnökségtől (összesen három fő) kapták, amelyik egyben állandó ellenőrzést is gyakorolt felettük: ha a hatáskörükbe tartozó bűncselekményt észleltek, először jelentést tettek róla a csoportfőnökségnek, majd az onnan jött utasítások alapján kezdhették meg a nyomozást.[55] Minden kerületi csoport mellé egy-egy rendőri büntetőbírót rendeltek, aki a Belügyminisztériumból kapott egységes utasítás szerint folytatta le a közellátási kihágásokkal összefüggő eljárásokat.

Felvetődött továbbá a bizalmi hálózat szélesebb körű kiépítése is, amelyet egy újonnan felállított főcsoportra bíztak. Az átszervezés, az így megnövekedett feladatok természetesen jelentős létszámbővítést tettek szükségessé. Villányi ezért kérte, hogy az állomány létszámát 360 főben maximálják, s egyben az újonnan felvettek elhelyezését is biztosítsák. A Belügyminisztérium helyt adva a kérésnek, engedélyezte a GRO nyomozói létszámának 160 fővel való felemelését.[56] A kétszeresére nőtt

csoportok tényleges megszervezéséről a budapesti főkapitány 1946. március 11-én kihirdetett napiparancsában döntött. BFL XXIV.1. 24. d. 1. cs.

54 MNL OL XIX-B-1-r 2. d. 67. t.-222.783 – 1946. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Elnöki Osztályának napiparancsa, 1946. március 11.

55 MNL OL XIX-B-1-r 2. d. 67. t.-222.783 – 1946. Dr. Villányi András javaslata a Gazdaságrendészeti Osztály újabb átszervezésére, 1946. február 25. (Lásd a 22. dokumentumot.)

56 MNL OL XIX-B-1-r 2. d. 67. t.-222.783 – 1946. A Gazdaságrendészeti Osztály részleges átszervezése, 1946. március 23.

állomány elhelyezése a Wurm utcai épületben már nem volt megoldható, ezért Villányi egy minimum negyven szobából álló épületrész átadását indítványozta a gazdasági rendőrség részére. Így kapták meg később a Budapesti Főkapitányság Nádor utca 16. szám alatti épületének harmadik és negyedik emeletét bebútorozva, amely a gróf Vigyázó Ferenc utca 8.-ból külön bejárattal rendelkezett.

Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági rendőrség budapesti központja és annak fővárosi részlegei országos szinten nem tudják ellátni a második világháború okozta gazdasági nehézségek miatt jelentősen megnövekedett feladatokat. A debreceni főkapitányság már 1945 novemberében egy előterjesztést nyújtott be, azt kérve, hogy a főkapitányság állományán belül egy olyan új, különálló csoportot állíthasson fel, amely a nagyobb eredményesség és szakszerűség érdekében kizárólag a közellátási bűncselekmények kivizsgálására lenne hivatott.[57] A Belügyminisztériumban azonban elégségesnek tartották, ha az ilyen jellegű, a véleményük szerint közönséges bűncselekményeknek tekinthető ügyekben lefolytatott nyomozásokat egy, a bűnügyi osztály keretén belül felállított csoport végzi el.[58]

Olyan központi utasítás eddig nem került elő, amely előírta volna, hogy az ország többi vidéki főkapitányságán is szervezzék meg a gazdasági rendőrséget a bűnügyi osztályokon belül, de 1946 első felében mégis ez lehetett a gyakorlat. Egy 1946 február 6-án készült jelentés, amely a Magyar Államrendőrség vidéki szervei gazdaságrendészeti feladatainak ellenőrzéséről számol be, ugyanis erre enged következtetni.[59] A Budapesti Fő-

57 MNL OL XIX-B-1-r 5. d. 252. sorsz. – 1945. Igény a gazdasági rendőrség felállítására, 1945. november 13.

58 Uo.

59 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. Jelentés az Államrendőrség vidéki szerveinek gazdasági rendészeti megszervezése céljából tett első kiutazásról, 1946. február 5.

kapitányság két beosztottja tett látogatást Vácott és Fóton, s megállapították, hogy az Észak-Pest Vármegyei Főkapitányság alá tartozó városokban a „gazdasági rendészeti tevékenység nulla". Ennek – mint ahogy a váci példa is mutatta – alapvető oka az volt, hogy a bűnügyi osztályok alacsony nyomozói létszáma egyszerűen nem tette lehetővé, hogy a közönséges bűnügyek mellett egyéb, gazdasági rendészeti feladatokat ellássanak, illetve vizsgálatokat folytassanak le. Kiderül a jelentésből továbbá, hogy sem a kereskedelemben, sem az iparban nem ellenőrizték az árak feltüntetését, s lakossági bejelentések sem érkeztek visszaélésekről, például árdrágításról. Gyors és átmeneti megoldásként egy 2-4 fős nyomozócsoport Vácra küldését javasolták, amitől a gazdasági jellegű visszaélések felderítésén túl azt is várták, hogy állandó jelentéseiket, tapasztalataikat felhasználva országosan megszervezzék a gazdasági rendészeti feladatokat.[60] Vagyis egyértelművé vált, hogy az országban tapasztalható kaotikus közellátási helyzet szükségessé tette az állandó vidéki gazdasági rendészet felállítását.

A megoldás 1946 második felére született meg, amikor augusztus 2-ával kiterjesztették a Tömpe András vezette Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának[61] és a vármegyei főkapitányságok politikai rendészeti osztályainak hatáskörét a gazdasági rendészeti feladatok ellátására is.[62] Ennek érdekében a Budapesti Főkapitányság Gazdaságrendészeti Osztályáról nyomozócsoportokat, összesen 56 főt helyeztek át a fenti

60 Uo.

61 1945. májustól 1946. októberig, a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) létrejöttéig külön működött a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya Péter Gábor vezetésével és a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya Tömpe András irányításával.

62 MNL OL XIX-B-1-r 12. d. 586. sorsz. – 1947. A belügyminiszter 505.561/1946. B. M. sz. rendelete, 1946. augusztus 2.

osztályokra.[63] A vármegyei főkapitányságok politikai rendészeti osztályaira megyeszékhelyenként átlag négy detektív jutott, akik megkezdhették a helyi csoportok kialakítását.[64] Az így megalakult csoportok az adott politikai rendészeti osztály vezetőjének voltak alárendelve.[65] Tömpe András 1946. szeptember 24-én kelt, a belügyminiszterhez címzett leveléből az is kiderül, hogy a fent említett gazdaságrendészeti csoportok központi irányítását és ellenőrzését a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának XIII. alosztálya végezte Sas László rendőr őrnagy vezetésével.[66] Az alosztály – amelynek törzse Budapesten volt – létjogosultsága a belügyminiszter szeptember 28-i rendeletével (lásd lentebb) megszűnt, működéséről egyelőre többet nem tudunk.

A belügyminiszter augusztus 2-i rendelete – amelyet lényegében Villányi András 1946. július 31-én kelt javaslata alapján[67] adott ki – meglehetősen tág hatáskört engedélyezett az így megalakult gazdasági rendőrségnek. A közellátást veszélyeztető bűncselekmények nyomozásán túl a feladatkörét kiterjesztette többek között a beszolgáltatásokra vagy a kötött forgalomra vonatkozó rendelkezések ellenőrzésére, de a csempészés meg-

63 MNL OL XIX-B-1-r 12. d. 586. sorsz. – 1947. A Budapesti Főkapitányság Gazdaságrendészeti Osztályáról a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályára áthelyezendők névsora, 1946. július 31.

64 Molnár 2010, 49.

65 MNL OL XIX-B-1-r 12. d. 586. sorsz. – 1947. Tömpe András levele Rajk Lászlónak, 1946. szeptember 24.

66 Bár az 1946 augusztusi iratok és az eredeti szándék szerint összesen 11 vármegyébe (Sopron, Győr-Moson, Vas, Baranya, Bács-Bodrog, Békés, Szabolcs, Hajdú, Zemplén, Borsod, Somogy) – és Szegedre mint törvényhatósági jogú városba – küldtek nyomozókat a GRO-tól, Rajk belügyminiszter 1946. szeptember 6-i beszámolója szerint Budapesten kívül csak hat helyen állítottak fel gazdasági rendőrséget. Szűcs 2003, B. kötet. 1306.

67 MNL OL XIX-B-1-r 12. d. 586. sorsz. – 1947. Dr. Villányi András 638/1/1946. Eln. GRO. sz. javaslata, 1946. július 31.

akadályozására is, együttműködésre kötelezve a határrendészeti szervekkel és a honvéd határőrséggel. Az eredeti irat ugyan nem került elő, de a belügyminiszter kiadott ezzel kapcsolatban egy pótrendelkezést is, amelyben rögzítik, hogy ha a gazdasági rendőrség visszaélést észlelne, akkor „nekik nincs joguk eljárni, hanem kötelesek vagy átadni az ügyet a népügyészségnek, vagy ha csak vétség forog fenn, akkor a vármegye első tisztviselőjének."[68]

Bárányos Károly közellátásügyi miniszter – aki elmondása szerint csak utólag értesült a belügyminiszteri rendeletről – ugyanakkor aggályát fejezte ki a gazdasági rendőrség hatáskörének kiterjesztése miatt.[69] Az 1946. szeptember 14-én kelt, a belügyminiszterhez címzett levelében utalt arra, hogy a fent említett feladatok ellenőrzése a jogszabályban meghatározott hatóságokra van bízva. Úgy vélte, hogy az így fennálló jogbizonytalanság jelentős visszaélésekre adhat lehetőséget.[70] A vita azonban hamarosan elvesztette létjogosultságát, hiszen pontosan két hét múlva újabb átszervezésekre került sor.

1946. március 20-án Rajk László vette át a Belügyminisztérium vezetését, s rövidesen hozzálátott a politikai rendészeti osztályok átszervezéséhez, így 1946. október 31-ével megszüntette a Magyar Államrendőrség vármegyei főkapitányságait, járási kapitányságait, a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát pedig beolvasztotta a Budapesti Főkapitányság

68 Szűcs 2003. B. kötet. 1306.

69 Rajk László Bárányos felvetésére, miszerint a közellátásügyi miniszter csak utólag értesült a rendelkezéséről, a következőket mondta: „kiadott utasítást, hogy ha olyan rendelkezések kerülnek ki tőlük, amelyek más tárcát is érintenek, akkor meg kell küldeni azt az illető minisztériumnak. Lehetséges, hogy nem küldték meg ebben az esetben, de az is lehet, hogy megküldték, és a közellátásügyi miniszternek nem mutatták be az alárendeltjei." Uo.

70 ÁBTL D. Gy. 13.648/1946. sz. Bárányos Károly levele Rajk László belügyminiszter részére, 1946. szeptember 14.

Politikai Rendészeti Osztályába, amelynek elnevezését egyazon rendelettel szintén megszüntette, hiszen a politikai osztályok helyébe államvédelmi osztályokat hoztak létre.[71] Létrejött a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO), élére a budapesti PRO vezetője, Péter Gábor került.[72] Az egységesítést megelőzően, szinte az utolsó pillanatban, Rajk egy másik rendelettel kiemelte a GRO nyomozóit, akik addig – ahogy fentebb írtuk – a vidéki főkapitányságok politikai rendészeti osztályainak voltak alárendelve: az 1946. szeptember 28-án kelt belügyminiszteri rendelet a gazdasági rendészeti feladatok ellátását a megfelelő főkapitányságok bűnügyi osztályainak hatáskörébe utalta.[73]

Péter Gábor azonban, hogy osztálya el ne veszítse a gazdasági élet feletti ellenőrzés jogát, már 1946. október 31-én kiadott egy körözvényt, amelynek értelmében az ÁVO egyik „elsőrendű" feladata a következő lett: „az ár- és a forgalom (szállítási engedélyek) fokozott ellenőrzése, a legkisebb szabálytalanság észrevétele esetén is a megtorló eljárás energikus, azonnali folyamatba tétele, az áruelrejtések felderítése, beszolgáltatások ellenőrzésében a közigazgatási hatóságok támogatása, a csempészés megakadályozása, a valutázók és aranyspekulánsok le-

71 A belügyminiszter 533.900/1946. B. M. sz. rendelete. 1946. október 4. *Magyar Közlöny,* 1946. október 6. 228. sz. 574–575. Közli Krahulcsán–Müller 2009, 342–344.

72 Erről lásd bővebben Krahulcsán–Müller 2009, 60.

73 MNL OL XIX-B-1-r 12. d. 586. sorsz. – 1947. A belügyminiszter 516.441/1946. B. M. sz. rendelete, 1946. szeptember 28. Hogy ez mennyire hirtelen történt, jól tükrözi egy 1946. november 18-án kelt jelentés, amelyből kiderül, hogy az átszervezés előtt a politikai rendészeti osztályok állományába tartozó, gazdasági rendészeti feladatokat ellátó nyomozók ekkor még egyszerűen nem szerepeltek a területileg illetékes bűnügyi osztályok személyi állományában. MNL OL XIX-B-1-r 12. d. 516.132/1946. Előterjesztés, 1946. november 18.

fülelése, általában a forintot fenyegető reakciós mesterkedés kivédése preventív és offenzív módszerekkel."[74]

Ez az intézkedés egyrészt jelentette a politikai rendőrség (ÁVO) önállóságának és hatáskörének további növekedését, másrészt a kommunista párt gazdaságpolitikáját igazolni és biztosítani hivatott fokozott rendőri akciók létjogosultságát.

Az intézkedések hátterében egyértelműen sejthető az a konfliktus, amely Péter Gábor és a Rajk László támogatását élvező Villányi András között a GRO egész fennállása alatt megvolt. Sőt 1946. július 27-én az MKP Központi Vezetősége Titkárságának ülésén, amelyen a belügyminiszter előterjesztése alapján tárgyaltak a rendőrség és a politikai rendészeti osztályok helyzetéről, esetleges átszervezéséről, többek között az alábbiak hangzottak el: „A kifejtendő munka sikerét és összhangját veszélyezteti a vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztálya, a budapesti főkapitányság politikai rendészeti osztálya és a budapesti főkapitányság gazdasági rendészeti osztálya között fennálló hatásköri féltékenység és összeférhetetlenség. Javaslat: [...] A politikai rendészeti osztály megszervezésénél esetleg a politikai rendészeti osztályt ki kellene venni a budapesti és a vidéki főkapitányság alól, és azok rendbe szedésének indokával a belügyminiszter alá rendelni."[75] Rajk László elképzelése az egységes Belügyminisztérium struktúrájába beépítve működő államvédelemről a későbbiek folyamán sem változott. Elsősorban ez okozta az ő, majd közvetve Villányi András végleges bukását is, de erről egy későbbi fejezetben bővebben lesz még szó.

74 ÁBTL 1.2. A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya vezetőjének 67. sz. körözvénye, 1946. október 31. (1. d.)

75 PIL 274. f. 4. cs. 46. ő. e. Az MKP Központi Titkársági ülésének jegyzőkönyve, 1946. július 27. Jelen voltak: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Rajk László, Nagy Imre, Kádár János, Révai József, meghívottként Varga Béla, Szebenyi Endre és Péter Gábor. Idézi Baczoni 2002, 94–95.

1947. január 1-jétől a Budapesti Főkapitányságon az addigi osztályokat ügyosztály elnevezésű részlegek váltották fel,[76] így a gazdasági rendőrség is Gazdasági Rendészeti Ügyosztály néven működött tovább.[77] Az átszervezésről megjelent közlemény meghatározta a szervezet feladatkörét, és felsorolta, mely esetekben végezhet nyomozást. Ide tartoztak a közélelmezéssel, a közellátással, a közszükségleti cikkekkel való visszaélések, a forint értékállóságát veszélyeztető cselekmények (például az árdrágítás), és olyan, szintén e körbe tartozó esetek, mint a készletbejelentés elmulasztása, áruknak engedély nélküli vagy az engedélytől eltérő forgalomba hozatala, a csempészés, illetve a külföldi fizetési eszközök, értékpapírok, külföldi eredetű arany, külföldi bankszámla bejelentésének és letétbe helyezésének elmulasztása.[78]

A gazdasági rendőrség politikai szerepvállalása

Mivel mind a kommunista pártvezetés, mind a közvélemény az újonnan felállított rendőri alakulattól várta a főváros egyre kaotikusabbá váló ellátási és gazdasági helyzetének rendezését, a korabeli sajtó – főként a bulvárlapok – gyakorlatilag ezt követően folyamatosan tudósított a GRO megalakulásáról, akcióiról. A „társadalmi érdeklődésnek" eleget téve Villányi is tudatosan használta a nyilvánosság ezen formáját a gazdasági rendőrség népszerűsítésére. A „nyerészkedők" ellen folytatott harc, a „fe-

76 *Magyar Közlöny,* 1946. december 25. 295. sz. 1–2.

77 Bár a szervezet nevének rövid formája ettől kezdve GRÜ volt, a kötetben végig a közbeszédben rögzült GRO-t használom.

78 *Rendőrségi Közlöny,* 1947. január 1. 1. sz. 4. Lényegében ez az egyetlen fennmaradt hivatalos dokumentum, amelyből a GRO szervezetéről és felépítéséről értesülünk.

ketézők" letartóztatása, az „árdrágítók" lebuktatása mind olyan hír volt, amely fokozottan érdekelte a többségében nélkülözni kényszerülő társadalmat, növelve ezzel természetesen a napilapok példányszámát is.[79]

A GRO sikeres működésének, a közellátási állapotok normalizálása területén elért eredményeinek mind szélesebb körben való terjesztése természetesen a kommunista párt érdekében is állt. Az eredetileg a „gazdasági rend" védelmére létesített szervezet az árdrágítók, feketézők stb. elleni kíméletlen küzdelem jegyében, közvetlenül az MKP útmutatásai szerint, rendészetileg biztosította a kötött gazdálkodás fenntartását, az infláció alatt elburjánzott gazdasági bűncselekmények hatásos üldözését, sőt ennek égisze alatt a hagyományos gazdasági kapcsolatok tudatos szétzilálása terén is kitüntette magát.

A baloldali kezdeményezésre megalakult gazdasági rendőrség eredményessége a kommunista vezetésű Belügyminisztériumra is jó fényt vetett, valamint igazolta a párt gazdaságpolitikájának helyességét. Az MKP így fokozottan várt el a GRO-tól látványos sikereket, azonban a már korábban említett 1945. decemberi nagyobb lélegzetű átszervezés ideje alatt némileg megtorpant a gazdasági rendőrség kezdeti lendülete, elmaradtak a látványos rajtaütések. A kommunista párt azonban gyorsan reagált. A rendőrség 1946. január 4-én tartott központi frakcióértekezletén megjelenő és felszólaló Farkas Mihály[80] szerint a rendőrség, s azon belül a GRO, nem támogatja kellő hatékonysággal a párt gazdasági vonalon indított harcát, pedig – mint

79 Az akkori közállapotokról tanúskodik az, hogy a nyomozók az első tíz nap után már 180 árdrágítási ügyet zártak le, és küldtek át vádemelési javaslattal a valutaügyészséghez.

80 Farkas Mihály főtitkárhelyettesként az MKP KV szervezési, káder-, tömegszervezési, gazdasági és információs osztályait felügyelte, hatáskörébe tartozott a hadsereg és a rendőrség is.

hangsúlyozta – „ennek a sajtóban megfelelő publicitást kellene adni, hogy a közvéleményt megmozgassuk, és az igazságügyi apparátust arra kényszerítsük, hogy végre komoly ítéleteket hozzon". Azt, hogy mennyire eltökéltek voltak a továbbiakat illetően, jól tükrözik Farkas következő mondatai: „Pártunknak az az álláspontja, hogy ha az igazságügyi kormányzat nem csap le drákói szigorral a súlyos gazdasági helyzet hiénáira, akkor kénytelenek leszünk kivinni a munkásságot az utcára. Ehhez azonban szükséges, hogy a rendőrség sokkal hatásosabban járjon kezünkre."[81]

Villányi természetesen védekezésre kényszerült. Elmondta, hogy az átszervezés közel egy hónapja alatt „láthatatlan munka" (adatgyűjtés) folyt, amelynek eredményei csak később mutatkoznak meg. Továbbá alátámasztotta Farkas Mihálynak az igazságügyi szervek működésére vonatkozó kritikai megjegyzését: utalt arra, hogy szeptember óta a gazdasági rendőrség 1468 ügyet adott át az ügyészségnek, amelyek közül összesen addig hat ítélet született, abból is a legsúlyosabb két év börtönbüntetés volt. Sőt Villányi egyértelműen az ügyek elszabotálásával vádolta meg az Igazságügyi Minisztériumot.[82]

Egy 1946. január 8-án kelt belügyminiszteri levél arról tájékoztat, hogy Villányi András hivatalosan is kezdeményezte a GRO és a Budapesti Államügyészség munkájának összehango-

81 ÁBTL 2.1. XI/9. 69. Jegyzőkönyv, 1946. január 4.

82 ÁBTL 2.1. XI/9. 70. Jegyzőkönyv, 1946. január 4. Villányi András hasonló véleménnyel volt a Pénzügyminisztériumról is: „A mai napig 80 adócsalási ügyet adtak át, sajnos ebben a minisztériumban csak 3 elvtársunk van, de a végrehajtási osztályban egy sincs. Tudomásom szerint 10 esetben történt bírságkivetés és adócsalási eljárás megindítása, anélkül, hogy [a] megállapodás ellenére az ügyekben internálási javaslatot tettek volna, hogy azt a gazdasági osztály [a] fogház és tolonc ügyosztálynak továbbíthatta volna."

lását.[83] Villányi elengedhetetlenül szükségesnek tartotta, hogy a gazdasági rendőrség által átadott ügyekben meghozott ügyészségi döntést vagy állásfoglalást a GRO is megkaphassa. Erre hivatkozva a belügyminiszter arra kérte Ries István igazságügyminisztert, hogy a „gazdasági rendészeti osztály által a budapesti államügyészségnek áttett minden ügyben a hozott indokolt megszüntető végzés vagy vádindítvány egy-egy példányát a gazdasági rendészeti osztályhoz a rendőrségi számra hivatkozással küldje meg", s intézkedjen afelől, hogy erre visszamenőleg is sor kerüljön.[84]

A GRO-ról a bűntettek vagy vétségek nyomozati anyagát tehát a Budapesti Államügyészségre, azon belül is egy külön ügyészségi osztályra, a Fizetési Eszközökkel Elkövetett Bűncselekmények Osztályára, más néven a valutaügyészségre, küldték meg.[85] A valutaügyészség kizárólagos illetékességgel járt el a 8400/1946. M. E. számú rendeletbe ütköző bűncselekményekben, amelynek elkövetőivel szemben a legszigorúbb intézkedéseket alkalmazták, a gyorsított eljárás szabályai szerint.[86] A valutaügyészségen emeltek vádat az elkövetők ellen, az ítéleteket pedig egy külön bírói fórum, az uzsorabíróság hozta. Az uzsorabíróságokat az árdrágító visszaélésekről szóló 1920.

83 Ezt megelőzően már történt kísérlet az eljárások egységesítésére a letartóztatásokat illetően: az államügyészség és a gazdasági rendőrség között 1945 novemberében létrejött megállapodás értelmében a GRO-nál az ügyészség egyik delegáltja – ekkor dr. Mészáros Miksa – igyekezett összehangolni a tevékenységet. Ez azonban kevésnek bizonyult. *Magyar Nemzet,* 1945. november 28. 1.; *Magyar Nemzet,* 1945. november 29. 1.

84 MNL OL XIX-B-1-r 37. d. 661-281.121/1946. A Gazdaságrendészeti Osztály és a Budapesti Államügyészség működésének összehangolása.

85 A valutaügyészség akkori székhelye Budapest V. kerület, Szent István körút 15. szám alatt volt.

86 A 8400/1946. M. E. sz. rendelet a külföldi fizetési eszközök és követelések, a külföldi értékpapírok és az arany forgalmának, valamint a fizetési eszközök kivitelének újabb szabályozása tárgyában. *Magyar Közlöny,* 1946. július 28. 169. sz. 2.

évi XV. törvénycikk végrehajtására kiadott 5.950/1920. M. E. számú rendelettel állították fel, kizárólag az e bűncselekmények elkövetői feletti ítélkezés céljából. (A későbbiekben már a valuta-bűncselekmények és néhány más gazdasági bűncselekmény esetén is eljártak.) E különleges bíróságoknak eredetileg nem volt joguk arra, hogy halálos ítéleteket szabjanak ki, azt csak – mint később majd látni fogjuk – a második világháború után megalkotott új jogszabályok (az 1945. augusztus 19-én kihirdetett és hatályba lépett 6730/1945. M. E. számú rendelet) tették számukra lehetővé. Az uzsorabíróság gyorsított eljárással, kizárólag árdrágítással, illetve valutával kapcsolatos ügyekben hozott ítéletet.[87] Ténylegesen ennek a különbíróságnak a hatáskörébe tartozott a gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló 8800/1946. M. E. számú rendeletben[88] megjelölt bűncselekmények elbírálása.

A politikai ítélethirdetés a népbíróságok kiváltsága volt, azonban más különbíróságok, így az uzsorabíróságok is hoztak súlyos politikai indíttatású ítéleteket. Ilyen volt többek között a Kretontextil és Leszámítoló Bank[89] elleni eljárás 1946-ban vagy

87 Az új rendszerű bíráskodás kiépítésének egyik lépcsője volt az 1947. XXIII. tc.-kel felállított uzsorabírósági különtanács, amelyet a közbeszédben munkásbíróságnak neveztek. A néprészvétel elvét követte, és hamarosan minden törvényszéken megalakították őket. A testület egy, az igazságügy-miniszter által kijelölt szakbíróból és négy laikus ülnökből állt. Az ülnököket a nagyüzemek üzemi bizottságának javaslatára a Szakszervezeti Tanács által összeállított névjegyzékből sorshúzás alapján hívták be hat-hat havi szolgálatra. A munkásbíróság hatáskörébe tartozott a népi demokrácia gazdasági rendje elleni bűncselekmények, a forintrontás, az újjáépítés szabotálása, az árdrágítás és egyéb gazdasági természetű bűncselekmények ügyében való ítélkezés. Ezek a különbíróságok, különösen akkor, amikor büntetőjogilag elfogadhatatlan keretszabályok alapján kellett ítélkezniük, könnyen váltak a politika eszközévé. *A szocialista társadalom jogrendszere.* http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/94.html, 2015. január 30.

88 *Magyar Közlöny,* 1946. augusztus 1. 169. sz. 5–7.

89 Leszámítoló és Pénzváltó Bank.

Ordass Lajos evangélikus püspök ügye 1948-ban,[90] amelyekről később még szólunk.

A jog a növekedést támogató szabályozási infrastruktúrából a politikai elnyomás eszközévé vált, és egyre inkább nem a termelő közösségek szolgálatára rendelt gazdasági racionalitást szolgálta, hanem mind hangsúlyozottabban a „politikai" gazdaság rendszeressé tételét, egy mind átfogóbbá váló elvonási rendszer kiépítését segítette elő. A rendőri szerveknek nem egy-egy vállalat vagy ágazat tevékenységének értékelése, egyes gazdasági döntések hatékonyságának elbírálása volt a feladatuk, hanem az, hogy a birtokukba jutott olyan információkat, amelyek „gyanút keltenek egyes döntések helyességét illetően", azonnal jelezzék a megfelelő szintű gazdasági vagy pártszerveknek, amelyek azután „megtették a szükséges intézkedéseket."[91] A politikai érdekeknek alárendelt gazdasági céloktól történő legkisebb eltérés is politikai üggyé válhatott, azaz pártvonalra kerülhetett az ügy. A gazdasági perek valós tényállások eltorzítására, tendenciózus csoportosítására és politikai célokhoz történő kapcsolására épültek egy előre kitűzött koncepció alapján, forgatókönyvük pedig a hatalom legbelső berkeiben született.

90 Rákosi Mátyás, az MKP főtitkára 1948. január 10-én egy pártgyűlésen jelentette ki, hogy a „magyar demokrácia eddig minden problémát, mely elé a történelem állította, megoldott. Amikor napirendre tűzi, végezni fog azzal a reakcióval is, amely az egyház köntöse mögé búvik." Ezzel a nyílt hadüzenettel megkezdődött az egyházi ellenzék félreállítása: lemondatásokkal, áthelyezésekkel, internálással vagy börtönbüntetéssel. Az evangélikus egyház esetében azonban a személyi változások nem jártak azonnal a megegyezési készség felülkerekedésével. Végül a rendőrség 1948. szeptember 8-án letartóztatta Ordass Lajos püspököt, valamint Vargha Sándort, az evangélikus egyházegyetem főtitkárát és báró Radvánszky Albertet, az egyetemes egyházi és iskolai felügyelőjét. Ám Rákosiék ekkor még nem voltak elég magabiztosak ahhoz, hogy a későbbi Mindszenty-ügyhöz hasonló politikai pert kreáljanak Ordassék ellen. Ehelyett a Budapesti Uzsorabíróság elé vitték az ügyet, amelynek különtanácsa 1948. október 1-jén kétévi fegyházra ítélte Ordasst, püspöki tisztétől pedig egy kierőszakolt egyházfegyelmi eljárással fosztották meg. A színjáték funkciója az volt, hogy eltávolítsák az egyház éléről azokat, akik a megállapodást és a nagy horderejű iskolaállamosítást ellenezték. Balogh 2008, 49–60.

91 Cseszka 2012, 27.

A gazdasági bűntettek jogszabályi hátterét 1946-ig a második világháború előtt született rendelkezések alkották. 1946. augusztus 1-jén, a forint bevezetésével egyidejűleg lépett hatályba „A gazdasági rend büntetőjogi védelméről" szóló 8800/1946. M. E. számú rendelet,[92] amely nem tett különbséget bűntett és szabálysértés között, ezáltal tág teret hagyott a kommunista párt vezetése s irányítása alatt álló rendészeti, gazdaságrendészeti, gazdaságpolitika-rendészeti szervek által folytatott gyakorlatnak. A jogszabály a „kötött gazdálkodás", a jegyrendszer stb. védelmét szolgálta még a stabilizáció után is. Kibocsátását kétségtelenül indokolta az ország háború utáni helyzete, amely különleges beavatkozást igényelt a termelés és elosztás rendjébe. Mégis ez az egyik tipikus példája annak, hogy a későbbi politikai célzatú gazdasági perekben miként alkalmazhattak egy eredetileg nem koncepciózus célból alkotott jogszabályt. A rendelet az árdrágító visszaélések, a közellátást veszélyeztető cselekmények ellen és a forint védelmében igen szigorú büntetési tételeket állapított meg, és a gondatlan elkövetést és az előkészületet is büntette. A „káros eredmény bekövetkezte" (azaz a „gazdasági rend súlyos sérelme") esetén az elkövetőt halálbüntetéssel sújthatták.[93] Később további rendeletek jelentek meg, amelyek a közszükségleti cikkek engedély nélküli raktározását vagy annak megkísérlését is súlyosan szankcionálták. Az 1947. évi XXXIV. tc. 6. §-a népellenes bűntettnek minősítette, ha a stratégiai szempontból fontos vagy jóvátételi kötelezettség miatt jelentős üzem vezetője az ország újjáépítését, illetőleg a jóvátételi kötelezettség zavartalan teljesítését szándékosan hátráltatta

92 *Magyar Közlöny,* 1946. augusztus 1. 169. sz. 5–7.

93 ÁBTL 4.1. A-2110. 11.

vagy veszélyeztette. Büntetőeljárást az illetékes minisztérium feljelentésére indították.[94]

1947. augusztus 1-jén, az első hároméves tervvel egy időben született meg a 14200/1947. számú kormányrendelet „A hároméves terv megvalósításának büntetőjogi védelme" tárgyában, amely a szabotázsjellegű cselekményekkel szemben akart védelmet nyújtani. A rendeletet egy 1947. május 12-én kiadott pályázat előzte meg, amelyet Villányi András hirdetett meg a gazdasági rendőrség és a politikai rendőrség beosztottai részére.[95] A pályázat célja Villányi megfogalmazása szerint az volt, hogy az illetékesek tudomására hozzák „a gazdaságrendészeti tapasztalat és lelemény által már eddig is kitapintott, feltárt és megállapított, a jövőben »tervellenes« olyan cselekményeket, amelyek eddig jogszabályban nem minősültek, tilalmaztattak és büntettettek bűncselekményként, hogy idején történhessék mindenre kiterjedő gondoskodás a hároméves gazdasági terv büntetőjogi védelmének megalkotása útján."[96]

Az 1950-ig hatályos gazdasági jogszabályok még nem tettek különbséget a szándékosság és a célzatosság között, a rendelet objektív oldalról, a káros eredmény oldaláról fogalmazta meg a tényállást. Változás a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 4. számú törvényerejű rendelettel következett be, amelyben először fogalmazták meg a célzatosságot.[97]

A gazdasági rendőrség tagjai „szokásos" feladataikon kívül politikai jellegű nyomozásokban is részt vettek, miként a kora-

94 Az 1947. évi XXXIV. törvénycikk a népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről. ÁBTL 4.1. A-2110. 11.

95 Mint korábban utaltunk rá, a GRO feladatköre kiterjedt többek között a gazdasági újjáépítést elősegítő rendelettervezetek szerkesztésére is.

96 ÁBTL 1.2. Körözvény, 1947. május 17. (1. d.)

97 Az 1950. évi 4. sz. törvényerejű rendelet a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről. *Magyar Közlöny,* 1950. február 16. 2. sz.

beli kommunista sajtó, a *Szabad Nép* lelkesen tudósított a szervezet razziáiról, akcióiról és azok eredményéről. Számon kérték a bíróságot, az ügyészséget, ha nem – úgymond – a „nép" elvárásai szerinti szigort mutattak. Élesen bírálták, ha a vélelmezett bűnösöket nem marasztalták el, vagy – megítélésük szerint – csak enyhe büntetést kaptak. „Letartóztatja a rendőrség az árurejtegetőket és az árdrágítókat, a bíróság nem ítéli el őket. [...] A legerélyesebb rendészeti intézkedések is eredménytelenek lesznek, ha elmaradnak a szigorú büntetések. A törvény módot nyújt a szigorú ítéletekre" – olvasható a lap hasábjain.

A bankokat is – mint a régi rendszer szimbólumait – élesen kritizálta a baloldali sajtó. Ekkor még a bankok kezében volt a nagyvállalatok részvényeinek 50 százaléka, ha pedig hitelérdekeltségeiket is számba vesszük, gyakorlatilag egybefonódtak a magyar gyáripar több mint 70 százalékával. A Leszámítoló és Pénzváltó Bank 1946 őszén került a figyelem középpontjába.[98] Bun József, a Leszámítoló Bank vezérigazgatója és társai ellen lefolytatott nyomozás alapján a valutaügyészség valutatörvénybe ütköző bűncselekmény és fizetési eszközökkel történő visszaélés miatt emelt vádat. Az uzsorabíróság Dorosy-tanácsa[99] a pénzintézet vezetőségét felmentette az ellene felhozott vádak alól, a további vádlottakat pénzbírság megfizetésére, valamint egytől két évig terjedő börtönbüntetésre ítélte.

Még néhány hétig téma volt a „Bun-ügy", azonban hamar felváltották a textiliparban történt sorozatos letartóztatások. „A spekuláció a textilpiacot szemelte ki működési színteréül" – kezdődött az 1946. október 6-i *Szabad Nép* egyik

98 Az ügyről lásd bővebben Nagy Edit 2008.

99 Dr. Dorosy Dezső (1888) kúriai bíró. Szavazott a Rákosit életfogytiglanra ítélő tanácsban 1935-ben. 1945 májusában Rákosi bosszúhadjáratának eredményeképpen több bírótársával együtt letartóztatták. Később az uzsorabíróságon törvényszéki tanácselnök volt. 1951-ben kitelepítették Gyöngyöspatára.

cikke,[100] hogy három nap múlva már arról számoljanak be a lap hasábjain: „Rendet teremtenek a textilelosztásban, [...] internálják és kizárják a textilellátásból a textilárukkal feketéző nagykereskedőket".[101] Tudósítottak továbbá arról, hogy az ellenőrzésben fokozott szerepe lesz a gazdasági rendőrségnek. Ezek közül a legnagyobb sajtóérdeklődés a Kretontextil-ügyet kísérte, amelyben a gazdasági rendőrség nyomozói a gyárak körül textilspekulációt gyanítottak. A vádindítvány szerint a Kretontextil tagjai 250 ezer méter flanelt vittek ki az országból. Várkonyi László,[102] Feledi Dénes és társaik ügyében a legsúlyosabb büntetésen kívül az ügyészség azt javasolta, hogy vagyonelkobzással is sújtsák a vádlottakat. A tárgyalás 1946. december 6-án kezdődött: a vádlottak sorra vonták vissza a vallomásaikat azzal az indokkal, hogy csak azért vallottak másképp a rendőrségen, mert ott megkínozták őket. Ezt a fiaskót kiküszöbölendő a következő tárgyaláson minden vádlottól és tanútól megkérdezték, hogy kényszer alatt tette-e vallomását. A válaszok minden esetben nemlegesek voltak. A visszavont vallomást a bíróság érvényesnek tekintette, mondván, a vádlottak képtelenek voltak kétséget kizáróan bizonyítani, hogy azt kényszer hatása alatt tették. Az uzsorabíróság Roósz-tanácsa[103] december 13-án Várkonyi Lászlót halálra ítélte, többi társa súlyos fegyházbüntetést kapott.[104] Révai József, a *Szabad Nép* főszerkesztője a következőket írta a bírósági döntésről: „Ez az első olyan bírósági ítélet, mely megmutatja, hogy lehet szigorúságot alkalmazni akkor is, ha gazdasági bűncselekményt kell a népnek okozott kár szempontjából mérlegelni. Ezért úgy fogadják az uzsorabíróság halálos ítéletét, mint komoly eredményt, amely megfelel a nép kívánságának, és alkalmas az elégtételre. És bizonyosság amellett is, hogy statárium nélkül is lehet elrettentő példával szolgálni, ha a bíróság a nép védelmében gyakorolja hivatását."[105] Várkonyit végül nem végezték ki, ítéletét másodfokon lényegesen enyhítették.[106] A Kretontextil-perről a korban hangsúlyozott fontossága ellenére szinte semmit nem tudunk. A *Szabad Nép* beszámolóján túl vannak ugyan hivatkozások az ügyre, de sem a peranyagról, sem az ítéletek hollétéről egyelőre nincs tudomásunk.

Az említett ügyeknek szentelt nagy nyilvánosság már előrevetítette a következő évek gyakorlatát, amikor a bírósági eljárás a politika, az ítélet a propaganda eszköze lett. Az osztályharcra való hivatkozás megszüntette a jogegyenlőség érvényesülését.

A kommunista párt kollektivizálási törekvéseiben is fontos szerep jutott a gazdasági rendőrségnek. A nyugati érdekeltséggel is rendelkező nagyvállalatok állami tulajdonba vételének egyik ilyen áldozata volt az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. A második világháború alatt a vállalat súlyos károkat szenvedett, majd a szovjet hadsereg a gépeket leszerelte, és kiszállította az országból.[107] Ezért a háború után csak nagy erőfe-

100 *Szabad Nép,* 1946. október 6. 8.

101 *Szabad Nép,* 1946. október 9. 3.

102 A *Szabad Nép* idézett cikkében Várkonyi Lászlóként szerepel, a GRO jelentésében Várkonyi Jánosként, Varga László lentebb hivatkozott tanulmányában Várkonyi Nándorként. *Szabad Nép,* 1946. december 14. 1., BFL XXIV.1. 8. d. Villányi András jelentése, 1946. december 21.; Varga 1999.

103 Dr. Roósz Lajos tanácsvezető bíró.

104 *Szabad Nép,* 1946. december 14. 1.

105 Uo.

106 Varga 1999; ÁBTL 2.1. XI/10. 212.

107 A fegyverszüneti szerződés szerint Magyarországnak 300 millió dollár jóvátételt kellett fizetnie – ebből 200 milliót a Szovjetuniónak –, s bár a gyár nem volt rajta a jóvátételi listán, március 28-án este mégis 500 katona szállta meg az újpesti gyárat. A leszerelés 1945. március 30-tól május 15-ig, nyolc héten át tartott. Mintegy 700 vagonnyi gépet, alkatrészt szállítottak el. Elvitték az újpesti gyár gépeinek 96 százalékát, az izzólámpakészlet 50 százalékát, a tárnoki raktárban a németek elől kimenekített 130 láda gépet, az ott tárolt nyersanyag- és félkészárukészlet 90 százalékát, és

szítésekkel indulhatott meg a termelés.[108] Bay Zoltán fizikus, a kutatólaboratórium vezetője és gróf Jankovich Dénes gazdasági igazgató 1947-es amerikai útján felelevenítette az Egyesült Izzó és a General Electric háború által megtépázott szakmai kapcsolatait. A jóvátétel miatt leszerelt gyár nemcsak újjáépült, hanem újra Nyugatra is exportálta termékeit, sőt gyáregységeket is épített. Az államosítás azonban hamarosan az Egyesült Izzót is utolérte: 1947 őszén megindult a nyomozás és a „bizonyítékok gyűjtése".[109] 1947 decemberében a gazdasági rendőrség letartóztatta Jankovich Dénes gazdasági igazgatót: az elsődleges vád szerint argentin kézre akarta játszani a vállalatot. Az összegyűjtött bizonyítékok alapján – s itt elsősorban ismét csak a beismerő vallomásokra kell gondolni – és „az anyag minőségénél fogva Jankovich Dénes ügye a Valutaügyészség elé" tartozott volna, azonban az ezzel járó nyilvánosság komoly problémákat vetett fel a kommunista párt vezetése számára. Az erőszakos államosítást szolgáló nyilvános koncepciós per veszélybe sodorta volna a külföldi leányvállalatokat és kereskedelmi fiókokat. Félő volt, hogy a második világháborús szövetséges országok háborús káraik fedezésére benyújtják kártérítési igényüket az immár

teljesen leszerelték az ajkai kriptongyárat. A károkat gyarapította a még februárban térítés nélkül elszállított 330 ezer darab rádiócső és egymillió darab izzólámpa, valamint a városi eladási iroda teljes árukészlete. A kár értéke 1938-as árakon számítva meghaladta a 11 millió dollárt. Ami megmaradt, azt nagyrészt az 1945. február 9-én az újpesti gyárba betört dunai árvíznek „köszönhették", mivel a leszerelés előtt már nem jutott idő a pincék kiszivattyúzására. Megmenekült továbbá Bay Zoltán magánlaboratóriuma a Szovjet Tudományos Akadémia közbenjárására. Koroknai 2004.

108 A gyár világra szóló tudományos szenzáció színhelye volt 1946. február 6-án: itt került sor Bay Zoltán sikeres kísérletére, amikor is radarvisszhangot fogott fel a Holdról az üzemben készített lokátorral.

109 A háttérben lévő politikai szándék természetesen az államosítás volt, amelynek elérésére Vas Zoltán és Gerő Ernő a korábbi, a háború alatt elhurcolt vezérigazgatót, Aschner Lipótot akarták felhasználni, félreállítva az akkori vezérigazgatókat, Bayt és Jankovichot.

a magyar állam tulajdonában lévő cégre, vagy egyszerűen zár alá helyezik az Egyesült Izzó külföldi leányvállalatait, amelyek nagy része már akkor is angol zárlat alatt volt.[110] A GRO ezért nemes egyszerűséggel december végén internáltatta Jankovichot, akit tíz hónap után vádemelés nélkül engedtek el a Budadéli Központi Internálótáborból. Jankovich ezek után 1949-ben kiszökött Ausztriába.[111] Bay Zoltán – a hazai politikai események hatására – szintén a távozás mellett döntött. 1948 májusában Bécsbe utazott előadást tartani, ahonnan – miután felesége is követte nyaralás ürügyén – már nem tért vissza, és az USA-ba emigrált.[112] Mivel a magyar állam már az 1946-ban államosított Pesti Magyar Kereskedelmi Bank révén amúgy is jelentős részesedéshez jutott az Egyesült Izzóban, végül úgy döntöttek, hogy a kint lévő részvényeket megállapodással, adásvétellel fogják megszerezni.

A gazdasági rendőrség fontos szerepet játszott a kommunista párt politikai ellenfeleivel szembeni leszámolásban is, ami elsősorban Villányi András és Rajk László belügyminiszter jó kapcsolatának volt köszönhető. A GRO első „nagyobb" ilyen jellegű szerepvállalása a Független Kisgazdapárt szétzilálását célzó Magyar Közösség-ügyhez köthető. A nyomozást a Katpol kezdte, hamarosan bekapcsolták az ÁVO-t, majd az MKP KV határozata alapján 1946 decemberében Rajk belügyminisztert bízták meg az „összeesküvés" felgöngyölítésének irányításával. Döntés született arról, hogy a polgári vonalat az ÁVO, azon belül a gazdasági érdekeltséget a GRO, a katonai vonalat pedig a Katpol számolja fel „kötelező kölcsönös tájékoztatás alapján". A központi irányítás Pálffy György és Péter Gábor kezében volt,

110 ÁBTL 3.1.5. O-19313/1. 16.

111 PIL 274. f. 12. cs. 156. ő. e. Jankovich Dénes ügye.

112 ÁBTL 3.2.4. K-1419. Dr. Bay Zoltán.

a gyakorlati feladatokkal pedig Villányi Andrást bízták meg.[113] Az „érdem” ekkor még azonban a Katpolt és az ÁVO-t illette.

Ezt követően a gazdasági rendőrségnél is megnőtt az olyan ügyek száma, ahol a nyomozásban érintett személyek valamilyen kapcsolatban álltak a Független Kisgazdapárttal. 1947-ben egy nagy „sópanamát” lepleztek le a kisgazda irányítás alatt álló Közellátásügyi Minisztériumban: só- és lisztkiutalásokkal kapcsolatos visszaélések és vesztegetések miatt februárban a GRO letartóztatta a minisztérium főosztályvezetőjét, dr. Kendy Finálly Istvánt és két hivatali kollégáját, akik a gyanú szerint engedélyekért ajándékokat fogadtak el.[114]

A Földművelésügyi Minisztérium tisztviselői ellen lefolytatott ún. FM-per sajátossága, hogy a koncepciót már nem az ÁVO gyártotta, hanem a gazdasági rendőrség.[115] A Gazdasági Főtanács 1948. május elején Dobi István akkori földművelésügyi miniszter javaslatára revizori vizsgálatot rendelt el a Földművelésügyi Minisztériumban az 1946–1947., valamint az 1947–1948. évi költségvetési tételek felhasználásának ellenőrzésére.[116] A gazdasági rendőrség – Dobi kérésére – 1948. június második felében kapcsolódott be a vizsgálatba,[117] hiszen a Kominform határozata után Rákosiéknak gyorsan kellett lépniük, és felmutatniuk valami eredményt.[118] Az akkor már ügyosztályként működő gazdasági rendőrség az előkészítés szakaszában szoros kapcsolatot tartott a többi nyomozó szervvel: felhasználta az ÁVO és a Katpol anyagait is, ezeket összedolgozta, és kialakította ki a per koncepcióját.[119]

Villányi későbbi sorsa, illetve a Péter Gáborral folytatott folyamatos rivalizálás egyik adalékaként fontos utalni arra, hogy az FM-ügyben folytatott nyomozást eredetileg az ÁVO kezdte meg, majd Rajk László nyomására vette át a gazdasági rendőrség: „Rajknak ez az intézkedése nagy felháborodást keltett az ÁVH-n”. Később az „ÁVH az után nyomozott, hogy a GRO milyen hibákat követett el az FM-ügy nyomozása során. Alpár százados, aki az FM beosztottja volt, jelentéseket írt, hogy a GRO milyen dolgokat nem derített fel” – vallotta 1955-ben Ráth Károly.[120]

A Nitrokémia-per egyfajta másolatának tekinthető „Ferrotechnika-ügyben” a nyomozást megint csak a gazdasági rendőrség folytatta.[121] A vád hűtlenség bűntettének elkövetése volt, mellékes szereplőkkel, amelyben új momentumként a szakmunkások kivándorlásra csábítása jelentkezett.[122] Az ügy egy 1948. március 16-án a GRO-hoz küldött bizalmas jelentést követően

113 ÁBTL 4.1. A-2126/167. A Magyar Közösség ügye. 37–38. A témáról lásd bővebben Palasik 1995, Szekér 2010.

114 Három feltűnő letartóztatás a közellátásügyi minisztérium nagy sópanamájában. *Világosság,* 1947. február 7. 1. Idézi Molnár 2010, 61.

115 Az FM-ügy egyik sajátossága – amely egyben a téma kutatását is jelenősen megnehezíti –, hogy a gazdasági rendőrség vizsgálati anyagai nincsenek meg, ezeket feltehetőleg Villányi András 1950-es kivégzése után megsemmisítették.

116 ÁBTL 3.1.9. V-86000/40. 154. FM-ügy.

117 ÁBTL 3.1.9. V-86000/40. 76. Villányi András levele Vas Zoltánnak, 1948. június 30. A Nagy Imrétől kapott utasítás szerint a nyomozás az állattenyésztési, szakoktatási, állami birtokkezelési, kísérletügyi és vízügyi főosztályokra terjedt ki. ÁBTL 3.1.9. V-86000/40. 163–181. Feljegyzés Rajk László részére az FM-ügyben. A feljegyzésről hiányzik az aláírás és a dátum, de feltehetőleg 1946. július második felében született.

118 Az 1948. június végén Bukarestben megtartott Kominform-értekezleten fogadtatta el többek között a sztálini vezetés az erőszakos kollektivizálás meggyorsításának programját.

119 Az FM-perről lásd bővebben Baczoni 2000. 285–313.; Cseszka 2012.

120 ÁBTL 2.1. I/13. 180. Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv, 1955. október 13. Ráth Károly vallomása. Az utalás feltehetőleg Alpár Zoltán rendőr századosra vonatkozik, aki személyesen vett részt az FM-ügy nyomozásában.

121 ÁBTL 3.1.9. V-121702 jelzet alatt hat kötet. Lőtsös Vilmos és társai ügyének vizsgálati anyaga.

122 Ti. az 1939: II. tc. 37. §-ába ütköző és ugyanezen §. 3. bekezdése szerint minősülő „kivándorlásra csábítás” bűntette.

került a gazdasági rendőrséghez. Az összesen 14 személy ellen folytatott nyomozás főszereplője a Ferrotechnika Vas- és Fémárugyár Rt. vezérigazgatója, Lőtsös Vilmos[123] volt. A GRO vizsgálata szerint az 1947 novemberében emigrált, majd Dominikán letelepedett Lőtsös egy fegyvergyárat akart kint alapítani, amelyhez több fegyverszabadalom kicsempészését kérte egykori munkatársaitól, valamint több szakmunkást is rá akart venni arra, hogy Magyarországot elhagyva az általa alapított új gyárban dolgozzanak. (Erre a célra Lőtsös küldött volna vízumot, jegyet és fejenként 300 dollárt). A Budapesti Népbíróság 1948. szeptember 3-án meghozott ítéletében Lőtsös Vilmost – „hűtlenség és kivándorlásra csábítás" bűntette miatt – távollétében főbüntetésként 15 évi fegyházbüntetésre, a társait pedig 4 hónaptól 12 évig terjedő fegyházbüntetésre ítélte.[124]

A politikai vezetés egyéb esetekben is igénybe vette a gazdasági rendőrség segítségét, így a jóvátételi kötelezettségekkel kapcsolatos ügyekben. 1947 januárjában a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) elnökének, Vorosilov marsallnak nyomására a Gazdasági Főtanács utasította Villányi Andrást, haladéktalanul vizsgáltassa ki, hogy a Mátravidéki Erőmű leszerelése miért húzódott el, állapítsa meg, kik a felelősek a mulasztásokért, továbbá „kísérje figyelemmel, történnek-e a további munkálatok

123 Lőtsös Vilmos (1910) tervezőmérnök, a gyár vezérigazgatója 1947. november második felében elhagyta az országot, és Dominikán telepedett le.

124 „Lőtsös Vilmos I. rendű vádlott annak tudatában, hogy az ország újjáépítésében minden értékre szükség van, de különösen annak tudatában, hogy a munka jelenti minden ország számára a legnagyobb értéket, elhatározta, hogy kizárólag anyagi előnyök, személyi kapitalisztikus törekvések céljából fegyvergyárat fog alapítani egy olyan földrészen, melynek ez idő szerinti politikája Magyarország őszinte békevágyával éles ellentétben áll. E cél szolgálatában szerezte meg a saját részére [a] szuperkönnyű géppisztoly felhasználási jogát. E célból árulta el ennek titkát egy idegen állam elnökének, és a cél szolgálatában igyekezett szakmunkásokat beállítani az idegen államszolgálatban [sic!] fegyvergyártás céljából." ÁBTL 3.1.9. V-121702/a. 42. Ítélet Lőtsös Vilmos és társai perében, 1948. szeptember 3.

során mulasztások. A mulasztókkal szemben – történtek légyen azok akár a múltban, vagy előfordulnának a jelenben vagy a jövőben – mint a gazdasági életre kártékony elemekkel szemben a legerélyesebben járjon el [...] Eljárásának eredményét a Gazdasági Főtanácsnak hetenként írásban jelentse."[125]

„A pék kilopta a sót a kenyérből" – razziák a fővárosban

A gazdasági rendőrség leglátványosabb tevékenységét a razziák alkották. A GRO nyomozóinak feladata volt a közélelmezéssel, közellátással kapcsolatos visszaélések – mint az árdrágítás, áruvisszatartás, közvetítő kereskedelem stb. – esetén a szabálysértőkkel szembeni fellépés. Ellenőrizték, hogy a kereskedők bejelentették-e árukészletüket, illetve tudják-e azok eredetét igazolni. Az 1945 októberét követően életbe lépett valuta- és aranyforgalom-korlátozó rendelkezés miatt legálisan nem lehetett a lakosság birtokában külföldi fizetőeszköz, illetve törtarany vagy aranyérme. Szintén a szervezet feladatait növelte az egyre nagyobb méreteket öltő csempészet visszaszorítása is. Széles hatáskörben léphetett fel továbbá a különféle rendeletek megszegői ellen. A nyomozóknak joguk volt árut lefoglalni, üzleteket, kávéházakat, éttermeket bezárni, személyeket letartóztatni.[126]

125 Balogh–Földesi 1998, 68.

126 „A Szabad Nép régóta sürgette gazdasági rendőrség felállítását, hogy a feketepiac üzérei ellen intézményesen és szervezetten folytathassák a harcot. A budapesti főkapitányság keretében most végre felállították a gazdasági rendőrséget. Vezetője dr. Villányi András, a kereskedelmi és piaci problémák kitűnő ismerője lesz. A gazdasági rendőrség 250 különlegesen kiképzett főből áll. Feladata lesz elsősorban a valutapiac ellenőrzése. Nem győzzük eléggé hangsúlyozni ez utóbbi feladat fontosságát. Köztudomású ugyanis, hogy a kormány legjobb szándékától vezérelt rendeleteit

A korszak szigorú és gyakran betarthatatlan rendeletei alapján igen könnyű volt gazdasági bűncselekmény „vétségébe esni". A gazdasági rendőrség bárhol felbukkanhatott, így egy idő után meglehetősen félelmetes hírre tett szert, amit természetesen fokozott az is, hogy a szervezet javaslata alapján az elkövetőket egyik pillanatról a másikra internálhatták. Bár a levéltárakban eddigi ismereteink szerint igen kevés fellelhető dokumentum van, ezekről az akciókról mondhatni naponta tudósítottak az újságok.

A korabeli helyzetnek megfelelően a közellátással és a közélelmezéssel összefüggő leggyakoribb visszaélések az árdrágítás és az árurejtegetés voltak. A háború utáni állapotok, a közszükségleti cikkek égető hiánya és a „cselekmény ebből következő társadalomra veszélyessége és nagyfokú tárgyi súlya miatt" a jogalkotó úgy látta, hogy olyan külön szabályozásra van szükség, amely világosan kimondja e tettek legszigorúbb büntetendőségét. Az 1945. augusztus 19-én kihirdetett és hatályba lépett 6730/1945. M. E. számú rendelet[127] abszolút határozott szankcióként halálbüntetés kiszabását írta elő az uzsorabíróságnak az árdrágító visszaélés (1920. évi XV. tc. 1. §) elkövetőjére.[128]

A gazdasági rendőrség tehát kezdettől fogva igen gyakran járt el árdrágítási ügyekben. Nyomozói inkognitóban próbavásárlásokat végeztek az üzletekben és a csarnokokban. Az ellenőrzéseken lebukott kereskedők áruját lefoglalták. Rónai Sándor közellátásügyi miniszter közvetlenül a gazdasági rendőrség megalakulása után személyesen utasította Villányi Andrást arra, hogy a GRO által lefoglalt élelmiszereket és más közellátási árucikkeket a közellátásügyi minisztérium Romanelli utcai[129] raktárába szállítsák be.[130] 1945. novembertől a lefoglalt közszükségleti cikkek gyűjtőhelyei hivatalosan az Általános Fogyasztási, Termelői és Értékesítő Szövetkezet raktárai lettek.[131] A gazdasági rendőrség által készített és fennmaradt kimutatásokból azonban az is kiderül, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság raktáraiba is rendszeresen szállították a lefoglalt árukból. Vas Zoltán polgármester már 1945 novemberében jelezte, hogy nincs tudomása arról, hogy a lefoglalt élelmiszerekből akár közellátási szerv, akár a Községi Élelmiszerárusító Üzem,[132] akár valamelyik egészségügyi, szociális intézmény részesült volna. A GRO működése során lefoglalt közszükségleti cikkek, elsősorban élelmiszerek, a szerv egész fennállása alatt az érdeklődés középpontjában voltak, s többen és többször megkérdőjelezték a gazdasági rendőrség saját hatáskörben hozott döntésének jogosságát azok elszállításáról, szétosztásáról, további sorsáról. Mind a közellátásügyi miniszter, mind Buda-

legtöbbször nem, vagy hiányosan hajtották végre. A baj azonban nem csak a közigazgatási apparátus reakciós részének csendes szabályozásában mutatkozott, hanem abban is, hogy az érdekeltek – érezve az ellenőrzés lazaságát – túltették magukat a rendeleteken. A gazdasági rendőrség szervezettségétől, hozzáértésétől függ, hogy milyen mértékben tudjuk megfékezni az üzérkedést, a feketepiac rablólovagjait, a valutázókat és a csempészeket." *Szabad Nép,* 1945. szeptember 15. 2.

127 *Magyar Közlöny,* 1945. augusztus 19. 106. sz. 3.

128 Papp 2012, 151–152. A gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló 8800/1946. M. E. számú rendelet újraszabályozta és felsorolta a közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekményeket.

129 Ma Illés utca (Budapest VIII. kerület).

130 MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-220.998-1946. Sólyom László r. altábornagy levele a közellátási miniszterhez, 1945. november 28.

131 MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-220.998-1946. A közellátásügyi miniszter 478/1945. számú utasítása. 1945. november 9.

132 Teljes neve Budapest Székesfőváros Községi Élelmiszerárusító Üzeme. A fővárosi törvényhatósági bizottság 1911-ben hívta életre a drágaság megfékezésére. Az élelmiszerüzem és 50 boltból álló hálózata nagy mennyiségben hozott forgalomba olcsóbb húsfajtákat és hentesárukat, ezzel ármérséklő hatást gyakorolt anélkül, hogy hatóságként árváltozásokat írt volna elő. A hamar népszerűvé vált „Községi" boltjaiban forgalmazott árucikkek köre később fokozatosan kibővült. Az üzem 1948. május 15-éig működött, és az akkor megalakított Közért (Községi Élelmiszerkereskedelmi Rt.) három alapítójának egyike lett.

pest polgármestere, de a csarnokok igazgatói is több panasszal éltek, hogy a gazdasági rendőrség saját hatáskörébe nem tartozó közellátási ügyekben is intézkedett, de erről a GRO gazdasági ügyeit tárgyaló fejezetben még bővebben szólunk.

1946 nyarára az elhatalmasodott infláció miatt az addigi ármaximáló rendeletek már túl lassan léptek érvénybe a pénzromlás mértékéhez képest, ezért június végére bevezették a napi árrögzítést.[133] A minden hajnalban hat órakor megszabott nagykereskedelmi árakhoz képest 40-50 százalékos bruttó haszonkulcsot engedélyeztek a kereskedőknek, ennek betartását a gazdasági rendőrség nyomozói napközben ellenőrizték a piacokon és csarnokokban. Az eladók által bemutatott nagykereskedelmi számlák áraihoz hozzáadták a haszonkulcsot, és összehasonlították a feltüntetett árral. 1946 júliusában a GRO felállított egy 51 tagú vásárcsarnok-ellenőrző (piacellenőrző) csoportot, amely csak az árak pontos betartását ellenőrizte a pengő utolsó napjaiban.[134] Ekkorra már teljesen összeomlott az ellátás. Az árak naponta tízszeresükre emelkedtek, s a termékek, ha egyáltalán voltak a piacokon, már délre eltűntek. A pengő kiszorult a forgalomból, fizetőeszközként az arany, a valuta és naturális formájukban a mindennapi közfogyasztási cikkek (élelmiszer, ruhanemű stb.) funkcionáltak.[135] Az árak további elszabadulásának megakadályozása érdekében a kormány újabb szigorúbb szankciókat helyezett kilátásba. „A gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló" – korábban már említett – 8800/1946. M. E. számú rendelettel újraszabályozta a korábban kiadott 6730/1945. M. E. számú rendeletét, és felsorolta a közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekményeket.[136] Szigorúan büntetni rendelte azokat, akik a központilag megszabott árat túllépték, szabadáras terméknél „méltatlanul nagy" haszonra tettek szert, üzérkedtek, illetve árut vontak el a közfogyasztás elől. Az ezekért kiszabható büntetés természetesen a politikai jogok felfüggesztésével, az érintett áruk, sőt akár az elítélt teljes vagyonának elkobzásával is járhatott.[137] Az árdrágítók ügyét gyorsított eljárásra utalták, ami alkalmat nyújtott arra is, hogy a tettenérés után akár órákon, de legkésőbb három napon belül börtönbe kerüljön a vétkes. A büntetőeljárás az uzsorabíróság hatáskörébe tartozott, amely soron kívül volt köteles eljárni. A vádirat elkészítése nem volt kötelező, az államügyészség – mihelyst a tényállást igazolva látta – vádindítványt nyújthatott be az uzsorabíróság elnökének.[138]

1946 őszétől vidéken, majd 1947 márciusától Budapesten működésbe lépett az Országos Árfelügyelet, amely több száz árellenőrt foglalkoztatott. Gyakoriak voltak az úgynevezett közellátás érdekét veszélyeztető cselekmények, így például a készletgazdálkodás jogszabályainak be nem tartása, a készletbejelentés elmulasztása vagy az áruk engedély nélküli, illetve az engedélytől eltérő módon való forgalomba hozatala is. Előfordult, hogy a közellátási rendeletekben megszabott, de alacsonynak tartott árak ellen védekezve a kereskedők visszatartották az árut a pult alatt. A hatóságok a pult alóli értékesítés és az áruvisszatartás

133 A rendelet 1946. június 22-én jelent meg, de csak június 25-én lépett hatályba. *Szabad Nép,* 1946. június 25. 2.

134 *Szabad Nép,* 1946. július 21. 7. A cikkben találunk utalást arra is, hogy miként segítette a gazdasági rendőrség munkáját a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének több tagja, akik hétköznapi vásárlóként – természetesen bújtatott rendőri biztosítással – „leplezték le" az árdrágítókat, mondván: „Minden egyes asszony legyen árellenőrző".

135 Honvári 2006, 101.

136 A rendelet az árdrágítás öt fajtáját szankcionálta esetlegesen halálbüntetéssel: ártúllépés, áruuzsora, árdrágító üzérkedés, áruelvonás, árdrágító csalárdság. *Magyar Közlöny,* 1946. augusztus 1. 169. sz. 5–7.

137 Bár a törvény ezekért a cselekményekért a halálbüntetés kiszabását is lehetővé tette, tudomásunk szerint ilyenre nem került sor.

138 *Szabad Nép,* 1945. október 27. 3.

megakadályozására előírták, hogy a kereskedők jelentsék be árukészletüket. A detektívek pedig többnyire „bizalmas információ” alapján kiszálltak a kereskedőkhöz, és ellenőrizték a raktáraikban felhalmozott készleteket. A fellelt árut csak össze kellett vetni a bejelentett áruk listájával, és máris kiderült a szabálytalanság. Ilyenkor árurejtegetés, az árukészlet bejelentésének elmulasztása miatt indítottak vizsgálatot. A nyomozók módszereihez tartozott, hogy az üres pultú boltban valamilyen hiánycikket próbáltak vásárolni, majd az elutasítás után megfigyelés alá vették a helyet. A boltos többnyire csak az ismert ügyfeleket szolgálta ki pult alól, természetesen a hivatalosan megszabott árnál magasabb összegért. Ilyenkor a lesben álló rendőrök rajtaütöttek az üzletből távozó vevőn, és a szatyorban gyakran ott volt a bizonyíték, a kereskedő által letagadott áru.[139]

1945 decemberében a kormány a féktelen pénzromlást egyszeri 75 százalékos vagyondézsmával, a pengőbankjegyek felülbélyegzésével próbálta megakadályozni.[140] A budapesti üzletek 90 százaléka a rendelet életbeléptekor nem nyitott ki, illetve áruhiányra hivatkozva nem szolgálta ki a vevőket. A gazdasági rendőrség ekkor nagyszabású razziát indított, hogy a boltosokat rákényszerítse az árusításra. Kinyittatták a boltokat, és ahol állítólag kifogyott az áru, ott átvizsgálták a raktárt. Nagy helyszíni bírságokat szabtak ki, és sok esetben bevonták a lebukott kereskedők iparengedélyét, sőt internálhatták is őket.

139 Molnár 2010. 54–55.

140 Az 1945 decemberében hozott rendelet szerint az 1000, 10 000 és 100 000 pengős címletű bankjegyeket felül kellett bélyegezni egy olyan bélyeggel, amelyet a bankjegy névértékének háromszorosáért lehetett megvásárolni. Ezt követően a bélyeg nélküli bankjegyek nominálisan az ugyanolyan címletű bélyeges bankjegyeknek 1/4-ét érték 1946. január 1-ig, azután megszűntek fizetőeszköznek lenni. 12000/1945. M. E. sz. rendelet. *Magyar Közlöny,* 1945. december 19. 204. sz. 1–2. Az intézkedéssel ugyan jelentős mennyiségű pénzt (383 milliárd pengő) vontak ki a forgalomból, az árak növekedésének mégsem tudtak gátat vetni. Honvári 2006, 101.

Az ún. „bankjegydézsmabélyeg” forgalomba hozatala azonban nem csak az árusokat, hanem másokat is újabb kiskapuk keresésére ösztönözte. Ezek között szerepelt a dézsmabélyegek hamisítása, a bélyegezetlen bankjegyek feláras értékesítése és megvétele. A gazdasági rendőrség III. alosztálya – állítólagos bejelentéseket követően – már a rendelet kiadását követő napokban széles körű megfigyelésbe és nyomozásba kezdett, amelyről az alábbi jelentést tették: „végigrazziáztunk Budapest területén minden elképzelhető zeg-zug helyet, tehát zugbörzehelyeket, piactereket, kávéházakat, expresókat [sic!], vendéglőket, szállodákat, pensiókat [sic!] és tömegszállásokat. Eljárásunk során kb. 800 gyanús személyt állítottunk elő, akiket megmotoztunk, lakásukat tüzetesen átvizsgáltuk, és valamennyiről környezettanulmányt szereztünk be. Egyetlen egy esetben sem merült fel arra nézve gyanú, hogy bármelyik is részes lett volna a feltételezett bélyeghamisításban vagy csalásban.”

A nagy erőket megmozgató razzia eredménytelensége feltételezhetően az időnek köszönhető, hiszen a lebélyegzett bankjegyekről már korán, két héten belül kiderült, hogy nem gátolják meg az árak emelkedését, azonban a gazdasági rendőrség jelentéséből azt is meg lehetett tudni, hogy a „Pénzjegynyomda szakértőinek véleménye szerint a bélyegelkészítéshez, így tehát a hamisításhoz is minimálisan 3 heti időre van szükség”.[141]

Az elértéktelenedő pengő egyre nagyobb arányú kiszorulása a kereskedelemből szükségszerűen vonta maga után a feketézés, valutaüzérkedés, batyuzás további elterjedését. Mindezekre abban az időszakban, amikor az éhezés sem volt ritka, egyszerűen szükség volt az életben maradáshoz. A jelenség minden társadalmi réteget érintett, a munkásoktól egészen a vagyonosabbakig. A valutaüzérkedés, a valutával elkövetett („valutáris”)

141 BFL VI.12.a.1. 6. d. Jelentés, 1945. december 31.

bűncselekmények leleplezése szintén a gazdasági rendőrség hatáskörébe tartozott. 1945. október közepén rendeletet hoztak arról, hogy a lakosság 15 napon belül köteles bejelenteni a birtokában lévő külföldi fizetőeszközöket és értékpapírokat a Magyar Nemzeti Banknál. A bejelentési kötelezettség kiterjedt a lakosság tulajdonában lévő színaranyra és aranyérmékre is. A tulajdonosok kötelesek voltak átadni értékeiket a Magyar Nemzeti Banknak, az ott megszabott hivatalos árfolyamon.[142]

A mulatókban, bárokban, kávéházakban tartott razziákon a vendégek a náluk lévő külföldi bankjegyeket, illetve aranyat a földre szórták, vagy megpróbálták valahová elrejteni, ezért motozáskor csak kevés embert értek valuta birtoklásán, a padlót viszont sűrűn borították az értékek. A tettenérés szempontjából eredményesebbek voltak az otthoni házkutatások, ahol az elrejtett pénz felfedezésével egyértelművé vált a leleplezés. 1946. február 20-án az EMKE kávézóban és a Rose Mary eszpresszóban tartottak razziát. A helyszínen megjelent Sólyom László budapesti rendőrfőkapitány és Villányi András is. Az utasítás szerint az igazolt újságírók, orvosok, ügyvédek és egyenruhás „idegen" katonai személyek kivételével mindenkit be kellett vinni a rendőrségre kihallgatásra. Azt, hogy összesen hány embert állítottak elő, nem tartalmazza a jelentés, ami tudható, hogy a kihallgatások után 86 főt elengedtek, kilenc személy ellen indult eljárás, 113 ellen tettek javaslatot hatvannapi közmunkára,[143]

142 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 7160/1945. M. E. sz. rendelete. *Magyar Közlöny,* 1945. október 17. 153. sz. 1–2.

143 Villányi indoklása szerint ez azért volt szükséges, mert „nyilvánvaló, hogy hasznos munkavállalás elkerülésével, a gazdasági forgalomra káros üzérkedéssel és üzleteléssel szerzett adózatlan és ellenőrizhetetlen jövedelemből tartják fenn magukat". Az Észak-Pest megyei közmunka-felügyelőséghez címzett átiratában arra kéri a szervet, hogy amennyiben a „nevezettek az igénybevétel alól kitérni akarnának, internálásukat haladéktalanul hozza javaslatba". BFL XXIV.1. 8. d. Villányi András átirata az Észak-Pest megyei közmunka-felügyelőséghez, 1946. február 21.

két főt átkísértek a PRO-ra, négy személy esetében pedig internálást indítványoztak.[144] A jelentést érdemes összevetni a razziáról tudósító *Kis Újságban* leközölt cikkel, amely szerint az akció folyamán 514 embert állítottak elő a rendőrségen. Ezekből, miután három szűrésen átestek, 499-et szabadon bocsátottak, de közülük azért 116 főt behívtak tartós közmunkaszolgálatra. A benn tartott 15 emberből kilenc ellen indult eljárás, ketten a politikai rendőrségre kerültek, egy főt pedig internáltak. Igen nagy mennyiségben foglaltak le külföldi valutákat.[145] Egy hírlapíró is részt vett a rajtaütéseken, aki másnap „Megjegyzések egy razziához" címmel tette közzé meglehetősen kritikus benyomásait. Úgy vélte, nem szerencsés, hogy a gazdasági rendőrség detektívjei mindenkiben valutarejtegetőt látnak, noha az emberek nagy része csak egy kávét akar inni. Leírta az illegális valutákat kereső nyomozók módszereit: beszivárognak az eszpresszóba, fogyasztanak, majd hirtelen lezáratják a helyet, s mindenkit ellenőriznek. Levetkőztetik a gyanús személyeket, és megvizsgálják, hogy nincs-e valuta elrejtve a ruházatukban. Számos egyéb kávéházi razziáról szóló beszámoló alapján és az utánuk következő panaszokból úgy tűnik: a gazdasági rendőrség embereinek idővel kialakult az a módszere, hogy mindenkit bevittek a körbezárt szórakozóhelyekről.

Az újságírókat sok esetben már előre tájékoztatta a gazdasági rendőrség sajtóirodája vagy egyik beosztottja az esetleges razziákról, azok céljáról és a rendőri erők létszámáról, hogy másnap már megjelenhessenek a tudósítások a napilapokban. A nyilvánosság kedvért gyakran azt is megengedték a rendőrségi ügyekre szakosodott újságíróknak, hogy megfigyelőként részt vegyenek a nagyobb razziákon.

144 BFL XXIV.1. 8. d. Villányi András jelentése, 1946. február 20.

145 *Kis Újság,* 1946. február 22. 3. Közli Molnár 2010, 60.

A gazdasági rendőrségre jellemző általános irathiány ellenére több olyan esetről vannak levéltári dokumentumok, amelyek a sajtóban is megjelentek, így lehetőség van a kétfajta forrás összevetésére is. (Lásd fentebb a Rose Mary presszóban tartott razzia esetét.) Ezekből kiderül, hogy a sajtóban többször előfordult névelírás, s a számadatok sem egyeztek sok esetben. Ez betudható egyrészt a műfajból adódó lezserségnek – a cikkeket ráadásul erősen átitatta a lap politikai irányultsága –, valamint annak a kényszernek, hogy gyakorlatilag mindennap valamiféle szenzációval „kellett" szolgálni. Arra is volt példa, hogy az újságírók – kicsit túllőve a célon – maguk tupírozták fel a számadatokat a nagyobb hatás elérése céljából, előzetesen egyeztetve természetesen a gazdasági rendőrséggel.

Nagy Lajos, a *Szabadság* c. napilap újságírója – akit éppen kissé túlzó cikke miatt hallgattak ki a GRO-n – 1947. október 5-én írt tudósítást egy országos razziáról „30 autón 200 detektív indult döntő rohamra az árdrágítók frontja ellen" címmel, amelynek születési körülményeiről így számolt be: „A cikk anyagát október hó 3-án, azaz péntek délután kaptam Gárdonyi r. szds-tól a GRÜ-n.[146] Mikor aznap délután bejöttem a GRÜ-re, a folyosón találkoztam György István[147] kollégámmal, aki éppen Gárdonyi r. szds. szobájából jött ki. Én is bementem Gárdonyihoz, tőle anyagot kérni. Gárdonyi vázolta nekem a másnap meginduló országos razzia célját, és a razzián részt vevő rendőrségi erőket is megjelölte. Térképen mutatta meg nekem, hogy az ország melyik környékein és milyen útvonalakon indul a razzia. Legjobb emlékezetem szerint 14 vagy 16 gépkocsit említett, egyenként 4 főnyi rendőrrel. Szóbeli megállapodás történt közöttünk, hogy arra való tekintettel, hogy országos viszonylatú razziáról van szó, és így ebben a vonatkozásban az előbb említett számadatokat kicsinynek találtam, megegyeztünk, hogy ezeket a számokat fel fogom nagyítani. Közöltem Gárdonyival, hogy 30 autóról fogok írni, de a detektívek számát azt nem mondtam meg neki, arról nem volt szó közöttünk, azt szintén én találtam ki."[148]

146 Gárdonyi Pál rendőr százados a Gazdaságrendészeti Osztály I. alosztályán volt gazdasági szakértő.

147 György István (1912–1977) újságíró. Pályáját 1945 elején a *Szabadság* c. lapnál kezdte, majd a *Szabad Nép,* később a *Népszabadság* munkatársa, főmunkatársa lett.

A „tőzsde körüli feketézők" és valutázók leleplezése is a gazdasági rendőrség feladata volt. A *Szabad Nép* már 1945. október 21-én cikkezett arról, hogy egy, az egész országot behálózó gazdasági bűnszövetkezetet leplezett le a GRO. 1945. október 18–19-én összesen 15 személyt vettek őrizetbe, köztük Kovács Emilt, a tőzsde igazgatóbizottságának egyik tagját. A közvetlenül Farkas Mihály által irányított vizsgálat szerint ezek a személyek tőzsdespekuláció és valutacsempészet, illetve abban való segítségnyújtás bűntettét követték el.[149] Kovács Emilt a letartóztatást követően internálták.[150]

Villányi András hivatalos jelentése is fennmaradt egy, a Budapesti Áru- és Értéktőzsde épületében, valamint a Nádor utcában és annak mellékutcáiban lévő tőzsdecégek irodáiban 1945. november 9-én tartott razziáról.[151] Ennek eredményeként 85 főt tartóztattak le, közülük nyolcan maradtak őrizetben, 65 fő ügyét pedig bűnvádi eljárás megindítása végett átadták a valutaügyészségnek, egyidejű szabadlábra helyezésük mellett.

148 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 59. Nagy Lajos tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1947. október 13. Ha az eredeti terv szerint 14, 16 autó indult a razziára, autónként 4 fővel, az „csak" maximum 64 detektívet jelent az újságcikkben megjelent 200 fővel szemben.

149 *Szabad Nép,* 1945. október 21. 1.

150 A részvénykereskedelem nem tartott sokáig a tőzsdén. November 9-én – a gazdasági rendőrség látványos, nyilvánvalóan politikai célokat szolgáló razziáját követően – Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter indoklást nem tartalmazó utasítására meg is szűnt.

151 BFL VI.12.a.1. 6. d. Villányi András jelentése, 1945. november 10.

A razzia során lefoglalt értékeket – 3500 dollár, 300 font, 100 svájci frank, több ezer schilling, márka, rubel, cseh korona és 2 kg rúdarany – beszolgáltatták a Magyar Nemzeti Banknak.[152]

A politikai vezetés igyekezett minél több intézkedéssel javítani a nyomorgó lakosság hangulatán, egyrészt öncélból, másrészt az újjáépítés meggyorsításának érdekében is. A kommunista párt leghatékonyabban természetesen az őt kiszolgáló napilapokon keresztül tudta azt sugallani, hogy aki dolgozik, az értékes, aki nem dolgozik, az ingyenélő. A romokban heverő főváros legkirívóbb és ezáltal a többség hangulatának befolyásolására legalkalmasabb intézményei a polgári, „burzsoá" életformát megtestesítő, „természetesen" megvetendő kávéházak, bárok, luxuséttermek voltak. A *Szabad Nép* 1945. október 5-i száma is harsányan támadta ezeket a „luxusintézményeket" „harminc bárban szórja a pénzt Budapest ingyenélő söpredéke" felvezetéssel. Az újság mintegy harminc működő fővárosi mulatót sorolt fel, amelyek „naponta 19 millió pengő adómentes bevételhez jutnak", s mint ilyenek a „magyar nép ellenségei", akik az újjáépítés „éhes dolgozóit, a főváros ínséges, szenvedő, dolgozó társadalmát" veszik semmibe.[153] Ezért Gerő Ernő akkori kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter azt javasolta, hogy hozzanak ún. luxusellenes intézkedéseket, azonban az 1945. október 16-án megjelent kormányrendelet csak a mulatókat záratta be.[154] A kormányváltást követően Tildy Zoltán miniszterelnök a minisztertanács 1945. december 10-i ülésén felszólította Nagy Imre belügyminisztert, hogy a bárok, mulatók és egyéb fényűző üzemek jegyzékét állíttassa össze, ezeket 24 órán belül immáron véglegesen zárassa be, készleteiket foglaltassa le, és alakíttassa át népélelmezési célokat szolgáló helyiségekké őket.[155]

Szintén a „társadalmi békét és nyugalmat" veszélyeztette az a tíz luxusétterem, amelyeket 1946. június 22-én – az előzőekhez hasonló megfontolásból – zárattak be, és tulajdonosaikat őrizetbe vették.[156] A *Szabad Nép* cikke szerint „A megtorló intézkedésre, valamint a helyiségek bezárására azért volt szükség, mert a régóta érvényben lévő húsfeldolgozási tilalmat semmibe vették. Ezenkívül azzal, hogy egy vékony fényűző réteg kedvtelésére a legdrágább tiltott húsételeket szolgálták fel, veszélyeztették a társadalmi békét és köznyugalmat." Néhány nap elteltével, 1946. június 26-án a GRO teljes apparátusával újabb nagyszabású razziát tartott a budapesti húsfelszolgálási tilalom betartásának ellenőrzésére, s újabb hat éttermet záratott be további intézkedésig.[157]

A közszükségleti cikkek engedély nélküli kivitele és behozatala, vagyis a csempészet elleni küzdelem szintén a GRO feladata volt. A háború utáni általános áruhiány, amely Magyarország és a környező államok gazdaságát jellemezte, az export-import

152 A központárakban bűnügyi letétként kezelt külföldi fizetési eszközök beszolgáltatása című 9510/1945. M. E. sz. rendelet (*Magyar Közlöny*, 1945. október 17. 153. sz.) értelmében. A rendeletet 1945 decemberében hatályon kívül helyezték (*Magyar Közlöny,* 1945. december 18. 203. sz.).

153 *Szabad Nép,* 1945. október 5. 3.

154 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 9520/1945. M. E. sz. rendelete: „Az ország egész területén a fényűző vendéglátó-ipari üzemek bezárása tárgyában." *Magyar Közlöny,* 1945. október 16. 152. sz. 6. A bezárt mulatók készleteit a rendelkezés szerint a Községi Élelmiszerüzemekbe kellett beszolgáltatni.

155 G. Vass István: Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1945. november 15.–1946. február 4. [7] 74. Jegyzőkönyv. 1945. december 10. http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_41_mt/?pg=246&layout=s&query=SZO%3D%28december%2010%29, 2015. augusztus 31.

156 A bezárt éttermek a következők voltak: Bristol, Füzék, Presto, Chemichel, Montparnasse, Liliom, Candlelight, Big Ben, Csekő, Gondűző. *Szabad Nép,* 1946. június 23. 3. A lap június 27-i száma már arról számolt be, hogy a tulajdonosokat internálták.

157 Magyar Világ étterem, Hangli, Trattmann, Weisz étterem, Erzsébet Királyné étterem, valamint az Opera kávéház és szalon. *Szabad Nép,* 1946. június 27. 5.

vállalkozásokat az egyik legjövedelmezőbb kereskedelmi ágazattá tette. A korszak zilált közrendészeti állapotai kedveztek azoknak, akik ezt a tevékenységet illegálisan óhajtották űzni. A koalíciós korszak éveit a csempészet virágkorának tekinthetjük.[158] Az újságok tele voltak a szervezett nemzetközi csempészbandákról szóló hírekkel, és a fővárosi hatóságok is szívesen hivatkoztak arra, hogy a közellátás nehézségeit e csoportok káros tevékenysége okozza. Természetesen önmagában ez túlzott demagógiának tekinthető, azonban tény, hogy az ország gazdasági érdekei, az infláció megállítása és a stabilizáció feltételeinek a megteremtése megkövetelte a csempészés visszaszorítását, a nyersanyagok és árukészletek megőrzését.

A forint 1946. augusztusi bevezetése után átmenetileg ugyan csökkent az illegális árukivitel/árubehozatal mértéke, de szeptembertől ismét nagy lendületet vett. A csempészet főleg Ausztriába és Csehszlovákiába irányult: az előbbibe élelmiszert – ami az amúgy is súlyosan nélkülöző Magyarország gazdaságának nyilvánvalóan nagy problémát jelentett –, az utóbbiba főleg dohányárut vittek ki, de Románia felé is nagy volt a forgalom, onnan főként textiláru, esetleg dohány, kukorica ellenében hoztak be elsősorban sót, de gyakran lúgkövet, gyufát, élesztőt is. 1946-ban több román határ menti községből heti rendszerességgel csempésztek ki 10-12 mázsa sót, élelmiszerért és ruhaneműért cserébe. Az ún. kettősbirtokosok legnagyobb része érintett volt az ilyen jellegű ügyletekben, hiszen a határátkelésnél ők rendelkeztek a legnagyobb szabadsággal, a legtöbb jogosultsággal.[159]

158 Ennek mértékét jól mutatja, hogy csak 1946. május 18. és 24. között a határőrök 456 kg cukrot, 45 kg dohányt, 695 m textíliát, 685 kg sót foglaltak le. Baráth 2013.

159 A több mint százéves múltra visszatekintő ún. kishatárforgalom eredeti értelme az volt, hogy a határ menti földtulajdonosok, s köztük is különösen azok, akiknek a határ mindkét oldalán volt birtoka (az ún. kettősbirtokosok), átjárhassanak a másik állam területére földjeik megművelésére, valamint arra, hogy piacra vigyék terményeiket. Később ez a forgalom kiterjedt a rokonlátogatásra, az orvosi ellátás igénybevételére, illetve a hivatalos célú utazásokra is. Ennek megfelelően többféle igazolvánnyal lehetett átlépni a határt, amelyek eltérő jogosultságokat is adtak. A legtöbb könnyítés a kettősbirtokosoknak járt (birtokos határszéli útiigazolvány), családtagjaik, bérmunkásaik határszéli útiigazolványt kaptak, a rokonlátogatók és más, nem gazdasági okból átkelők pedig alkalmi útilapot. Erről lásd bővebben Bencsik 2010.

Egy 1946. szeptemberi jelentés szerint a Románia felőli embercsempészet is jelentős méreteket öltött, amelyet hivatásos csempészek irányítottak szervezett keretek között. A határátlépési engedély nélkül beszivárgó emberek nagy része – a jelentés szerint – Romániából menekülő olyan zsidók voltak, akiknek hozzátartozói a holokauszt áldozatai lettek, s családi kötelék hiányában Palesztinába akartak eljutni Magyarországon keresztül.[160] Az 1946-ban megélénkülő erdélyi magyarellenes atrocitások elől is nagyon sokan menekültek az anyaországba, átsegítésükre szintén a határ menti falvak lakói „szakosodtak". 1946 közepétől a határőrség megszervezésével egyre veszélyesebb vállalkozássá vált ugyan a csempészet, de mivel az állam is – természetesen plusz bevételi forrás fejében – sok esetben részt vállalt ezekben az üzletekben, a kiskapuk sokszor nyitva maradtak. Sőt a szovjet katonákkal is bajok voltak, akikre több esetben is érkezett panasz, hogy élelmiszert csempésznek ki az országból.[161]

160 MNL OL XIX-B-1-r 55. d. 586. Jelentés a vidéki gazdasági rendészeti csoportok működéséről, 1946. szeptember 16. Románia felől 1946–1947-ben nem csak az ottani zsidóság menekült Magyarország felé, hanem a szovjet fennhatóság alá került észak-bukovinai és besszarábiai területekről is több ezer menekült érkezett Erdélybe, akik szintén Magyarországon keresztül próbáltak Palesztinában vagy Nyugat-Európában új hazát találni.

161 A magyar kormány 1945. december 18-án szóbeli jegyzékben nehezményezte, hogy a szovjetek engedély nélkül visznek ki élelmiszert az országból. Debrecenben három vagont csatoltak a Nyírábrányba menő tehervonathoz, amelyik gépeket és hadifelszerelést szállított a Szovjetunióba. A vagonokat Nyírábrányban nem sikerült lekapcsolniuk, Érmihályfalva román határállomáson a román hatóságok viszont lekapcsolták, de nem voltak hajlandók visszaadni a magyaroknak. Miután a határállomásokról több ilyen panasz érkezett, a magyar kormány azt kérte, hogy a ha-

1945. október 19. napján hirdették ki a 9480/1945. M. E. számú rendeletet, amely a közszükségleti cikkek engedély nélküli kivitelének megtorlásáról szólt.[162] A büntetőeljárás lefolytatását a rendelet szintén az uzsorabíróságok hatáskörébe utalta. A rendelet értelmében közszükségleti cikknek (az utazással kapcsolatos személyes szükségletet meghaladó mennyiségben) miniszteri engedély nélkül történő külföldre szállítását példát statuáló szankcióval, halálbüntetéssel kellett sújtani, ha a cselekmény a közellátás érdekét súlyosan sértette vagy veszélyeztette, valamint üzletszerűség esetében is.

Egy 1945. évi belügyminiszteri rendelet értelmében a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága havi bontásban tett jelentést a hatásköri területén történt kiemelkedő eseményekről és az adott hónapban végzett munkájáról. A jelentésben feltüntették a hónap „ügyforgalmát", valamint a gazdasági rendőrség által észlelt fontosabbnak vélt jelenségeket, kiemelkedőbb eseteket. Ezekből tudjuk például, hogy 1946 januárjában 1085 üggyel foglalkozott a GRO, míg összesen csak négy razziát tartott a hónapban.[163] Ugyanezen év áprilisában 839 ügyben nyomoztak, a razziák viszont teljességgel elmaradtak. Kiderül a jelentésből, hogy az osztály ügyforgalma február óta egyre csökkent, harmincszázalékos, majd további húszszázalékos visszaesést mutatott. Az ok a februári nagyobb szabású átszervezésben keresendő, „melynek folyamányaként [sic!] kisebb jelentősé-

tárállomásokon tiszti parancsnokság alatt álló közrendészeti őrséget állítsanak fel, amelyek a magyar rendészeti egységekkel együtt látták volna el a határ és a forgalom ellenőrzését. Levuskin vezérőrnagy, a SZEB törzsparancsnoka a szovjet katonákat érő vádakat határozottan visszautasította, és 1946. január 17-én azt válaszolta a magyar külügyminiszternek, hogy magyar spekulánsok akarták Romániába kivinni az élelmiszert, hogy cserébe sót kapjanak. Baráth 2013.

162 *Magyar Közlöny,* 1945. október 17. 153. sz. 3.

163 BFL XXIV.1. 8. d. 4. sz. 10-3/1946. Jelentés a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága hatásköri területén történtekről 1946. januárban.

gű gazdasági vétségek és kihágások nyomozása a kerületi – és peremkapitányságokon folyik le. Az ügyforgalom ilyen módon való csökkenése által a kívánt cél éreretett, és az osztály központi szervei fokozottabb erővel képesek a nagyszabású gazdasági ügyekben a nyomozást lefolytatni."[164]

Az előbbi jelentésekhez hasonlóan szórványos kimutatás maradt fenn a GRO által lefoglalt árucikkekről. A havi rendszerességgel készült jelentésekben részletesen feltüntették az adott hónapban lefoglalt élelmiszertípusokat, ruhaneműket, gyógyszereket, valutákat és ékszereket, valamint az „egyebeket": ez lehetett a gyufától vagy patkószegektől kezdve cigaretta, benzin, autógumi, szappan stb. A statisztikai típusú megközelítést segítik azok a hetente, néha kéthetente készített összesítő kimutatások, amelyek közlik az osztályon addig iktatott ügyek pillanatnyi számát. A kimutatás tartalmazza az elintézett és elintézetlen ügyeket, valamint azt, hogy melyeket küldték ezek közül az államügyészségre, és melyeket sorolták be csak kihágási vétségnek. Ezek alapján a GRO 1945-ben 3215, 1947. június 22-ig pedig összesen 21 093 ügyben járt el, közülük 20 360 eset került az államügyészséghez.[165]

A számszerű adatokat árnyalják azok a szintén szórványosan fennmaradt hangulatjelentések, amelyeket a gazdasági rendőrség vezetője állított össze heti rendszerességgel: ezekben olvashatunk a GRO által tapasztalt közhangulatról, annak kiértékeléséről, valamint az adott hét fontosabb gazdasági és politikai eseményeinek megítéléséről a lakosság körében.

164 BFL XXIV.1. 8. d. 5. sz. 10-13/1946. Jelentés a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága hatásköri területén történtekről 1946. áprilisban.

165 BFL XXIV.1. 24. d. Közli Molnár 2010, 50.

A gazdasági rendőrség „gazdasági ügyei"

A gazdasági rendőrség tényleges feladatai mellett – gyakorlatilag megalakulásától kezdve – igen sajátos módon támogatta a kommunista pártot és több olyan szervezetet is, amelyek másmás szempontból, de fontosak voltak a párt számára. A különböző ügyletekhez, személyes kiadásokhoz igényelt összegek megszerzésének változatos módjait alkalmazták: export-import cégeket alapítottak, elsősorban szervezett csempészés lebonyolítására, vagyonos üzletemberektől „védelmi pénzt" szedtek be, az üzleti zsarolástól sem riadtak vissza, és az ÁVH-nál is oly biztos pénzforrást jelentő útlevelekkel üzérkedtek.[166] Ezek az öncélú „gazdasági tevékenységek" természetesen az ÁVH-nál is mindennaposak voltak, így elkerülhetetlen volt az összeütközés Péter Gáborék érdekeivel. Villányi András 1954–1955 közötti felülvizsgálati anyagában több olyan tanúvallomás is szerepel, amelyek ezeket a gazdasági ügyleteket, valamint az innen származó ún. „bizalmi tételeket" fedik fel, ezeket azonban erős forráskritikával kell kezelni, általános, az állomány egészének morális állapotára vonatkozó következtetés levonására nem alkalmasak.[167]

166 Az 1948 szeptemberében az ÁVO utódaként felállított, immáron közvetlenül a belügyminiszter alá tartozó Államvédelmi Hatóság hatáskörébe helyezték az útlevelek kiállításának jogát az ország egész területén. Az államrendőrségtől így anyagilag is függetlenített államvédelmi szerv ezzel (is) egy olyan jelentős anyagi visszaélés lehetőségére tett szert, amelyet maximálisan ki is használt.

167 ÁBTL 2.1. I/13. 179–180. Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv, 1955. október 13. Ráth Károly vallomása: „Az a vélemény alakult ki Villányiról akkor, hogy Villányi ügyes, jól használható ember, csak lazán fogja a beosztottjait, s ezért azok korruptok. Olyan jelenség gyakori volt, hogy a GRO razziát tartott egy eszpresszóban, ahol a vendégek földre dobták a náluk lévő összes valutát, aranyakat. Ezeket aztán a GRO emberei összeszedték, a zsebükbe gyömöszölték, aztán ki tudja, hogy hogyan számoltak el? Leadták az összes így összeszedett holmit? Mindezek a dolgok a Párt

A gazdasági rendőrséget bő hároméves fennállása alatt mindvégig körüllengte a korrupció gyanúja. Egy olyan időszakban, amikor a társadalom nagy része elszegényedett, fokozott érdeklődés kísérte a szervezet munkáját, főként a lefoglalt élelmiszerek, valuták sorsa érdekelte az embereket, ezek az ügyek gyakran a sajtóban is nagy nyilvánosságot kaptak.

Az esetleges túlkapásokra vonatkozó kritikákat a rendőri vezetés minden esetben visszautasította.[168] A korszakra jellemző kaotikus viszonyok ismeretében talán leghelytállóbb az a megállapítás, amely szerint „az áttekinthetetlen joganyagban sem a nyomozó hatóságok, sem a laikus társadalom vagy a vásárlóközönség eligazodni nem tud."[169] A fennmaradt levéltári dokumentumokban hosszas levelezéseket olvashatunk arról, hogy a gazdasági rendőrség saját hatáskörébe nem tartozó közellátási feladatokat is ellátott, vagyis nemcsak nyomozati munkát végzett, hanem gyakran önkényesen döntött a lefoglalt élelmiszerek sorsáról, azokat nem szállította el a kijelölt helyekre, s nem számolt el velük. Vas Zoltán, Budapest akkori polgármestere már 1945. november 15-én – vagyis amikor a napilapok a gazdasági rendőrség razziáitól voltak hangosak – jelezte a közellátásügyi miniszternek, hogy nincs tudomása a GRO által eddig

tudomására jutottak, de nem tudom, hogy a Párt aztán milyen intézkedéseket tett ezzel kapcsolatban."
ÁBTL 2.1. I/13. 183–184. Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv, 1955. október 13. Korda György vallomása: „Azt, hogy a GRO-ban korrupció van, már azelőtt hallottam, mielőtt a GRO-ba kerültem volna. Arról beszéltek az emberek, hogy a GRO-ban mindenki keres és mindenki megvesztegethető [...] Sok GRO-embert a Főkapitányság bizalmi csoportja lebuktatott feljelentések alapján, valamint azért, hogy a razziák alkalmával zsebükbe dollárokat dugtak. Arról nincs tudomásom, hogy Villányi korrupt lett volna, és ilyen szóbeszéd nem is járta".

168 Lásd erről többek között a 14. dokumentumot. (Sólyom László levele Bárányos Károly közellátásügyi miniszternek a gazdasági rendőrséget ért vádak tárgyában, 1945. november 28.)

169 *Belügyi Szemle*, 1975. április. 32. Idézi Szakács–Zinner 1997, 144.

lefoglalt élelmiszerek kiosztásáról vagy a közellátási raktárakba való elszállításáról.[170] Ezt megelőzően tartott két nagyobb razziát a GRO október 25-én a Vámház körúti, illetve november 8-án a Klauzál téri vásárcsarnokban,[171] ahol a jelentések szerint a vásárrendészeti és felügyeleti közélelmezési szaktisztviselők hatáskörét és személyét figyelmen kívül hagyva foglalt le önkényesen élelmiszereket, amelyeket nem a kijelölt raktárakba, hanem „saját külön raktárába" szállította el. Vas Zoltán levelében ellenezte, hogy a „gazdasági rendőrség külön készletgazdálkodást folytasson, önálló közellátási raktárakat tartson fenn, és a felhalmozott árukat az illetékes közellátási hatóságok megkerülésével saját belátása szerint ossza szét". A továbbiakra nézve azt javasolta, hogy a GRO által lefoglalt élelmiszerek elosztását a főváros közellátási ügyosztályára bízzák, a gazdasági rendőrséget pedig számoltassák el az addig lefoglalt árukkal. Pár nap múlva a közellátásügyi miniszter már egyenesen Villányi András azonnali leváltását kérte a belügyminisztertől, valamint a gazdasági rendőrség működésének irányítási és ellenőrzési jogát is – kivéve a szervezeti, személyi beosztási és fegyelmi ügyeket – magának kívánta fenntartani.[172] A belügyminiszter mindvégig elhárította a közellátási miniszter ilyen jellegű javaslatait.

Villányi Andrásnak többször is reagálnia kellett az osztályt ért vádakra: „Itt kell leszámolnom azzal a rágalomáradattal, amely erről az oldalról osztályom felé irányult. Osztályomon, mint általában a rendőrségen és bármely közhivatalban, emberek vannak. Túlnyomóan derék, sőt lelkes emberek, de nem félistenek és nem arkangyalok. Az pedig, hogy selejt is vegyül közéjük, nem kerülhető el a legszigorúbb válogatás útján sem. De állítom, hogy a bűnözési százalék sokkalta kisebb, sem mint ezt a maximális kísértés, a minimális ellátottság és a levegőnek korrupcióval telített volta indokolná. Ezt bizonyítják a számbeli eredmény és a megoldott feladatok jelentősége és nagysága."[173]

Hogy pontosan mi lett a lefoglalt közszükségleti cikkek tényleges sorsa, nem tudjuk pontosan. 1945 októberében a *Szabad Nép* még arról számolt be, hogy egy kétnapos fővárosi razzia során a nyomozók egymás után irányították a lefoglalt árukkal megrakott teherautókat a Toloncházba és a kijelölt többi gyűjtőhelyre. Továbbá a lap szerint „a razzia során lefoglalt árukat – mint értesültünk – a nagy gyárak dolgozóinak utalják ki a közellátási minisztérium útján."[174] Arról is olvashatunk, hogy 1946-ban a közellátási minisztérium rendszeresen utalt ki a GRO tagjainak olyan árukat a kezelése alatt lévő raktárakból, amelyeket éppen a gazdasági rendőrség nyomozói foglaltak le és szállítottak oda.[175]

A GRO – és az ÁVO – egyik fontos bevételi forrását a készpénzért vagy ingatlanokért kiadott/eladott útlevelek jelentették.[176] Ezeket az ingatlanokat – elsősorban villákat – eredeti tu-

170 MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-277.193-1945. Vas Zoltán jelentése a gazdasági rendőrség által lefoglalt élelmiszerfeleslegek hovafordítása ügyében, 1945. november 15.

171 MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-277.193-1945. Jegyzőkönyv, 1945. november 8., 1945. november 15.

172 MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-277.193-1945. A közellátásügyi miniszter levele a belügyminiszterhez a gazdasági rendőrség működésének biztosítása tárgyában, 1945. november 15.

173 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. Villányi András hangulatjelentése, 1946. március 2.

174 *Szabad Nép,* 1945. október 27. 3.

175 PIL 274. f. 11. cs. 9. ő. e. 7–8. Ladányi József rendőr őrnagy jelentése a gazdasági rendőrségnek adott természetbeni juttatásokról. 1946. január 17.

176 Az útlevélkiadások szervezeti kereteinek tisztázása meg várat magára. Az bizonyos, hogy 1946 végétől – megszüntetve a belügyminiszter jóváhagyási jogát – az úti okmányokat a Budapesti Főkapitányság Útlevél Osztályán állították ki, amelyik viszont szoros kapcsolatban állt az ÁVO-val és természetesen a gazdasági rendőrséggel is. Bizonyos források szerint az Útlevél Osztály 1946 novemberétől az ÁVO egyik, sorszámmal nem jelölt alosztályaként működött. 1947 áprilisától a Budapesti Főkapitányság Útlevél Alosztálya minden útlevél-kérelmező nevét átküldte az ÁVO titkos nyilvántartásába, és csak állambiztonsági jóváhagyás után engedélyezték az útle-

lajdonosaik nyilatkozatban „adták át" egy meghatározott illető részére, aki részben fiktív, részben pedig élő személyek nevére telekkönyvezte azokat. Így kerültek tehát nyilvántartásba, elkerülve az állami tulajdonba vételt. (Az útlevelekből szerzett pártpénzeket egy 1949-es kormányrendelet „törvényesítette", ennek értelmében a végleg külföldre távozó személyek vagyonával a Pénzintézeti Központ rendelkezett.) Egyes városi legendák szerint – hiszen Kiss József egykori államvédelmi százados vallomása erős forráskritikával kezelendő – 1947-ben (feltehetőleg már korábban is) listák voltak azokról a személyekről, akiknek soron kívül kellett útleveleket kiutalni, természetesen ellenszolgáltatás fejében. Kiss a következőképp emlékszik vissza az ilyen esetekre: „Weller [Antal – Cs. Zs. I.][177] előszedett a páncélszekrényéből egy borítékot, amelyben három különböző nagyságú papír volt. Egyet Villányi András ÁVO-s ezredes, egyet Csapó Andor ÁVH-s őrnagy[178] és egyet dr. Feri Sándor,[179] a párt ügyésze írt alá.[180] Mindhárom levélke azt tartalmazta, hogy a benne

vél kiadását. Az ÁVO és az Útlevél Osztály szoros kapcsolata tehát egyértelmű, de szervezetileg külön léteztek 1948 szeptemberéig, amikor is az utóbbi ténylegesen beolvadt a BM ÁVH-ba. Krahulcsán 2013, 351., Krahulcsán–Müller, 2015.

177 Weller Antal személyéről, – jelentősége ellenére – egyelőre keveset tudunk. 1906-ban született, eredeti szakmája lakatos volt. A szociáldemokrata Gábor Róbert visszaemlékezésében arról ír, hogy 1947-ben az útlevélügyeket az ÁVO XIII. alosztálya intézte, melynek vezetője 1947 áprilisától Weller Antal volt. Krahulcsán–Müller 2015, 40–41. Weller később a BM ÁVH XI. (útlevél) alosztályának az élére került. ÁBTL 2.1. XI/4. Javaslat a hatóság szervezeti formájának lerögzítésére, 1948. október 20.

178 Csapó Andor 1945 januárjában került az Andrássy út 60.-ba mint nyomozó, de a következő hónapban már gondnoki beosztásba helyezték: a politikai rendőrség anyagi és a párt gazdasági ügyeit intézte.

179 Dr. Feri Sándor (1895–1986) 1944–1945-ben a szovjet NKVD, majd az MDP jogügyi osztályának vezetője volt. 1950-től a Legfelsőbb Bíróság tanácsvezető bírájaként működött.

180 Az államvédelmi jelzővel ellátott rendfokozatok csak az ÁVH megalakulásától, vagyis 1950. január 1-től voltak használatosak a nevek mellett.

szereplő személynek, vagy esetleg családnak, Weller soron kívül adjon útlevelet, utópriusszal!"[181] Kiss József szerint ezeket a kiutalásokat tartalmazó leveleket Weller a kérelmezők szerint különítette el: a „Gazdasági Rendőrség által küldött levelek a GR/1, GR/2, GR/3 sorszámot kapták, aláírói Villányi András ÁVO-s és Svéd András ÁVO-s százados[182] voltak. Ezek az ügyek voltak a legpiszkosabbak, mert a normális úton beadott kérelmekre a Gazdasági Rendőrség priuszt adott, utána megkeresték a kérelmezőt, megkérdezték mennyit tud fizetni, vagy esetleg fix összeget kértek, és mikor jött a jegyzék Wellernek. A Gazdasági Rendőrség jegyzékében az indoklás mindig az volt: kérik nevezett részére az útlevél utópriuszos kiadását, annak ellenére, hogy előző kérelmét kifogásolták, mert az illető kiutazása »népgazdasági érdek«."[183]

A második világháború végére a gazdasági összeomlás szélére került Magyarország lakossága minden közszükségleti cikkben hiányt szenvedett. Ezért mind a politikai vezetés, mind a pártok nemcsak megtűrték a féllegális, sőt esetenként törvény-

181 „Ez a szó azt jelentette, hogy az útlevélnek nem kell átmenni az előírt adminisztráción, nem kell priuszlap megkereséseket küldeni és öt nyilvántartó helyre (Államvédelmi Osztály, Gazdasági Rendőrség, Rendőr Főkapitányság, Bűnügyi Nyilvántartó Osztály, Belügyi Hírközpont), hanem azonnal ki kell állítani az útlevelet, és ki kell adni vagy a kérelmezőnek, vagy az elrendelő megbízottjának." Kiss József: ÁVO-s voltam, ÁVO-sok vertek... http://betiltva.com/2010-2013/kiss-jozsef-avo-s-voltam-avo-sok-vertek-ii-resz/, 2015. április 12.

182 Svéd András rendőr őrnagy a GRO II. alosztályának vezetője volt. Décsi Gyula Villányi András felülvizsgálati ügyében tett vallomásában azt állítja, hogy Svéd András „szolgáltatott bizonyítékot" az ÁVH részére arra vonatkozóan, hogy Villányinak milyen „korrupciós ügyei" voltak, sőt éveken keresztül jelentett főnökéről. ÁBTL 2.1. I/13. 47. Perújításai tárgyalási jegyzőkönyv Szebenyi Endre és Villányi András ügyében, 1955. október 13.

183 Kiss József: ÁVO-s voltam, ÁVO-sok vertek... http://betiltva.com/2010-2013/kiss-jozsef-avo-s-voltam-avo-sok-vertek-ii-resz/, 2015. április 12. Kiss József százados, a BM ÁVH C Ügyosztályának XI. (útlevél) alosztályán volt Weller Antal alosztályvezető helyettese.

be ütköző gazdasági tevékenységeket, de maguk is életre hívtak olyan vállalatokat – elsősorban saját kiadásaik fedezésére –, amelyek működésének konszolidált időkben a rendőrség vagy az ügyészség vetett volna véget. Megszaporodott az export-import vállalatok alapítása, aki csak tehette, autótól az utolsó szál gyufáig mindent csempészett, mindennel üzletelt. Az egyes politikai pártok, rendvédelmi szervek sokszor maguk keresték és találták meg az erre alkalmas, megbízható személyeket.

Miként arról korábban már szót ejtettünk, a gazdasági rendőrség egyik feladata volt a csempészés elleni küzdelem, ugyanakkor maga az állam is „részt vállalt" ebben, így mintegy legálissá téve az illegálist. Ilyen volt többek között az egyik kevésbé látványos, de a GRO-nak és az ÁVO-nak – s így közvetve a kommunista pártnak és az államnak – annál nagyobb hasznot hozó közös pénzbevételi forrása a cigarettacsempészet. Erről több tanúvallomásban is olvashatunk, de szerencsére fennmaradtak olyan korabeli jelentések is, amelyekből rekonstruálhatjuk az eseményeket.[184]

1945 után a GRO kapcsolatba került egy hazai céggel, a Braunstein és Társaival,[185] amelyik cigarettát csempészett ki Magyarországról, és az így befolyó valutát beszolgáltatta az „államnak", vagyis a kommunista pártnak. 1948-ban egy másik céget, a Nemzeti Kereskedelmi Részvénytársaságot[186] bízták

184 Erről bővebben lásd Zsitnyányi 2004, 68–69.

185 Villányi Ernő vallomásában a cég mint Árubehozatali és Kiviteli Rt. szerepel. mely részesedés fejében a GRO támogatását élvezte, s fő „profilja" a cigarettacsempészet volt. Három tulajdonosa volt, többek között az a Braunstein Jakab és Kondor József is, akiket tanúként hallgattak ki Villányi András felülvizsgálatának ügyében.

186 Szűcs Ernő erről a következőket vallotta: 1946 folyamán „alakult Kovács alezredes [ti. Kovács János rendőr alezredes] megbízásából a Nemzeti Kereskedelmi nevű gazdasági vállalat abból a célból, hogy az anyagilag kellőképpen el nem látott Hatóságot – akkor még ÁVO-t – segítse. A vállalatot Popper Endre és Csont Ferenc alapították. Kovács alezredes azonban Villányi ezredes követelésére beenged-

meg a cigarettacsempészet lebonyolításával, amely vállalat már korábban ugyan létezett, de ekkor egyesült az Árubehozatali és Kiviteli Rt.-vel, ami a cég tényleges „felfutását" jelentette. A részvénytársaság két igazgatója, Aradi Sándor és a gazdasági rendőrség vezetőjének öccse, Villányi Ernő ezt egy zürichi céggel (Ernst Studer) kötött megállapodás szerint oly módon vállalta, hogy a magyar–osztrák határon átvitték a kicsempészett cigarettákat, s ezért a svájci cég 100 darabonként 14 centet fizetett. (A történet pikantériája, hogy ez a nyugati cég nem volt más, mint az 1948-ban Svájcba szökött Braunstein Jakab cége).[187] A részvénytársaság munkáját Gerő Ernő akkori közlekedésügyi miniszter utasítására az ÁVH úgy támogatta, hogy a külföldről érkező tehergépkocsikat beléptette, és biztosította,

te öccsét, Villányi Ernőt, és a vállalatból, amely tulajdonképpen még semmit sem jövedelmezett, kitették Poppert és Csontot. A Nemzeti Kereskedelmihez többet a Hatóság semmilyen funkcionáriusának nem volt semmi köze..." Szűcs Ernő részletes önéletrajza, 1950. október. ÁBTL 2.1. V/1.; Huszár 2009, 71.; Tímár István is hasonlóra emlékszik 1954. évi vallomásában: A vállalat létrehozása és működése Kovács János alezredes, a Politikai Osztály akkori helyettes vezetőjének hozzájárulásával történt. A vállalat 1948 novemberéig jelentős összegeket juttatott a gazdasági és politikai rendőrségnek. Ezért a Gazdasági Rendőrség biztosította a vállalat számára a szükséges hatósági engedélyeket, a Politikai Osztály pedig a kiutazáshoz szükséges útleveleket. ÁBTL 2.1. I/11-a. 40–41. Pozsonyi (Popper) Endre Szűcs Ernő egyik legfőbb pénzügyi bizalmasa, a Rajk-ügy egyik gazdasági szakértője volt. 1950-ben letartóztatták, a vizsgálati fogságban – tisztázatlan körülmények között – öngyilkos lett.

187 ÁBTL 2.1. I/11-a. Villányi Ernő tanúvallomása. Villányi Ernő szerint 1948-ban Braunstein Jakab Svájcba szökött, és Sebes Sándor (a KV Gazdasági Osztályának vezetője) utasítására ő vette vele a kapcsolatot, amelynek lényege az volt. hogy a Nemzeti Kereskedelmi Rt. „Virginia" cigarettát szállít ki, amiért Braunstein dollárban fizet. Villányi háromhavonta járt tárgyalni Svájcba, összesen négy alkalommal, ebből kétszer Aradi Sándorral. Villányi említést tesz továbbá arról is, hogy Sebes azzal is megbízta, hogy Braunsteinen keresztül kisebb mennyiségű gyógyszert és töltőtollat szerezzen be. Villányi 1948. szeptemberi kiutazása alkalmából tolmácsolta Sebes kérését, hogy Braunstein ezeket ne számolja fel a vállalat terhére, továbbá közölte azt is, hogy ilyen „kisebb megrendelésekre" a jövőben is számíthat. Braunstein azt válaszolta, hogy ezekre a „kiadásokra" 5000 dollárt Villányiék rendelkezésére bocsájt, bizonyítva jóindulatát a vállalat felé.

hogy azok eljussanak a hazai cég Rajkán, valamint Sopronkőhidán lévő raktáraihoz, majd a megrakott autókat visszakísérte a határhoz. Az így kicsempészett áruért járó valutát a részvénytársaság két vezetője, Aradi és Villányi háromhavonta vette át külföldön, majd hozta haza. Az összeg egy része a kommunista párté lett, s így az államkasszát gyarapította, de természetesen a lebonyolításban közreműködő ÁVH-nak is felajánlottak némi részesedést, mégpedig 15-20 ezer dollárt havonta. Summa summarum elmondható, hogy a cigarettával való kereskedés állami szinten folyt, az illetékes állami intézmények és természetesen a kommunista párt által biztosítva és működtetve.

Tényleges adataink nincsenek a legalább három éven keresztül működtetett cigarettacsempészetből befolyt összegekről, de az 1949. év második felében készült, közel három hónapot felölelő részletes határforgalmi jelentések jól érzékeltetetik a nagyságrendet.[188] 1949 júniusa és szeptembere között – a számadatok összegzése alapján – közel 87 297 000 darab cigarettát csempésztek ki az országból 122 215 dollár értékben! A pénz kifizetéséig a soproni, illetve a rajkai vámszabad raktárban átmenő forgalmú áruként otthagyott cigaretták jelentették a fedezetet. 1949. augusztus közepére azonban jóval nagyobb mennyiséget vittek át a határon, mint amennyire fedezet volt. Összesen 41 638 000 darab, közel 58 293 dollár értékű cigaretta került ki az országból bármiféle ellenérték vagy fedezet nélkül. A hazai cég két vezetője, hogy a kivitt áru ellenértékét behajtsák, útlevelük érvényesítését kérték az ÁVH-tól. Közölték, hogy amennyiben nem kapják meg, 60-70 ezer dollár kár éri az országot. Az ÁVH Gazdasági Főosztályának vezetője, Érsek Tibor alezredes azonban – talán nem minden alap nélkül – úgy vélte, hogy

188 ÁBTL 2.1. VI/19-b. A „Péter-ügy"-ben keletkezett gazdasági bűncselekményeket bizonyító anyagok.

a két részvényes emigrálni akar, amelyre addigi útjaik során „anyagi és egyéb szempontból már felkészültek". Ezt megakadályozandó fogalmazódott meg az a lehetőség, hogy inkább beszüntetik a kivitelt, a részvénytársaságot pedig elszámoltatják.

Az „elszámoltatás" az ÁVH már jól bevált módszere szerint történt: Villányi Ernőt 1949. szeptember 28-én letartóztatták (a Rajk-ügy egyik mellékperében öt év fegyházbüntetésre ítélték), a társaság sopronkőhidai kirendeltségét megszüntették, raktárát kiürítették.[189]

A korszak harmadik politikai nyomozó szerve, a Katpol esetleges gazdasági visszaéléseinek tárgyalása ugyan nem tartozik szorosan a témához, sőt eddigi kutatásaim során nem találkoztam olyan anyaggal, amely a Katpol, a GRO és az ÁVO „gazdasági" együttműködéséről vagy éppen rivalizálásáról tudósított volna. Érdemes mégis felidézni a Rajk-ügy egyik mellékperében elítélt Szász Béla visszaemlékezését, amelyben a három nyomozati szerv versengéséről számol be a Katpol egyik leghatékonyabb ügynökével kapcsolatban. Érdi Sándort 1946-ban szervezte be a Katpol, többek között Vörös János korábbi honvédelmi miniszter megfigyelése volt a feladata. Érdi eredeti szakmája könyvelő volt, és a háborút, valamint az azt követő gazdasági káoszt kihasználva tudott egyre mélyebben belefolyni a hazai export-import vállalkozásokba. Elbeszélése szerint így találta meg őt Pálffy György: „Érdinek elmondotta, hogy az államkassza nem képes a Katonapolitikai Osztály kiadásait fedezni, és ezért ő kénytelen – természetesen a kommunista párt és

189 Ezt követően az ÁVH már saját zsebre dolgozhatott tovább: 1949 októberétől havi 20-30 millió szál cigarettát exportáltak Ausztriába. Sopronig maga a dohánygyár juttatta el az árut, majd innen szovjet gépkocsikon szállították az osztrák megrendelőhöz. Az így eladott cigaretta ellenértékét egy, a hatóság által megadott svájci bankszámlára utalták, természetesen dollárban. Hogy ebben vagy később egy esetleges másik konstellációban meddig működött még a cigaretták csempészése, kiegészítve így a párt és az ÁVH költségvetését, nem lehet tudni.

hivatali fölöttesei hozzájárulásával – maga erejéből pénzforrásokat fakasztani. Azt az ajánlatot teszi tehát Érdinek, kössenek közös üzleteket. Érdi kiszaglássza a lehetőségeket, javaslatot tesz a lebonyolítás módjára, Pálffy pedig segítséget nyújt a csempészésben, és fedezi Érdit a hatóságokkal [az ÁVO-val vagy a GRO-val] szemben, ha valami netalántán mégis félresikerülne. A hasznon aztán osztoznak."[190] Mint az a fentiekből kiderül, az effajta társulások voltak jellemzőek mind az ÁVO-nál, mind pedig a GRO-nál. Versengés nem csak az adott ügyletek lebonyolítása miatt állt fenn az egyes szervek között, hanem egymás ügynökeit is megpróbálták elkapni, majd behálózni: „A gazdasági rendőrség vezetője [...] valamennyi őrizetbe vétel után maga elé kísértette Érdit, s mielőtt még az ügy érdemi részére tért volna, felajánlotta, menten és minden további kihallgatás nélkül elbocsátja a vizsgálati fogságból, ha a fezőr kötelezi magát, hogy ezentúl nem Pálffynak, hanem neki dolgozik. A Katonapolitika az egyik oldalon, a gazdasági rendőrség és az ÁVH [ti. ÁVO] a másikon különben is gyakran tartóztatták le egymás megbízottait, kölcsönösen iparkodtak vetélytársuk ágenseit elszipkázni és a maguk hatáskörét általhágni."[191]

Villányi András félreállítása

Azoknak az eseményeknek a rekonstruálásánál, amelyek Villányi András letartóztatásához és kivégzéséhez vezettek, fontos említést tenni a rendelkezésre álló forrásokról, jelen esetben inkább azok hiányáról. Az államszocializmus titkosszolgálati irataira gyakran oly jellemzően Villányi ügyének nyomozati és

190 Szász 1989, 150.

191 Szász 1989, 154.

peranyaga szinte teljes egészében elveszett. Ha pontosak akarunk lenni, idézhetjük a felülvizsgálati dosszié elejére utólag befűzött, a BM II/11. Osztálya, vagyis az operatív nyilvántartás által készített jegyzőkönyvet, amely arról tájékoztatja a kutatót, hogy a BM Kollégium határozata alapján a tárgyalt ügy iratait 1959. július 10-én kiemelték megsemmisítésre – azaz bezúzták –, mivel koncepciós anyag volt.[192] Ami megmaradt, az a Rajk–Brankov-ügyben elítélt, majd rehabilitált vádlottak, köztük Villányi felülvizsgálati anyaga. Az 1954–1955-ben lefolytatott felülvizsgálat nyomozati és tárgyalási ügyiratai gyakran idéznek az eredeti vizsgálati dokumentumokból, de természetesen az 1953-ban meghirdetett szocialista törvényesség ellenére szintén erős forráskritikával kezelendőek.

A Gazdaságrendészeti Osztály három évig és három hónapig működött. Ez idő alatt hivatalosan mindvégig a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysághoz tartozott. (Bár mint láttuk, ez inkább formális volt, Villányi András ténylegesen csak a mindenkori belügyminiszternek tartozott beszámolni.) A szervezet megalakulásától kezdve maga mögött tudhatta mind a kommunista párt, mind a sajtó támogatását, nagyobb befolyásra azonban 1946 márciusa, Rajk László belügyminiszterré való kinevezése után tett szert. A fennmaradt forrásokból egyértelműen kiderül, hogy Villányi az új belügyminiszterrel rendkívül jó kapcsolatot alakított ki, egyik legfőbb bizalmasának számított. Ez a jó viszony azonban azt is jelentette, hogy Villányi fokozatosan elvesztette az ÁVO vezetőjének, Péter Gábornak kezdeti jóindulatú hozzáállását. A konfliktus a két szervezet közötti rivalizálással, elsősorban hatásköri vitákkal indult,

192 ÁBTL 2.1. I/11-a. Jegyzőkönyv Villányi András vizsgálati anyagának megsemmisítéséről, 1959. július 10. A dosszié elejére befűzött lap arról tájékoztat, hogy a kiemelt koncepciós anyagok megsemmisítésére csak 1965. október 5-én került sor.

majd elsősorban személyes ambícióik ütközése és eltérő habitusuk miatt hamarosan kimondottan ellenségessé vált a viszony a két osztályvezető között.

Péter Gábor már 1946 januárjában – Rajk színre lépése előtt – szóbeli utasítást adott a GRO beosztottainak Villányi András megfigyelésére, de az ÁVO állandóan gyanakvó, teljhatalmú ura igazán akkor vonta szoros ellenőrzés alá a gazdasági rendőrség vezetőjét, amikor az már komoly veszélyt jelentett az ÁVO-ra és az ő pozíciójára. Az 1954-es felülvizsgálati anyagban többször utalnak Villányi ellenőrzésére. Károlyi Márton volt államvédelmi ezredes elmondása szerint 1947 augusztusában – amikor felállították a Svéd András vezette II. alosztályt, és az átköltözött az ÁVH Csokonai utcai épületébe – megbízta Horváth Sándort,[193] hogy szervezze meg a gazdasági rendőrség vezetőjére való „ráépülést". Károlyi szerint az informátor a gazdasági rendőrség egyik embere, Szenes Iván volt.[194] Décsi Gyula viszont azt vallotta, hogy a fentebb már említett Svéd András szolgáltatott éveken keresztül részletes adatokat Villányi ügyeiről Péter Gáboréknak.

Sajnos az időközben ügyosztállyá alakult gazdasági rendőrség szervezeti felépítéséről egyelőre szintén kevés információval rendelkezünk: tudjuk, hogy megmaradt az alosztályok szerinti felosztás, és feltehetőleg azok száma sem változott. Legtöbb ismeretünk a II. (hírszerző) alosztályról van, elsősorban azért, mert több ponton kapcsolódott a Péter Gábor vezette ÁVO-hoz.

193 Feltételezhető, hogy Horváth Sándorról van szó, aki 1950-től államvédelmi alezredesként már az ÁVH I/2. (Belső Reakció Elleni Harc) Osztályát vezette.

194 ÁBTL 2.1. II/11-a. 176–177. Perújítási tárgyalás jegyzőkönyve, 1955. október 13. Károlyi elmondása szerint ő nem hallgatta ki Villányit, csak a zárójegyzőkönyvet íratta vele alá.

Rajk László 1947 augusztusában az ÁVO ipari üzemi és gazdasági elhárítással foglalkozó alosztályát[195] Péter Gábor akarata ellenére Villányi felügyelete alá helyezte. Ekkor szervezték meg továbbá a GRO-n belül a II. alosztályt is, amely lényegében önálló alosztályként működött. Az alosztály feladatáról keveset tudunk, elsősorban Radványi Dezső 1948. februári jelentésében találunk rá utalásokat.[196] Az ún. „üzemi szakalosztály", azaz a II. alosztály az ÁVO VII. alosztálya (ipari és üzemi elhárítás, hírszerzés) feladatának egy részét vette át: a kapcsolattartást a már kiépített bizalmi hálózattal, az üzemi nyilvántartást és az operatív akciók lebonyolítását. Az alosztály Villányi közvetlen irányítása alá került. (Villányi felülvizsgálati anyagában többször vallanak arról a tanúk, hogy az üzemi és ipari elhárítás irányításának ilyen szintű kisajátításával Villányi célja az volt, hogy egy, a vezetése alatt álló kvázi önálló ipari rendőrséget hozzon létre). Az ebben a munkamegosztásban megszervezett két alosztály hatékonyabb együttműködése érdekében a GRO II. alosztálya átköltözött az ÁVO Csokonai utcai épületébe, ahol ennek következtében Villányi is mindennapos vendég volt. Péter Gábor természetesen nem nézte jó szemmel Villányi egyre növekvő politikai támogatottságát, így azt sem, hogy az 1948-ban megalakult Államvédelmi Bizottságba is bevonták tagként a gazdasági rendőrség vezetőjét. Az MKP „titkos társasága" gyakorlatilag a kommunista párt vezető szerveit is megelőzve jogot formált magának a döntéshozatalra kiemelt jelentőségű

195 A XVI. alosztály néven működő alegységet 1948. januárban keresztelték át VII. alosztályra (ÁBTL 1.2. A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya vezetőjének 10/1948. számú napiparancsa, 1948. január 14.). A Radványi Dezső által felügyelt budapesti kerületekben folyó államvédelmi munka elsősorban fővárosi üzemi elhárítást jelentett, valamivel később idetartozott az egyházi szervezetekben és társadalmi egyesületekben folyó hírszerzés is. Krahulcsán–Müller 2015.

196 PIL 274. f. 11. cs. 10. ő. e. Radványi Dezső jelentése a VII. alosztály működéséről, 1948. február 28.

hatalmi-politikai kérdésekben. A párt felső vezetéséhez képest harmadvonalbelinek tekinthető GRO első emberének bekerülése a szűk körű testületbe mintegy előrevetítette a pártelit egy részének szándékát, hogy Villányit később magasabb gazdasági, esetleg politikai pozícióhoz juttassa.

A felülvizsgálati anyagban arra vonatkozóan is olvashatunk több utalást, hogy az ÁVO és a GRO közötti rossz viszonyt tetézte a gazdasági rendőrség kedvezőbb anyagi helyzete is. Korda György, aki Villányi segédtisztje volt rendőr századosi rangban 1946 és 1948 között, a következőket vallotta erről: „általában a GRO-val szemben táplált ellenszenv az ÁVH-sok részéről azért volt, mert a GRO gazdasági szempontból jobb helyzetben volt. A GRO egy évben kétszer adott ruhapótlást a beosztottainak, amikor sem az anyagért, sem a ruha elkészítéséért nem kellett fizetni. Villányi pedig minden hónapban legális 80 000 Ft-ot kapott a BM-től. Villányi ezt a pénzt saját maga kezelte, szobájában volt egy pénztár, ezt a pénzt ott tartotta. Ebből adott juttatásokat a GRO beosztottjainak, a Rákosi Gyermekotthon ebből havi 10-12 000 Ft-ot kapott."[197]

Rajk külügyminiszterré való lefokozása (1948. augusztus) után Villányi András csillaga is lehanyatlott. Kádár Jánossal, az új belügyminiszterrel nem sikerült kialakítania az elődjéhez hasonló jó viszonyt. Patrónusát veszítve már nem tudta kivédeni Péter Gábor ellene irányuló támadásait, akinek pozíciója viszont Kádár jóvoltából megerősödött, hiszen hivatalba lépése után egy hónappal az ÁVO kiterjedtebb hatáskörű és magasabb államhivatali státusú jogutódjaként életre hívták a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságát (BM ÁVH).[198] Az így mind

197 ÁBTL 2.1. I/13. 183. Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv, 1955. október 13.

198 Kádár János tehát megadta azt Péter Gábor szervezetének, amit elődje elmulasztott. A Magyar Közösség elleni per, illetve vele szoros összefüggésben a kisgazdapárt 1947. évi szétzilálása nyomán – melyben kommunista szemszögből nézve

szervezetében, mind személyében „előléptetett" Péter ismételten követelte – természetesen a háttérben meghúzódó politikai akarattal és támogatással –, hogy szüntessék meg az önálló gazdasági rendőrséget

Az önálló GRO megszüntetéséről már 1948. november 17-én – három hónappal Rajk László belügyminiszter leváltása után – döntött az Államvédelmi Bizottság. A jegyzőkönyv szerint a „Bizottság hozzájárul ahhoz, hogy a Gazdasági Rendőrség önállóságát a belügyminiszter szüntesse meg, és a GRO nagy részét a Budapesti Főkapitányság Bűnügyi Osztályához, hírszerző részét pedig az ÁVH-hoz csatolja. A Bizottság megbízza Kádár elvtársat, hogy a kérdést két héten belül bonyolítsa le." Az ülésen a bizottság továbbá hozzájárulását adta ahhoz, hogy Villányi András ugyan „nem rendőrségi vonalon, de képességeinek megfelelő felelős helyre" kerüljön. Kitértek arra is, hogy a változásról Rákosi Mátyásnak kell értesítenie Villányit.[199] Bár Kádár két hetet kapott a lebonyolításra, a gazdasági rendőrség hivatalos átszervezésére csak egy hónap múlva került sor. Az 1948. december 15-én megjelent rendeletben az alábbiakkal indokolták a döntést: „A budapesti főkapitányság keretében önállóan működő Gazdasági Rendészeti Ügyosztály megszervezését a háború utáni súlyos gazdasági viszonyok, az infláció alatt elburjánzott gazdasági bűncselekmények hatásos üldözése tette szükségessé. A Gazdasági Rendészeti Ügyosz-

dicséretes eredményességgel működött közre a politikai rendőrség – Rajk ígéretet tett ugyan Péternek, hogy szervezetét testületileg „előlépteti" középfokú hatósággá, de ezt nem teljesítette. Kádár viszont első intézkedései között sietett honorálni Péter Gábor apparátusának érdemeit. Miután sikeresen lobbizott a pártvezetés fórumán, maga adta ki azt a rendeletet, amely nyomán a szervezet 1948 szeptemberétől a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságává alakulva nagyobb mozgásteret, kiterjedtebb hatáskört birtokolva működött tovább. Gyarmati 2000, Müller 2012.

199 MNL OL M-KS 276. f. 84. cs. 12. ő. e. Az Államvédelmi Bizottság ülésének jegyzőkönyve, 1948. november 17.

tály ezt a feladatát be is töltötte. Az ország gazdasági életének stabilizálódása és megszilárdulása ma már indokolatlanná teszi ennek az önálló szervezetnek a fenntartását."[200]

A gazdasági rendőrség széles hatáskörrel rendelkezett. Szorosan együttműködött a különböző állami, politikai és gazdasági szervekkel. Politikai-gazdasági funkcióját jelzi, hogy a kommunista vezetés, miután a politikai mellett a gazdasági hatalmat is megszerezte, „külön ügyosztály" jellegét meg is szüntette: egyes részlegeit kiváltságaik megszüntetésével beolvasztották más szervezetekbe. Az állomány java tehát átkerült a Budapesti Főkapitányság Bűnügyi Osztályán belül akkor megalakított önálló VI. (Gazdaságrendészeti) Főcsoporthoz, egy alosztályt – a II. (hírszerző) alosztályt – pedig az újonnan létrejött BM Államvédelmi Hatósághoz soroltak be.[201] A gazdasági rendőrség tehát lényegében nem szűnt meg, csupán szervezetében történt változás, ügyosztályból főcsoporttá vált.

Villányi András leváltását aprólékosan előkészítették: mint ahogy az Államvédelmi Bizottság november 17-i ülésének fentebb idézett jegyzőkönyvéből is kiderül, maga Rákosi Mátyás fogadta, és beszélt vele. Később Villányi felesége elmesélte a főnökének, Cséby Lajos vezérőrnagynak – akit később szintén a Szebenyi Endre és társai perben ítéltek el –, hogy Rákosi azt mondta a férjének: „Sokat segített a pártnak, köszönöm a jó munkát."[202] Villányi nehezen viselte a félreállítását. Herpai Sándor[203] rendőr ezredes, a fővárosi Kerepesi úti rendőrtanosztály

200 A belügyminiszter 584.309/1948. B. M. sz. rendelete. *Rendőrségi Közlöny,* 1948. december 15. 25. sz. 948.

201 Uo.

202 ÁBTL 2.1. I/11-a. 95-96. Cséby Lajos 1954-es tanúvallomása.

203 Herpai Sándor 1946 augusztusában lett a Kerepesi úti rendőrtanosztály parancsnoka, majd 1949 júliusától a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselője volt. 1950-ben államellenes tevékenység vádjával letartóztatták. 1950. május 10-én Kistarcsára internálták, ahonnan 1953. augusztus 12-én szabadult.

parancsnoka jelen volt, amikor felhívta Szilágyi Józsefet, az MDP KV Katonai és Karhatalmi Osztályának (később Adminisztratív Osztály) vezetőjét, és elpanaszolta neki, hogy minden további nélkül elbocsátották. A párt döntését azonban el kellett fogadnia. 1948. december 1-jével a Pénzügyminisztériumhoz került miniszteri tanácsosként, majd 1949 januárjában a minisztérium forgalmi adó ügyosztályának vezetője lett.[204]

Az nyilvánvaló, hogy Péter Gábor a gazdasági rendőrség felszámolását és Villányi félreállítását politikai akarat nélkül nem tudta volna elérni. A történet Rajk László belügyminisztersége idején kezdődött, a valódi okok ott keresendőek.

1948 nyarára, a polgári demokrácia erőinek felszámolása után a kommunista párton belüli ellentét elsősorban a vezetési szintek érvényesíthetősége miatt alakult ki az addig az egyeduralomért közösen küzdő politikai akaratok között. Rajk László és „társai" egy egységes, a miniszter és közvetlen hivatali apparátusa által irányított Belügyminisztériumot akartak létrehozni, amelynek alárendelve, annak struktúrájába beépülve működött volna az államvédelem, nem pedig a társadalom, sőt az állam felett állva, kizárólag a pártvezetés irányításával. Vagyis az volt a céljuk, hogy a politikai rendőrséget ne Rákosi instruálja közvetlenül, hanem a belügyminiszter irányítsa Péter Gáboron keresztül.[205] Már a Magyar Közösség-ügyben lefolytatott vizsgálat is

204 „Villányi ezredes a Pénzügyminisztériumban elfoglalta új beosztását, a letartóztatott és őrizetbe vett Száll János min[iszteri] tan[ácsos] helyére került. Behelyezése általánosságban pánikot keltett, és nem tudták mire vélni, hogy a GRÜ vezetője került a Pénzügyminisztériumba." ÁBTL 3.1.5. O-9294. Jelentés, 1948. december 1.

205 Zinner 2013, I. kötet. 83. Az eredeti javaslat sajnos eddig nem került elő, de Péter Gábor megmaradt, erre vonatkozó észrevételeiből tudjuk, hogy Rajk 1948 áprilisában egy új munkarendre tett javaslatot az államvédelem továbbfejlesztése céljából. Ezt az MDP Belügyi Bizottsága egyértelműen elutasította, mivel „ezzel a nyilvántartó a Belügyminisztériumba kerülne, ami helytelen". Bár az előterjesztést pontosan nem ismerjük, az biztos, hogy olyan helyzetet teremthetett volna, amelyben az ÁVO még szorosabb állami felügyelet alá kerül, ami „természetesen" egy pártállami

ezt az irányt próbálta erősíteni, nem véletlenül nehezményezte ezt később több ízben Péter Gábor.

Akik Rajkhoz hasonlóan gondolkodtak, később szinte egytől egyig a „bűntársai" lettek. A belügyi államtitkár, Szebenyi Endre és Villányi András jelentették Rajk állandó támaszait, napi kapcsolatban álltak vele. De említhetnénk a Péter Gábort – Rajk utasítására – állandó megfigyelés alatt tartó, róla jelentéseket készítő Ráth Károlyt, Csatári Józsefet, Kovács Ferencet[206] és még több Rajk László keze alatt dolgozott belügyest. Ez az az időszak – vagyis 1948 júniusa, a Kominform bukaresti értekezletét követően –, amikor Péter Gábor több jelentést írt Rajk Lászlóról a kommunista pártvezetés felé, összefoglalva annak „tetteit". Ezeket Farkas Mihály, a párt főtitkárhelyettese kapta kézhez – az MDP részéről ekkor ő foglalkozott az államvédelemmel –, aki Rákosit is tájékoztatta mindezekről.[207]

Rajk Lászlót 1949. május 30-án vette őrizetbe az ÁVH, július elejére kiválasztották a fő gyanúsítottakat (ekkor még „csak" 44 főt), de július 5-től további, Magyarországon addig nem látott letartóztatási hullám indult meg.[208] Villányi András letartóztatásának körülményeiről – a fennmaradt források közül – Décsi Gyula számolt be a legrészletesebben az 1985-ben vele készített interjúban.[209] Villányi neve kezdetektől fogva szerepelt a jegyzőkönyvekben, hiszen Rajk belügyminiszter „közvetlen" munkatársa, bizalmasa volt. Ezzel természetesen Rákosi is tisztában

rendszerben eleve elfogadhatatlan, ráadásul – és ennek súlyát talán nem is érzékelte megfelelően Rajk – szűkítette volna Rákosi Mátyás beavatkozási lehetőségeit is. PIL 274. f. 11. cs. 10. ő. e. 65–72.

206 Ráth Károly, Csatári József és Kovács Ferenc életrajzát lásd a kötet végén található *Kislexikon*ban.

207 Zinner 2013, I. kötet. 83. Lásd még a 31. dokumentumot (Péter Gábor jelentése az ÁVO és a BM viszonyáról).

208 Zinner 2013, I. kötet. 429.

209 Közli Zinner 2013, I. kötet. 489.

volt, de mégsem akarta letartóztatni, mert „hálával tartozott" az általa vezetett gazdasági rendőrség – oly sokszor törvénytelen – szolgálataiért. Péter Gábor ezért megkérte az országot elhagyni kívánó Villányi egyik legjobb barátját, Tímár Istvánt, győzze meg arról, semmi baja nem lesz, maradjon.[210] Szűcs Ernő végül Szebenyi Endrével kimondatta Villányi nevét a tárgyalás során. A háttérben meghúzódott Villányi helyettese, a II. alosztály vezetője, Svéd András is, aki folyamatosan intrikált Villányi ellen, és szállította az információkat.[211] Másodszorra a következő tanúval, Cseresnyés Sándorral mondatták ki Villányi nevét – Rákosi ekkor adott utasítást letartóztatására.[212]

Villányi Andrást 1949. szeptember 20-án tartóztatták le, majd a következő év tavaszán állították bíróság elé a Szebenyi Endre és társai per másodrendű vádlottjaként.[213] 1950. március

210 Ezt támasztja alá Décsi 1955-ös vallomása is: „Tény volt még az is, hogy Villányi András Rajk László letartóztatása után disszidálási tervekkel foglalkozott, amit Tímár István lebeszélésére nem hajtott végre." ÁBTL 2.1. I/13. 46. Décsi Gyula tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1955. október 10. Tímár István az 1954-es felülvizsgálat során tett tanúvallomásában azt mondta, hogy Villányi disszidálási szándékáról csak később, annak letartóztatása után értesült Péter Gábortól. ÁBTL 2.1. I/11-a. 41.

211 ÁBTL 2.1. I/13. 47. Perújításai tárgyalási jegyzőkönyv Szebenyi Endre és Villányi András ügyében, 1955. október 13.

212 Hadtörténelmi Levéltár 0076/1957. Perújítási indítvány. 14. Idézi Zinner 2013, I. kötet. 429. A Péter Gábor ügyében született felülvizsgálati és perújítási jegyzőkönyvek szerint Péter adott utasítást arra, hogy Szebenyivel és Cseresnyéssel kimondassák Villányi nevét. Péter intenzív irányító szerepe azonban „a Rajk főper vizsgálatában 1949. július elejétől lényegesen csökkent. Ettől kezdődően a főper közvetlen irányítását Szűcs Ernő vette át, Péter Gábor pedig – egy-egy esettől eltekintve – mindössze Szűcs jelentéseit és a vizsgálati anyagokat továbbította a párt titkárságához, illetve az onnan érkezett rendelkezéseket és utasításokat végrehajtás végett továbbadta beosztottjainak."

213 Szebenyi Endre és társai perében összesen tizenkét embert ültettek a vádlottak padjára, elsősorban olyanokat, akik a Rajk László elhurcolását követő letartóztatási hullám során jutottak az ÁVH fogságába, de egyik ügyben sem bizonyultak megfelelő alanyoknak. Név szerint tehát: dr. Szebenyi Endre, dr. Villányi András, Cseresnyés Sándor, dr. Tőkés Ottó, Beck János, Oszkó Gyula, Ráth Károly, Csáby Lajos, Kovács Ferenc, Rajk Lászlóné, Sally Judit és Villányi Ernő.

20-án a Budapesti Büntetőtörvényszék első, majd a Legfelsőbb Bíróság 1950. május 20-án másodfokon is halálra ítélte. Villányin kívül Szebenyit sújtották halálos ítélettel, a többi vádlott letöltendő börtönbüntetést kapott. Ries István igazságügy-miniszter 1950. május 25-én terjesztette fel Villányi és Szebenyi kegyelmi kérvényének elutasítását,[214] amelynek előzménye Tímár István vallomása szerint a következő volt: Décsi Gyula átadott Tímárnak egy kész gépelt előterjesztést, mely szerint a kegyelmi kérvényt el kell utasítani. Décsi közölte, hogy „ez a döntés az ügyben", Tímárnak ezt kellett aláíratnia Ries igazságügy-miniszterrel.[215] Az ítéletet 1950. május 26-án hajtották végre, a gazdasági rendőrség egykori vezetőjét felakasztották. Villányi Andrást a Rákoskeresztúri köztemető 298-as parcellájában temették el.

Szebenyi Endre és Villányi András ügyében a perújrafelvételt megelőző nyomozati eljárást 1954 júliusában kezdték meg.[216] Villányi ügyének felülvizsgálatát a BM Vizsgálati Főosztályának nyomozócsoportjához tartozó Kiss Toldi Ferenc államvédelmi hadnagy, fővizsgáló kapta meg 1954. július közepén. A perújítási indítvány 1954. szeptember 3-ára készült el, amelyet Czakó Kálmán[217] legfőbb ügyész nyújtott be a Legfelsőbb Bíróságnak.

214 Az igazságügy-miniszter felterjesztése a Népköztársaság Elnöki Tanácsához dr. Szebenyi Endre és dr. Villányi András kegyelmi ügyében és a legfelsőbb elhatározás, 1950. május 25. Horváth–Solt–Szabó–Zanathy János–Zinner 451–459. A kegyelmi kérvény elutasításának indokait a felülvizsgálati eljárás később egytől-egyig megcáfolta.

215 ÁBTL 2.1. I/11-a. 42. Tímár István vallomása.

216 A Rajk-per felülvizsgálatát hivatalosan Piros László, az új belügyminiszter rendelte el 1954. július 9-én. A BM Vizsgálati Főosztálya ennél jóval előbb, már június 1-jén elkészítette első összefoglaló jelentését a Rajk-ügy „svájci csoportjáról". A dokumentumból kitűnik, hogy már május elején elkezdték a vizsgálatot. Erről lásd bővebben Molnár 2009, 4. 123.; Baráth 1999.

217 Czakó Kálmán (1919–1985) ügyész. 1952. február 2-től igazságügyminiszter-helyettes, 1953. július 4. és 1955. augusztus 4. között a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze volt.

Hosszas, közel egyéves kényszerszünet után[218] 1955. október 13-ra tűzte ki végül a bíróság a perújítási tárgyalást: az ott meghozott ítélet mind Szebenyi Endrét, mind Villányi Andrást felmentette a vádak alól.

* * *

A gazdasági rendőrség 1945 és 1948 vége között működött, alig több, mint hároméves fennállása alatt lényegében betöltötte az MKP által az átmeneti szakaszban neki szánt szerepet. Egészen addig, amíg mind a politikai, mind a gazdasági hatalom megszerzése után terhessé nem vált a kommunista párt, de elsősorban a Péter Gábor vezette politikai rendőrség számára.

A fennmaradt iratok alapján ugyan nehezen összegezhető, hogy a GRO milyen szerepet játszott funkcionális, nevesített feladatkörében, annyi bizonyos, hogy a maga korában komoly hatalommal rendelkezett. 1946-ban csupán a stabilizációig – vagyis hét hónap alatt – 14 ezer feljelentést vizsgált ki, ezek közül közel ötezer árdrágításról, mintegy négyezer árurejtegetésről, 3700 valuta- és aranyüzérkedésről szólt. Közel ötezer házkutatást tartott, gazdasági visszaélés vádjával több, mint ezer embert tartóztatott le, és több százat internáltatott.

Gazdaságellenőrző szerepe egyrészt a lakosság ellátásának normalizálását szolgálta, de egyben célja volt az elrettentés és a megelőzés is, vagyis a társadalom gazdasági tevékenységének – elsősorban a kommunista párt által – megszabott keretek közé szorítása.

218 Bár egy korabeli tervezet szerint már 1954. október 5-6-ra kitűzték a perújítási tárgyalást, a dossziék nem tartalmaznak olyan dokumentumot, amely magyarázatot adna a folyamat megszakadására, sőt a későbbiekben még célzást sem ejtenek arról, hogy egyszer már hivatalosan kitűzték a tárgyalás napját. Molnár 2009, 128.

A GRO további „történelmi" szerepét feszegetve az is egyértelmű, hogy a gazdasági rendészeti feladatok ellátásán túl már kezdettől fogva felmerült az a nem nyilvános szándék is, hogy a gazdasági rendőrségnek (a PRO/ÁVO-hoz hasonlóan) hozzá kell járulnia a kommunista párt finanszírozásához. Az osztály hatékony szerepet vállalt mind az intézményi fedezettel folyó áru-, mind a háború utáni embercsempészetben, ez utóbbi során valutáért, ékszerért, lakásért több százan jutottak útlevélhez.

Mindezen szándékok – így a kommunista párt gazdaságpolitikájának kiszolgálása, az intézményesített csempészet, a párt anyagi finanszírozása – nyilván minimálisra redukálták annak lehetőségét, hogy a konkurens koalíciós pártoknak mélyebb betekintésük legyen a GRO működésébe. Sőt a kommunista párt később több esetben is arra használta a gazdasági rendőrséget, hogy leszámoljon a párton kívüli politikai ellenfeleivel.

Azonban maga a GRO is állandósult színtere volt a kommunista párton belüli másod-, harmadvonalbeli személyi torzsalkodásoknak, amelyek vesztesei, patrónusaikkal együtt, feláldozhatóvá váltak a legfelső pártvezetés minden addigi képzeletet felülmúló hatalomkoncentrálásának és -kiterjesztésének előkészületében, az ötvenes évek totális terrorjának nyitányában.

DOKUMENTUMOK A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG TÖRTÉNETÉBŐL

A forrásközlés szempontjai

A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Gazdaságrendészeti Osztályát elsősorban a második világháború utáni katasztrofális, rendkívül zavaros gazdasági élet és közellátás szabályozására, helyreállítására alakították meg, de fontos szerepe volt a megelőzésben és az elrettentésben egyaránt. Noha nem nőtte ki magát olyan meghatározó, a korszakban hasonló államvédelmi feladatokat ellátó politikai és katonai nyomozó szervvé, mint az ÁVO vagy a Katpol, amelyek történetére bőséges forrás áll rendelkezésünkre, a maga korában nagyon is jelentős szerepe volt.

A válasz, hogy a gazdasági rendőrség miért kerülte el mégis a korszak kutatóinak figyelmét, elsősorban a forrásokban, pontosabban éppen azok hiányában keresendő. Igaz ugyan, hogy a korabeli sajtó, elsősorban a bulvárlapok, folyamatosan tudósítottak a szervezet akcióiról, a megjelent cikkek azonban, éppen a mindennapi szenzáció kényszeréből, magából a műfajból adó-

dóan – a lapok politikai beállítottságáról már nem is beszélve – az esetek többségében pontatlanok, túlzóak.

A levéltári dokumentumokkal más a helyzet. Az államszocializmus idején keletkezett titkosszolgálati iratok kutatását jellemzően megnehezíti, hogy időszakosan újrarendezett, változó szempontok szerint szelektált forrásmaradékból kell dolgozni. A gazdasági rendőrségre ez fokozottan igaz. Mint arra a bevezető tanulmányban is utaltam, a GRO szervezetéről, működéséről egybefüggő irattömeg egyelőre nem áll a kutatók rendelkezésére. Így például 1945-ből, nem számítva a gazdasági rendőrség megszervezéséről készült tervezeteket, mostanáig nem került elő olyan irat, amely a már ténylegesen is működő szervezet feladatairól tudósítana. Az első ilyen hivatalos dokumentum 1946. december végén, az államrendőrség egészének átszervezése során keletkezett, s a *Rendőrségi Közlöny*ben jelent meg. Ez a kezdeti „nehézség" magyarázható elsősorban a háború utáni állapotokkal, amikor az állami intézményrendszer újjászervezésének elején az egyes szervezési ügyek – az új hivatali apparátusok tapasztalatlansága, szervezetlensége vagy egyéb okok miatt – nem kerültek minden esetben dokumentálásra, de természetesen nem zárható ki az állambiztonsági gyakorlatra oly jellemző iratmegsemmisítés sem.

A szervezetre és működésre vonatkozó töredékes levéltári források zömét a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában fellelhető iratok alkotják. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában elsősorban olyan ügyekről találunk vizsgálati anyagokat, amelyekben a gazdasági rendőrség (is) nyomozott, de az iratok részleges feldolgozottsága miatt ezek sem tekinthetőek teljesnek és véglegesnek. Az ÁBTL őrzi továbbá a gazdasági rendőrség egykori vezetőjének, Villányi Andrásnak a rehabilitálására vonatkozó 1954-es és 1955-ös felülvizsgálati és perújítási dossziékat. Azonban mind az 1949 őszi nyomozati

rész, mind az 1950. márciusi per teljes anyaga elveszett, pontosabban – koncepciós ügyről lévén szó – megsemmisítették azokat. A kötetben feldolgozott és közölt levéltári dokumentumok többsége Budapest Főváros Levéltárának az őrzésében található, ezek elsősorban hangulatjelentések, munkabeszámolók, statisztikák. Ilyen statisztikai jellegű források a hetente, kéthetente, esetenként havonta készített összesítő kimutatások, amelyek tartalmazzák a GRO-n adott ideig iktatott ügyek pillanatnyi számát, azok feldolgozottságát. A kötetben hivatkozott *Rendőrségi Közlöny*ökben a gazdasági rendőrség hivatalos átszervezésével és megszüntetésével kapcsolatos dokumentumok találhatóak.

1946-ból és 1947-ből maradtak fenn – szintén szórványosan – olyan statisztikai jellegű, havi bontású források, amelyek a gazdasági rendőrség munkájáról számolnak be. Ilyen típusú forrásoknak tekinthetőek továbbá a hetente, kéthetente készített összesítő kimutatások, amelyek közlik a GRO-n addig iktatott ügyek pillanatnyi számát, azok állapotát.

A források időrendi sorrendben követik egymást, kivéve ahol az érthetőség szempontjából a tematikus bontás volt a kívánatos. A dokumentumokat többnyire teljes terjedelmükben tettem közzé, azonban a hosszabb, több kérdést is tárgyaló iratokból csak a témát érintő részek kerültek a kötetbe. Az eredeti szöveget a mai központozás szabályai szerint tagoltam, a nyilvánvaló elírásokat, a gépelési és az érthetőség rovására menő helyesírási hibákat külön jelzés nélkül javítottam. Amennyiben az eredeti fogalmazás, szóhasználat maga értelmetlen vagy stilisztikailag helytelen, a szögletes zárójelbe tett sic (így) szócskával hívtam fel rá a figyelmet. A megértéshez szükséges szerzői magyarázatok, az olvasást megkönnyítő kiegészítések szintén szögletes zárójelek között találhatóak. Az iratok őrzési helyét, levéltári jelzetét az egyes dokumentumok végén, ugyancsak szögletes zárójelben adtam meg. Ugyanitt tüntettem fel az esetleges rövidebb kézírásos megjegyzéseket, az aláírásokat, utasításokat.

A gépelt oldalakra kézzel írt, az egyes részekhez fűzött konkrét megjegyzéseket lábjegyzetben közöltem, a szövegbe illeszkedő kézírásos bejegyzések (iktatószám stb.) dőlt betűvel szerepelnek, akárcsak az eredeti iratban elsősorban aláhúzással jelölt tartalmilag fontos kiemelések.

A kötet végén, a *Függelék*ben található kislexikon az iratokban szereplő fontosabb személyek életrajzi adatait tartalmazza, mivel az egyes dokumentumoknál csak a szöveg könnyebb megértéséhez szükséges információk kerültek lábjegyzetbe. Itt kapott helyet továbbá a rövidítésjegyzék és a névmutató, valamint a felhasznált források és irodalom is.

A kötet elkészítésében fontos segítséget nyújtott Bank Barbara, Krahulcsán Zsolt és Müller Rolf azzal, hogy az általuk már korábban kutatott forrásokat a rendelkezésemre bocsátották, megalapozva és segítve ezzel a téma feldolgozását.

1. FOGASS JÓZSEF JAVASLATA A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG FELÁLLÍTÁSÁRA (1945. ÁPRILIS 2.)

A Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége.

Feljegyzés a t. Pártvezetőség részére

A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál egy konkrét ügyből kifolyólag nyomozást vezettem – amelyről külön részletesen már előző jelentésemben már beszámoltam[219] – s ennek folyamán arra a sajnálatos tapasztalatra kellett jutnom, hogy politikai rendőrségünk mai szervezettségével és felkészültségével fogva [sic!] nem látszik teljesen alkalmasnak arra, hogy nagy horderejű gazdasági bűncselekményeket fel tudjon deríteni. Ezen munkám is csak úgy járt eredménnyel, hogy régi elvtársaimat, kiknek megbízhatóságát és elszánt osztályöntudatát hosszú harcok folyamán megismerhettem, ebben a munkában a politikai rendőrség jóváhagyásával bevonhattam, akik azután a nehéz feladatot, amit polgári szakértők bevonásával legfeljebb hosszú hónapok munkájával lehetett volna megoldani, pár nap leforgása alatt tető alá hozták. Ez a körülmény fokozottabb mértékben meggyőzött arról, hogy a politikai rendőrségtől független, de ugyanolyan hatáskörrel rendelkező gazdasági rendőrséget kell felállítanunk, amely úgy tagjai szakképzettsége, mint a szocializmus harcával szemben tanúsított áldozatkészsége folytán al-

219 PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 3. A Kereskedelmi Bank és a Budapest Székesfőváros Községi Takarékpénztár Rt. ellen indult vizsgálatról szóló jelentés kelte 1945. április 5. Ebből kiderül, hogy a vizsgálat tíz nappal korábban kezdődött a bank ellen, mert annak aranykészletéből több mint 50 kg-ot juttattak a németek kezére. A takarékpénztár ellen azért indult vizsgálat, mert a – jelentés szerint – jelentős hiteleket folyósított magyarországi német érdekeltségeknek.

kalmas arra, hogy a burzsoázia egyre erősödő támadását, mely főleg gazdasági téren jelentkezik a legnagyobb veszéllyel, visszaverhesse, illetőleg megsemmisítse.

Amennyiben ilyen minden vonatkozásban szakképzett munkaerőkkel rendelkező rendőri szerv nem áll a legrövidebb időn belül az állam szolgálatára, az a veszély fenyeget, hogy a gazdaságilag iskolázatlan politikai rendőreink csak a másod-, harmadfokú [sic!] kis bűnözők ellen fognak tudni fellépni, akiknek közvetlen tettességük nyilvánvaló, de a régi rendszer igazi brigantiai, a magyar gyarmati kapitalizmus élharcosai, az hautfinance[220] emberei [sic!] sértetlenek maradnak, és büntetlenül menekülnek, sőt káros tevékenységüket a jövőben is zavartalanul folytathatják, mert nem áll egy olyan rendőri szerv készenlétben ellenük, amely szakismereteivel ebbe a magas régiókba be tudna hatolni.

A megszervezendő rendőri szerv személyzetének megválasztásánál a szakismeret mellett elsősorban is a párthűséget, az elszánt harci készséget kell alapul venni, mert ez a szerv közvetlen érintkezésben állana a finánckapitalizmusnak és a gyarmati tőkének mindenre kész exponenseivel, akik nem riadnak vissza attól, hogy majd ezt a szervet különféle utakon megközelítsék.

A gazdasági rendőrség felállítását szükségessé teszi a közellátási érdekek fokozottabb védelme is, így gyakorlatilag a legjárhatóbb útnak még az látszana, ha a gazdasági rendőrség felállításánál a már működő egyetlen gazdasági rendőri szervünk, a közellátási ellenőrzési főcsoport (közellátási rendészet)[221] jól bevált keretei szolgálnának kiindulási pontul. Fentiek alapján tehát javaslom olyan gazdasági rendőrség felállítását, amely a

220 Haute finance, azaz a nagytőke, a nagyobb bankok, bankárok, hitelintézetek és kibocsátó cégek gyűjtőneve.

221 A Budapesti Közélelmezési Kormánybiztosság mellett működő Közellátási Ellenőrzési Főcsoport, más néven közellátási rendészet.

rendőri hierarchia kikapcsolásával közvetlenül az érdekelt tárcaminiszterek főhatósága alatt állna, és feladata az alábbi ügykörökre terjedne.

I. A háborús bűnösök által okozott gazdasági károk feltárása és felszámolása.

II. A közellátási érdekek ellen irányuló bűncselekmények elleni küzdelem. (A mai közellátási rendészet feladata volt.)

III. A fiatal demokrata állam pénzügyi és gazdasági érdekei ellen irányuló bűncselekmények (gazdasági szabotázsok, a gazdasági javak nem célszerű felhasználása stb.) felderítése és leküzdése.

IV. A magyar állam külföldön levő gazdasági érdekeltségeinek számbavétele és azoknak mozgósítása, ideértve természetesen a magyar állampolgároknak már a fasiszta rezsim törvényeinek a megszegésével is külföldre kiajánlott és ott elhelyezett pénz- és értékcikk-követeléseit is.

Természetes dolog a rendőrség még olyan [sic!], a jövőben felmerülő bűncselekmény leküzdését is ellátná, amiket a demokratikus további fejlődése majd bűncselekménynek deklarál. (Esetleg kényszergazdálkodási intézkedések, devizagazdálkodás.)

Ismételten rá kell mutatnom arra, mint már előző jelentéseimben is tettem, hogy a magyar nagyburzsoázia várja az alkalmas pillanatot, hogy a szövetségi bizottság angolszász tagjai, majd pedig az angolszász diplomáciai kar és az ő nyomukban a nyugati tőkések ügynökei velük a régi kapcsolatokat felvegyék, és országunkat újra a nyugati tőkések gyarmati kapitalizmusába süllyesszék.

Pozitív tudomásunk van arról, hogy magyar pénzintézeteknek és magánosoknak milliárdokat érő devizaköveteléseik vannak a semleges külföldön, s csak a nemzetközi utas- és postaforgalom megindulását várják, hogy ezeket a követeléseket a magyar gazdasági élet vérkeringéséből egyszer s mindenkorra

kikapcsolják. Ez utóbbi eggyel több érv ahhoz, hogy ezen gazdasági rendőrséget napokon belül megszervezzük, ellenkező esetben ezek a követelések az angolszász befolyás növekedésével nemsokára a fiatal magyar demokrácia gazdasági érdekei ellen lesznek felhasználva.

Budapest, 1945. április 2.

Fogass József

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 1–2. Géppel írt tisztázat Fogass József aláírásával.]

2. KOSSA ISTVÁN LEVELE RÁKOSI MÁTYÁSHOZ A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG ÜGYÉBEN (1945. AUGUSZTUS 8.)

Szakszervezeti Tanács Iktatószám: 4234. 1945. aug. 11.
Budapest, VIII., Fiumei út 4. Budapest, 1945. augusztus 8.

Tisztelt Rákosi elvtárs!

A Szakszervezeti Tanácsban megbeszéltük azokat az intézkedéseket, melyeket a feketepiac letörésével kapcsolatban szükségesnek látunk foganatosítani. Ezek közül legelső lépés lenne felállítani a gazdasági rendőrséget, amelyiknek feladata lenne, hogy a Közellátásügyi Minisztérium mellett a teljes gazdasági ellenőrzést gyakorolja. Itt elsősorban nem az apró kis feketézők ellenőrzésére gondolunk, hanem ha az a szerv jól kiépül, és beépíti magát a bank- és kereskedelmi életbe, akkor ennek a szervnek a feladata lenne az, hogy a bűnös manipulációkat megakadályozza, amelyek nagy részben hozzájárultak a mai helyzet kialakulásához.

A Budapesti Közélelmezési Kormánybiztosság mellett (Vas elvtárs) volt már egy ilyen ellenőrzési csoport,[222] amelyik igen kitűnően dolgozott, Vas elvtárs igen nagyra értékelte munkájukat. A csoport vezetője Fogass József elvtárs volt, pártunk tagja, akit én alkalmasnak tartanék arra, hogy megszervezze ezt a gazdasági rendőrséget. Igen jó nexusai vannak a pénzügyi világban elhelyezkedett elvtársakkal.

Farkas elvtársnak már annakidején említést tettem a gazdasági rendőrség felállításáról, azonban Farkas elvtárs azzal uta-

222 Utalás a Közellátási Ellenőrzési Főcsoportra.

sított el bennünket, hogy nem aktuális. Szerintünk a gazdasági ellenőrzés nem lehet a rendőrség feladata, hanem erre a célra külön szakemberekből álló testületet kell létrehívni.

Ezért nagyon kérem Rákosi elvtársat, hogy egyrészt fogadja el Fogass elvtársat, másrészt a gazdasági rendőrség felállítására irányuló terveinket Farkas elvtárssal megbeszélni szíveskedjék.

Elvtársi üdvözlettel:

Kossa István
főtitkár.

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 4. Géppel írt tisztázat Kossa István aláírásával. A levél tetején olvasható Rákosi kézírásos megjegyzése Farkas Mihálynak címezve: *„L. Farkas. Vas elvt*[árs] *óva int Fogastól. VIII. 19. R.”*]

3. FARKAS MIHÁLY VÁLASZLEVELE KOSSA ISTVÁNNAK (1945. AUGUSZTUS 21.)

Budapest, 1945. augusztus 21.

Kossa István elvtársnak,
Budapest, Fiumei út 4.

Kedves Kossa Elvtárs!

Rákosi elvtárs átküldte hozzám leveledet, amelyben gazdasági rendőrség megszervezését vetetted fel. Közlöm veled, hogy a gazdasági rendőrséget már szervezzük, és az már részben működik is. Nagyon jó lenne, hogyha a szakszervezetek támogatnák a gazdasági rendőrséget munkájában, és konkrét adatokat szolgáltatnának, hogy komoly munkát végezhessen a gazdasági élet szabotálói ellen.

Fogass Józsefet nem hiszem, hogy alkalmazni fogjuk, mert ha jól emlékszem rá, Vas elvtárs elbocsájtotta őt.

Még közlöm veled, hogy a gazdasági rendőrség nem a közellátási minisztérium, hanem a belügyminisztérium vezetése mellett fog dolgozni, mert nem engedhető meg az, hogy a különböző minisztériumoknak önálló rendőrségük legyen. Egységes, központosított rendőrségre van szükségünk, ezt mi építjük, is és ennek keretén belül működik már a gazdasági rendőrség.[223] Remélem, hogy ezt az álláspontot Te is helyesled.

223 Farkas utalása nem vonatkozhat másra, mint a Budapesti Politikai Rendészeti Osztály szervezeti keretében felállított, 1945. július közepétől működő IV. (gazdaságpolitikai) alosztályra, amelynek vezetője már akkor Villányi András volt.

Erdeivel megbeszéltem, még mielőtt Ausztriába utaztam, hogy terjesszen a minisztertanács elé a szakszervezeti alkotmányról szóló miniszteri rendeletet. Visszajövet érdeklődtem a szakszervezeti alkotmány sorsáról, és csodálkozással állapítottam meg, hogy Erdei nem tette meg az előterjesztést. A belügyminiszter úr kijelentette nekem, hogy jogi szempontból a ti álláspontotokhoz nem tarthatja magát, és ezért most tárgyalásban van veletek ebben a kérdésben. Véleményem az, hogy itt nem a jogi, hanem a politikai kérdés a döntő, és ezért gyorsan úgy, ahogy a miniszteri rendelet elő van készítve, azt a minisztertanács elé kell terjeszteni, és el kell fogadni. Arra van tehát szükség, hogy Te érintkezésbe lépjél Erdeivel, és mondd meg neki, hogy a Szakszervezeti Tanács kitart azon álláspontja mellett, hogy a szakszervezetek, azaz a Szakszervezeti Tanács nem lesz felelős magyar minisztériumnak. Te kérd továbbra is a Szakszervezeti Tanács teljes szuverenitásának biztosítását.

Elvtársi tisztelettel:

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 9. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

4. FEHÉR LAJOS FELTERJESZTÉSE A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG FELADATKÖRÉNEK MEGHATÁROZÁSÁRÓL (1945. AUGUSZTUS 14.)

A Gazdaságpolitikai alosztály feladatköre

I.
A múltra vonatkozóan

a. A 81/1945. ME sz. alaprendelet, az 1440/1945. sz. 1. Novella, valamint hatályba lépés esetén a már felterjesztett 2. Novella tervezet szerinti gazdasági vonatkozású háborús és népellenes bűncselekmények felderítése.[224]
b. Ezen rendeletekbe nem ütköző, de a demokratikus újjáépítés biztonságára aggályos, a múltban fasiszta magatartást tanúsító személyek elleni alapos nyomozás és kellő nyomozati adat alapján közigazgatási eljárás lefolytatására vonatkozó javaslat megtétele.
A már felterjesztett rendelettervezetek hatályba lépés esetén a biztonsági vagyonfelügyeletre vonatkozó javaslat megtétele és a korábbi internálási határozatok ezzel kapcsolatos átvizsgálása a vonatkozó biztonsági vagyonfelügyelet utólagos javaslása végett.

224 A 81/1945. M. E. sz. alaprendelet az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a népbíráskodásról. Kibocsáttatott 1945. január 25-én, hatályba lépett 1945. február 5-én. Annak módosítása az 1440/1945. M. E. sz. rendelet. Kibocsáttatott 1945. április 27-én, hatályba lépett 1945. május 1-jén (1. Novella). *Magyar Közlöny,* 1945. május 1. 19. sz. 1–3.

II.
A jelenre és a jövőre vonatkozóan

a. A gazdasági és hitelélet, a termelési rend – különös tekintettel az újjáépítésre és a jóvátételi szállításokra – politikai szempontból való ellenőrzése, a fennálló és feltehetően még hatályba lépő (lásd a mellékelt két rendelettervezet)[225] jogszabályok alapján.
b. Ezen jogszabályokba nem ütköző, de a gazdasági életben akár bűnös szándékból, akár e nélkül is a termelés folytonosságát, az újjáépítés biztonságát veszélyeztető szabotage [sic!]) elemeknek a gazdasági életből közigazgatási úton való eltávolítása.

III.
Személyi és cégnyilvántartás vezetése

A mellékelt kartotékminták szerint személyi és cégnyilvántartás vezetése és állandó kiegészítése. E nyilvántartásban feldolgozandók: az alosztály teljes ügyiratanyaga, Baross Szövetség, Magyar–Német Kereskedelmi Kamara és hasonló szervezetek teljes anyaga, a gazdasági vállalatoknál, Kereskedelemügyi, Iparügyi, Pénzügy-, Földművelésügyi Minisztériumban nem igazoltak adatai.

IV.
Jelentősebb fasiszta eredetű gazdasági vagyontárgyak felkutatása

Olyan német vagy fasiszta eredetű tőkék, vállalatok, vagyonok vagy vagyontárgyak felkutatása, amelyek akár álcázva, illetve

225 A mellékleteket nem közlöm.

színleges elidegenítési szerződéssel továbbra is arra illetéktelen kezekben vannak, és nem az újjáépítés szolgálatában állnak. Ezeknek az Elhagyott Javak Kormánybiztosságához való egyidejű bejelentése mellett szükség esetén az illetékes szakminiszternek az újjáépítés szolgálatába való állítás végett leendő átadása.

V.
Rendelettervezetek szerkesztése

A gazdasági újjáépítéssel lépést tartó és azt elősegítő jogszabályok tervezetének kidolgozása, valamint minden olyan különleges és általános feladat elvégzése, amelyet illetékes felettes hatóság az alosztálynak kiad.

[MNL OL XIX-B-1-r 119. sorsz. – 1945. 8. d. Géppel írt tisztázat aláírás és dátum nélkül.][226]

226 A felterjesztés valószínűleg 1945. augusztus közepén készült.

5. ERDEI FERENC IDEIGLENES HOZZÁJÁRULÁSA A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG FELÁLLÍTÁSÁHOZ (1945. SZEPTEMBER 1.)

Magyar Belügyminisztérium
143990/1945. BM 12. szám

Tárgy: Gazdasági alosztály felállítása.

A magyar rendőrség budapesti főkapitánysága
politikai rendészeti osztályának,

Budapest

A fenti tárgyban 1945. augusztus 14-én tett felterjesztését ideiglenesen tudomásul veszem.

Ugyancsak ideiglenesen hozzájárulok személyi, szervezeti és feladatkör tekintetében az alosztály működéséhez.

A magyar államrendőrség budapesti főkapitányságának küszöbön álló megszervezése alkalmával az alosztály tekintetében végleges intézkedéseket fogok tenni.

Budapest, 1945. szeptember 1.

A miniszter rendeletéből:

miniszteri osztályfőnök

[MNL OL XIX-B-1-r 3. d. 119. sorsz. – 1945. Géppel írt tisztázat, az aláírás nem olvasható.]

6. KIMUTATÁS A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY SZERVEZETÉRŐL ÉS SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYÁRÓL (1945. SZEPTEMBER 24.)

Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága
Tárgy: A Gazdasági Rendészeti Osztály személyzeti állományának felterjesztése.
19.720/1945. fk. – eln.

Belügyminiszter Úr!

A Gazdasági Rendészeti Osztály személyzeti állományáról készült kimutatást csatoltan felterjesztem.

Budapest, 1945. szeptember 24.

(Sólyom) főkapitány

csatolva 1 drb. melléklet.

Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság
Gazdasági Rendészeti Osztálya.

Kimutatás
a Gazdasági Rendészeti Osztályhoz beosztottakról

Sorszám:	**Név:**	**Rendfokozat:**	**Beosztás:**
TÖRZS.			
1.	dr. Villányi András	r. százados	oszt. vezető
2.	Rónai Rudolf	fog. tisztv.	oszt. vez. h.
3.	Bingert Iván[227]	"	titkár

227 Bakócz (Bingert) Iván rendőr alhadnagy.

Sorszám:	Név:	Rendfokozat:	Beosztás:
4.	Duplinszky Katalin	s. hiv. tisztv.	tolmács
5.	özv. Petvay Sándorné	"	gépírónő
6.	Bódy István	ny. alezredes	szol. vez.
I. alosztály (Valuta és hitel)			
7.	Balabán György	fog. tisztv.	aloszt. vez.
8.	Lehel László	nyomozó	főcsop. vez.
9.	dr. Domján Gáspár	ny. fhdgy.	csop. vez.
10.	Fehér Gyula	nyomozó	revizor
11.	Vajk Miklós	nyomozó	revizor
12.	Vető Péter	s. hiv. tisztv.	revizor
13.	Petrák Károly	nyomozó	nyomozó
II. alosztály (Tüzelő és élelmiszer)			
14.	dr. Rigó László	r. fhdgy.	aloszt. vez.
15.	Szoboszlai Pál	fog. tisztv.	gazd. tan.
16.	Jékely Sándor	nyomozó	főcsoport vez.
17.	Sudár János	ny. fhdgy.	nyomozó
18.	Róna László	nyomozó	nyomozó
19.	Gedeon János	" alhdgy.	nyomozó
20.	Kodály János	" alhdgy.	nyomozó
21.	Sasvári József	"	nyomozó
22.	Strasser András	"	nyomozó
23.	Megadja Béla	"	nyomozó
24.	Lazányi Antal	"	nyomozó
25.	Ritter Vilmos	"	nyomozó
26.	Jakab István	"	nyomozó
27.	Nemes Lajos	nyomozó	nyomozó
28.	Mados Imre	"	"
29.	Rákosi Ferenc	"	"
30.	Lázár András	"	"
31.	Nagy Károly	"	"
32.	Laczkovits László	"	"
33.	Mészáros Arthur	"	"
III. alosztály (Ipari nyersanyagok)			
34.	dr. Sándor Ottó	fog. tisztv.	alosztályvez.

Sorszám:	Név:	Rendfokozat:	Beosztás:
35.	Pálfi Lajos	ny. őrnagy	főcsop. vez.
36.	Marton Ervin	nyomozó	nyomozó
37.	Kockás György	"	"
38.	Háhn Antal	"	"
39.	Németh Jenő	"	"
40.	Vargha István	"	"
IV. alosztály (Ipari cikkek és ruha)			
41.	dr. Székely Sándor	fog. tisztv.	alosztályvez.
42.	dr. Molnár Béla	"	gazd. tan.
43.	Bujdosó Imre	nyomozó szds.	főcsop. vez.
44.	Antal Miklós	nyomozó	csop. vez.
45.	Bölcskei Károly	alhdgy.	nyomozó
46.	Révész György	"	"
47.	Kovács Tibor	"	"
48.	Hartmann György	"	"
49.	Hauner Lajos	"	"
50.	Csányi Ernő	"	"
V. alosztály (Közlekedési és üzemanyagok)			
51.	Dr. Strubert Benedek	fog. tisztv.	aloszt. vez.
52.	Salgó Sándor	"	gazd. tanácsadó
53.	Lugosi Dániel	nyomozó szds.	főcsop. vez.
54.	Berde Jenő	"	nyomozó
55.	Könyves Tóth Béla	"	"
56.	Félegyházi Ervin	"	csop. vez.
57.	Hidasi Ernő	"	nyomozó
58.	Üveges Sándor	nyomozó	nyomozó
VI. alosztály (Gyógyszer és megfigyelés)			
59.	Dr. Tantó Gábor	fog. tisztv.	aloszt. vez.
60.	Darvai Gábor	nyomozó őrnagy	főcsop. vez.
61.	Pataki Tibor	nyomozó	nyomozó
62.	Pilcsik Pál	"	"
63.	Mág Bertalan	"	"
64.	Horváth Miklós	"	"
65.	Váradi Sándor	"	"

Sorszám:	Név:	Rendfokozat:	Beosztás:
Segédhivatal			
66.	Hertelendy József	ir. alhdgy.	s. hiv. vez.
67.	dr. Dombi Gézáné	s. hiv. tisztv.	beosztott
68.	Kiss Júlia	"	"
Gépírók			
69.	Kiss Mária	gépírónő	I. aloszt.
70.	Csapó Andorné	"	III. aloszt.
71.	Csukai Lívia	"	II. aloszt.
72.	Krausz Vera	"	IV. aloszt.
Altisztek			
73.	Molnár Zsigmond	altiszt	
74.	Bottka László	"	
75.	Juhász Sándor	"	

[MNL OL XIX-B-1-r 5. d. 208. sorsz. – 1945. Géppel írt tisztázat Sólyom László rendőrfőkapitány aláírásával.]

7. RÓNAI RUDOLF JELENTÉSE SÓLYOM LÁSZLÓNAK A GRO SZERVEZETÉRŐL ÉS SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYÁRÓL (1945. SZEPTEMBER 28.)

Főkapitány Úr!

A Gazdaságrendészeti Osztály szervezési fokáról, munkájának metódusáról és az eddig foganatosított kiemelkedőbb intézkedéseiről, a 15.140/7/1945. Fk. eln. számú rendeletére hivatkozással[228] jelentésemet a következőkben teszem meg:

Az osztály megszervezése részben befejezést nyert, részben folyamatban van. A fogalmazói létszám teljes. Segédletükkel (gépírónők) f. hó 7-e óta rendszeresen működésbe vannak.

A segédhivatal – tekintettel a gyakorlott munkaerő hiányára – csak a legnagyobb erőfeszítések mellett tudja feladatkörét ellátni. Két gyakorlott munkaerő már egy hét előtt [sic!] igényelve lett, az új s. hiv. tisztviselők betanítása folyamatban van.

A nyomozói létszám jelenleg 42 fő. Ez az osztály jelenlegi feladatkörének ellátására szükséges nyomozó erőknek egynegyedét sem teszi ki. Tehát 150 nyomozónak az osztályhoz leendő áthelyezése – esetleg újak felvétele – elengedhetetlenül szükséges. Ha pedig a valutajogszabályok hatályba lépése rendeltetnék el, ezen újabb feladatkör ellátására külön nyomozói létszám lesz kirendelendő. A jelenlegi nyomozói személyzet kitanítása, illetve begyakorlása a napi munkával paralel folyik.

Az osztály naponta átlag 8-10 árdrágítási, láncolási[229] ügy nyomozását fejezi be. Az elkobzott árut a Közellátási Minisz-

228 BFL VI.12.a.1. 6. d. A Belügyminiszterhez teendő összesített jelentés anyagának gyűjtése, 1945. szeptember 19.

229 A láncolás azt jelentette, hogy hatósági áron adták ugyan pl. a kenyeret, de csak azzal a feltétellel, ha ugyanakkor a vevő valami más, drága árut is megvett.

tériummal történt megállapodás értelmében a Minisztérium Romanelli u. 12–14. szám alatti raktárába szállítjuk. A nagyobb fontosságú élelmiszerek forgalomba hozási útját a termelőtől a fogyasztóig ellenőriztetjük, hogy átfogó intézkedési alapot kapjunk az árdrágítási folyamatról. Felvettük az érintkezést a Kereskedelmi- és Közlekedésügyi Minisztériummal, az Iparügyi, Népjóléti és Földművelésügyi Minisztériummal és az azok fennhatósága alatt működő elosztó és elosztást, valamint forgalmat ellenőrző szervekkel, központokkal, továbbá a Nemzeti Bankkal, a Pénzintézeti Központtal, a Pénzügyigazgatósággal, hathatós és eredményes együttműködés végett. A kerületi rendőrkapitányságokkal való összműködés [sic!] előkészítési stádiumban van.

Különösebb, eddig foganatosított – kiemelkedőbb – intézkedés nem történt.

A személyzeti megoszlás szakonkénti tagozódásban a következő:

Osztályvezető	dr. Villányi András	r. százados
Osztályvezető-helyettes	Rónai Rudolf	
Titkár	Bakócz Iván	
Tolmács	Duplinszky Katalin	

I. alosztály (Valuta és hitel)

Alosztályvezető	Balabán György	
Főcsoportvezető	Lehel László	
Revizorok	Fehér Gyula	
	Vajk Vilmos	
Beosztott	Petrák Károly	nyomozó

II. alosztály (Élelmiszer)

Alosztályvezető	dr. Bertóti József	r. százados
Főcsoportvezető	Jékely Sándor	nyomozó
Beosztottak	Gedeon János	ny. alhadnagy
	Muránszky Tibor	ny. főhadnagy
	Róna László	nyomozó
	Podány János	ny. nyomozó
	Sasvári József	nyomozó
	Somogyi András	"
	Lazányi Antal	"
	Jakab István	"
	Nemes Lajos	"
	Bitter Vilmos	"

III. alosztály (Ipari nyersanyagok)

Alosztályvezető	Félegyházy Ervin	fog. karb. tisztv.
Főcsoportvezető	Adler György	nyomozó
Beosztottak	Megadja Béla	"
	Rákosi Ferenc	"
	Kockás György	"
	Háhn Antal	"
	Német Jenő	"
	Vargha István	"
	Erdős László	"
	Mészáros Artur	"

IV. alosztály (Ipari cikkek és ruha)

Alosztályvezető	dr. Székely Sándor	fog. karb. tisztv.
Főcsoportvezető	Huba Gyula	ny. százados
Beosztottak	Antal Miklós	nyomozó
	Révész György	"
	Marton Ervin	"
	Kovács Tibor	"
	Horváth Miklós	"
	Váradi Sándor	"
	Lázár András	"

V. alosztály (Közlekedési és üzemanyagok)

Alosztályvezető	Sándor Ottó	
Főcsoportvezető	Pálfi Lajos	ny. őrnagy
Beosztottak	Könyves Tóth Béla	nyomozó
	Pilcsik Pál	"
	Hidasi Ernő	"
	Üveges Sándor	"
	Nagy Károly	"
	Laczkovics László	"

VI. alosztály (Gyógyszer és figyelés)

Alosztályvezető		
Főcsoportvezető	Bujdosó Imre	ny. százados
Beosztottak	Hartmann György	nyomozó
	Csányi Ernő	"
	Hauner Lajos	"
	Mág Bertalan	"
	Pataki Tibor	"

Gazdasági szakértők

	Salgó Sándor	
	Baja Benedek	
	Sas László	

Panaszfelvevő

	Szoboszlai Pál	fog. tisztv.

Segédhivatal

Vezető	Hertelendy József	ir. hadnagy
Beosztottak	dr. Dombi Antalné	s. hiv. tisztv.
	Kiss Júlia	s. hiv. tisztv.

Gépírónők

özv. Petvay Sándorné	beosztva	osztályvezetőhöz
Kiss Mária	beosztva	oszt. vez. h. és I. alo.
Csukai Lívia	beosztva	II. alosztályhoz és panaszfelvevőhöz
Csapó Andorné	beosztva	III. alosztályhoz
Krausz Vera	beosztva	IV. alosztályhoz

Altisztek

	Molnár Zsigmond	
	Bottka László	
	Juhász Sándor	

Végül jelentem, hogy az osztály, melynek feladatköre az egész gazdasági élet ellenőrzésén kívül az elrejtett élelmiszer és egyéb áru rendészeti úton való feltárása, célhitelek rendeltetésszerű felhasználásának állandó ellenőrzése stb., csak abban az esetben képes a reábízott gigászi munka teljesítésére, ha a megfelelő képzett személyzet áll rendelkezésére.

Budapest, 1945. szeptember 28.

Rónai Rudolf
oszt. vez. h.

Sólyom László Főkapitány Úrnak,
rendőr altábornagy

Budapest.

[BFL VI.12.a.1. Általános iratok 6. d. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

8. A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY 1945. DECEMBERI ÁTSZERVEZÉSE (1945. DECEMBER 12.)

Magyar Rendőrség
Budapesti Főkapitánysága

167. RB/1945. sz.

Miniszter Úr!

A gazdasági rendészeti osztály vezetőjének az osztály átszervezésére vonatkozó javaslatát mellékelten felterjesztem.

Egyidejűleg felterjesztem az átszervezés végrehajtása után a gazdasági rendészeti osztályon maradó beosztottak névsorát.

Budapest, 1945. december 8-án.

Ratulovszky[230]
r. vezérőrnagy

2 db melléklet[231]

Nagy Imre magyar belügyminiszter úrnak.

Budapest.

A gazdasági rendészeti osztály beosztottjai.

230 Ratulovszky János rendőr vezérőrnagy, a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának helyettes vezetője.

231 A javaslat szövegét nem közlöm, csak az állomány névsorát.

dr. Villányi András	r. ezredes	osztályvezető
Bakóc Iván	r. alhadnagy	titkár
Petvay Sándorné	r. ir. főhadnagy	gépíró
Duplinszky Katalin	szerz. alk.	tolmács
Molnár Zsigmond	altiszt	altiszt
Rónai Rudolf	r. őrnagy	oszt. vez. helyettes
Csányi Ernő	r. ny. alhadnagy	titkár
Berecz Mária	nincs kinevezve	gépírónő
dr. Ábrahám Gerő	nincs kinevezve	állományvezető
Pálfi Lajos	r. ny. alhadnagy	szolgálatvezető
Tárnoki Lajos	r. ny. főhadnagy	szolg. vez. h.
Révész György	r. ny. alhadnagy	nyomozó
Bottka László	altiszt	altiszt
I. alosztály.		
Vezető:	Balabán György	r. alezredes
Előadó:	dr. Elefánti Ervin	r. főhadnagy
Előadó:	Salgó Sándor	r. százados
Gazdasági szakértők.		
Sas László		szerződéses
dr. Svéd András		"
Zsarnai Tibor		"
Gárdonyi Pál	r. ny. főhadnagy	
Baja Benedek		szerződéses
Könyvszakértők.		
Lehel László		nincs kinevezve
Vajk Vilmos		"
Dunai Pál		"
Verhovai Jenő		"
Kovács László		"
dr. Molnár Béla	r. százados	
Fehér Gyula		szerződéses
Gépírónők		

Kiss Mária	r. ir. alhadnagy	
Csapó Andorné	r. ir. főhadnagy	
Weisz Tiborné		nincs kinevezve
Duhay Józsa	"	
Berecz Mária	"	
Faragó Lívia	"	

Altiszt.

Juhász Sándor	altiszt	
I. alosztály nyomozócsoportja		
Adler György	főcsoportvezető	r. ny. őrnagy
Mihályi Alajos	nyomozó csop. vez.	nincs kinevezve
Batta Barnabás	"	r. ny. százados
Somogyi András	"	r. ny. százados
Tóth Vilmos	"	r. ny. hadnagy
Kálmán Lajos	"	r. ny. hadnagy
Hartmann György	"	r. ny. hadnagy
Faludi György	"	nincs kinevezve
Mészáros Arthur	"	r. ny. alhadnagy
Szabó Károly	"	nincs kinevezve
Somló Imre	"	nincs kinevezve
Wéber Béla	"	nincs kinevezve
Tornyai Ferenc	"	r. ny. főhadnagy
Nóti György	"	nincs kinevezve
Kockás György	"	r. ny. alhadnagy
Kolonits János	"	nincs kinevezve
Seres Marcell	"	nincs kinevezve
Molnár Imre	"	nincs kinevezve
Szende Andor	"	nincs kinevezve
Mayer Miklós	"	nincs kinevezve
Árvai Henrik	"	r. ny. alhadnagy
Vető Péter	"	r. ny. alhadnagy
Pálfi Sándor	"	nincs kinevezve

Altiszt.

Srött János	altiszt

I. alosztály nyomozócsoportja 22 fő

Contemplálva 40 főre,[232] nincs betöltve 18 fő.

II. alosztály.

Vezető:	Félegyházi Ervin	r. hadnagy
Előadó:	Fekete István	r. alhadnagy
Gépírónők.		
Csukai Lívia	r. ir. hadnagy	
Bedő Ilona	r. ir. alhadnagy	

II. alosztály nyomozócsoportja.

Jékely Sándor	főcsoportvezető	nincs kinevezve
Muránszky Tibor	nyomozó csop. vez.	r. ny. főhadnagy
Gyöngyösi István	"	nincs kinevezve
Farkas Sándor	"	r. ny. hadnagy
Somogyvári József	"	r. ny. főhadnagy
Tamás Ernő	"	r. ny. alhadnagy
Mészáros Ervin	"	nincs kinevezve
Peremiczky Antal	"	nincs kinevezve
Bagossy Pál	"	nincs kinevezve
Nemes Alajos	"	r. ny. alhadnagy
Jakab István	"	r. ny. alhadnagy
Lazányi Antal	"	r. ny. hadnagy
Bartha József	"	nincs kinevezve
Szeratics István	"	nincs kinevezve
Pátkai László	"	r. ny. alhadnagy
Bányai B. Sándor	"	nincs kinevezve
Róna László	nyomozó	r. ny. főhadnagy
Jenei Márton	"	nincs kinevezve
Hollósy Ödön	"	nincs kinevezve
Gál Károly	"	nincs kinevezve
Schik György	"	nincs kinevezve
Hahn Antal	"	r. ny. hadnagy
Bartsch Károly	"	nincs kinevezve
May Dalma	"	nincs kinevezve
Böde László	"	nincs kinevezve

232 Azaz az alosztály teljes létszámát 40 főre tervezték, illetve irányozták elő.

Dézsi Lajos	"	r. ny. hadnagy
Podány János	"	nincs kinevezve
Vigh Imre	"	nincs kinevezve
Jánossy László	"	r. ny. alhadnagy
Szilassy Ferenc	"	r. ny. hadnagy
Deutsch Sándor	"	nincs kinevezve
R. Szabó Gyula	"	r. ny. hadnagy
Vida István	"	nincs kinevezve

II. alosztály nyomozócsoportja 32 fő
Contemplálva 40 főre, nincs betöltve 8 fő

Altiszt.

Juhász Sándor	altiszt	

III. alosztály.

Vezető:	dr. Sándor Ottó	r. százados
Előadó:	dr. Nagy László	r. százados

Gépírónők.

Krausz Vera		szerződéses
Varga Erzsébet		nincs kinevezve

III. alosztály nyomozócsoportja.

Huba Gyula	főcsoportvezető	r. ny. őrnagy
Szerb Zoltán	nyomozó csop. vez.	nincs kinevezve
Párkányi László	"	r. ny. hadnagy
Hidvégi György	"	nincs kinevezve
Kovács László	"	nincs kinevezve
Mátravölgyi János	"	nincs kinevezve
Ormos László	"	nincs kinevezve
Spuller Rudolf	"	nincs kinevezve
Szerényi Attila	"	nincs kinevezve
Szentpályi István	"	nincs kinevezve
Németh Kálmán	"	r. ny. alhadnagy
Antal Miklós	"	nincs kinevezve
Váradi Sándor	"	r. ny. hadnagy
Márai Pál	"	nincs kinevezve
Jakubovits Lajos	"	nincs kinevezve
Horváth Miklós	"	r. ny. alhadnagy
Petrák Károly	"	r. ny. alhadnagy

Solymossy Zoltán	"	nincs kinevezve
Lengyel Nándor	"	nincs kinevezve
Nógrádi Vilmos	"	r. ny. hadnagy
Márkus Zoltán	"	nincs kinevezve
Hollós András	"	nincs kinevezve
Gedeon János	nyomozó csop. vez.	r. ny. hadnagy
Anday Marcell	"	nincs kinevezve
Bödecs Aladár	"	r. ny. alhadnagy
Deutsch Sándor	"	nincs kinevezve
Kenderesi Sándor	"	r. ny. alhadnagy
Lothringer Miklós	"	nincs kinevezve
Mátyás Béla	"	nincs kinevezve
Nádas Imre	"	nincs kinevezve
Rónai György	"	nincs kinevezve
Vigh Gyula	"	r. ny. főhadnagy
Telegdi Sándor	"	nincs kinevezve

32 fő – hiány 8 fő

Gépírónő.

Seredi Emília		nincs kinevezve

IV. alosztály.

Vezető:	dr. Fonyó Antal	r. főhadnagy

Gépírónő.

Kiss Júlia	gépírónő	
		r. ir. alhadnagy

IV. alosztály nyomozócsoportja

Bujdosó Imre	főcsoportvezető	r. ny. őrnagy
Világosi József	nyomozó csop. vez.	r. ny. százados
Lázár András	"	nincs kinevezve
Nagy Károly	"	r. ny. főhadnagy
Hirschler Ernő	"	nincs kinevezve
G. Kovács István	"	r. ny. hadnagy
Mihalusz Antal	"	r. ny. hadnagy
Kovács Lajos	"	nincs kinevezve
H. Németh Lajos	"	nincs kinevezve

Rási Kálmán	"	r. ny. alhadnagy
Boka Sándor	"	nincs kinevezve
Buzássy József	"	nincs kinevezve
Horváth József	"	nincs kinevezve
Korpás Imre	"	nincs kinevezve
Rajnai Kálmán	"	nincs kinevezve
Szekeres Sándor	"	nincs kinevezve
Villányi Sándor	"	nincs kinevezve
Abádi Róbert	"	nincs kinevezve
Marton Ervin	"	r. ny. alhadnagy
Kiss László	"	nincs kinevezve

Segédhivatal.

Hertelendy József	segédhiv. vezető	r. ir. főhadnagy
dr. Dombi Antalné	segédhiv. tisztv.	r. ir. hadnagy
Sigmond Imre	"	r. ir. alhadnagy
Halmos Anna	"	r. ir. alhadnagy
Tóth M. Lászlóné	"	r. ir. alhadnagy
ifj. Németh József	"	r. ir. alhadnagy
Patonai Irén	"	nincs kinevezve
dr. Novák Lászlóné (beosztva soros ügyészhez)	"	r. ir. alhadnagy

Altisztek és takarítónők.

Antal László	altiszt
Révész Sándor	"
Fehér Erzsébet	takarítónő
Szabó Aranka	"

Budapest, 1945. december 12.

[MNL OL XIX-B-1-r 15. d. 763. sorsz. - 1945. Géppel írt tisztázat Ratulovszky János rendőr vezérőrnagy aláírásával.]

9. A BUDAPESTI FŐKAPITÁNYSÁG SZERVEZÉSI OSZTÁLYÁNAK JELENTÉSE A GRO ÁTSZERVEZÉSÉRŐL (1945. DECEMBER 19.)

Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság
Elnöki Osztálya
29019/1945. fk. - eln

Tárgy: A Gazdasági Rendészeti
Osztály átszervezése.

Jelentés

A Gazdasági Rendészeti Osztály átszervezésével kapcsolatban beérkezett tervezetet[233] részleteiben célravezetőnek és helyesnek tartom. A 4 alosztályra való tagozódás 1. (általános gazdaságpolitikai), 2. (általános árellenőrző), 3. (vegyes), 4. (készenléti csoport) könnyebb vezetést, ellenőrzést és munka nagyobb elkülönítését teszi lehetővé. Inkonkretó kifogásolnom kell azonban, hogy 1. a gazdasági rendészeti osztály nyomozógárdájában a szakszerűség túlságosan kis számban van képviselve. Az elérendő cél érdekében helyesnek tartanám, ha a gazdasági rendészeti osztály nyomozó állományában nagyobb számban, főleg csoport- és alcsoport-vezetői minőségben régi, kipróbált detektívek nyernek beosztást. E vonatkozásban egyébként tudomásom szerint a Székesfőváros Közigazgatási Bizottságában is ilyen irányú panaszok hangzottak el. 2. az államháztartás mai nehéz helyzetében nem tartom indokoltnak a Gazdasági Rendészeti Osztály tervezett 206-os létszámát. A szakfeladatok megoldására a szükség diktálta pénzügyi körülmények között

233 Lásd az előző dokumentumot.

lényegesen kisebb létszámnak elegendőnek kell lenni, a tömegrendészeti intézkedések foganatosítására pedig esetenként a Detektívfőnök bocsájtana közegeket rendelkezésre. Az osztály belső struktúrájának érintetlenül hagyása mellett a 136-os nyomozói létszámot maximálisan 100 főben tartanám megállapítandónak.

Budapest, 1945. december 19.

Illek r. alezredes

[BFL VI.12.a.1. Általános iratok 3. d. Géppel írt tisztázat dr. Illek András rendőr alezredes aláírásával.]

10. VAS ZOLTÁN ELŐTERJESZTÉSE A BELÜGYMINISZTERHEZ A LEFOGLALT ÉLELMISZEREK ÜGYÉBEN (1945. NOVEMBER 15.)

Budapest Székesfőváros Polgármestere
Tárgy: A gazdasági rendőrség által lefoglalt élelmiszerfeleslege hovafordításának stb. ügye
k.-6319.
1945. VIII. ü. o.

Miniszter Úr!

A székesfőváros közellátásügyi ügyosztály különböző jelentésekből és a napilapokból is értesül időnként arról, hogy a gazdasági rendőrség nyomozati cselekmények folyamán különböző élelmiszerfeleslegeket foglal le, és azokat „a rászorulóknak kiosztja".

A székesfőváros intézményei részéről a mai napig nem érkezett hozzám jelentés afelől, hogy ezekből a gazdasági rendőrség által lefoglalt és kiosztásra került élelmiszerfeleslegekből akár közellátási szerv, akár a Községi Élelmiszerárusító Üzem,[234] akár valamely egészségügyi, szociálpolitikai intézmény részesült volna.

A székesfőváros aggályosnak tartja, hogy a gazdasági rendőrség által lefoglalt cikkek szétosztását a gazdasági rendőrség végezze, mert ez bűnügyi nyomozó szerv, nem pedig közellátási hatóság, amely nem végezhet egy önálló készletgazdálkodást, de egyáltalán ilyen illetékessége nincs is. Ezért azzal a kérelemmel fordulok miniszter Úrhoz, hogy a gazdasági rendőrség által

234 Budapest Székesfőváros Községi Élelmiszerárusító Üzeme, amelyet a fővárosi törvényhatósági bizottság 1911-ben hozott létre a drágaság megfékezésére.

lefoglalt élelmiszerféleségek elosztását a székesfőváros közellátásügyi ügyosztályára bízza, amely hivatalból illetékes Nagy-Budapest ellátatlanainak [sic!] élelmiszereket szervezetten és tervszerűen – elsősorban jegyre vagy hatósági utalványok alapján – elosztani nemcsak a lakosság, hanem a kórházak, szociálpolitikai intézmények, ínségkonyhák, illetve általában a rászorultak között.

Rendkívül aggályosnak tartom továbbá a gazdasági rendőrségnek oly irányú működését, hogy vásárcsarnokokban és nyílt árusítású üzletekben élelmiszereket lefoglal, vagy éppen elkoboz, és az elvett élelmiszereket nem a közellátási raktárakba, hanem saját külön raktárába elszállít, minden elszámolás nélkül.

Eltekintve attól, hogy az elkobzás maga bírói feladat, legújabban már az is előfordul, hogy az élelmiszereket a hatósági üzletekből – pl. a Községi Élelmiszerárusító Üzem üzletéből – akarják elvinni.

A vásárcsarnokokban, ahol a vásárrendészetet és -felügyeletet arra hivatott közélelmezési szaktisztviselők végzik, az árusoknál a gazdasági rendőrség ugyancsak több ízben foglalásokat eszközölt. Így például lefoglalt fehérárut, szalonnát, étolajat, szárított tésztát, sót. Kifogás tárgyává tették általában azt, hogy a csarnokokban az árusok szalonnát, zsírt, sót, cukrot és hüvelyest árusítanak.

Folyó évi október hó 25-én a Vámház körúti vásárcsarnokban a gazdasági rendőrség 9-10 q sót foglalt le, és az árushelyeket felkutatva lefoglalt olyan sókészleteket is, amelyek forgalomba hozatalát szabályszerű sókönyv biztosította.

Ugyanekkor azonban a lefoglalt készleteknek a közellátási hatósági raktárakba való szállítását már nem volt hajlandó megengedni, hanem karhatalommal megakadályozta.

A másolatban idecsatolt jegyzőkönyv tanúsága szerint folyó évi november hó 8-án a Klauzál téri vásárcsarnokban a gazdasági rendőrség közegei ugyancsak árufoglalások során megengedhetetlen magatartást tanúsítottak még a vásárcsarnok vezetőjével szemben is.[235]

Mindezekre a körülményekre kénytelen vagyok rámutatni, mert nem vállalhatom a felelősséget azért, hogy Budapest fogyasztóinak élelmiszerellátását az előadottakhoz hasonló eljárással nehezítsék azáltal, hogy a gazdasági rendőrség hatáskörét túllépve is indokolatlan nehézségeket támasszon az élelmiszerforgalom tekintetében. Kénytelen vagyok kifogásolni azt is, hogy a gazdasági rendőrség külön készletgazdálkodást folytasson, önálló közellátási raktárakat tartson fenn, és azokból a készleteket az illetékes közellátási hatóságok megkerülésével saját belátása szerint ossza szét.

Mindezek után az egységes közellátási ügykezelés és a fogyasztói érdekek védelme céljából is javaslom, szíveskedjék intézkedéseket tenni a fentebb előadott közellátást zavaró anomáliák megszüntetése, a gazdasági rendőrség külön közellátási raktárai megszüntetése és azokba már eddig beszállított és általuk szétosztott árucikkekre vonatkozó elszámoltatás elrendelése iránt.

235 „Igazgatóságnak! Jelentem, hogy f. hó 8-án de. a gazdasági rendőrség szervei étolajat, kb. 40 kg sót, száraztésztát foglaltak le és szállítottak el a csarnokból. Podány csoportvezető [Podány János rendőrnyomozó alhadnagy] minősíthetetlen durva modora és hangja, mely szerint engem, mint csarnokvezetőt kiskirálynak nevezett, és azt mondta, hogy engem is elvitet, mert azt mondtam neki, hogy az árut itt a községinek adjuk át kiosztásra. Az irodát minden kérés, bejelentés nélkül használták, úgyhogy egész de. dolgozni nem tudtam az irodámban. Amit Podány cs[oport] vezető illdomtalan magatartásával tanúsított, az teljes egészében ellenkezik az új demokratikus Magyarország szellemével, amiért is kérem az Igazgatóságot [Budapest Székesfőváros Vásárcsarnokainak Igazgatóságát], illetékes helyen Podány ellen az eljárás megindítását, valamint az áruk lefoglalásának, illetve elvitelének kinyomozását, hollétét, hogy a közösséget megnyugtassuk, mert a lehető legrosszabb hangok kerülnek szájról szájra, hogy hova vitték az árut." MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-277.193-1945. Birkás János vásárcsarnok-felügyelő jelentése a Klauzál téri csarnokban történt razziáról, 1945. november 8.

Budapest, 1945. november 15-én.

Vas Zoltán

Polgármester

[MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-277.193-1945. Géppel írt tisztázat Vas Zoltán aláírásával.][236]

236 Az irat keltezése és címzettje azért érdekes, mert éppen ezen a napon szűnt meg Miklós Béla Ideiglenes Nemzeti Kormányának megbízatása, és alakult meg Tildy Zoltán új kormánya. Így ekkor történt váltás a belügyminiszteri székben is: a november 15-ével leköszönő Erdei Ferenc helyére Nagy Imre került. Vas Zoltán levelének van egy november 14-i másolata is, amelyet feltételezhetően még Erdei Ferencnek küldött el, míg az itt közölt november 15-én kelt átiratot már az új belügyminiszternek, Nagy Imrének címezte.

11. BÁRÁNYOS KÁROLY KÖZELLÁTÁSÜGYI MINISZTER ÁTIRATA NAGY IMRE BELÜGYMINISZTERNEK (1945. NOVEMBER 19.)

109.971/1945. sz.

Tárgy: A gazdasági rendőrség működésének biztosítása.

Belügyminiszter Úrnak,
Budapest.[237]

Budapest székesfőváros polgármesterének jelentéséből arról értesültem, hogy a gazdasági rendőrség a működése során lefoglalt különbözőféle és mennyiségű élelmiszereket nem a közellátási raktárakba szállítja és tárolja, hanem azokat hatáskörén túlmenőleg, a bevezetett hatósági jegyrendszer figyelmen kívül hagyása mellett, az általa arra rászorulónak ítélt ismeretlen egyének között kiosztja.

A gazdasági rendőrség nyíltárusítású üzletekben, hatósági üzletekben, mint például a Községi Élelmiszerárusító Üzem, sőt a vásárcsarnokokban is, ahol a vásárrendészetet és felügyeletet arra hivatott közélelmezési szaktisztviselők végzik, foganatosított lefoglalásokat és elkobzásokat, ugyanakkor azonban a lefoglalt készleteknek közellátási hatósági raktárakba való szállítását nem volt hajlandó megengedni, hanem azt karhatalommal megakadályozta.

Tekintettel arra, hogy a gazdasági rendőrség jelenlegi működésével hatáskörén túlmenőleg közellátási feladatkörbe tartozó tevékenységet is fejt ki, és a lefoglalt, illetve elkobzott élelmi-

237 A megszólítást eredetileg az első lap alján tüntették fel, az egyértelműség miatt közöljük az átirat elején, a megszólítás helyén.

szerféleségek elszámolásáról mind a mai napig nem intézkedett, ezért tisztelettel kérem Miniszter Urat, hogy a gazdasági rendőrség jelenlegi vezetőjének azonnali leváltása mellett erre a tisztségre a rendőrtisztikarból megfelelő képzettséggel rendelkező személy megbízatása iránt mielőbb intézkedni méltóztassék.

A gazdasági rendőrség szervezeti, személyi beosztási és fegyelmi ügyeitől eltekintve az általa a közellátási kérdésekkel összefüggő és a fennálló jogszabályok értelmében a közellátásügyi minisztérium hatáskörébe tartozó kérdések mikénti megoldásánál [sic!] a gazdasági rendőrség működésének irányítását és ellenőrzését továbbra is magamnak kívánom fenntartani, ezért felkérem Miniszter Urat, hogy az újonnan kinevezendő gazdasági rendőrség vezetőjét ilyen értelemben szíveskedjék utasítással ellátni és nálam való jelentkezésre utasítani.

Budapest, 1945. évi november hó 19-én.

Bárányos

[MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-277.193-1945. Géppel írt tisztázat Bárányos Károly közellátásügyi miniszter aláírásával.]

12. A KÖZELLÁTÁSÜGYI MINISZTÉRIUM TÖRVÉNYELŐKÉSZÍTŐ OSZTÁLYÁNAK FELJEGYZÉSE A BELÜGYMINISZTER RÉSZÉRE (1945. NOVEMBER 20.)

Másolat

Törvényelőkészítő Osztály

Feljegyzés
a Miniszter Úr részére

Szabon államtitkár úrtól[238] kapott szóbeli utasítás alapján a gazdasági rendőrség működésével kapcsolatban ez ideig a közellátásügyi minisztérium tudomására jutott eseteket az alábbiakban foglaljuk össze.

Budapest székesfőváros polgármestere f[olyó] é[v] november hó 14-én kelt K. 6.319/1945. VIII. számú előterjesztésében[239] bejelenti, hogy a székesfőváros közellátási ügyosztálya a különböző jelentésekből arról értesül, hogy a gazdasági rendőrség nyomozati cselekménye folyamán különböző élelmiszerféleségeket foglal le, és azokat az illetékes hatóságok kizárásával saját hatáskörébe kiosztja.

Azonfelül a polgármester fentebb említett jelentése szerint a vásárcsarnokokban, ahol a vásárrendészetet és a -felügyeletet arra hivatott székesfővárosi közélelmezési szaktisztviselők végzik, a gazdasági rendőrség az árusoknál több ízben lefoglalásokat foganatosított, így pl. lefoglalt sertészsírt, étolajat, szárított tésztát.

238 Dr. Szabon János közellátásügyi államtitkár.
239 Lásd a 10. dokumentumot.

Folyó évi október hó 25-én pedig a Vámház körúti vásárcsarnokban 9-11 q sót foglalt le az árusítóhelyeket felkutatva, és ez alkalommal lefoglalt olyan sókészleteket is, amelyek forgalomba hozatalát szabályszerű, úgynevezett sókönyv biztosította. (Megjegyezzük, hogy sem a sertészsír, sem az olaj, sem pedig a só kereskedői forgalomba hozatala ez idő szerint nincs jogszabályban eltiltva.) A lefoglalt készleteknek a közellátási hatósági raktárba való szállítását a gazdasági rendőrség nem volt hajlandó megengedni, sőt azt karhatalommal megakadályozta, azon felül a hiteles másolatban nálunk lévő jegyzőkönyv tanúsága szerint a Klauzál téri vásárcsarnokban a vásárcsarnok felügyelőjével szemben, amidőn az a gazdasági rendőrség lefoglalást irányító csoportvezetőjét arra kérte, hogy a lefoglalt árut a Községi Élelmiszerüzem útján a fogyasztóközönség között osszák szét, minősíthetetlen magatartást tanúsított.

Tudomásunkra jutott az is, hogy a gazdasági rendőrség Bauer Géza György budapesti hentes és mészáros[240] (VI. ker. Andrássy út 38.) üzletében és telephelyén több alkalommal házkutatást tartott és ennek során két alkalommal is lefoglalt 1500+320 kg. külföldi származási zsírt, azt beszállította a gazdasági rendőrség Romanelli utcai raktárába. Annak ellenére, hogy a lefoglalás mintegy két hónappal ezelőtt történt, Bauer a lefoglalásról, avagy a lefoglalt zsír hovafordításáról, ez ideig semmiféle írásbeli hatósági rendelkezést nem kapott.

Lefoglalta továbbá a gazdaság rendőrség Bauer Géza tulajdonát képező és Palóc utca 13. szám alatt lévő gazdasági épületben elhelyezett 27 drb. szarvasmarhát, 51 drb. sertést anélkül,

240 Bauer Géza Györgyöt 1952. februárban Kistarcsára internálták. 1956 után közbiztonsági őrizetben volt Tökölön. ÁBTL 2.5.7. Kistarcsa 150. sz. kötet; ÁBTL 2.5.7. Tököl 148. kötet 1. rész.

hogy a lefoglalt és elszállított áruért Bauer Géza valami ellenértéket kapott volna.

Valamivel később lefoglalt a gazdasági rendőrség Bauer Géza által vásárolt 460 kg vágott baromfit, azt átadták az Általános Fogyasztási Szövetkezetnek.[241] Bauer ezért sem kapott ellenszolgáltatást.

November 6-án a gazdasági rendőrség Bauer Gézát őrizetbe vette, ellene a közigazgatási eljárást megindította azon a címen, hogy a baromfit külföldre akarta kicsempészni, és azzal árdrágítást akart elkövetni.

Az előbb már említett állatok lefoglalásával egyidejűleg a gazdasági rendőrség már lefoglalta Bauer Géza négyszemélyes Tátra autóját, annak ellenére, hogy arra szabályszerű engedélye és igazolása van. A gépkocsit a hozzávaló ponyvával együtt a gazdasági rendőrség állítólag az Andrássy út 60. szám alatti garázsba vitte be. Az elkobzásról azonban Bauer Géza semmiféle hatósági rendelkezést nem kapott.

A nálunk elfekvő iratok szerint a gazdasági rendőrség 774/1945. szám alatt hozott feloldó határozatában Bauer Györgytől lefoglalt állatokból 32 drb sertést és 18 drb tehenet a lefoglalás alól feloldott, és a Weiss Manfréd Gyár munkáskonyhája részére kiutalt. A lefoglalt baromfi közül pedig 58 db kacsát, 44 db libát és 4 db csirkét a közellátásügyi miniszter állítólagos szóbeli rendelkezésére való hivatkozással a IV. ker. kapitányság elkobzott, és az Általános Fogyasztási Szövetkezetnek átadni elrendelt. Ez utóbbi végzés szövegéből megállapíthatólag arról Bauer is értesíttetett.

241 MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-220.998-1946. Rónai Sándor közellátásügyi miniszter 1945. november 9-i utasítása szerint a lefoglalt közszükségleti cikkeket az Általános Fogyasztási, Termelői és Értékesítő Szövetkezet raktáraiba kellett szállítania a gazdasági rendőrségnek.

A gazdasági rendőrség az előbb ismertetett ténykedéseivel hatáskörét túllépte, mert egyrészt a rendőrség olyan árukat foglalt le, amelyeknek kereskedői árusítása nincs eltiltva, másrészt a lefoglalt áruknak, illetőleg állatoknak elkobzása és értékesítése az illetékes büntetőbíróságnak a hatáskörébe tartozik. Ezért Miniszter Úr folyó hó 20-án 109.971/1945. szám alatt kiadott átiratában a gazdasági rendőrség ténykedéséről a belügyminiszter urat, mint a rendőrség szervezetileg felügyeleti hatóságát, értesítette, és kérte a gazdasági rendőrség jelenlegi vezetőjének azonnali leváltását, valamint a rendőrtisztikarból megfelelő képzettséggel rendelkező tiszt vezetőkénti [sic!] kinevezését.[242] Ebben az átiratban a belügyminiszter úr tudomására hozatott az is, hogy a gazdasági rendőrség működése oly szorosan kapcsolódik a közellátásügyi miniszter hatásköréhez, hogy a gazdasági rendőrség fölött az irányításnak és ellenőrzésnek – a szervezeti, személyi beosztási, valamint a fegyelmi ügyektől eltekintve – a közellátásügyi miniszter hatáskörébe kell tartoznia.

A magunk részéről javasoljuk a kérdésnek minisztertanácson való megtárgyalását is, annak ismételt lerögzítése végett, hogy a gazdasági rendőrség felett a belügyminiszter úr csak a szervezeti, személyi beosztási és fegyelmi ügyek tekintetében gyakorolja a felügyeletet, míg a gazdasági rendőrség működésével kapcsolatban az irányítás és ellenőrzés kizárólag a közellátásügyi miniszter hatáskörébe tartozik.

Budapest, 1945. évi november hó 20. napján.

aláírás sk.

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 13–15. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

242 A közellátásügyi miniszter által kiadott átirat pontos dátuma 1945. november 19.

13. SÓLYOM LÁSZLÓ LEVELE BÁRÁNYOS KÁROLY KÖZELLÁTÁSÜGYI MINISZTERNEK A GAZDASÁGI RENDŐRSÉGET ÉRT VÁDAK TÁRGYÁBAN (1945. NOVEMBER 20.)

Miniszter Úr!

Folyó évi november hó 28-án személyesen átadott, Budapest székesfőváros polgármesterének K. - 6319/1945. - VIII. ü. o. sz. felterjesztésében,[243] valamint a Közellátásügyi Minisztérium törvényelőkészítő osztálya által készített „Feljegyzés"-ben[244] foglaltakra, valamint a még szóbelileg közölt vádpontokra vonatkozólag észrevételeimet az alábbiakban jelentem.

I.

1. Az elöl idézett ügyirat azon kitétele, hogy a gazdasági rendészeti osztály nyomozati cselekményei folyamán letiltott élelmiszereket rászorulóknak kioszt, valótlan. A gazdasági rendészeti osztály soha egyetlen alkalommal sem osztott ki sem magánosoknak, sem hatóságoknak vagy közintézményeknek a lefoglalt árukból semmit. Rónai Sándor volt közellátási miniszter úr 1945. szeptember 20-án – közvetlenül a Gazdasági Rendészeti Osztály felállítása után – magához hívatta az osztály vezetőjét, és közölte vele azon utasítását, mely szerint a gazdasági rendészeti osztály által kihágások, vétségek és bűntettek nyomozása során lefoglalt élelmiszereket és más, a közellátási tárca hatáskörébe tartozó árucikkeket a *közellátási minisztérium Romanelli utca 14. sz. a. alatt lévő raktárába kell beszállítani.* Közölte azt

243 Lásd a 10. dokumentumot.

244 Lásd a 12. dokumentumot.

is, hogy ezeket az árucikkeket mind igénybe kívánja venni a közellátás feljavítása érdekében, és amennyiben az illetékes (kihágási vagy rendes) bíróság azokat a lefoglalás alól feloldaná, és ítéletileg a lefoglalást szenvedő javára visszautalni rendelné, azok ellenértékét fogja a közellátási minisztérium a lefoglalást szenvedőnek kifizetni.

A Gazdasági Rendészeti Osztály ehhez az utasításhoz tartotta magát, és 1945. szeptember 22-től kezdve november hó 5. napjáig minden lefoglalt árucikket a közellátási minisztérium fentebb említett raktárába szállították be, itt ezeket a minisztérium illetékes közegei súly, illetve darabszám szerint vették át, és azokról átvételi elismervényt adtak. Az átvételi elismervény eredeti példányai a konkrét ügyek aktáihoz lettek csatolva abból a célból, hogy az eljáró bíróság előtt igazolva legyen az a körülmény, hogy a bűnjelet képező árumennyiséget a közellátási minisztérium igénybe vette, és az ítéletben megfelelően tudjon diszponálni. Ez egyben ellenőrzést is biztosít a bíróságok részére abban a tekintetben, hogy a lefoglalás teljes mennyisége vétetett-e át az illetékes minisztérium által. Az átvételi elismervények hitelesített másolatai a Gazdasági Rendészeti Osztály irattárában fekszenek el, és azok bármikor Miniszter Úr rendelkezésére állanak.

Folyó évi november hó 5-től egészen a mai napig a Közellátási Minisztérium 478/1945. számú és ide másolatban csatolt utasítása alapján[245] – amelyet Rónai Sándor miniszter úr már november hó 3-án szóban közölt a gazdasági rendészeti osztály vezetőjével – az összes lefoglalás alá kerülő árucikkek az Általános Fogyasztási Szövetkezetnek adatnak át.

Csupán tájékoztatásul kívánom megemlíteni azt is, hogy az átadás technikája olyképpen történik, hogy az ide a.) alatt mellékelt minta[246] szerinti űrlapon történik a lefoglalás, annak egy példányát az eljáró közegek otthagyják a lefoglalást szenvedőnél, egy példányát átadják az Általános Fogyasztási Szövetkezet gazdasági rendészeti osztályához kiküldött tisztviselőjének, aki az űrlap határa nyomozott [nyomott? – Cs. Zs. I.] utasítás alapján azok elszállításáról gondoskodik. Ennek folytán lehetőség sincs arra, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály közegei a lefoglalt áruk felett a legkisebb mértékben is diszponálni tudnának, vagy abból bármit is jogtalanul eltulajdonítsanak.

2. A fentebb előadottakkal cáfolatot adtam az idézett átirat azon állítása tekintetében is, hogy a gazdasági rendészeti osztálynak külön raktára lenne, és hogy a lefoglalt árukat az osztály tagjai maguk között osztják fel.

Megjegyezni kívánom, hogy a polgármester úrnak a fentebb előadott tényekről közvetlen tudomása is volt, mert előfordult több ízben, hogy az osztály által lefoglalt vagy lefoglalandó árucikkeknek a fővárosi illetékes intézményei javára való kiutalását kérte írásban, üzenetben vagy távbeszélőn. Minden alkalommal tudomására hozta a gazdasági rendészeti osztály a polgármester úrnak, hogy a lefoglalt árucikkek felett csak a közellátási miniszter úr, vagy amennyiben nem az ő tárcája hatáskörébe tartozna, úgy az illetékes szakminiszter úr jogosult rendelkezni. A tényállás teljességégéért kívánom megjegyezni azt is, hogy a közellátási miniszter úron kívül az iparügyi miniszter úr is hasonlóképpen szokott rendelkezni a gazdasági rendészeti osztály által lefoglalt azon cikkek tekintetében, amelyek az iparügyi minisztérium hatáskörébe tartoznak.

3. Az az állítás, hogy a gazdasági rendészeti osztály bármikor, bármit is elkobozott volna, ugyancsak valótlan. A gazdasági rendészeti osztály soha elkobzó határozatot nem hozott.

245 A közellátási miniszter utasítását itt nem közlöm.

246 A dokumentumban felsorolt mellékleteket nem közlöm.

4. Az az állítás, hogy a gazdasági rendészeti osztály a vásárcsarnokban is tartott ellenőrzést, megfelel a valóságnak. Ennek oka az volt, hogy több bejelentés érkezett, miszerint a vásárcsarnokokban és általában a főváros felügyelete alatt álló üzemekben, illetve üzletekben az érvényben lévő jogszabályok ellenére sem a forgalmi korlátozásokat, sem az árszabályozásokat nem veszik figyelembe. Ilyen árellenőrzés volt október 25-én a Vámház körúti és november 8-án a Klauzál téri vásárcsarnokban.

A polgármester úr kifogásolja fehérárunak, szalonnának, étolajnak, szárított tésztának, sónak, cukornak és hüvelyesnek egyes árusoknál való lefoglalását. Szíves tájékoztatásul közlöm, hogy a fehéráru, illetve szalonnára vonatkozólag a 106700/1945. KM számú,[247] 1945. szeptember 14-én kelt rendelet forgalmi korlátozásokat szab meg.

Az étolajra vonatkozólag a 106000/1945. KM számú, szeptember 10-én kelt rendelet állapít meg forgalomba hozatali korlátozást.[248]

A szárított tésztára vonatkozólag a 105000/1945. KM számú, augusztus 18-án kelt rendelet[249] tartalmaz forgalmi korlátozást olyanképpen, hogy ez a tészta alapanyagát, a lisztet zárolja. Ezenkívül vonatkozik erre az árucikkre az 1945. június 20-án megjelent 3660/1945. MR számú rendelet is, amely az áru eredetének igazolása céljából a számlakötelezettséget is elrendeli.

A hüvelyesek forgalmának korlátozására a 106650/1945. KM számú rendelet[250] vonatkozik.

247 *Magyar Közlöny,* 1945. szeptember 14. 127. sz. 3–5. Helyesbítés: 132. sz. 1.

248 *Magyar Közlöny,* 1945. szeptember 10. 123. sz. 4. Helyesbítés: 125. sz. 1.

249 A rendelet nem található a *Magyar Közlöny* egyik számában sem.

250 *Magyar Közlöny,* 1945. szeptember 16. 128. sz. 9–10.

Ezenfelül az említett árucikkek maximális árára pedig az október hó 31-én megjelent 25.000/1945. KM számú rendelet[251] vonatkozik.

Cukor- és sólefoglalás amennyiben történt, az nem a forgalomkorlátozás, hanem az 1920. évi XV. t. c. 1. §-ának 2. vagy 4. pontjában meghatározott vétség fennforgásának nyomatékos gyanúja miatt történt.[252]

5. A polgármester úr átiratához mellékelt közellátási felügyelői jelentésre vonatkozólag közlöm azt, hogy kihallgattam az ellenőrzésen részt vett összes nyomozókat, valamint Podány János csoportvezetőt, és ezekből a kihallgatásokból a jelentésben foglaltakkal ellentétes tényállást kellett megállapítanom, amennyiben nem az említett csoportvezető, hanem éppen a közellátási felügyelő úr volt az, aki minősíthetetlen magatartást tanúsított rendőri közeggel szemben, ami egyébként valószínűbbnek is látszik egyrészt azért, mert a rendőri nyomozás olyan cselekményeket ellenőrzött, amelyek bár jogszabályba ütközőek, de a székesfővárosi közellátási felügyelő úr „felügyelete és ellenőrzése" mellett folytak, másrészt azért is, mert a szóban forgó rendőrnyomozó csoportvezető kifogástalan magaviseletű, jól képzett nyomozó, aki ellen soha semmilyen kifogás fel nem merült.

251 *Magyar Közlöny,* 1945. október 31. 165. sz. 11–12.

252 Az 1920. évi XV. törvénycikk az árdrágító visszaélésekről. Annak – Sólyom által hivatkozott – 1. §-a szerint, árdrágító visszaélés vétségét követi el: „2. aki olyan közszükségleti cikkért, amelynek legmagasabb árát a hatóság meg nem szabta, oly árt vagy egyéb ellenszolgáltatást követel, köt ki vagy fogad el, amely – tekintettel az előállítási vagy termelési, illetőleg a beszerzési és egyéb költségekre, valamint az összes egyéb körülményekre, különösen a gazdasági élet viszonyaira is – a méltányos hasznot meghaladó nyereséget foglal magában (áruuzsora); [...] 4. aki közszükségleti cikkel árdrágításra alkalmas módon üzérkedik; különösen ily célból a közszükségleti cikk árát az árunak a fogyasztóhoz juttatása végett nem szükséges közbenső kereskedéssel (láncolatos kereskedés) drágítja, vagy közszükségleti cikk forgalomba hozatalának közvetítésénél aránytalan díjazásért jár el (árdrágító üzérkedés)."

Podány János r. ny. alhadnagy, csoportvezető idevonatkozó igazoló jelentését b. alatt mellékelem.[253]

6. Az elöl idézett polgármesteri átirat állításához, miszerint Budapest székesfőváros közellátását a gazdasági rendészeti osztály által vázolt tevékenysége miatt biztosítani nem tudja, azt hiszem külön kommentárt fűznöm nem kell. Ha a közellátás megszervezése, illetve biztosítása körül hibák vannak, úgy azért semmi esetre sem a rendőrség tehető felelőssé, amely – nyugodtan állíthatom – éjjelt nappallá téve azon dolgozik, hogy a közellátási problémák megoldásához minél több segítséget nyújtson az illetékes hatóságoknak.

A fentebb előadottakból is világos, hogy mindaz, amit a gazdasági rendészeti osztály az illegális forgalomtól elvont, utolsó grammig, illetve darabig a közellátást támogatta, feltéve, hogy azok kiutalása tekintetében a közellátási minisztérium ennek megfelelően intézkedett.

II.

A Miniszter úr részére törvényelőkészítő osztálya által készített „Feljegyzés" első oldala a polgármesteri felterjesztésekre vonatkozik, úgyhogy ezzel külön foglalkozni nem kívánok, csupán arra kívánom felhívni a Miniszter úr figyelmét, hogy a törvényelőkészítő osztály felterjesztésében nem vette figyelembe a közellátási miniszter úr által kiadott és mindenkire nézve egyformán kötelező rendeleteket, ugyanis azt állítja, hogy a sertészsír és olaj forgalmi korlátozás alá nem eső cikkek.

Bauer Géza György budapesti hentes és mészáros ellen lefolytatott többrendbeli eljárásokkal kapcsolatban az alábbiakat jelentem:

253 Podány János jelentését nem közlöm.

7. Folyó évi október hó 5-én bizalmas bejelentés érkezett a gazdasági rendészeti osztályhoz, hogy nevezett különböző árdrágító visszaéléseket követ el. A lefolytatott nyomozás megállapította azt, hogy nevezett a 106700/1945. KM számú rendeletben[254] foglalt forgalmi korlátozás alá eső zsírt és szalonnát hoz forgalomba, amelyek eredetét igazolni nem tudja. Ennek folytán az eljáró nyomozó jogszerűen összesen 361 kg zsírt és 5 kg szalonnát lefoglalt.

A lefoglalással egyidejűleg Bauer Géza György kísérletet tett arra, hogy a lefoglalást foganatosító két nyomozót százezer pengővel megvesztegesse abból a célból, hogy a nyomozók a lefoglalási jegyzőkönyvben szereplő mennyiségeket hamisítsák meg, és az ügyet a lehetőség keretein belül simítsák el.

Az idevonatkozó jelentés másolatát Miniszter úr tájékoztatására c. alatt ugyancsak mellékelem.[255]

A közellátási minisztérium törvényelőkészítő osztályának feljegyzése azt állítja, hogy a szóban forgó zsír „a gazdasági rendőrség Romanelli utcai raktárába" szállíttatott. Feltűnő, hogy a KM illetékes szervei nem veszik tudomásul, hogy a Romanelli utcai raktár a közellátási minisztériumé.

A zsír hovafordítása a fentiek folytán ugyancsak a közellátási minisztérium hatáskörébe tartozott.

A Bauer-ügy nyomozása során az eljáró nyomozók megállapították azt is, hogy nevezettnek XIII. [kerület] Palóc utca 13 szám alatt lévő gazdasági épületben 27 drb szarvasmarhája és 51 drb sertése van elhelyezve. Minthogy az üzletében tároló zsír, szalonna és egyéb áruk eredete tekintetében felvilágosítást adni nem tudott, feltehető volt, hogy azok tiltott vágásból származnak. Ezért ezeket az élő állatokat is a 10030/1945. KM

254 *Magyar Közlöny,* 1945. szeptember 14. 127. sz. 3–5. Helyesbítés: 132. sz. 1.

255 A Bauer Gézáról készült jelentést nem közlöm.

számú rendeletbe[256] ütköző cselekmény alapos gyanúja miatt helyesen és jogszerűen ugyancsak lefoglalták, és nyomban jelentették a közellátási minisztériumnak. A közellátási minisztérium, éspedig név szerint Dr. Szabon államtitkár úr – aki az idézett feljegyzést kezdeményezte – személyesen vette igénybe az összes élő állatokat, és személyesen intézkedett azok kiutalása tekintetében. A kiutalások közül az egyik 907020/1945. számú a Weisz Manfréd gyár üzemi konyhája részére szólt, éspedig tudomásom szerint azért, mert Bauer Géza György jogi képviselője ezt a közellátási minisztériumtól kérte, bejelentvén azt, hogy eredetileg is az volt a szándéka, hogy ezeket ennek a gyárnak adja el.

A többi kiutalások e pillanatban nem állanak rendelkezésre, minthogy azokat nem a gazdasági rendészeti osztályhoz címezte a közellátási minisztérium, hanem a kiutalást élvezők címére adta ki, akik azokat a gazdasági rendészeti osztályon bemutatták, láttamoztatták, és azok alapján az állatokat elvitték.

Tájékoztatásuk megjegyzem még azt is, hogy az állatok etetéséről Dr. Szabon államtitkár úr utasítására a minisztérium gondoskodott, és a rendőrség csupán az ő kérésére adott a XIII. ker. kapitányságához beosztott őrszemélyzetből egy fő rendőrt őrségnek.

Abban a tekintetben, hogy ezek a kiutalások a közellátási minisztérium részéről jogszerűek voltak-e, vagy sem, valamint, hogy azok ellenértékért, vagy anélkül történtek, észrevételt tenni nem tudok, de az nem is az én hatáskörömbe tartozik. Az ügy iratai egyébként beterjesztettek a budapesti államügyészséghez, ahol elkülönítve intézik a megvesztegetési ügyet és elkülönítve az átvilágítási ügyet.

256 *Magyar Közlöny,* 1945. január 27. 2. sz. 4.

8. Folyó évi november 6-án a „Feljegyzés"-ben foglaltakkal szemben nem a gazdasági rendészeti osztály, hanem a VI. ker. kapitányság vette őrizetbe Bauer Gézát baromfidrágítás miatt. Az ügy iratait ugyancsak beterjesztették az államügyészséghez, és egyidejűleg Bauer Géza ellen, minthogy rövid hat hét leforgása alatt több ízben követett el a gazdasági életre káros cselekményeket, közigazgatási eljárást tettek folyamatba. A közigazgatási eljárást megszakította nevezettnek az államügyészséghez való előállítása. Az államügyészség Bauer Gézát a baromfi drágítás miatt letartóztatásba nem helyezte, és visszakísértette a VI. ker. kapitánysághoz a közigazgatási eljárás lefolytatása végett.

Bauer személyével kapcsolatban jellemzésül kívánom megjegyezni azt, hogy f. hó 28-án a gazdasági rendészeti osztályon megbeszélésre megjelent a budapesti húsiparosok ipartestülete részéről Damásdi Zoltán elnök, dr. Labdás Károly jegyző és Sachs László ipartestületi tag. A megbeszélés során közölték azt, hogy a fennálló jogszabályoknak az ipartestület tagjai között feltétlenül érvényt tudnak szerezni, kivéve egy tagnál, éspedig Bauer György Andrássy út 38 sz. alatti hentesnél, aki semmilyen rendeletnek, szabálynak nem hajlandó magát alávetni. Állandóan autószámra hozzák üzletébe a tiltott húst és zsiradékot. Ennek egyetlen célja a harácsolás, és ennek érdekében mindent és mindenkit megmozgat. A szakma már kezdett fellélegezni, amikor a rendőrség internálta, de sajnálattal állapították meg, hogy néhány nap után sikerült kiszabadulnia. Az ipartestület arra kéri a rendőrséget, hogy kísérje fokozott figyelemmel nevezett tevékenységét, és igyekezzék odahatni, hogy a jövőben ne tudja elkerülni megérdemelt sorsát.[257]

257 ÁBTL 2.5.4. 5210/1945. Bauer Géza György. A Gazdaságrendészeti Osztályon tartott megbeszélés, 1945. november 28.

9. Az előbb említett élő állatokkal egy időben lefoglaltatott Bauer Géza Tátra gyártmányú személygépkocsija is a „Feljegyzés"-ben foglaltakkal szemben azért, mert semmilyen származási iratot, rendszámot, illetve forgalmi engedélyt felmutatni nem tudott.

Hetekkel később Bauer Géza jogi képviselője a gazdasági rendészeti osztálynál bemutatott egy orosz nyelvű adásvételi szerződést, aminek alapján a Gazdasági Rendészeti Osztály 774/1945. számú határozattal november hó 16-án a személygépkocsit feloldotta.[258]

10. Abban a kérdésben, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály hatáskörét bárhol is túllépte volna, a fentebb mondottak folytán semmilyen adat fel nem merült.

III.

A fentieken kívül még az a vád is elhangzott, hogy a gazdasági rendészeti osztály nem működött együtt a közellátási minisztériummal, illetve nem annak intenciói értelmében járt el.

Idevonatkozóan előadom azt, hogy a gazdasági rendészeti osztály felállítása után néhány nappal Rónai Sándor volt közellátási miniszter úr magához kérette a gazdasági rendészeti osztály vezetőjét, akivel részletesen megbeszélte az együttműködés feltételeit. Ennek fokozott biztosítása végett a velem való előzetes megbeszélés után a belügyminisztériumon keresztül fiát, Rónai Rudolf r. őrnagyot, a Borsod vármegyei főkapitányságról a budapesti főkapitányság gazdasági rendészeti osztályára helyeztette át, ahol tőlem Rónai Rudolf r. őrnagy osztályvezetőhelyettesi megbízást kapott. Úgy a gazdasági rendészeti osztály

258 Sem Bauer Géza György anyagában (ÁBTL. 2.5.4. 5210/1945. Bauer Géza György), sem más iratanyagban nem található erre vonatkozó dokumentum.

vezetője, mint helyettese felváltva naponként több órát töltöttek a közellátási minisztériumban, vagy magánál a miniszter úrnál, vagy az általa konkrét problémák megtárgyalására kijelölt államtitkároknál, vagy osztályvezetőknél éppen abból a célból, hogy minden nyomozati cselekmény a minisztérium intenciói szerint történjék.

Több esetben végeztek a gazdasági rendészeti osztály beosztott közegei éppen a minisztérium utasítására vidéki nyomozásokat. Ez a kapcsolat a mai napig nem szűnt meg, mert Rónai Rudolf r. őrnagy még a tegnapi napon is eljárt Dr. Szabon államtitkár úrnál konkrét ügyek megbeszélése végett. Ezen kívül állandó összekötő a gazdasági rendészeti osztály és a közellátási minisztérium között Salgó Sándor rendőr százados, aki Czövek min. osztályfőnök úrnál jelentkezik hetenként háromszor konkrét és elvi ügyek megbeszélése végett.

A gazdasági rendészeti osztály vezetője is kísérletet tett arra, hogy a Miniszter úrnál bemutatkozzék, és a szükséges utasításokat átvegye, azonban a minisztérium egyik tisztviselőjétől, akinek nevét pótlólag fogom közölni, azt a felvilágosítást kaptam, hogy a Miniszter Úr távbeszélőn hívatni fogja, amikor fogadni kívánja. Ez az oka annak, hogy a gazdasági rendészeti osztály vezetője Miniszter úrnál még nem jelentkezett.

Amennyiben a minisztériumnak a gazdasági rendészeti osztály működése ellen további adatai lennének, úgy kérem azoknak is rendelkezésre bocsájtását, amelyeket szintén a legaprólékosabban fogok kivizsgáltatni.

Budapest, 1945. november hó 28-án.

Sólyom László
rendőr altábornagy

[MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-220.998-1946. Géppel írt tisztázat Sólyom László rendőr altábornagy aláírásával]

14. A BELÜGYMINISZTÉRIUM VÁLASZLEVELE BÁRÁNYOS KÁROLY KÖZELLÁTÁSÜGYI MINISZTER ÁTIRATÁRA (1946. JÚLIUS 12.)

Magyar Közellátásügyi Miniszter Úrnak!

Folyó év április hó 26-án kelt 6172/1946. számú átiratra, melyben múlt év november hó 19-én kelt 109.971/1945. sz. átirat megválaszolását sürgeti Miniszter Úr, válaszomat az alábbiakban közlöm.[259]

1. A 109.971/1945. számú átirat 1. bekezdésében Miniszter Úr kifogásolja, hogy a Budapesti Főkapitányság Gazdasági Rendészeti Osztály a működése során lefoglalt különböző féle és mennyiségű élelmiszereket nem a közellátási raktárakba szállítja és tárolja, hanem azokat hatáskörén túlmenőleg, a bevezetett hatósági jegyrendszer figyelmen kívül hagyása mellett, az általa arra rászorulónak ítélt ismeretlen egyének között kiosztja.

Miniszter Úr ezen közlése folytán még hivatali elődöm lefolytatta a legszigorúbb vizsgálatot, amelynek során megállapítást nyert, a Gazdasági Rendészeti Osztály felállításának napja óta minden lefoglalt élelmiszert a Közellátási Minisztériumnak adott át, és az átvételekről az összes eredeti nyugta a Gazdasági Rendészeti Osztály birtokában van. A Gazdasági Rendészeti Osztály soha semmilyen lefoglalt élelmiszert senkinek ki nem osztott.

2. A hivatkozott átirat 2. bekezdése szerint Miniszter Úr kifogásolja azt, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály nyíltárusítású üzletekben, a községi élelmiszerárusító üzem üzleteiben és a vásárcsarnokokban is eszközöl ellenőrzéseket.

259 MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-220.998-1946. Bárányos Károly levele a belügyminiszternek, 1946. április 26. A közellátásügyi miniszter 1946. november 26-án kelt átiratában nehezményezte, hogy még nem kapott választ a belügyminisztertől a még 1945. november 19-én küldött levelére.

Értesítem Miniszter Urat, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály eljárása teljesen szabályszerű, minthogy a nyíltárusítású üzletekben, valamint a székesfőváros üzleteiben is ugyanúgy ellenőrizni kell a fennálló rendelet betartását, mint bárhol másutt, és a tapasztalatok szerint ezek az ellenőrzések több ízben eredménnyel jártak. Ugyan-e [sic!] bekezdésben kifogásolja Miniszter Úr azt is, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály közegei „elkobzásokat eszközöltek". Értesítem Miniszter Urat, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály elkobzást nem eszközölt, csupán lefoglalást; az elkobzást mindenkori bírói ítélet mondja ki, éspedig vagy rendőr büntetőbírói, vagy rendes bírósági ítélet.

Ugyancsak ezen bekezdésben kifogásolja Miniszter Úr azt is, hogy lefoglalt élelmiszerkészleteket a Gazdasági Rendészeti Osztály nem engedte hatósági raktárba szállítani, és annak oda való szállítását karhatalommal megakadályozta.

Az első bekezdésben mondottak folytán ez a feltevés is megdől, minthogy az átvételi elismervények igazolják azt, hogy minden élelmiszer a Közellátási Minisztérium raktáraiba szállíttattak.

3. Az átirat 3. bekezdésében Miniszter úr kifogásolja, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály a lefoglalt élelmiszerek hovafordítása tekintetében nem adott elszámolást.

Az 1. [pont] alatt mondottak folytán ez a feltevés is elesik, minthogy minden lefoglalt élelmiszert még aznap a lefoglalás helyszínéről egyenesen a Közellátási Minisztérium raktáraiba szállították, és így annak felhasználása nyilván a Közellátási Minisztérium részéről történt.

Mindezek folytán nyilván tárgytalanná váltak azok a kívánságok, amelyek a Gazdasági Rendészeti Osztály vezetőjének leváltását célozzák.

Abban a kérdésben pedig, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztályt a szervezeti és fegyelmi ügyektől eltekintve Miniszter úr hatásköre alá utaljam, nem áll módomban a kért intézkedést megtenni azért, mert a Gazdasági Rendészeti Osztálynak csupán egyik feladata a közellátási rendeletek ellenőrzése, további feladatai más gazdasági tárcák hatáskörébe tartoznak.

4. Mindezeket hivatali elődöm nevében és megbízásából még az elmúlt év december hó első napjaiban Dr. Gulácsy György volt belügyminisztériumi államtitkár[260] és Sólyom László r. altábornagy a Budapesti Főkapitányság volt vezetője szóbelileg közölték Miniszter úrral egy e célra Miniszter úrnál összehívott megbeszélés keretén, és akkor Miniszter Úr tudomásul vette, mint a 109.971/945. számú átiratnak megválaszolását. Ez volt az indoka annak, hogy hivatali elődöm szóbeli utasítására külön írásbeli nem ment Miniszter Úr megkeresésére [sic!]. Az írásbeli választ ezúttal csupán a 6172/946. sz. alatti átiratban tett sürgetés folytán adom meg.

5. Ez utóbbi átiratban Miniszter úr arról is tájékoztat, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály összekötőtisztjének működésével nincs megelégedve, minek folytán utasítottam a Gazdasági Rendészeti Osztály vezetőjét, hogy az összekötőtisztet hívja vissza, és helyette mást nevezzen ki.[261]

260 Dr. Gulácsy György (1908–1979) kisgazdapárti politikus 1945 novemberétől 1946 márciusáig volt a Belügyminisztérium politikai államtitkára.

261 Bárányos Károly közellátásügyi miniszter nem az összekötőtiszt személyét kifogásolta, hanem továbbra is azon véleményének adott hangot, hogy a gazdasági rendőrség közellátási munkájának irányítását teljes mértékben utalja a belügyminiszter az ő hatáskörébe: „A gazdasági rendőrség egy összekötőtisztje ugyan már hónapok óta a vezetésem alatt álló minisztérium ellenőrzési osztályán működik, azonban ebből a körülményből is megállapítottam, hogy ez a megoldás a gazdasági rendőrség közellátási szakvonalon végzendő feladatai ellátására távolról sem kielégítő." MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-220.998-1946. Bárányos Károly levele a belügyminiszternek, 1946. április 26.

Abban a kérdésben pedig, hogy Miniszter úr a Gazdasági Rendészeti Osztály működésével továbbra sincs megelégedve, kérem annak részletes felsorolását, hogy mely kérdésben vagy mely konkrét ügyekben van kifogása Miniszter úrnak a Gazdasági Rendészeti Osztály eljárásaival szemben. Minden egyes kérdés vagy ügy tekintetében a vizsgálatot meg fogom indítani.

Budapest, 1946. július hó 12-én.

[MNL OL XIX-B-1-r 28. d. 271-220.998-1946. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

15. LADÁNYI JÓZSEF RENDŐR ŐRNAGY JELENTÉSE A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG SZÁMÁRA KIUTALT TERMÉSZETBENI JUTTATÁSOKRÓL (1946. JANUÁR 17.)

A M. Rendőrség
Budapesti Főkapitánysága

Jelentés
1946. év január hó 17-én

Felső helyről nyert utasítás alapján puhatolást folytattam annak megállapitása céljából, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály kötelékében szolgálatot teljesitő rendőrtisztviselők milyen természetbeni juttatásokban részesültek, a szétosztott élelmiszereket honnan és milyen módon szerezték be, és milyen arányban osztották azt szét. Ugyancsak puhatolást folytattam annak megállapítása céljából is, hogy a karácsonykor rendezett ismerkedési estélyen felszolgált étel- és italneműeket hol és milyen összegért vásárolták.

A rendelkezésemre bocsájtott kimutatásokból és könyvekből megállapitottam, hogy

- lisztet a közellátási minisztérium november 9-én kelt számnélküli rendelete alapján (Dr. Szabón államtitkár[262]) kb. 420 fő részére [a] SZEB (Szövetséges Ellenőrző Bizottság) raktárából 1260 kg-ot utalt ki. A Jóléti Alap által vásárolt só elcserélése folytán Huba Gyula rny. őrnagy 1945. december hó 1-én kelt jegyzéke szerint 590 kg. liszt és Vig Gyula rny. főhadnagy 1945. december hó 24-én kelt jegyzéke szerint 185 kg. liszt került a Jóléti Alap raktárába;
- cukrot a közellátási minisztérium november 9-én kelt számnélküli rendelete alapján (Dr. Szabón államtitkár) kb. 420 fő részére SZEB raktárából [a] 420 kg cukrot utalt ki. 1945. november 3-án egy állítólagos orosz katonától lefoglalt 114 kg cukrot, Rónai Sándor közellátási miniszter úr november 12-én távbeszélő útján adott engedélye alapján térítés nélkül a Gazdasági Rendészeti Osztály tagjai között jutalomként kiosztani engedélyezte. Dr. Szabón államtitkár úr 1945. december hó 19-én az Á. F. Sz. (Általános Fogyasztási Szövetkezet) raktárából 343 kg cukrot utaltatott ki;
- cigarettát a pénzügyminiszter úr 1945 december 20-án a rendészeti osztály részére 32 101 db cigarettát utalt ki. Ebből a „Bizalmi" csoport 10 000 db-ot, a „Jóléti" csoport 20 000 db-ot kapott, a még fennmaradó 2101 db-ot az ismerkedési estélyen osztottak szét. Az A. F. O. Sz. november 14-én 1360 pár cipőfűzőt és 126 pár bakancsfűzőt ajándékozott a rendészeti osztály tagjainak. Ugyanezen a napon Dr. Szabón államtitkár úrtól szóbeli utasítást kaptak, hogy november 20-a után a Rendészeti osztály tagjainak kiosztandó juttatások csak az ő előzetes hozzájárulása alapján történhetnek meg;
- élesztőt a közellátási miniszter úr 1945. november hó 28-án kelt számnélküli engedélye 50 kg lefoglalt élesztő kiosztását engedélyezte;
- zsírt a közellátási minisztérium november 9-én kelt számnélküli rendelete alapján (Dr. Szabón államtitkár) kb. 420 fő részére [a] SZEB raktárából utalt ki. Ezt a zsírt azonban nem lehetett felvételezni, mert nem volt a raktárban. Ennek a kiutalásnak a terhére december hó 7-én 156 kg-ot, december hó 12-én 33 és ½ kg-ot és december hó

262 Dr. Szabon János közellátásügyi államtitkár.

17-én 35 kg és 40 dkg-ot a[z] Á. F. Sz. raktárából vételeztek fel. December hó 19-én 54 és ½ kg-ot, 20-án 85 kg és 40 dkg-ot, valamint 7 és ½ kg-ot sóért cseréltek;

- sót a közellátási minisztérium november 9-én kelt számnélküli rendelete alapján (Dr. Szabón államtitkár) kb. 420 fő részére [a] SZEB raktárából 420 kg-ot utalt ki. November hó 15-én Muránszky Tibor rny. főhadnagy jegyzéke szerint az Á. F. Sz. raktára beszolgáltatott [sic!]. December hó 19-én árucsere-akció révén a Jóléti Alap 1500 kg sót vásárolt.
  A közellátási minisztérium november 9-én kelt számnélküli rendelete alapján (Dr. Szabón államtitkár) kb. 420 fő részére [a] SZEB raktárából még 840 kg babot, 840 kg vöröshagymát, 4200 doboz gyufát, 210 kg szappant és 60000 darab cigarettát utalt ki.
  1945 november 30-án az Á. F. Sz. raktárából 74 drb női és 8 drb férfi pulóver, továbbá 95 pár jég-harisnya és 250 pár férfi rövid harisnya utaltatott ki. Ezek a dolgok nincsenek kiosztva, és valószínűleg visszakerülnek az Á. F. Sz. raktárába.
  A „Jóléti Alap" december hó 15-én 5 hordó savanyú káposztát 1015 kg súlyban, 4 hordó lecsót 919 kg súlyban és 2 hordó zöldbabot 415 kg súlyban, a XIV. ker. Nürnberg utca 34. sz. alatti „Tivoli" cégtől vásárolták [sic!].
- sajtot sóért 89 kg-ot cseréltek. A sajtból 11 és ½ kg-ot a rendőregyesület kapott, míg a többit egyenlő arányban a rendészeti osztály tagjai között osztották szét.

Megállapítottam, hogy november havában a rendészeti osztály tagjai fejenként, plusz családtagonként 1 kg cukrot, 3 kg lisztet, 2 kg babot, 1 kg sót, 200 drb cigarettát, 2 doboz gyufát, 2 kg hagymát, 5 pár cipőfűzőt, családonként 1 kg szappant és 25 dkg élesztőt kapott [sic!]. December havában családtagonként 1 kg cukrot, 1 és ½ kg lisztet, 1 kg zsírt és 40 dkg sajtot kaptak.

Tudomást szereztem arról is, hogy a gazdasági rendészeti osztályhoz beosztott minden nyomozó 1-1 pár félcipőt kapott, továbbá, hogy a nyomozók egy része, különösen azok, akik gyengébben álltak ruházatban, bekecset kaptak kölcsön. Azt, hogy a cipőt, valamint a bekecset a rendészeti osztály honnan szerezte be, eddig még megállapítanom nem sikerült.

A „Jóléti Alap" által rendezett ismerkedési estélyen felszolgált étel- és italneműek beszerzését részben bélyeges számlával, részben pedig bélyegzővel ellátott jegyzékkel igazolták. Azokról az árukról, amelyeket a piacon vásároltak be, megfelelő számla vagy jegyzék nincsen. A sandwicheknél [sic!] felhasznált húsféleségeket, valamint a virsliket a „Kozma"-féle hentesárugyárban, VIII. ker. Rökk Szilárd utca 12. sz. alatt szerezték be. A sonkát vidéken, sóért cserélték. 300 liter sört a „Dréher"-féle sörgyár Huszár utcai raktárában 885 000 pengőért, 497 liter bort „Schleier Vilmos" VIII. [kerület] Baross utca 84. sz. alatti borkereskedőnél 6 958 000 pengőért, 2 üveg mustár[t], 2 üveg uborkát a „Tivoli"-féle konzervgyárban a XIV. ker. Nürnberg utca 34. sz. alatt 222 680 pengőért vásárolták. 4 kg vajat, 3 kg mákot, 5 és ½ kg kenőmájast, 3 kg tormát, 35 dkg pirospaprikát, 2 dkg borsot a Garay téren ismeretlen árusoktól vásárolták, és ezekről a tételekről számla nincsen. Asztalkendőket, papírtányérokat és papírszalvétákat a „Hercz és Bálint" Dózsa György út 48. sz. alatti, valamint [a] „Salczer" nevű VI. [kerület] Lehel utca 9. sz. alatti cégektől szerezték be. A 6 tagú jazz-zenekarnak 1 000 000 pengőt, a cigányzenekarnak 150 000 pengőt, a kabarétársulatnak 200 000 pengőt fizettek ki. Az összes kiadás 15 319 111 pengő, míg a bevétel 17 268 451 pengő volt. A fennmaradó összeg a „Jóléti Alap" pénztárába folyt be.

A fentiekben jelentem az általam vezetett és irányított nyomozás eredményét. A természetbeni juttatásokról kapott kimutatásban nem szereplő, fentebb említett cipők és szőrme-

bekecsek hol-szerzésére [sic!] vonatkozólag a nyomozás még folyamatban van.

A Gazdasági Rendészeti Osztály által rendezett ismerkedési estély buffetjában [sic!] árusított és fogyasztott étel- és italneműek beszerzésének igazolására felmutatott pénztári belégek [sic!] adatainak valódiságát nem ellenőriztem, egyrészt azért, mert a Magyar Államrendőrség egyik osztályának nevében történt vásárlások vizsgálatszerű ellenőrzése az egész rendőrség hírnevére esetleg rossz fényt vetne, másrészt mert feltehető, hogy a vonatkozó számlákat és jegyzékeket kiállító cégek az esetleges vizsgálat során is kitartanának az általuk kiadott bizonylatok adatainak valódisága mellett.

Kmf.

Ladányi József
r. nyom. őrnagy
csoportvezető

Láttam:

Szabó
r. nyom alezredes
főcsop. vezető

[PIL 274. f. 11. cs. 9. ő. e. 7–8. Géppel írt tisztázat Szabó rendőrnyomozó alezredes és Ladányi József rendőrnyomozó őrnagy aláírásával.]

16. CSÁSZÁR EMIL RENDŐRNYOMOZÓ ŐRNAGY[263] BIZALMAS JELENTÉSE A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG VEZÉRKARÁRÓL (1946. JANUÁR 17.)

Magyar Rendőrség Budapesti Főkapitánysága

Bizalmi főcsoport
3./ Császár csoport.

Jelentés

Budapest, 1946. január 17.

Jelentem, hogy a kapott szóbeli utasítás értelmében a Gazdasági Rendészeti Osztállyal kapcsolatos bizalmas nyomozás eddigi eredményét az alábbiakban jelzem:

A Gazdasági Rendészeti Osztály vezetője, helyettese, továbbá osztály-, alosztály- és főcsoportvezetői utáni szigorúan bizalmas környezettanulmány beszerzése során megállapítást nyert, hogy a vezetői:

Dr. Villányi András, azelőtt Wilheim Andor, budapesti, 1913. évi születésű, izr[aelita] vallású, nős, ügyvéd, szülei Villányi Ármin Benedek, anyja Milch Anna, VI. ker. Benzur [Benczúr] utca 24, II. emelet 2 szám alatti lakos 1945. február havában ismeretlen helyről egy szobára való bútorral költözött a IV. ker. Benzur [Benczúr] utca 35. I. 109. szám alatti egyszobás, hálófülkés lakásba, amelyet a politikai rendőrség foglalt le ré-

263 Császár Emil (1899) detektív. 1941–1942-ben részt vett a kommunistaüldözésekben. 1945-től rendőrnyomozó őrnagyként szolgált az újonnan megszervezett rendőrség állományában.

szére, mint rendőrtanácsosnak.[264] A fenti lakásból 1945. július 12-én költözött át a Benzur [Benczúr] utca 24 szám alatti 5 szobás lakásba, ahol társbérlő egy rokonával. A költözködéskor már tekintélyes mennyiségű ingóság, 8-10 db. szőnyeg, ruhanemű volt birtokában.

A Benzur [Benczúr] utca 35-ös számú ház 50 lakásából kb. 25 lakást annak idején a politikai rendőrség foglalta le tagjai részére. Ismeretlen helyekről rengeteg bútort stb. hordtak össze, melynek egy részét az előcsarnokban tárolták. Egy alkalommal egy honvéd őrnagy kereste ott bútorait, az előcsarnokban meg is találta szekrényeit. Később Villányi vezetővel vitatkozott az ismeretlen nevű őrnagy, aki tőle bútorait követelte vissza. Máskülönben jelenlegi lakásában rendezett anyagi körülmények között lakik, és jó konyhát vezetnek.

Ezen bizalmas puhatolás során megállapítást nyert, hogy az elmúlt napokban ismeretlen nevű nyomozók hasonló nyomozást folytattak.

Nevezett személyével kapcsolatos további bizalmas adatok beszerzése folyamatban van.

Rónai Rudolf r. őrnagy, V. [kerület] Aulich u. 7. sz. alatti lakos elleni bizalmas nyomozás még folyamatban van, miért is nevezettről a részletes jelentést pótlólag teszem meg.

Balabán György 1888. évi, budapesti születésű izr[aelita] vall[ású], nős újságíró, nyug[almazott] bankigazgató, szülei Adolf, Gutmann Ilona, VII. [kerület] Szent Domokos utca 18., III. 1. sz. alatti lakos, négyszobás lakásban lakik sógornőjével.

264 ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 43/1945. sz. napiparancsa, 1945. április 4. (1. d.). Lásd erről még a szövegben később. A Politikai Rendészeti Osztály a Benczúr utca 35/c számú házban több lakást is igénybe vett, és utalt ki az állomány tagjai részére. Így Villányi mellett ebben az épületben kapott egyszobás lakást többek között Tímár István, Kovács Andor, Csapó Andor vagy Dékány István is.

Ezen szobák egyikét egy orosz őrnagy bírja albérletben. Ezen lakását megelőzőleg a Nürnberg u. 35. sz. II. 5. sz. alatt lakott, ahol szintén négyszobás lakással bírt. Az ostrom alatt és a felszabadulás után semmiféle kárt nem szenvedett, bútorai megmaradtak. Jelenleg nagyon jó anyagi körülmények között él.

Dr. Elefánti Ernő [Ervin] r. főhadnagy 1915. évi, sátoraljaújhelyi szül[etésű], ref[ormátus] vallású, apja neve ismeretlen, anyja Schwarcz Gizella, 1945. dec. elejétől [a] IX. [kerület] Rádai u. 7. II. L7 [sic!]. sz. alatt háromszobás lakásban lakik feleségének szüleinél, Glatz Lászlónál. Elefánti Ernő ezen a helyen bejelentkezve nincsen, előző lakása, illetve tartózkodási helye eddig megállapítható nem volt. Ezen a lakóhelyén, illetve a házban r. őrnagynak adja ki magát, diplomája kétes, gyakran kimarad, sűrűn előfordul, hogy reggel 4 órakor tér haza, hol feleségével együtt, de inkább egyedül. Feltűnően költekezik. Nevezettet szintén puhatolásunk előtt ismeretlen nyomozók keresték.

Salgó Sándor r. százados, 1899. évi nagycenki szül[etésű], izr[aelita] vall[ású], nős, szülei: Sámuel, anyja neve megállapítható nem volt, IV. [kerület] Somogyi Béla út 9. II. 8. sz. alatti lakos, ezen cím alatt egy háromszobás lakásban lakik, mint társbérlő, előző lakását, illetve tartózkodási helyét eddig megállapítanom nem sikerült. Jelenlegi lakásán, illetve a házban azt mondotta, hogy előző lakása Kresz Géza u. 14. sz. alatt volt, és onnan azért jött el, mert kibombázták. Ezen cím alatt eljárva megállapítást nyert, hogy ott csak édesanyja lakott, míg ő ott bejelentve soha nem volt.

Salgó Sándor jelenlegi lakásában nagyon szegényes körülmények között, tetvesen, piszkosan lakott úgy annyira [sic!], hogy az óvóhelyen elkerítették őket. Jelenleg nagyon jó körülmények között és jól kiöltözve élnek. 1945. dec. elején kb. 20 q szenet és ugyanennyi fát kapott, amire azt mondotta, hogy azt a rendőrségtől kapta, mert az jár neki. Puhatolásunkat megelőző 8 nappal előbb egy pár vadonatúj csizmát vásárolt. A lakókkal össze-

férhetetlen természetű. A felszabadulás után, április, májusban, amikor az Angolpark megnyílt, állítólag ott mutatványosbódéja volt, később ugyancsak az Angolparkban pattogatott kukoricát árult.

Sas (Schosberger) László 1893. évi szabadkai szül[etésű] izr[aelita] vallású, nős, hírlapíró, szülei: Ede, Weidinger Blanka, V. [kerület] Visegrádi u. 3. I. 2. sz. alatti lakos ezen cím alatt egy ötszobás lakásban lakik, igen jó anyagi körülmények között, feltűnően jó konyhát vezetve él.

Bejelentő hivatalban elfekvő bejelentő lapján azt írta, hogy előző lakása 1923–1940-ig Visegrádi u. 8. sz. alatt volt. Megállapítást nyert, hogy itt soha nem lakott, azaz szabályszerűen bejelentve nem volt. Ellenőrizhetetlen hírek szerint 1944. febr. havában ismeretlen okok miatt internálva volt.

Nevezettről a gazd[asági] rend[észeti] osztályról kapott bizalmas adatok szerint munkaköre kiterjed a valuták rendezésére és a M[agyar] Nemzeti Bankba való továbbítása [sic!]. Ezen valutaügyletek adminisztrálása körül sok állítólagos szabálytalanság adódott elő, miért is nevezettről adandó pótjelentésem főleg ezen szabálytalanságok konkretizálására fog kiterjedni.

Adler György 1912. évi budapesti szül[etésű], izr[aelita] vallású, nős, szülei: Jenő, Goldberger Berta, r. őrnagy, IV. [kerület] Somogyi Béla út. 12. sz. alatti lakos, ezen cím alatt dr. Pátkai Bélánál egy szobát bérel, nem mint társbérlő, hanem mint albérlő. Kapott információ szerint felesége a deportálásból még nem tért haza. Rendes, szolid életet él, káros szenvedélyei nincsenek. Lakásán kizárólag édesanyja szokta meglátogatni, más idegent ott megfordulni nem láttak. Ezen lakását megelőző lakása a IV. [kerület] Kecskeméti u. 8 sz. alatt volt, ahol szintén mint albérlő egy szobát bérelt. Az információ ezen a helyen egyező volt a fent leírtakkal.

Nevezettről további adatokat beszereznem nem sikerült.

Kovács László 1892. évi tiszavárkonyi szül[etésű], r[ómai] k[atolikus], nős, könyvszakértő, szülei: Ödön, Singer Sarolta, VII. [kerület] Damjanich u. 26/b I. 3. sz. alatti lakos, a gazd[asági] rend[észeti] osztály szerződéses alkalmazottja. Igen korrekt, rendes embernek ismerik, aki háromszobás lakásban feleségével, fiával és annak családjával lakik együtt. Káros szenvedélyei nincsenek, jelenlegi lakásában 1933 óta lakik. Bizalmas informátorom szerint nevezettnek a Pénzügyminisztériumból való kiválása után egy magánvállalatnak volt az igazgatója, majd később a „Nők lapjának" volt felelős szerkesztője. A házban lakók előtt általános tiszteletnek örvend, szolid életmódot folytat.

Dr. Dunai Pál 1910. évi nagybecskereki szül[etésű], r[ómai] k[atolikus], nős, közgazdatudor [sic!], szülei: László, Bányai Etelke, VI. [kerület] Somogyi Béla u. 26. IV. 4. sz. alatti lakos, ugyancsak ezen cím alatt háromszobás lakásban lakik 1945. április 10. óta. Látszat szerint elég jól élnek. Ő maga és mások is szoktak csomagokat vinni lakására. Rendes mozi- és színházlátogató, s általában gavallérnak ismerik. Igen sűrűn előfordul, hogy italos állapotban tér haza lakására, ilyenkor alig tud a lépcsőn egyedül felmenni. Az utóbbi időben rendezte be a lakás hallját antik bútorral. Előző lakása XII. [kerület] Nagyenyed u. 15/a sz. alatt volt, ahol 1942–1944-ig lakott. Ezen a lakásán tartotta fenn könyvszakértői irodáját. Polgárias, szerény háztartást vezetnek, ennek dacára jól kereső embernek ismerik. Káros szenvedélyei nincsenek. Az ostrom után nyugdíjas, özvegy édesanyjánál a VII. [kerület] Bangha Béla u. 9. sz. alatt lakott 1945. ápr[ilis] 10-ig. Ezen cím alatt nem igen ismerték, miért is nevezettről további adatokat beszerezni nem sikerült.

Verhovai (Wachsmann) József 1903. évi budapesti szül[etésű], izr[aelita], nős, hites könyvvizsgáló, szülei: Károly, Zern Hermina, VI. [kerület] Teréz krt. 6. III. 9. sz. alatti lakos, szerződéses alkalmazott. Jelenlegi lakását, ami bombasérült

volt, saját költségén hozatta rendbe. Informátorom, aki 1945. szept[ember] 13-án lépett Verhovai szolgálatába mint háztartási alkalmazott, elmondotta, hogy eleinte jóformán még ennivalójuk sem volt, rövidesen azonban a helyzet annyira javult, hogy úgy Verhovai, mint más ismeretlen egyének által állandóan odahordott csomagok az éléskamrát megtöltötték zsírral, liszttel, szalonnával és egyéb élelemmel. Informátoromnak tudomása van arról is, hogy olyan személyektől, akik ellen adócsalás miatt eljárás volt folyamatban, pénzt és élelmiszert fogadott el. Az informátor itt megemlít egy kereskedőt, akinek az üzlete a Szondy utcában van, a Rózsa utcához közel. Ez a kereskedő is két hízott libát hozott fel a lakásra, mert az ellene folyó eljárást Verhovai kedvezően intézte el. Ez ügyben lefolytatott bizalmas nyomozás megállapította, hogy az említett környéken létező kereskedők közül Dénes Jenőné baromfikereskedő, VI. [kerület] Szondy u. 30/0 sz. alatti lakos jöhet számításba. Verhovai, valamint felesége és lánya ruhatára állandóan szaporodik.

Nevezettnek előző lakása Bajnok u. 21. sz. alatt volt. Munkaszolgálatból, illetve deportálásból 1945. február 3-án jött haza. Kétszobás lakását az ostrom alatt találat érte, miért is az alatta lévő emeleten szintén deportált személy lakását nyittatta fel, és abba költözött. Ugyanezen házban lakó sógornőjével az egész ház füle hallatára veszekedés zajlott le az udvaron, amikor többek között a sógornő részéről az alábbi kijelentés hangzott el: „Te vásznakat és puplinokat[265] keresel a házban lakókon, holott te örökké lopásból tartottad el magad, eddigi munkaadóid is lopás miatt tették ki a szűrödet, azért jobb lesz, ha hallgatsz." Ezen kijelentést tevő sógornő azonos név szerint Gábor Jenőné, ugyanottan lakossal [sic!]. Informátorom szintén hallomásból tudja, hogy Verhovai Józsefet a Blumenthal-féle harisnyagyárból szintén lopás miatt távolították el, ugyancsak ez a sors érte a Kelemen nevű vasöntődéből is.

265 Puha, vékony pamutvászon szövet.

Nevezett múltjának és jelenlegi viselkedésének teljes tisztázása végett a nyomozás állandóan folyamatban van.

Jelentem továbbá, hogy a gazd[asági] rendészeten szolgálatot teljesítő Somogyvári (Szauer) József 1904. évi budapesti szül[etésű], r[ómai] k[atolikus] vallású rny. főhadnagy, VI. [kerület] Gr. Zichy Jenő u. 19. sz. alatti lakost a múlt gépkocsizó világban [sic!] „hazudozó Jóskának" ismerték, aki jelenleg a fenti cím alatt közmegvetésnek örvend durva, összeférhetetlen természete miatt. A Gr. Zichy Jenő u. 8. sz. alatt lévő garagenak [garázsnak] a bérlője, s mint ilyen, állandó kapcsolatot tart oroszokkal, akik gépkocsialkatrészeket hoznak és visznek. Somogyvári nagyon sok pénzzel rendelkezik, fuvarozást vállal, s mindezen ügyleteket lakásán bonyolítja le. Az ostrom után a Csáky u. 22. sz. házban espressót nyitott felesége nevén. Ez irányban a nyomozás folyamatban van.

Jelentem továbbá, hogy a gazd[asági] rendészeti osztályon beosztott vezető személyek utáni bizalmas nyomozás befejezést még nem nyert, mivel bizalmas megközelítésük a felfedés veszélyével járna, miért is puhatolásomat a személyek szoros lefigyelésével cseréltem fel, melynek részletes eredményét a figyelés befejeztével jelzem.

Ugyanezen puhatolások megkezdése során, a kapott további szóbeli utasítás alapján a gazd[asági] rendészeti osztály Wurm utca 3. sz. alatti bejáratát szoros figyelés alá vétettem, melynek során az eddig befutott figyelési jelentések érdemleges adatokat nem eredményeztek.

Jelentem végül, hogy úgy a személyek utáni figyelés, valamint a hivatali helység szoros figyelésének befejeztével részletes pótjelentést adok.

Kmft.

Császár Emil
r. ny. őrnagy
csoportvezető

[PIL 274. f. 11. cs. 9. ő. e. 2–6. Géppel írt tisztázat Császár Emil rendőr őrnagy aláírásával. A dokumentum végére kézzel írva: *„L. Szabó*[266] *r. ny. ales. főcsoportvezető".*]

266 Szabó alezredes keresztneve nem olvasható.

17. SZABÓ RENDŐRNYOMOZÓ ALEZREDES ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉSE A GAZDASÁGI RENDŐRSÉGRŐL (1946. JANUÁR 18.)

Jelentés
Budapest, 1946. évi január 18-án.

Soóky r. századostól telefonon vett utasításra az alábbiakat jelentem:

A Gazdasági Rendészeti Osztállyal kapcsolatos ügyek kivizsgálására Altábornagy Úrtól [ti. Péter Gábor] kapott szóbeli utasítás vétele után a nyomozást azonnal folyamatba tettem, s annak egyik vonalának vezetésével Ladányi József rny. őrnagy[267] csoportvezetőt, másik vonalának vezetésével Császár Emil rny. őrnagy csoportvezetőt bíztam meg. Ladányi rny. őrnagy utasítást kapott tőlem annak megállapítására, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztálynál szolgálatot teljesítő r. tisztek, tisztviselők és egyéb alkalmazottak az elmúlt hónapok folyamán milyen természetbeni juttatásokban részesültek, s ezeket az osztály honnan, milyen módon vagy milyen kiutalások alapján szerezte be. A vizsgálathoz tartozott annak megállapítása is, hogy az osztály által beszerzett élelmiszerek stb. milyen arányba[n] kerültek szétosztásra. Ugyanehhez a vonalhoz tartozott annak a felderítése is, hogy [a] Gazdasági Rendészeti Osztály által 1945. évi december hó 25-én rendezett ismerkedési estélyen felszolgált és árusított étel- és italneműeket honnan, milyen árban vásárolták, és az árusításból befolyt pénz milyen célra fordíttatott.

Császár rny. őrnagy utasítást kapott a rendészeti osztálynál [ti. GRO] szolgálatot teljesítő vezető és főbb beosztásban foglal-

267 Ladányi József már 1945 előtt bűnügyi detektívként dolgozott a rendőrség állományában.

koztatott tisztek és tisztjelöltek korábbi és jelenlegi életkörülményeire és anyagi helyzetére vonatkozó környezettanulmányok elkészítésére, illetve az ezekre vonatkozó adatoknak bizalmas nyomozás útján történő megállapítására, a rendészeti osztály állandó figyelés alatt való tartására, továbbá alkalmas és megfelelő külső és kebelbeli bizalmas személyek beszervezésére.

A fentiekre vonatkozó nyomozás ez ideig még befejezést nem nyert. Úgy az egyik, mint a másik irányban teljesített eddigi nyomozásról Ladányi és Császár rny. őrnagyok részjelentést tettek, s ezeket jelentésemhez mellékelem. E jelentésekből kitűnőleg kivonatosan jelenthetem, hogy a Gazdasági Rendészeti Osztály tagjai pld. 1945. évi november havában személyenként és családtagonként 1 kg. cukrot, 3 kg. lisztet, 2 kg. babot, 1 kg. sót, 200 drb. cigarettát, 2 doboz gyufát, 2 kg. hagymát, 5 pár cipőfűzőt, továbbá családonként 1 kg. szappant és 25 dkg. élesztőt kaptak. December hóban ugyancsak kaptak cukrot, lisztet, zsírt és sajtot.

Az ismerkedési estre vonatkozó elszámolás adatai szerint 15 319 111 pengő kiadással szemben a bevétel 17 268 451 pengő volt, a különbözet az osztály jóléti alapjának pénztárába folyt be.

A környezettanulmányok egy része már elkészült, a másik részéhez szükséges adatok beszerzése még folyamatban van. A rendészeti osztálynál a kötött figyelés még tart. Külső bizalmi személyek beszervezése már megtörtént, az odahelyezett kebelbeliek beszervezése csak részben, mert az erre a célra kiszemelt nyomozótisztek egy része szolgálattételre még nem vonult be a rendészeti osztályhoz.

Fenti jelentésem tudomásul vételét kérem azzal, hogy a nyomozás teljes befejezése után az eredményről Altábornagy Úrnak azonnal jelentést teszek.

K.m.f.t.

Szabó[268]
rny. alezredes
főcsoportvezető

[PIL 274. f. 11. cs. 9. ő. e. 9–10. Géppel írt tisztázat Szabó rendőr alezredes aláírásával. Az utolsó lap aljára kézzel írva: *„GRO/Farkas”.*]

268 Szabó alezredes keresztneve nem olvasható.

18. JELENTÉS A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG MUNKÁJÁRÓL A FŐVÁROSBAN (1946. FEBRUÁR 1.)

Jelentés a gazdasági rendőrség működéséről

Amióta a kerületi panasznapok működnek, több oldalról jönnek olyan jelentések, melyek a gazdasági rendőrség működését érintik. Ezeket Adler György csoportvezető[269] elvtárssal való megbeszélés után a következőkben összegezhetem:

A gazdasági rendőrség működésében nem látunk eléggé egy világos, politikai elgondolást követni.

Házkutatásokat jelentenek a XIV. kerületből, túlnyomó részben egyszerű kisemberek lakásaiban. Általában a batyuzó kispolgárok, tehát a kisebb ellenállás vonalára való letérést tapasztalja az ember, ahelyett, hogy tervszerűen a tőkét támadnák.

Véleményünk szerint a Gazdasági Rendőrségnek a következő három vonalon kellene működését a Párt gazdaságpolitikai és állampolitikai osztályával egyetértően kifejteni:

1./ a szabotáló nagybankok ellen;

2./ GYOSZ szabotálói ellen;

3./ a mezőgazdaság, illetve a beszolgáltatások szabotálói ellen.

Ezenfelül szükség volna egy olyan osztályra, mely a Párt most meginduló harcát támogatná a közigazgatás megtisztításában. Ez az osztály ellenőrizné a fontosabb közhivatalokat, üldözné a korrupciót, kikutatná a köztisztviselők amerikázását, gondatlanságait, röviden a burzsoázia reakciós segítőt kikeresné az állami és egyéb adminisztrációban [sic!].

269 Adler György rendőrnyomozó őrnagy, főcsoportvezető. A Gazdaságrendészeti Osztály 1945. decemberi átszervezést követően az I. alosztály helyettes vezetője volt.

A gazdasági rendőrség munkáját jelenleg súlyosan hátráltatják szociáldemokrata, sőt kommunista ügyvédek, akik pártállásukat, jelvényüket a gazdasági rendőrség által lefogott nagyvadak kiszabadítására használják fel. Állítólag dr. Kádár elvtárs hozta ki Mauthner gyári[270] Zala igazgatót.[271] Súlyos panaszok vannak dr. Kovács József ellen, kire az a gyanú, hogy nagy kereseteiből a Párt egyes szerveinek juttat pénzeket, és így semlegesíti az ellene felhozott vádakat.

Mindenesetre jelenleg az a helyzet, hogy a gazdasági rendőrség által ártalmatlanná tett nagykutyák egykettőre kiszabadulnak, és rendszerint a kis kulik maradnak hosszabb ideig lakat alatt.[272]

A gazdasági rendőrség szociáldemokrata és kommunista pártaktívája azt a határozatot hozta, hogy munkáspárti ügyvéd csak hivatalból lehet kiküldve az általuk letartóztatottak védelmére. Ez egy olyan szempont, melynek érvényt is kell szereznünk.

270 A Mauthner Bőrgyárat Mauthner Mihály alapította 1887-ben Újpesten. A család 1908 óta foglakozott bőrkereskedéssel. A gyár részvényeinek legnagyobb részét 1940-től a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank birtokolta. Mint banki érdekeltség, a PMKB államosítása után állami felügyelet alá került. 1948. március 25-én államosították Újpesti Bőrgyár néven.

271 Sólyom László 1945. december 18-án készült jelentésében olvashatunk arról, hogy a gazdasági rendőrség 1945 decemberének első felében kezdett nyomozni az újpesti Mauthner Bőrgyár, azon belül is Zala János igazgató és társai ügyében, akiket árdrágítással és valutacsempészettel vádoltak meg. BFL VI.12.a.1. 6. d. Jelentés a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága hatásköri területén történtekről 1945. december 1-től december 15-ig. 1945. december 18.

272 A *Szabad Nép* 1946 júliusában jelentetett meg egy nagyobb terjedelmű cikket, „Vígan folyik az üzérszabadítás" címmel. György István újságíró arról számolt be, hogy ügyvédek valutáért – esetenként 200 dollárért – vagy aranyért hoztak ki a Markó utcai fogházból valutaspekulánsokat, élelmiszer- vagy gyógyszerfelhalmozáson, feketézésen rajtakapott „gazdasági bűnözőket". A cikk szerint az így megfizethető ügyvédek neve kézről kézre járt a letartóztatottak között. Érdekesség, hogy megemlítik annak a dr. Sándor László ügyvédnek a nevét is, akit később Villányi András 1950-es perében tanúként hallgattak ki. *Szabad Nép,* 1946. július 21. 5.

Budapest, 1946. február 1.

(Széll Jenő elvtárs jelentése)

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 25. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

19. A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG JELENTÉSE VAS ISTVÁN FIÁNAK GYANÚS ÜGYLETEIRŐL (1946. FEBRUÁR 9.)

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Bizalmas helyről szerzett értesülés szerint Lukács Frigyes textilkereskedő VII. [kerület] Madách Imre tér 1. sz. alatti egyén Gyöngyösi Lászlóval (lakik Andrássy út 98.) és Vas Marcellal (Vas államtitkár fia) rendkívüli nagy és élénk üzleteket bonyolítanak le, nemcsak a textil, hanem autó és egyéb szakmában is. 20, 30, 40 milliós [pengőben – Cs. Zs. I.] vacsorákat rendeznek különféle éttermekben és mulatókban. Gyöngyösi László a Suppan Champignon Kultúrák Budatétény[273] Bp. Szfv. Községi Élelmiszerüzem kezelében [sic!] vállalat vezetője volt, azonban állítólag szabálytalanságok miatt eljárás van ellene folyamatban, és felfüggesztés alatt áll. Ez a Gyöngyösi volt az az egyén, aki a nyilas éra alatt hamis igazolványokkal a külügyminisztériumban mint magas funkcionárius működött. Emiatt is igazoló eljárás van ellene folyamatban.

Vas Marcell újabban az orosz autó behozatal egy kézben való tömörítése tárgyában folytat tárgyalásokat, hogy azt mint konzorcium Lukács Frigyessel és Gyöngyösi Lászlóval együtt megszerezzék maguknak.

273 Suppan Kornél 1927-ben megvásárolta az 1921-ben alapított Champignon Termelő és Értékesítő Társaságot, és megalapította saját cégét, a budatétényi Suppan Champignon-Kultúrák céget. Suppan a kor legnagyobb hazai termesztője volt, naponta 800-1000 kg gombát szedtek a pincéiben, mintegy 80 000 m^2-en. A második világháborút követő államosítások révén a korábbi csíraüzemek átkerültek a Csepeli Duna Tsz-hez.

A Meinl Gyula kávébehozatali rt. német cég[274] részvénypakettjeinek 51 százalékát a Bp. Szfv. Községi Élelmiszerüzem vette át, míg 49 százaléka a családnak jutott. Az Apponyi téren[275] lévő Meinl-fiókot kivették a Meinl-fiókok ügyköréből, és mint teljesen önálló vállalatot Tildy fia kapta, amely mint „ennivaló" üzem működik.

Budapest, 1946. február 9.

Sas László
gazdasági tanácsos

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 9. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

274 A Csehországban született Julius Meinl 1862-ben nyitotta meg az első Meinl-boltot Bécsben, s az igényes üzlet sorra hozta létre gyárait, boltjait a környező országokban, köztük Magyarországon is. 1910-ben nyitotta meg első kávépörkölő üzemét a Dandár utcában, majd 1920-ban az István úton és a Budafoki úton működtetett korszerű gyártelepet. A Meinl Gyula Kávébehozatali Rt.-nek a két világháború között 45 fióküzlete volt hazánkban. 1944 decemberében a szovjet csapatok elfoglalták a Budafoki úti kávépörkölő gyárépületét, s a fegyverszüneti egyezmény értelmében, mint elhagyott külföldi (német) érdekeltség, szovjet tulajdonba került a Meinl-üzlethálózat is. Az a furcsa helyzet állt elő, hogy a cégtábla Meinlt hirdetett, viszont a boltokat a szovjet szervek látták el áruval, elsősorban közellátási cikkel. 1952-ben az államosításkor a bolthálózat magyar tulajdonba került, majd nem sokkal később a Csemege Kereskedelmi Vállalat vette át az egykori Meinl-üzleteket, és a szerecsenfiús logót felváltotta a csemegekosár.

275 Mai neve Ferenciek tere.

20. A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG HETI KIMUTATÁSA A LEFOGLALT ÁRUCIKKEKRŐL (1946. FEBRUÁR 17.)

Magyar Államrendőrség Budapest Főkapitányságának Gazdasági Rendészeti Osztálya

Kimutatás
A Gazdasági Rendészeti Osztály által 1946. február hó 10-től 17-ig lefoglalt árucikkekről

Élelmiszer	40 q	liszt
	10 q	vegyes gabona
	8 q	szemes kukorica
	3 q	burgonya
	50 kg.	hagyma
	50 kg.	zsír
	100 kg.	sült szalonna
	8 fél	disznó
	160 kg.	borjúhús
	11 kg.	élesztő
Ruházat	cca 200 méter	vegyes textília
	18 kg.	talp és nyakbőr
	12 m^2	felsőbőr
	26 kg.	krupon[276]
	150 kg.	csiriz
	2100 kg.	különböző szeg
Egyéb	50 q	drótszeg
	132 doboz	kettes patkószeg
	7 láda	egyéb szeg
	17 000 doboz	gyufa
	12 000 drb	cigaretta
	876 drb	szappan
	1250 kg.	rotációspapír

276 A marhabőr hátrésze, vagyis a bőr középső része a faroktól a nyak magasságáig. A gerincvonal mindkét oldalától a hasközépig terjed

	8 hordó	lakkalapanyag
	100 kg.	parafin
	6 ballon	sósav
	2 ballon	kénsav
	3 hordó	benzin
	3 [db]	autógumi (külső)
	7 [db]	autógumi (belső)
Gyógyszerek	1 kg.	koffein
	1 kg.	chinin[277]
	8 kg.	morfium
Valuta	1217	$
	100	£
	2150	rubel
	2200	schilling
	18	Napóleon aranyérme

Budapest, 1946. február 17-én.

dr. Villányi András
rendőr ezredes
osztályvezető

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 38. Géppel írt tisztázat dr. Villányi András aláírásával.]

277 Kinin.

21. VILLÁNYI ANDRÁS HAVI JELENTÉSE A KÉSZLETBEJELENTÉSI RENDELET BETARTÁSÁRÓL (1946. FEBRUÁR 23.)

Jelentés
Budapest, 1946. évi február hó 23.

Jelentem, hogy a 100.500-as készletbejelentési rendelettel[278] kapcsolatban e hónapban eddig összesen 115 vállalatot vizsgáltunk felül, illetve a hónap végén folyamatban lévő ellenőrzésekkel kapcsolatban összesen 102 ügy nyert végleges befejezést, míg 13 vállalat ellenőrzésének ügye még folyamatban van.

Öt vállalatnál állapítottuk meg oly arányú rendellenességet, illetve visszaélést, hogy azoknak ügye további eljárásra az ügyészséghez áttétetett, míg 97 vállalat bejelentési kötelezettségének rendesen eleget tett, és ügyük így elintézést nyert.

A beérkező jelentésekből megállapítható, hogy január havi fokozott tempóban végzett ellenőrzéseink eredményeképpen a februári készletbejelentési kötelezettségnek a vállalatok majdnem teljes számmal megfeleltek, azok az első készletbejelentés óta a bejelentett árukról rendes nyilvántartást vezettek, és így a februári ellenőrzéseknél már az ellenőrzött raktárak sokkal könnyebben voltak áttekinthetők.

Ez idő szerint a textil- és vegyi szakmában tartunk folyamatos ellenőrzéseket, míg a vas- és bőrszakma anyaga kimerült, s így ezen szakmák ellenőrzésében egyelőre szünetet tartunk.

A Textilgazdasági Iroda részéről 3, a vegyi nagykereskedők részéről 1, a vegyészeti gyárosok részéről pedig ugyancsak 1 szakértő áll naponta jelenleg rendelkezésünkre, akiket rendszeresen fel is használunk.

278 A 100.500/1945. Ip. M. sz. rendelet.

A vidéki ellenőrzésekre a jövőben nagyobb súlyt kell fektetni, mert az eddig a vidéken eszközölt ellenőrzések azt mutatják, hogy az ellenőrzés alá vont vállalatok 50 százalékánál rendellenességek vannak. Ha a vidék is látni fogja, hogy egymás után kerülnek sorra a vidéki városok gyárai ellenőrzésre a 100.500-as rendelet értelmében, úgy egészen bizonyos, hogy ott is ugyanaz a folyamat fog végbemenni, mint a budapesti gyáraknál, és a vidéki gyárak is ránevelődnek arra, hogy a kormány rendelkezéseit és intencióit pontosan betartsák.

Kmft.

Sas László
gazdasági tanácsos

dr. Villányi András
osztályvezető
rendőr ezredes

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 9. Géppel írt tisztázat dr. Villányi András aláírásával.]

22. VILLÁNYI ANDRÁS JAVASLATA A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY ÚJABB ÁTSZERVEZÉSÉRE (1946. FEBRUÁR 25.)

Javaslat
a gazdasági rendészeti osztály újabb részleges átszervezésére

1. Az eddigi tapasztalatok alapján az eljárások egyszerűsítése érdekében szükségesnek látszik az, hogy a közellátással kapcsolatos kihágási ügyek nyomozásai decentralizálva a kerületi kapitányságok területi beosztása szerint történjék. Más szempontból (szakismeret, egységes irányítás stb.) viszont az is célszerűnek látszik, hogy ezek a kerületi nyomozócsoportok továbbra is központi irányítás alatt maradjanak.

Az elmúlt két hétben végigjártam a budapesti főkapitányság hatáskörébe tartozó 23 kerületi, illetve peremkapitányságot és felmértem a területet gazdasági rendészeti szempontból. Ennek eredményeként tisztelettel javaslom a mellékletben foglalt felállítás szerint összesen 107 főből álló 23 kerületi nyomozócsoport felállításának engedélyezését, melyek létszámát részben a gazdasági rendészeti osztályon, részben bűnügyi nyomozó csoportokban szolgálatot teljesítő nyomozótisztekből, részben pedig új felvételek útján kívánnám feltölteni.[279] A más csoportokból elvett nyomozók helyébe ugyancsak új felvétellel kellene pótolni a hiányokat. Ennek folytán 107 új nyomozó felvételére kell a Belügyminiszter Úrtól engedélyt kérni.

2. E kerületi nyomozócsoportok szervezetileg a gazdasági rendészeti osztályhoz tartoznának (hasonlóan, mint a politikai osztály kerületi csoportjai a PRO-hoz), területileg azonban az illetékes kapitányságnál lennének elhelyezve. A GRO köz-

279 A mellékleteket nem közlöm.

pontjában külső csoportfőnökséget állítanék fel egy törzstiszt vezetésével (összesen három fő), amely csoportfőnökség lenne hivatva az állandó ellenőrzést e kerületi csoportok működése felett gyakorolni. Ugyanezen az úton kapnák meg a kerületi csoportok a központi utasításokat, illetve ugyanezen az úton küldenék be jelentéseiket. A kerületi csoportvezetők részére hetenként egyszer értekezletet tartanánk, amikor a folyó ügyek megbeszélésre kerülnének.

3. Ezen csoportok felállításával egyidejűleg értekezletre hívnánk össze [az] e kerületeknél működő kihágási büntető bírókat, akik szintén megkapnák a Belügyminisztérium által már korábban elrendelt egységes útmutatást a közellátási kihágásokkal kapcsolatos eljárásokat illetően.

4. A kerületi nyomozó csoportok felállításával egyidejűleg szükségesnek mutatkozik a bizalmi hálózat széles körű kiépítése érdekében egy külön főcsoport felállítása. E főcsoporthoz beosztott 2-3 tisztviselő azonban a valóságos cél leleplezése érdekében a panaszfelvételt is elintézné, és így e csoport neve panaszfelvevő csoport lenne. A BH [bizalmi hálózat] kiépítésével foglalkozó főcsoport létszámát 50 főben kérem engedélyezni. Ezen létszám kitöltése 5-6 személy kivételével új felvételekből történne. A csoport szándékolt működéséről, valamint az ezzel kapcsolatos egyéb kérdésekről az ügy bizalmas természetére tekintettel szóbeli jelentést szeretnék tenni.

5. Mindezek alapján tisztelettel kérem a gazdasági rendészeti osztály létszámának felső határát 380 főben megállapítani, és a hiányzó 160 fő felvételére külön engedélyt megadni.

6. Egyben ehelyütt ismételten kérem a gazdasági rendészeti osztály zavartalan működése érdekében a lehető legrövidebb időn belül legkevesebb 40 szobából álló helyiség, valamint három gépkocsi rendelkezésre bocsájtását.

A helyiségek céljára igen alkalmasnak látszik a főkapitányság (Nádor utca 16.) épületének gróf Vigyázó Ferenc utca 8. sz. alatti külön bejárata útján megközelíthető és jelenleg építés alatt álló III. és IV. emelete, ahol a fenti számú helyiségek rendelkezésre állnának, szükséges lenne azonban az építkezés meggyorsítása.

Amennyiben e helyiségek rendelkezésre bocsájtása elrendeltetne, tisztelettel kérem a szükséges bútorok megrendelését is, mert ez idő szerint túlnyomó részt a Községi Takarékpénztár által kölcsönadott és ebből az épületből el nem szállítható bútorok vannak használatban.[280]

Budapest, 1946. február hó 25.

Dr. Villányi András
r. ezredes, osztályvezető

[MNL OL XIX-B-1-r 2. d. 67. t. – 222.783/1946. Géppel írt tisztázat Villányi András aláírásával.]

280 A belügyminiszter 1946. március 23-án kelt rendeletével általánosságban elfogadta Villányi javaslatát a GRO átszervezéséről, és hozzájárult további 160 fő felvételéhez is. MNL OL XIX-B-1-r 22. d. 67. t. – 222.783/1946.

23. SÓLYOM LÁSZLÓ NAPIPARANCSA A BUDAPESTI KERÜLETI BŰNÜGYI NYOMOZÓCSOPORTOK GRO-NYOMOZÓKKAL VALÓ MEGERŐSÍTÉSÉRŐL (1946. MÁRCIUS 11.)

Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Elnöki Osztálya.

Napiparancsba

Kerületi nyomozócsoportok feltöltése:

Figyelemmel a gazdasági rendészeti osztály hatáskörébe utalt kihágások feletti rendőri büntetőbíráskodás decentralizációja tárgy[á]ban [kiadott] 23/1946. sz. főkapitányi napiparancs 7. pontjára, a jövőre vonatkozólag az összes kerületi és peremkapitányságok bűnügyi nyomozócsoportjainak a gazdasági rendészet osztály nyomozóállományából odahelyezett szakközegekkel való feltöltését rendelem el.

Ennek végrehajtása tárgyában utasítom a Detektívfőnököt, hogy fenti rendelkezésemmel kapcsolatosan szükséges áthelyezésekről a gazdasági rendészeti osztály vezetőjének előzetes véleményét mindenkor kikérve gondoskodjék.

Az odahelyezett szakközegek a bűnügyi nyomozócsoport vezetőjén keresztül felügyelet, ügykezelés, fegyelmi és szolgálati szempontból a kerületi vezetőknek vannak alárendelve, aki felettük a szükséges felügyeletet gyakorolja.

Nyomozati utasításokat azonban közvetlenül a gazdasági rendészeti osztálytól kapják, és a nyomozás irányítása szempontjából annak vannak alárendelve. Gazdasági vonatkozású rendellenességek észlelése esetén az észleteket [sic!] a gazdasági rendészeti osztálynak jelentik, és az utasítás megérkeztéig önállóan semmiféle intézkedést nem foganatosíthatnak.

Utasítom fentiek végrehajtásával kapcsolatban a gazdasági rendészeti osztály vezetőjét, hogy a szükséges áthelyezésekre vonatkozólag véleményét a detektívfőnökkel haladéktalanul közölje.

Egyben elrendelem, hogy az egyöntetű gyakorlat kialakítása céljából az egyes kerületek gazdasági természetű kihágási ügyekben ítélkező rendőrbírái folyó hó 14-én de. 10-kor a gazdasági rendészeti osztály vezetőjénél szakmegbeszélésen jelenjenek meg.

Budapest, 1946. március 11.

Parancsba tette:

dr. Róna r. ezredes az eln. ügyoszt. vez.	Láttam: *Sólyom* r. altábornagy.

[MNL OL XIX-B-1-r 22. d. 67. t. – 222.783/1946. Géppel írt tisztázat dr. Róna[281] rendőr ezredes és Sólyom László rendőr altábornagy aláírásával.]

281 A keresztnév nem olvasható.

24. KIMUTATÁS A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG ÜGYFORGALMÁRÓL 1946. FEBRUÁR 19. ÉS MÁRCIUS 2. KÖZÖTT (1946. MÁRCIUS 3.)

Kimutatás
a Gazdasági Rendészeti Osztály ügyforgalmáról
1946. március 2-ig.[282]

Iktatott ügydarabok száma: (1945-ben: 3215, 1946-ban:[283] 2289)	5504
Elintézett:	4629
Elintézetlen: (ebből nyomozás alatt: 804)	875
Kihágási ügy:	557
Államügyészségi ügy:	3250
Egyéb:	822

Budapest, 1946. március 3.

Dr. Villányi
r. ezredes, oszt. vezető.

[PIL 274. f. 11. cs. 8. ő. e. 54. Géppel írt tisztázat dr. Villányi András aláírásával.]

282 A havi rendszerességgel közölt számok mindig hozzáadódtak a korábbiakhoz, így azokat a gazdasági rendőrség megalakulásától számított időszakra kell érteni.
283 Azaz 1946. március 2-ig.

25. RAJK LÁSZLÓ KÖRRENDELETE A GAZDASÁGI RENDÉSZETI FELADATOK ELLÁTÁSÁRÓL A VIDÉKI ÉS VÁRMEGYEI FŐKAPITÁNYSÁGOKON (1946. AUGUSZTUS 2.)[284]

Magyar Belügyminiszter
Tárgy: Gazdasági rendészeti feladatok ellátása a vidéki főkapitányságok területén.
505.651/1946. IV-12. a. BM sz.

A Magyar Államrendőrség Vidéki és Budapesti Főkapitányság vezetőjének, Budapest.

Valamennyi Vármegyei Főkapitányság vezetőjének, székhelyeiken.

Értesítem Címet, hogy a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztály[ának] és a vármegyei főkapitányságok politikai rendészeti osztályainak hatáskörét kiterjesztem az alábbi gazdasági rendészeti feladatok ellátására, éspedig;

1. A beszolgáltatásokkal kapcsolatos rendeletek ellenőrzésére.
2. A kötött forgalomra vonatkozó rendelkezések és az ezekre vonatkozó rendeletek ellenőrzése.
3. A határrendészeti szervekkel, valamint a honvéd határőrséggel karöltve a csempészés magakadályozása.

284 MNL OL XIX-B-1-r 55. d. 586. sorsz. – 1947. Dr. Villányi András 638/1/1946. Eln. GRO. sz. javaslata, 1946. július 31. A gazdasági rendészeti feladatok ellátása érdekében megtámogatott vidéki politikai rendészeti osztályok állományát a Budapesti Főkapitányság Gazdaságrendészeti Osztályáról átvezényelt nyomozókkal erősítették meg, akiket Villányi András nevezett meg. A GRO állományából megerősített politikai rendészeti osztályok hatáskörére is Villányi tett javaslatot, amelyet lényegében átvett a belügyminiszter itt közölt körrendelete.

4. Malmok ellenőrzése, karöltve a közellátási minisztérium által is megbízott pénzügyi malomellenőrökkel.

5. A gazdasági rend büntetőjogi védelme tárgyában hozott 8.800/1946. ME számú rendeletben szabályozott cselekmények nyomozati tevékenysége, a külföldi fizetési eszközök stb-re vonatkozó rendeletek ellenőrzésére, a kereskedői eladási árak szabályozása tárgyában kiadott 150.050/1946. Ip. M. számú rendelet[285] ellenőrzésére, az ipari, anyag- és árukészletek bejelentésével és zár alá vételével kapcsolatos 50.000/1946. Ip. M. számú rendelet[286] ellenőrzésére, valamint mindazon rendeletek ellenőrzésére, amelyek a fenti alaprendeletek kapcsán adattak ki, vagy fognak kiadatni.

Fenti feladatok ellátása végett, a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztályát, és a Vármegyei Főkapitányságok Politikai Rendészeti Osztályát, külön rendeletben kiküldendő nyomozócsoportokkal[287] fogom megerősíteni. Ezeket a csoportokat a Politikai Rendészeti Osztály vezetőjének rendelem alá.

A Győr-Moson Vármegyei főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát, a Komárom-Esztergom Vármegyei Főkapitányság területére,

a Szabolcs Vármegyei Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát a Szatmár Vármegyei Főkapitányság területére, a fenti gazdasági rendészeti teendők ellátásával is megbízom.

A Komárom–Esztergom és Szatmár Vármegyei Főkapitányságok saját Politikai Rendészeti Osztályának hatáskörét az első bekezdésben körülírt gazdasági rendészeti feladatokra egyelőre nem terjesztem ki.

285 *Magyar Közlöny,* 1946. július 28. 169. sz. 23–24.

286 A Bán Antal iparügyi miniszter által kiadott, 1946. augusztus 1-jével hatályba lépett rendelet az ipari anyag- és árukészlet bejelentésével és zár alá vételével kapcsolatos hatályos jogszabályok közzététele tárgyában. *Magyar Közlöny,* 1946. július 27. 168. sz. Melléklet. 1–18.

287 A GRO állományából átvezényelt nyomozókkal.

Budapest, 1946. évi augusztus hó 2. napján.

A kiadmány hiteléül:

Friss Gyula
rendőrirodai százados

a miniszter rendeletéből
dr. Szebenyi Endre sk.
miniszteri osztályfőnök.

[MNL OL XIX-B-1-r 55. d. 586. sorsz. 1947. Géppel írt tisztázat a hitelesítő Friss Gyula rendőrirodai százados aláírásával, dr. Szebenyi Endre aláírása nélkül.]

26. BÁRÁNYOS KÁROLY LEVELE RAJK LÁSZLÓ BELÜGYMINISZTER RÉSZÉRE (1946. SZEPTEMBER 14.)

Magyar Közellátásügyi Minisztérium
13.648/1946. sz.

Tárgy: A gazdasági rendőrség
ellenőrzési tevékenysége
Szám: 505.651/1946. IV./12/a. BM

Hivatkozással fenti tárgyban és fenti számú átiratára értesítem a Miniszter Urat, hogy álláspontom a következő:

Belügyminiszter úr 505.651/1946. IV./12/a. BM szám alatt a Magyar Államrendőrség Budapesti és Vidéki Főkapitányságához, valamint valamennyi vármegyei főkapitányság vezetőjéhez intézett körrendeletéből azt állapítottam meg, hogy Belügyminiszter úr a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága politikai osztályát és a Vármegyei Főkapitányságok politikai rendészeti osztályát felhatalmazta és utasította a beszolgáltatással kapcsolatos rendeletek, a kötött forgalomra vonatkozó rendelkezések és [az] azokra vonatkozó árrendeletek ellenőrzésére, a határrendészeti szerveknek, a honvéd határőrséggel karöltve a csempészések megakadályozására, valamint a malmok ellenőrzésére karöltve a közellátás által is megbízott malomellenőrökkel.

Az említett rendőri hatóságok hatáskörének a fenti feladatokra való kiterjesztése véleményem szerint körrendeletben nem történhetik meg, mert arra a Belügyminiszter úrnak törvényes felhatalmazása nincs. Az említett jogszabályok megtartásának ellenőrzése a jogszabályokban meghatározott hatóságokra (közellátásügyi miniszter, közellátási kormánybiztos, közellátási felügyelőség, községi elöljáróság) van bízva. Ezek a rendeletek ma is hatályban vannak, és az említett jogszabályok megtartásának a gazdasági rendőrség által leendő ellenőrzésre nem ad felhatalmazást a gazdasági rend büntetőjogi védelme tárgyában kiadott 8.800/1946. ME sz. rendelet[288] sem. Abban osztom Belügyminiszter úr álláspontját, hogy úgy a 8.800/1946. ME sz. rendeletben szabályozott cselekmények, mint a külföldi fizetési eszközökre vonatkozó rendeletek, a kereskedői árak szabályozása tárgyában kiadott 150.050/1946. Ip. M. számú rendelet,[289] valamint az ipari anyag- és árhivatal bejelentésével és zár alá vételével kapcsolatos intézkedésekről szóló 50.000/1946. Ip. M. számú rendeletben[290] szabályozott cselekmények megszegése esetén, ha akár hatóság, akár magánszemély a rendőri hatóságoknál feljelentést tesz, a rendőri nyomozást a rendőri hatóságoknak kell lefolytatni, sőt, feljelentés hiányában is a Bp. 94.§-a értelmében a rendőri hatóságok és közegek, mint általában nem magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén is, úgy a fentebb hivatkozott esetekben is külön felhívás nélkül is kötelesek hivatalból nyomozni és az eljárást a bűncselekmény elkövetőjével szemben megindítani.

Mindez azonban nem vonja maga után azt, hogy a gazdasági rendőrség volna hivatott a fentebb említett feladatkörben kibocsátott rendeletek végrehajtásának ellenőrzésére, főként pedig nem gyakorolhat ellenőrzést anélkül, hogy adott esetben bűncselekmény nyomatékos gyanúja nem állana fenn. Rendkívül aggályosnak tartom, hogy az alkotmányos formák között törvényes felhatalmazáson alapuló és szabályszerűen kihirdetett kormány- vagy szakminiszteri rendeletek rendelkezéseivel ellentétben Belügyminiszter úr az államrendőrséget leiratilag olyan feladatok ellátásával bízta meg, amelyre más hatóságok bírnak hatáskörrel. Ez a jogbizonytalanságot nagymértékben alátá-

288 *Magyar Közlöny,* 1946. július 28. 169. sz. 5–7.
289 *Magyar Közlöny,* 1946. július 28. 169. sz. 23–24.
290 *Magyar Közlöny,* 1946. július 27. 168. sz. 7–18.

masztja, a visszaélésekre tág körű lehetőséget nyit, és éppen azt a testületet helyezheti kedvezőtlen megvilágításba, amelynek legfőbb feladata a jogrend és a jogbiztonság fenntartása és megőrzése.

Véleményem szerint Belügyminiszter úr a tárcám hatáskörét érintő fentebbi ügyekben csak olyan rendelkezés kiadására lett volna jogosult, – de ilyen rendelkezés kiadásához komoly közellátási érdek is fűződik – hogy a gazdasági rendőrség mindazokban az esetekben, amikor akár feljelentés, akár pedig közvetlenül a közellátás érdekeit veszélyeztető bűncselekmények tudomására jut, ezeket a bűncselekményeket legnagyobb erélylyel, tárgyilagossággal nyomozza ki és kellő gyanú fennforgása esetén a bűncselekmények elkövetőit az illetékes ügyészségnél jelentse fel.

Tisztelettel kérem Belügyminiszter Urat, hogy tájékoztatásul hozzám megküldött körrendeleteit a fenti értelemben módosítani és e tárgyú rendelettervezeteit még kiadásuk előtt, véleményem kikérése végett, hozzám szíveskedjék megküldeni.[291]

Budapest, 1946. évi szeptember hó 14-én.

Bárányos Károly

[ÁBTL D. Gy. Külső iratok gyűjteménye. Géppel írt tisztázat Bárányos Károly közellátásügyi miniszter aláírásával.]

291 A belügyminiszteri rendelet hatálytalanítása hamarosan okafogyottá vált, hiszen Rajk László 1946. október 4-én megjelent rendelete október 31-ével megszüntette a Magyar Államrendőrség vármegyei főkapitányságait, járási kapitányságait, a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát pedig beolvasztotta a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályába. A belügyminiszter 533.900/1946. B. M. sz. rendelete. 1946. október 4. *Rendőrségi Közlöny,* 1946. október 6. 228. sz. 574–575. Közli Krahulcsán–Müller 2009, 342–344. Ezt megelőzően még szeptember 28-án rendelkezett a belügyminiszter arról, hogy gazdasági rendészeti feladatok ellátását a megfelelő főkapitányságok bűnügyi osztályainak hatáskörébe utalja. MNL OL XIX-B-1-r 55. d. 586. sorsz. – 1947. A belügyminiszter 516.441/1946. B. M. sz. rendelete, 1946. szeptember 28.

27. RAJK LÁSZLÓ BELÜGYMINISZTER RENDELETE A GAZDASÁGI RENDŐRSÉG ÜGYOSZTÁLLYÁ SZERVEZÉSÉRŐL – RÉSZLET (1946. DECEMBER 24.)

A belügyminiszter 535.420/1946. BM számú rendelete

A MAGYAR ÁLLAMRENDŐRSÉG BUDAPESTI FŐKAPITÁNYSÁGÁNAK SZERVEZETÉRŐL SZÓLÓ 8490/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELET EGYES RENDELKEZÉSEINEK VÉGREHAJTÁSA TÁRGYÁBAN

A magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága központi hivatalában szervezendő ügyosztályok és hivatalok számát, ezeknek ügy-, illetőleg feladatkörét, valamint a kerületi kapitányságok számát és hatósági területét, a 8490/1945. M. E. számú rendelet 3. §-ának (2) bekezdésében és a 10 060/1946. M. E. számú rendelet 1. §-ában nyert felhatalmazás alapján, a következőkben állapítom meg:

[...]

IV. Gazdasági Rendészeti Ügyosztály
Szervezete és ügyköre

A gazdasági rendészeti ügyosztály a szükséghez mérten alosztályokra tagozódik; az alosztályok számát a belügyminiszter állapítja meg.

A gazdasági rendészeti ügyosztály ügykörét képezi a közélelmezéssel, közellátással és általában a közszükségleti cikkekkel való gazdálkodást veszélyeztető visszaélések és egyéb büntetendő cselekmények, továbbá a magyar forint értékállóságát veszélyeztető és általában a gazdasági rend büntetőjogi védel-

méről szóló 8.800/1946. ME sz. rendeletbe, a közszükségleti cikkek engedély nélkül való kivitelének megtorlásáról szóló 9480/1945. ME számú rendeletbe és a külföldi fizetési eszközök és követelések, a külföldi értékpapírok és az arany forgalmának, valamint a fizetési eszközök kivitelének újabb szabályozásáról szóló 8.400/1946. M. E. számú rendeletbe ütköző cselekmények ügyében a nyomozás lefolytatása, a tettesek felkutatása, és feljelentése.

A gazdasági rendészeti ügyosztály vezetője és az ügyosztálynak a főkapitányság vezetője által önálló intézkedési jogkörrel felruházott valamennyi tagja a nyomozást illetően a Bp. 85. §-a és a 130.000/1899. BM számú rendelet[292] 7. §-a második bekezdésének 3. pontja értelmében rendőrhatóság.

A gazdasági rendészeti ügyosztálynak ugyancsak külön osztályirodája van.

[...]

Ez a rendelet a kihirdetések napján lép hatályba; hatályba léptével az ezzel a rendelettel ellentétes korábbi rendelkezések hatályukat vesztik.

Budapest, 1946. évi december 24-én.

Rajk László s. k.
belügyminiszter

(Kihirdetve a *Magyar Közlöny* 1946. évi december hó 25-i 295. számában.)

[*Rendőrségi Közlöny*, 1947. január 1. 1. sz. 3–7.]

292 A 130.000/1899. B. M. sz. rendelet a bűnügyi nyomozás tárgyában.

28. VILLÁNYI ANDRÁS PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA A HÁROMÉVES TERV BÜNTETŐJOGI VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ JOGSZABÁLYTERVEZET ELKÉSZÍTÉSÉRE (1947. MÁJUS 12.)

7/1947. szám

Körözvény

A GRÜ vezetője által
a 3 éves tervvel kapcsolatban
meghirdetett pályázat:

Dr. Villányi András r. ezredes, a GRÜ vezetője alant ismertetett pályázatot hirdetett meg, amellyel kapcsolatban azzal fordult hozzám [ti. Péter Gáborhoz – Cs. Zs. I.], hogy a pályázatban való részvételre Osztályom beosztottjait szólítsam fel.

Tekintettel arra, hogy a 3 éves terv végrehajtásának egyik biztosítéka egy olyan jogszabály kibocsátása, amely lehetőséget nyújt arra, hogy mindazokat, akik a 3 éves terv végrehajtását bármi módon meggátolni igyekeznek, ártalmatlanná lehessen tenni, felhívom az Osztály valamennyi beosztottjának figyelmét a nemes versengésben való részvételre.

A pályázatban való részvétel feltételei a következők:

„A 3 éves gazdasági tervvel kapcsolatban pályázatot hirdetek, amelynek tárgya: *a 3 éves gazdasági terv büntetőjogi védelme.* A pályázati munkának tartalmaznia kell: *a büntetőjogi védelmet magába foglaló jogszabály tervezetét és a jogszabály indoklását.*

Tájékoztatás végett a következőket közlöm:

A jogszabálynak fel kell ölelnie a 3 éves gazdasági terv védelmét mindazon cselekmények ellen, amelyek akár szűkebb, akár tágabb értelmezésben az ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági és pénzügyi »szabotázs« fogalmi körébe esnek, és amelyek alkalmasnak vélelmezhetők a 3 éves gazdasági terv eredményességé-

nek csökkentésére vagy esetleg annak meghiúsítására is. E cselekmények akkor is besorolandók a pályázati jogszabályba, ha valamely előző jogszabályban már bűncselekményként határoztattak meg (1939. II. tc.).[293] Megkísérelendő e cselekmények összefoglaló fogalmi meghatározása.

A pályázati jogszabálytervezet megalkotásánál *figyelmen kívül* hagyandó mindazon közvetlen vagy közvetett kihatású *gazdasági* bűncselekmény, amely már valamely érvényes jogszabályban meghatározott, ilyen az árdrágítás, a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélés bármely fajtája és a közellátást veszélyeztető cselekmény jogszabályban már tilalmazott minden változata, valamint az *intellektuális* bűncselekmények (csalás, sikkasztás, hűtlen kezelés) és minden egyéb *köztörvényi* bűncselekmény (lopás, rablás, pénzhamisítás stb.) még akkor is, ha közvetlen vagy közvetett kihatásuk a gazdasági tervvel kapcsolatban kimutatható volna. E bűncselekmények megtorlásának a 3 éves tervvel kapcsolatos súlyosbítása a pályázat keretében nem tárgyalandó.

A pályázat felületének e leszűkítésével azt akarom elérni, hogy a pályázók a gazdasági élettel fenntartott, most már kétéves szerves kapcsolatunk alapján és a tervprojektum ismeretében az egyes gazdasági ágakon belül, azok sajátosságainál

293 Korábban az 1921. évi („Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről") III. törvénycikkbe ütköző államellenes vétséget halálbüntetéssel sújtották. Azaz, aki „az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően bűntettet vagy vétséget követel, annak a büntetése halál." (1921. évi III. tc. 2. §.) Ennek nagyobb hangsúlyt adva született meg az 1939. évi II. tc. „A honvédelemről". A törvény részletesen szabályozta a honvédelemmel, sorozással, leventékkel, munkaszolgálattal stb. összefüggő kérdéseket, de a 221. § paragrafus azt is kimondta – s Villányi utalása erre vonatkozhat –, hogy a minisztérium rögtönítélő bíráskodást rendelhet el bármely bűntett esetében – akár civilek követték is el –, „ha az ország épségének vagy belső rendjének megóvása végett elrettentő példaadás szükséges." Papp 2012, 155.

fogva és a terv konstrukciójából kiindulva, csupán azokat a hátráltató, késleltető, akadályozó és a szó fizikai és átvitt értelmében is romboló cselekményeket jelöljék meg, amelyek az érvényes jogszabályok alapján sem gazdasági, sem köztörvényi bűncselekményként nem minősülnek, de mint »tervellenes« cselekmények a 3 éves gazdasági terv büntetőjogi védelméről szóló jogszabályban bűncselekményként lesznek minősítendők és büntetendők. Azt tartom tehát célravezetőnek, és azt ajánlom a pályázók figyelmébe, hogy a munka sorrendjét akként állapítsák meg, hogy előbb készítsék el az általános indoklást, majd gazdasági áganként csoportosítva a részletes indoklást, és az általános, valamint a részletes indoklásban alakítsák ki, példákkal is illusztrálva, fogalmi körét mindazon cselekményeknek, amelyek a gazdasági terv sikerét emberi kezdeményezés vagy mulasztás folytán veszélyeztetni alkalmasak. Ez a munka legyen minél részletesebb, olyan értelemben részletesebb, hogy a taxatív felsorolás lehetőleg hézagmentes legyen.

Ha az indoklás kész, akkor kezdendő meg a jogszabály megszövegezése.

Mindezt természetesen csak a munka megkönnyítése végett közlöm a pályázni szándékozókkal, de természetes, hogy ki-ki úgy fogja megoldani a jogszabály-szövegezési és -indoklási munkát, ahogy azt jónak tartja. Az elbírálásnál az abszolút érték és a felhasználhatósági alkalmasság lesz egyedül döntő.

A pályázók tartsák szem előtt, hogy nem kodifikációs szempontból nyomdaérett jogszabálytervezeteket akarunk kapni, habár a pontos fogalmi meghatározás és a jogszabály világos, szabatos, magyaros és szakszerű szövegezése is óhajtandó, hanem lehetőleg hézagmentes felsorolásban illetékes tényezők tudomására akarjuk hozni a gazdaságrendészeti tapasztalat és lelemény által már eddig is kitapintott, feltárt és megállapított, a jövőben »tervellenes« olyan cselekményeket, amelyek eddig jogszabályban nem minősültek, tilalmaztattak és büntetettek

bűncselekményként, hogy idején történhessék mindenre kiterjedő gondoskodás a hároméves gazdasági terv büntetőjogi védelmének megalkotása útján.

Figyelmébe ajánlom még a pályázni szándékozóknak, hogy igyekezzenek a »szabotázs« szóra jó megfelelő magyar szót - amely a törvényalkotásba való felhasználásra alkalmas - találni.

A pályázati első díj 500 Ft., második díj 300 Ft., harmadik díj 200 Ft., a 4-5-6 díj egyenként 100 Ft. Ezenkívül később meghatározandó díjat tűzök ki azon főcsoport részére, ahonnan a legtöbb és a legjobb pályázat érkezik. Közös szerkesztésű pályamunka is benyújtható.

Egyeztetett, végleges tervszöveg még nincs, de a két munkáspárt 3 éves terve kellő számú példányban a titkári hivatalban átvehető. A pályázati munka elkészítéséhez e két terv teljesen elegendő.

A pályázat benyújtásának határideje f. hó. 27-e déli 12 óra. A gépen írt pályázat zárt jeligés borítékban nyújtandó be titkárságomnál, a pályázó neve ugyancsak a pályázattal azonos jeligéjű kisebb zárt borítékban nyújtandó be ugyanott."

Budapest, 1947. május 12.

dr. Villányi András s. k.
rendőr ezredes
ügyosztályvezető

Péter Gábor s. k.
r. vezérőrnagy

[ÁBTL 1.2. 1. d. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

29. A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY FELJEGYZÉSE AZ EGYESÜLT IZZÓ ÜGYÉBEN (1947. DECEMBER 24.)

Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának
Gazdasági Rendészeti Ügyosztálya

Tárgy: Jankovich Dénes ügye

Feljegyzés
Budapest, 1947. december 24.

Jankovich Dénes, az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. vezérigazgatója cselekményeivel kapcsolatban lefolytatott vizsgálat során megcáfolhatatlan írásbeli bizonyítékok és saját beismerő vallomása tanúsítják, hogy működésével az Izzót és rajta keresztül a magyar államot súlyosan megkárosította.

A bizonyítékok súlya és az anyag minőségénél fogva Jankovics Dénes ügye a Valutaügyészség elé tartozna, azonban az ügydarabnak odautalásával kapcsolatban egyéb meggondolások is felmerülnek.

Az ügyészség elé utalás a vizsgálati anyag nyilvánosság elé tárásával is járna, és e nyilvánosság a tárgyalások folyamán csak még inkább kiszélesedne.

Miután az Izzó külföldi leányvállalatainak kérdését az ügy érinti, és miután ezen leányvállalatok nagyrészt angol zárlat alatt vannak, éppen az angol részről vélt magyar érdekeltségi vonal felfedése nem járna jó hatással a zárlat felszabadítására irányuló törekvésekkel.

Az ügyben ezenkívül és főleg a Tungsram Argentína S. A. Buenos-Aires részvénypakettjének idegen, az Izzótól független kezekbe való átjátszása képezi a fő bűncselekményt. Az ügynek az ügyészséghez való felterjesztése és a bírósági tárgyalás ebben

a kérdésben teljesen felfedné azt, hogy a Tungsram Argentína 100 százalékosan az Izzó leányvállalata, tehát magyar érdekeltség. Ennek a ténynek a felfedése pedig Argentína felé lehetőséget nyújtana az Argentin Igazságügyi Felügyeleti Hatóságnak, hogy a Tungsram Argentínát zárlat alá vegye, ami egyet jelentene annak elvesztésével. Tény ugyan az, hogy a Tungsram Argentína feletti diszpozíciós jog jelenleg nincs az Izzó kezében, azonban esetleg még elérhető az, hogy a részvények – ha nem is nyíltan deklarálva – visszakerüljenek az Izzó rendelkezése alá.

Mindezen körülmények figyelembevételével, az Izzó külföldi leányvállalatai kérdésének, valamint a Tungsram Argentína S. A Buenos-Aires részvénypakettje ügyének teljes tisztázásáig, a vizsgálat zavartalan továbbfolytatása idejére javaslom Jankovich Dénes internálását.

Nemes Béla
r. ny. szds.

[PIL 274. f. 12. cs. 156. ő. e. 2. Géppel írt tisztázat Nemes Béla rendőrnyomozó százados aláírásával.]

30. RADVÁNYI DEZSŐ JELENTÉSE A VII. ALOSZTÁLY MŰKÖDÉSÉRŐL (1948. FEBRUÁR 28.)

Feljegyzés
Budapest, 1948. február 28.

[Az] 1947. augusztus elején történt részleges átszervezés folytán dr. Villányi r. ezr. bts. vette át az alosztály felső irányítását.[294] Bemutatkozása alkalmával közölte; az átszervezést az tette szükségessé, hogy részben a munkával nagyon megterhelt Kovács alezr. bts.-at[295] tehermentesítse, részben pedig a döntő jelentőségű üzemi hírszerző és elhárító feladatokkal való fokozottabb foglalkozás. A jövőben reá hárul osztályának vezetésén kívül egy egész üzemi apparátus megszervezése és irányítása, amely végül – mint szokta mondani – ipari rendőrséggé fogja kinőni magát.

Ettől kezdve hetenként kétszer – kedden és pénteken – egy-egy órás referádán számoltam be az alosztály munkájáról és konkrét ügyekről. Tekintve, hogy Villányi bts. Az alosztály korábbi életét és munkáját kívánta megismerni, rendelkezésre bocsájtottam minden olyan kimutatást vagy összefoglalót, mely ezt a megismerést elősegíthette. Többek közt átadtam az alosztály egész munkájáról szóló – korábban a Belügyminiszter Úr számára készített – mintegy 30 oldalas összefoglaló jelentést. Ez vázolta az alosztály minden munkaterületét, ismertette módszereinket, [a] nyilvántartás eszközeit, kimutatta eddigi eredményeinket, [a] megalakulás óta történt fejlődést, beszámolt a

294 Az ÁVO VII. alosztálya.

295 Kovács János a szovjet állambiztonság (NKVD) alezredese volt. 1945-ben Péter Gábor helyettese lett, és az operatív területet felügyelte a politikai rendőrségen.

nyomozói káder minőségéről, végül megmutatta azokat a perspektívákat, melyek a további fejlődést mutatták.

Kezdettől fogva azt az irányt kaptam, hogy a GRÜ üzemi – mint Villányi bajtárs szokta mondani – „szakalosztály"-lyal[296] szorosan működjek együtt. Hangsúlyozta, hogy Svéd őrgy.[297] vezetésével ez a „szakalosztály" már eddig is olyan minőségi fokon áll, hogy ők hivatottak részben a magasabb kapcsolatok tartására, részben operatív akciók vagy offenzív eljárások lebonyolítására. Ennek megfelelően kaptam azt az utasítást, hogy az üzemi vonalról beérkező jelentésünk mindegyikéből egy példányt küldjünk meg a GRÜ részére. Felmerült aggályaimat azzal szerelte le, hogy bár a GRÜ eddig valóban csak gazdasági síkon mozgott, most azonban politikai síkon is fognak működni. Tehát én nyugodt lehetek, mert erőiket úgy csoportosították át, sőt Csillag bts. vezetésével egy tízes különrészleg is alakult, hogy minden feladatot képesek lesznek megoldani. Tehát a VII. alosztály kizárólag csak hírszerző munkát végezzen, s minden tőlünk vagy máshonnan jövő anyag egy kézben, Svéd őrgy. bts.-nál fusson össze. Rövidesen az is meg lett határozva, hogy tökéletes, nagyüzemi nyilvántartást kell felállítani, melyet a GRÜ fog megcsinálni és kezelni. Én ugyan hivatkoztam arra, hogy ilyen nyilvántartás alosztályomon régóta létezik, nem lett figyelembe véve. Magyarázták ezt azzal, hogy nálam csak legyen meg az a nyilvántartás, de mert mindennek úgyis csak náluk kell összefutni, úgy ez a nyilvántartás is náluk fontos. Vége ennek az lett, hogy többszöri áttanulmányozás után a mi nyilvántartásunkat kopírozta le a GRÜ, és valósította meg. Az együttműködésünk következménye volt az is, hogy Villányi bts. utasításának megfelelően a az alosztály magasabb kapcsolatait át kellett adni a GRÜ-nek. Ilyen magasabb kapcsolatok voltak ÜB-k, igazgatók, vezető főmérnökök stb. Ezek helyett ők leadják nekünk alsóbb, üzemi munkások körében lévő kapcsolataikat. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy mi átadtuk számtalanszor értékes kapcsolatainkat, és helyette összesen 3 vagy 4 személyt kaptunk, de azokat sem lehetett felhasználni. Majd sorozatosan kaptuk a megbízásokat Svédéktől, hogy ezt vagy azt tudjuk meg az összes üzemekből, és jelentsük le. Egymás után kellett készíteni különböző összefoglaló jelentéseket és kimutatásokat. Egyik alkalommal igen kellemetlen érzéseket váltott ki belőlem, amikor Nagy-Budapest 10 legnagyobb üzeméről kellett egy részletes kimutatást készíteni a Belügyminiszter Úr számára. A kimutatást pedig egészen megtévesztő összeállításban kellett elkészíteni. Ugyanis ki kellett mutatni a 10 legnagyobb üzemből, üzemenként részletezve, hogy hány kapcsolattal rendelkezünk, valamint minden egyes kapcsolatot jellemezni, munkájukat minősíteni kellett. Erre úgy kaptam az utasítást, hogy ne szerepeljen külön az, hogy [az] ÁVO vagy [a] GRÜ üzemi alosztálya külön-külön hány kapcsolatot tart, és kiket tart, hanem egy-egy üzemben a két alosztály[t] együttesen közöljük le az összefoglaló jelentésben. Ez mindaddig természetes volt a számomra, míg elkészültem az anyaggal én is, meg a GRÜ is. Megkaptam a GRÜ-anyagot, hogy azt egy közös jelentésben a fentiek szerinti megoldás alapján összefoglalóba dolgozzam össze. Ekkor döbbentem rá – amit Antal őrgy. bts. szóbelileg közölt is velem, hogy mennyire kellemetlen volna nekik, ha a Belügyminiszter Úr látná, hogy milyen kevés kapcsolattal rendelkeznek ezekben az üzemekben –, hogy míg nekünk az egyik üzemben 100 kapcsolatunk van, addig nekik legjobb esetben 1 vagy 2 és az sem minőségi kapcsolat, hanem éppen olyan szürke üzemi munkás, mint a mi kapcsolataink jó része. Az eredmény tehát az volt, hogy mi leközöltünk néhány száz kapcsolatot azzal, hogy ez

296 A Gazdasági Rendészeti Ügyosztály 1947 augusztusában megszervezett II. alosztálya.

297 Svéd András őrnagy, akit Villányi megbízott a II. alosztály vezetésével.

a két üzemi alosztály összes kapcsolatait jelenti. [A] Valóság pedig az volt, hogy a több száz kapcsolatból mindössze 10-15 volt a GRÜ-é. Nem kétséges, hogy az így továbbmenő jelentés félrevezette a Belügyminiszter Urat.

A GRÜ üzemi alosztállyal való együttműködésről lassanként kezdett kiderülni, hogy nem a legjobb megoldás, mert hiába küldtük nap mint nap a jelentések egész tömegét, azokban semmi további intézkedés nem történt, pusztán a GRÜ nyilvántartási anyagát növelte. A VII. alosztály le lett állítva, csak hírszerzéssel foglalkozzunk, és jelentéseink alapján is a GRÜ fog operatív és offenzív munkát végezni. Azonban néhány esettől eltekintve ez nem következett be.

Az egész GRÜ üzemi részlege, s nem utolsósorban maga Villányi r. ezr. bts. is abba a súlyos hibába estek, hogy Nagy-Budapest összes üzemeinek életével nem foglalkoztak, hanem egy-egy üzemben talált kisebb-nagyobb esetekkel, amelyekben szenzációszámba menő eljárásokat tudtak indítani. Ez volt az egyetlen szempont. Nap mint nap készültek az eget rengető üzemi sajtócikkek. Ennek a sajtózásnak voltak ugyan pozitív eredményei is, de számtalanszor fordult elő, hogy káros következményekkel járt. Sokszor nem lelkiismeretesen és a valóságnak megfelelően tükröződött vissza a leadott anyag, hanem abban a hatásvadászás érdekében napvilágot láttak egész fantasztikus dolgok. Nem egyszer az üzem dolgozói fel voltak háborodva a cikkek miatt, mert az olyasmiket közöl[t], amit éppen ők tudtak a legjobban, hogy nem felel meg a valóságnak. Gyakran igen kellemetlen volt, mert éppen pártsajtónkat kompromittálta. Nem tudom miért, a GRÜ-nél minden út a sajtóhoz vezet. Sokszor kellett tapasztalnunk azt, hogy az anyag mindig úgy volt mérlegelve, vajjon [sic!] abból nagy ügy lesz-e vagy sem. Mindig a nagy ügy, mindig a szenzáció lebegett a szemük előtt, és ha tudtunk is húzni egy-egy nagyobb ügyből politikai profitot, az legtöbbször csak ügymenet közben lett úgy irányítva és kihasználva. Megindítása csupán egy nagy fogás érdekében történt.

Együttműködésünk óta, 1947. augusztus 1-től 1948. február 1-ig 4587 jelentést küldtünk meg a GRÜ üzemi alosztályának. Ugyanez alatt az idő alatt Villányi bts. 234 drb-ot kapott. Ezzel szemben a VII. alosztály a GRÜ-től hetenként maximálisan 3-4 jelentést kapott. [A] Megküldött anyagnak említésre sem méltó kis része nyert felhasználást. Jelentős része elsikkadt. Az a néhány nagy ügy, amit ezalatt az idő alatt a GRÜ kihozott, annak nagy része viszont mégiscsak a mi jelentéseinkből keletkeztek [sic!].

Senki sem akadt a GRÜ részéről, akik hétköznapi munkát vállaltak volna, akik foglalkoztak volna az általunk megküldött anyaggal, melyben alig felbecsülhető érték feküdt, illetve fekszik le. A későbbiek során nekik szegzett [sic!] kérdéseinkre nyíltan kimondták, hogy nem képesek apparátusuk kellő nyomozói káder hiányában elvégezni [a] politikai feladatokat, hiszen alig győzik elvégezni [a] végeredményben nekik elsőrendű fontosságú gazdasági jellegű ügyeket. Ilyen többször elhangzott kijelentésükkel végül is csak aláhúzták azt a tényt – ami előttünk már úgyis világos volt –, hogy ők nem üzemi politikai szervek, hanem elsősorban gazdasági szervek, és munkájukat ennek megfelelően végzik.

Az együttműködés mindinkább kezdett káros lenni. A GRÜ egyre inkább keresztezte a az alosztály munkáját. Egy ideig csak véletlennek látszott, de hamarosan kiderült, hogy szándékosságról van szó, ami az alábbi konkrét esetekből is látható:

Egyik a GRÜ-nek megküldött jelentésben Bogyó Géza Láng gépgyári igazgató titkárának és az I/504-es informátor korrupciós cselekedete szerepelt. [A] Jelentés Fisch József GRÜ-nyomozóhoz került. Fisch említett informátorunkkal szó szerint ismertette a róla szóló jelentést, sőt még azt is, hogy ezt az ÁVO

XIII. ker[ületi] csoportja készítette. Emiatt I/504. Az őt felkereső ÁVO-s nyomozót drasztikusan elutasította.

Ugyancsak Fisch volt az, ki az Elzett Fémárugyárban működő I/509. kapcsolatunkat felkereste beszervezés céljából. Arra kérte, hogy a jövőben csak őt informálja úgy gazdasági, mint politikai vonalon, mert az általa felvett jelentésben előbb történik intézkedés, mintha a kerületi csoport veszi azt fel. Hasonló eset történt a Fucks és Schlichternél[298] levő I/204. informátorunkkal. Azonban ez a kapcsolat nem volt hajlandó dolgozni a GRÜ-nyomozónak, amiért az berendelte a MKP XIII. ker[ületi] központjába. A kapcsolatot leszidta, s ilyen nevetséges kijelentéseket tett: „nem ártana, ha megnéznék azt is, hogy az elvtárs milyen magatartást tanúsít. Lehetséges, hogy az elvtárs füle mögött is van valami. Nem ártana azt sem megnézni, hogy ki és mi az elvtárs."

A Hutter és Lever Rt.-nél[299] az igazgatóság által lekövetett visszaélés (margarin feketézés) ügyében a GRÜ ez év jan. 22-én kihallgatásokat foganatosított a GRÜ D. III. jelzésű csoportjánál. A kihallgatások folyamán az oda beosztott gépírónő (hadiözvegy) kijelentette az egyik gyanúsított előtt, hogy ki az a Varinyi nevezetű egyén, aki olyan rosszindulatú magukkal szemben. Megjegyezni kívánom, hogy Varinyi a Hutter és Lever ÜB tagja és tervmegbízott, s úgy az ÁVO-nak, mint a GRÜ-nek bizalmas híreket ad. Varinyival először az újpesti csoport foglalkozott, a GRÜ később épült rá.

Igen csúnya ügy volt az, amikor egy kisiparos kapcsolatunk jelentette, hogy a Gutmann Áruház milyen gazdasági visszaéléseket követ el konfekcionált ruhák készítésénél. A jelentés alapján pusztán egy nyílt nyomozást kellett volna lefolytatni, és minden a napnál fényesebben bizonyítható volt. Vizsgálat egyáltalában nem történt, azonban kapcsolatunk többet semmiféle munkát az áruháztól nem kapott. Mikor felelősségre vontam a GRÜ-t, hogy ilyen disznóság hogyan fordulhat elő, azt a választ kaptam, hogy egy lépést sem tettek az ügyben. Az érdekes csupán az, hogy az ügy ezzel nem fejeződött be, hanem rögtön utána az áruház sürgősen berendelte a kisiparost, és ismét adott neki munkát. A GRÜ szerepe, azt hiszem, nem lehet vitás.

Az Arzola Vegyészeti Gyárba beépítettük mint informátort Menzl Artúr export-importőrt. Nevezettől kapott jelentések szokás szerint meg lettek küldve a GRÜ-nek. A GRÜ jelentésünk nyomán ráépült vonalunkra, és ezzel nevezett munkáját károsan befolyásolták.

A Magyar Pamutipar Rt.-nél beszerveztük csúcsinformátorunkat, Bánóczy Györgyöt, aki széles hálózatot épített ki. Kb. 3 hónapra Bánóczy beszervezése után, mikor már a hálózat is működött, megjelent a GRÜ nyomozója, és ráépült Bánóczyra. Bánóczyt állandóan foglalkoztatta, aki ezáltal nekünk már nem tudott teljes értékű munkát végezni.

Újpesti csoportunk beszervezte Somlai László ÜB-alelnököt (Egyesült Izzó Rt.),[300] kb. negyedév múlva, hasonlóan a Bánóczy esethez, a GRÜ Somló nevű nyomozója kezdett foglalkozni kapcsolatunkkal. Több ízben, így a közelmúltban is behívatták az Andrássy út 60.-ba, a GRÜ-alosztályra információadás végett. Gyakran telefonon is számos dolgot kértek tőle. Az állandó zaklatás Somlai aktivitását irányunkban károsan befolyásolta.

298 Fuchs és Schlichter Zománc-, Fém- és Bádogáru Gyár Rt.

299 A rákospalotai gyárat 1840-ben alapították, és fokozatosan épült ki, bővítve tevékenységét: gyártottak szappant, növényi és ételolajokat (1942-től margarint), tisztítószereket, illatszereket. A gyár államosítására 1948 tavaszán került sor.

300 Somlai László az Egyesült Izzó Rt. újpesti csoportjánál volt az üzemi bizottság alelnöke. Az akkori két vezető, Bay Zoltán és Jankovich Dénes abszolút bizalmát élvezte. Az ÁVO által készített jellemzésében a következő szerepel: „Igyekszik azon, hogy minél jobban segítségére tudjon lenni az ÁVO-nak [...] így is ő adja a legtöbb anyagot." ÁBTL 3.2.4. K-1419. 18.

A Csillag Bőrgyárban dolgozó Holacsek Szaniszló nevű informátorunkra a GRÜ ráépült. Holacsek 1947 nyarán a gyár vezetőjéről, Csillag Tiborról s a többi vezetőkről karakterisztikát adott egy GRÜ-nyomozónak. Holacsek a karakterisztikájában Csillag Tibor gyárvezetőt és tulajdonost „szőrösszívű kapitalistának" jellemezte, de hozzátette azt, hogy jó szakember. Néhány napra rá dr. Érdi üzemvezető (főmérnök a bőrműveknél, Újpest) Ignácz Jánosnak (aki szintén informátorunk) elmondotta szó szerint, hogy Holacsek milyen karakterisztikát adott Csillag Tiborról. Hozzátette azt is, hogy Holacsek az egy rendes ember, mert legalább azt is odaírta, hogy Csillag egy jó szakember, nem úgy mint Ignácz, aki karakterisztikájában semmi jót nem írt főnökéről. Holacsek azóta nem szívesen dolgozik nekünk sem, kijelentette, hogy olyan körülmények között ő nem tud dolgozni, ha amit elmond, arról másoknak is tudomásuk lesz a rendőrségen kívül.

[A] MÁSZ[301] központjában 1947 nyara óta a GRÜ kísérletet tett begyakorolt kapcsolatunk átvételére. Mikor ez nem sikerült, Garam igazgatóval vették fel a kapcsolatot úgy, hogy még a portás is „felügyelő úrnak" szólította. Garam büszkélkedett azzal, hogy a GRÜ-nek ő szolgáltat adatokat. Ezzel nekünk még keveset ártottak, de két ízben, 1948 januárjában és februárjában, amikor nem kedvező megvilágításban szerepelt az általunk a GRÜ-höz juttatott jelentésben Garam személye, azt Garam másnap már megtudta, kapcsolatunkat megfenyegette és felelősségre vonta.

A Magyar Külforgalmi Rt.-nél Kürti ny. főhadnagy (GRÜ) az MKP ÜB-jét dekonspirálta a vezetők elleni korrupciós viszszaélések miatt folyt nyomozás során. Hangosan közölte mindenkivel, hogy kik gyanúsak, és kik ellen folyik nyomozás.

301 Magyar Állami Szénbányák Rt.

1947 december első napjaiban egy GRÜ-nyomozótiszt felkereste a Mérnökök és Technikusok Szakszervezetében lévő kapcsolatunkat, akit arra akart presszionálni, hogy velünk szakítsa meg a kapcsolatot, amely mint mondotta, mindenütt meg fog szűnni. A kapcsolatunk elutasítása miatt a GRÜ-nyomozó agresszív, arrogáns hangot használt, hogy végül is kapcsolatunk formálisan eltávolította a nyomozót.

1947 szeptemberében egy régi vadásztöltménygyári kapcsolatunkat arra bírta rá a GRÜ nyomozója, hogy az ÁVO-nak semmilyen felvilágosítást ne adjon, mert csak ők illetékesek kapcsolat tartására, s ha az ÁVO valamit akar, akkor forduljon hozzájuk. A kapcsolat ennek következtében megszakadt.

Információink alapján a Goldberger Rt. központjában a GRÜ nyílt nyomozást folytatott az igazgatóság manipulációival és külföldre való utazgatásaival kapcsolatban. A GRÜ kapcsolatunkat már az első pillanatban dekonspirálta, mert kitudódott, hogy az információkat az egyetlen le nem pénzelt MKP-igazgató – kapcsolatunk – adta. Emiatt kapcsolatunkat már ki akarták tenni a vállalattól, amikor sikerült közbelépni, és csak más osztályra helyezték át. Azóta még a telefonját is figyeltetik.

A Röck-gépgyárban Grimnyik János tervmegbízottat, a Stieber vasszerkezeti gyárban Mészáros Mihály ÜB-elnököt, a Felten Kábelgyárban Salgó Lászlót, régi kapcsolatainkat a GRÜ Nemes nevű nyomozója is tartja. Itt azonban az a szerencse, hogy nagyon hanyagul, 3-4 hónaponként egyszer keresi fel őket.

Fentiekből is látható, de kötetszámra felsorolható egy-egy példákra is megerősíthető [sic!], hogy a GRÜ velünk való kooperálása nem kollektív szellemben történik. A levonható következtetés az, hogy a GRÜ üzemi alosztályának megküldött jelentéseink tartalmából, ha azt valaki abból a szempontból olvasta gondosan, hogy megállapítsa, személy szerint kitől származik a jelentés, akkor az többé kevésbé sikerrel is járt. Egyszerűen azért, mert ha az üzemből egymást követően érkezett jelentése-

ket egybevetünk, ki lehet kutatni, hogy a jelentések az ÜB-elnökétől vagy [a] tervmegbízottól stb. ered. Számtalan esetben azt kellett tapasztalnom, és nem minősíthettem véletlennek, hogy a GRÜ kiértékelői sikeresen állapították meg az információt adók kilétét. Ha a megállapítás szerint a kapcsolatot értékesnek találták, úgy a hátunk mögött felvették vele a kapcsolatot, nem törődve azzal, hogy azt már mi jóval korábban beszerveztük. Miután a legtöbb kapcsolat ránk való hivatkozással elutasító volt, ezt úgy igyekeztek leszerelni, hogy magukat fontosabb szervnek állították be, hangsúlyozva azt is, hogy ők az üzemi munkának a szakemberei, tehát helyesebb, ha velük tartják a kapcsolatot. Szerintük az ÁVO csak közvetítő szerepet játszik ebben a kérdésben.

Ezen lehetetlen állapot miatt kapcsolatunkban nem egyszer merült fel az a kérdés, hogy miért folyik tervszerűtlenül a munka, két nyomozó is járt hozzájuk ugyanazért a jelentésért, és egyikük sem tud a másikról.

Ezért a lehetetlen állapotért és „együttműködésért" Villányi bts. A felelős. Megbeszélésről megbeszélésre egyre határozottabban követelte meg a VII. alosztály és a GRÜ együttműködését, amely lassanként, éppen Villányi bts. utasításai folytán, azt jelentette, hogy a VII. alosztály munkáját a GRÜ-nek rendelte alá. Az ÁVO VII. alosztálynak alig kimeríthető anyagát s fáradhatatlan munkáját használta ki arra, hogy a GRÜ időnként nagy szenzációkat tudjon produkálni.

Az alosztály politikai munkáját mindinkább gazdasági síkra terelte. Ez persze nem úgy értendő, hogy le lettünk állítva politikai feladataink elvégzéséről, de egymás után kaptunk gazdasági irányú szempontokat és utasításokat, hogy annak teljesítése feltétlenül a politikai munka rovására ment. Villányi bts. nem csak engem, mint alosztályvezetőt irányított erre, hanem amikor lelátogatott, több kerületi csoportot, részt vett csoportvezetői értekezleten, sőt egy alosztály-értekezleten is. Minden esetben

annak adott hangot, hogy mennyire fontosak a gazdasági kérdések és az üzemi munkában [a] gazdasági vonalra nagy súlyt kell helyezni. Kitűnt, hogy a VII. alosztály és a GRÜ munkáját nem csak összehangolni, hanem észrevétlenül a GRÜ alá kívánja rendelni.

Ugyancsak az előbb említett alkalmakkor hozta a bajtársak tudomására, noha ez kifelé teljesen konspirálandó volt, hogy ő (ki nem mondta, de érzékeltette) kvázi osztályvezető-helyettesi munkát vállalt az ÁVO néhánya alosztálya fölött, a túlterhelt Péter és Kovács elvtársak bizonyos mértékben való felszabadítása érdekében. Mint mondotta, ezzel a munkafelosztással fokozottabb fejlődés fog megindulni az egész Osztályra kihatóan.

A másik, amit mindenki tudomására hozott, hogy mindent el fog követni nehéz anyagi helyzetben lévő bajtársak felsegítésére. Először hangzott el ennyi nyomozó előtt a jutalompénzek (amit eddig is adtunk, csak konspiráltan) kilátásba helyezése. Objektív figyelőben az egész azt a benyomást keltette, hogy:

1. Szakmai téren az egész munkát mindinkább a GRÜ-vonalra viszi át, és a GRÜ II. alosztály[a] szempontjának rendeli alá.

2. Önmagát, bár ki nem mondva, de megfelelően érzékeltetve, osztályvezető-helyettesnek állította be.

3. A bajtársakat a legérzékenyebb pontjuknál igyekezett megfogni, s az egész anyagi segítséget úgy állította be, mint az ÁVO vezetőinek nem tudni hanyadrendű kis problémáját, s neki kellett jönni, hogy a kérdés is általa jelentős megoldást nyerjen.

Bármennyire is hangsúlyozta Villányi bts., hogy az átszervezés nagyban elő fogja segíteni az osztály további fejlődését, én annak az átszervezésnek előnyeit nem tapasztaltam. Néhány hét után rá kellet jönnöm, hogy Villányi r. ezr. bts.-tól sem politikai, sem szakmai irányítást nem kapok. A referádák legnagyobb része abban merült ki, hogy Villányi bts. hol az illegális mozgalomban kifejtett tevékenységéről tartott hosszas előadásokat, hol jólértesültségét csillogtatta, és ilyenkor nem egyszer olyan

akciók megindulását közölte, amely egyáltalán nem tartozott rám, és igen könnyelmű és fölösleges dekonspirációt jelentett.

Sok esetben fordult elő, hogy, akár nagy általánosságban, akár konkrét ügyekre értve olyan szempontokat kaptam, amelyek sem politikailag, sem szakmailag nem voltak helyesek. Ilyen esetekben részemről ellenvetések alig jöhettek szóba, mert általában kész helyzet elé kerültem. Vagyis Villányi ezr. bts. majd minden esetben úgy hozta tudomásomra a dolgokat, hogy a Miniszter Úrral hosszas megbeszéléseket folytatott és közös határozatuk alapján kell megoldanom a feladatokat. Nem tarthatom jó vezetőnek azt, aki soha nem állt meg részletkérdések mellett, és csak olyasmivel foglalkozott, amiből nagy szenzációt és sajtót lehet csinálni. A nagy hatásokat kereste, látható sikereket kívánt elérni. Nem azért kellett az eredmény, mert ez a népi demokrácia fejlődését segítette előre, hanem egy-egy sikerért, illetve szereplésért.

Az egész összefoglaló jelentésből megállapítható, hogy a GRÜ és vezetője, Villányi ezr. bts. alosztályom munkáját saját érdekből mindinkább át akarta alakítani az ő igényeik kielégítésére. Így a politikával foglalkozó alosztály szállíthatta volna a gazdasági természetű anyagot. Kiderült az is, hogy az ÁVO-s alosztály rengeteg sok munkáját és eredményét [az] illetékesek felé mint GRÜ-s eredményt tüntették fel. Ennek leleplezése semmi esetre sem féltékenységből adódik, hanem azért, mert nem lehet helyes, hogy egy kommunista vezetés alatt álló szerv saját hibáit és hiányosságait leleplezze, egy más szervnek a munkáját ködösítse, mások munkáját sajátjaként tüntesse fel, s mindezzel felső vezetőit tudatosan félrevezesse. Hivatott vezetőink csak úgy tudnak eredményes munkát kihozni az ÁVO-ból és [a] GRÜ-ből egyaránt, ha azokról valódi, az igazságnak megfelelő képet látnak.

Összefoglalómban mindvégig az a szempont vezetett, hogy az elmúlt hat hónap tapasztalatait őszintén és tárgyilagosan tárjam fel.

Radványi Dezső r. fhdgy.
alo. vez.

[PIL 274. f. 11. cs. 10. ő. e. 54–63. Géppel írt tisztázat Radványi Dezső aláírásával. A feljegyzéshez tartozó cédulán kézírásos szöveg: *„Az ÁVO VII. a*[l]. *o*[sztályá]*-nak jelentése Villányi bajtárs által irányított munka visszásságairól. Visszavárólag."*]

31. PÉTER GÁBOR JELENTÉSE AZ ÁVO ÉS A BM VISZONYÁRÓL (1948. JÚLIUS)

Szigorúan bizalmas!

Az utóbbi időben az Államvédelmi Osztály és a Belügyminisztérium között a már eddig is rossz viszony még nagyobb mértékben megromlott. Felületes szemlélő előtt érthetetlen az, hogy a kommunista miniszter [ti. Rajk László – Cs. Zs. I.] vezetése alatt álló belügyminisztérium miért viseltetik ellenszenvvel az ÁVO iránt, amely működése alatt mindig a Párt utasításait követi. A dolgoknak mélyére nézve azonban megértjük, hogy a Belügyminisztérium részéről miért éri egyik támadás a másik után az Államvédelmi Osztályt.

A Belügyminisztérium vezető tisztviselői olyan személyek, akik politikailag nem forrtak össze a Párttal, és dacára annak, hogy Pártunk tagjai, a munkásosztállyal szemben idegenül állnak. Különösen látjuk ezt Szebenyi államtitkárnál, aki a belügyi apparátus tulajdonképpeni irányítója, és mint ilyen elsősorban felelős azokért az intézkedésekért, amelyek az államvédelem hatékonyságát csökkentik.

Szebenyi államtitkár jellemzését az alábbiakban ismertetjük:

1912-ben született Nagylakon, Csanád megyében. Apja jómódú ember volt, akinek családjával együtt 1918-ban – Szebenyi önéletrajza szerint – „a tót és román kisebbség forradalmi magatartása következtében" szülőfalujából Szegedre kellett menekülnie, ahol egy fatelep üzemvezetője lett. Szebenyi 1934-ben Szegeden doktorált, és dacára annak, hogy zsidó volt, a szegedi egyetemen 1940. április végéig számos előadást tartott. 1945. január 18-án Budapesten a gettóban érte a felszabadulás. Orbán László MKP-képviselő, akit diákkorában ismert, szólította fel arra, hogy mint jogász az újjászervezett rendőrségen dolgozzon. Szebenyi, mint jól kereső ügyvéd, a munkásmozgalomban nem vett részt. A felszabadulás után is először a Parasztpártba akart belépni és csak rábeszélésre kérte felvételét az MKP-ba.

Miniszteriális munkáját polgári beállítottsága és egyéni karrierizmusa szabja meg. Mindkettő alkalmas arra, hogy az Államvédelmi Osztállyal szembekerüljön, s a Belügyminisztériumot olyan szervvé formálja át, amely a Párttól függetlenített államapparátusként engedelmes eszköz legyen kezében.

Ezt a célt szolgálja káderpolitikája. A Belügyminisztériumban vezető helyen hozzá feltétlenül ragaszkodó, többnyire személyes ismerősei szolgálnak. Egyetlen régi kommunista sincs vezető pozícióban. Mint a Rendészeti Főosztály vezetője, 1946 őszén elbocsájtotta a rendőrlegénységtől mindazokat, akik 18 és 25 év között voltak. Ezzel az intézkedéssel a demokratikus rendőrséghez került munkások jórészét távolította el. Az Államvédelmi Osztály különleges szerepét nem ismeri el, és ezért az Államvédelmi Osztályról nem helyezteti el azokat, akiket az ÁVO megbízhatatlannak tart. Ezt azzal indokolta, hogy „aki az ÁVO-n rossz, az rossz másutt is a rendőrségen, és ezért ott lehet hagyni az Államvédelmi Osztályon". A legutóbbi napokban, amikor az Államvédelmi Osztály fogalmazókat kért, az általuk megbízhatónak tartott fogalmazót nem adta, helyette rendeletileg két olyan személyt helyezett az ÁVO-ra, akik teljesen megbízhatatlanok voltak eddigi beosztásukban is. Az egész országban az ÁVO-nak összesen 2000 tagja lehet, holott az államvédelmi feladatok egyre növekednek. Ez év első két hónapjában senkit nem engedélyezett felvenni. A kinevezések most is hosszú ideig fekszenek el a Belügyminisztériumban, és ennek következtében mintegy 40 beosztottat kell „zsebből" fizetni. Az ÁVO beosztottai előmenetelben is mindenképpen hátrányban vannak. Az ÁVO-n fontos beosztásban alhadnagyok, hadnagyok, főhadnagyok vannak, akiknek mind a politikai múltjuk, mind jelenlegi munkabeosztásuk, valamint koruk alapján magasabb

rangot kellene kapniok. Amikor a legkirívóbb eseteket (Farkas Vladimir, a Szovjet Hadsereg századosának [sic!], a IX. alosztály[302] egyik fontos részlegének vezetőjét századossá előléptetni, Kovács József alhadnagyot, aki 3 évig volt központi sajtós, hadnaggyá kinevezni kértük) Rajk elvtárs elé terjesztettük, Szebenyi a miniszteri utasítás ellenére két hónap óta nem hajtotta végre a kinevezéseket. Ugyanakkor, amikor az ÁVO-val szemben a káderpolitika a régi kommunistáknak és munkásoknak mellőzése (Büki József régi illegális párttag, járási titkár fontos beosztása ellenére próbarendőrnek lett kinevezve, Kónya Lajos Csongrád megyei titkár fontos munkája ellenére csak alhdgy. lett), ugyanakkor a Belügyminisztériumban politikai múlttal nem bíró vagy éppen munkásellenes elemek magos rangokat kapnak. Így pl. egy Árvai István nevű r. főhadnagyot, aki Spanyolországban pártellenesen viselkedett – akit nővére, Szebenyi titkárnője 1945 decemberében levélben kitanított arra, hogy a zsidókat a reakciósokkal egy kalap alatt kell emlegetni, mert ha zsidózik, akkor az hátrányára lehet, „viszont Spanyolországban nem volt más eset, mint garázdálkodása zsidó bandának" –, Szebenyi századossá léptette elő. A Belügyminisztérium személyi ügyei jellemzéséhez tartozik, hogy a személyzeti osztályon a legnagyobb befolyással rendelkező referens hosszú ideig Ambrusné Wiesner Bella volt, akit az illegális Kommunista Pártból rendőrspicliség miatt eltávolítottak. Wiesner Bella Blitzer Vilmos rendőrspiclinek[303] volt a felesége és az ugyancsak rendőrkém dr. Szőnyi Lászlónak a titkárnője. Érthető elkeseredést

302 Az alosztály feladata a technikai eszközök biztosítása, levél-, távirat-, telefonellenőrzés, rádiófelderítés és -elhárítás, titkos fényképezés, rejtjelezés, helyszínelés volt.

303 Blitzer Vilmos az ÁVH III/3-c alosztály (központi operatív nyilvántartó irattár) adatai szerint 1931-ben a Magyar Királyi Rendőrség „B" személye volt, akit provokátorként használtak fel a kommunista mozgalmon belül. 1948-ban, más adatok szerint 1950-ben, Kistarcsára internálták, ahonnan 1953-ban szabadult.

keltett az ÁVO-n szolgáló régi kommunisták között, amikor pl. a rendőrspicli Wiesner Bella javaslata alapján döntöttek afölött, hogy ki kapjon politikai múltjáért Szabadság-érmet[304]. Ambrusné Wiesner Bella jelenleg a BM oktatásügyi osztályának egyik vezetője.

Szebenyi káderpolitikáját a Párttól való elszakadás is jellemzi. Nemrég szigorú rendelettel megtiltotta a pártszemináriumok tartását a rendőrségen, és az a tény, hogy az ÁVO ezt a rendeletet nem hajtotta végre, természetesen csak növelte Szebenyi ellenszenvét az ÁVO iránt. A Pártnak befolyását a Belügyminisztériumban a minimálisra csökkentette, és jellemző módon hosszú ideig a rendőrségi beosztottak MKP-káderlapjait is a BM személyzeti osztálya tartotta magánál. 1947 márciusában Szebenyi azon az alapon, hogy az MKP rendőri pártszervezetekben kritizálták a Belügyminisztérium egyes intézkedéseit, javasolta a rendőri pártszervezetek megszűnését. 1947. november elején Rajk elvtárs, a jugoszláv példára hivatkozva, a rendőri pártszervezeteket feloszlatta. A pártszerű nevelést a Belügyminisztérium a rendőrnapokkal akarja pótolni. Ezeknek gyenge színvonalát mutatja az, hogy számos esetben az ÁVO-ra jobboldali szocdemet akart a belügyminisztérium előadónak kiküldeni.

Ahogy Szebenyi nem értékeli a Pártot, ugyanúgy nem becsüli a Szovjetuniót. Sok esetben vizsgálatot indíttatott az ÁVO ellen azért, mert az ÁVO – amikor a fegyverszünet értelmében még forma szerint is, nemcsak kommunista meggyőződés alapján – kötelezve volt erre, háborús bűnösöket átadott a szovjet hatóságoknak. (Liszay Leichner ezredes háborús bűnös esete 1947-

304 Magyar Szabadság Érdemrend.

ben, Popescu Arges György[305] letartóztatása ügyében 1946. december 6-án 535.111/46. IV. 1. b. BM száma alatt Ékes István miniszteri tanácsos[306] által aláírt, 48 órai határidőre kiadott utasítás az ÁVO vezetőjéhez.)[307] A BM-ben fontos beosztásban van egy Faludi nevű r. százados, akinek orosz származású felesége a háború alatt a Gestapónál és a magyar kémszervezeteknél mint kém működött. Szebenyi nemcsak hogy megtűri ezt az embert a Belügyminisztériumban, hanem közbelépett annak érdekében, hogy Faludi feleségét, aki szintén mint rendőrtiszt a Belügyminisztériumban dolgozott, [a] szovjet hatóságok ne tudják őrizetbe venni. A Belügyminisztérium utasítást adott ki a békekötés után, hogy a rendőrség nem állhat automatikusan a Magyarországon tartózkodó szovjet katonai szervek rendelkezésére, mivel azok egy idegen hatalom képviselői.

Párt- és szovjetellenes beállítása mellett rendkívül veszélyes Szebenyinek az a törekvése, hogy minden ügyről tudomást szerezzen, és ellenőrzése alá kerítse azokat a ténykedéseket, ame-

305 Popescu György (1915–1947) – Popescu Georgi, Popescu Arges – kereskedőre vonatkozik az utalás, aki Magyarországon keresztül szeretett volna Svájcból hazatérni Romániába, de a SZEB letartóztatta 1946 júniusában, mert – egy feljegyzés szerint – nagy mennyiségű valutát és órát találtak nála. A szovjetek 1946. november 1-jén átadták az ÁVO-nak, három nap múlva kórházba került. A magyarországi román főkonzul több alkalommal is megkereste levélben a Külügyminisztériumot Popescu szabadon engedése ügyében, hivatkozva a nála talált tárgyak jelentőségére. 1947. május 5-én meghalt a Mosonyi utcai rabkórházban. Péter Gábor későbbi vallomása szerint Bjelkin utasítására megmérgezték a nála talált értékek miatt. ÁBTL 2.1. VII/11.

306 Ékes István 1945-től a Belügyminisztérium Közrendvédelmi Főosztály Rendőrségi Ügyosztályát vezette miniszteri osztálytanácsosként. Szebenyi Endre helyettese és barátja volt. 1948. november 23-án, Rajk leváltását követően felmentését kérte, és december 1-jén áthelyezték a Földművelésügyi Minisztériumba, ahol a vadászati ügyeket felügyelte.

307 ÁBTL 2.1. VII/11. Ékes István levele Péter Gábornak, 1946. december 6. Ékes István arról kért felvilágosítást Péter Gábortól, hogy miért tartóztatták le a szovjet hatóságok Popescut, milyen tárgyakat találtak nála, azok hol vannak, s hogy miért kezelik kórházban.

lyek el kell, hogy kerüljék a nyilvánosságot. Így pl. elrendelte, hogy azokat a szállítmányokat, amelyeket Pártunk Jugoszlávián keresztül Görögországba küld, csak akkor engedjék át a határon, ha azt ő minden esetben külön jóváhagyta. Ékes tanácsossal fegyelmi eljárást indíttatott Zsille r. alezr[edes] határrendészeti vezető ellen, amiért a Görögországnak szánt szállítmányokat a határon átengedte. Nógrádi államtitkár elvtárs[308] kérte az ÁVO-t, hogy tapasztalt nyomozót helyezzen hozzá a Miniszterelnökségre. Az ÁVO a kérést teljesítette, de a BM az áthelyezést nem hagyta jóvá. Oszkó ezredes[309] Szebenyi államtitkár utasítására követelte, hogy az ÁVO írásban okolja meg, miért van szükség Nógrádi elvtársnak egy nyomozóra. Amikor Szűcs alezredes azzal hárította el, hogy erre csak Nógrádi elvtárs tudna felvilágosítást adni, Szebenyi államtitkár az ÁVO vezetőjétől külön is követelt felvilágosítást. Számos esetben fordul elő, hogy Szebenyi államtitkár útlevelet ad olyan személyeknek, akikről tudjuk, hogy ellenséges célzattal akarják elhagyni az országot. Ilyenkor nem elégszik meg az ÁVO egyszerű elutasító véleményezésével, hanem jelentéktelen emberek esetében is tüzetes magyarázatot kíván. Így pl. Aczél ezredes útján Magasházy W. M. igazgató[310] kiutazása ügyében, akiről bizalmas úton tudtuk, hogy illegális szervezettel áll kapcsolatban, és disszidálni akar. (Ez esetben

308 Nógrádi Sándor miniszterelnökségi államtitkár.

309 Oszkó Gyula rendőr ezredes.

310 Magasházy Ödön főmérnök, a csepeli Weiss Manfréd művek műszaki vezérigazgatója. Magasházyt a Katpol 1949 elején tartóztatta le kémkedés vádjával, s a háború utáni magyar műszaki élet legkiválóbb képviselőit a vádlottak padjára ültető ún. Roediger–Pongrátz-ügyben a másodfokon eljáró Katonai Főtörvényszék Roediger-Schluga Miklóssal, a Magyar–Szovjet Hajózási Rt. korábbi igazgatójával, Varga László volt MÁV-elnökkel és Lux Ernő volt MÁV-igazgatóval együtt halálra ítélte. Ugyanebben a perben Pongrátz Jenőné életfogytiglani börtönt kapott. Az ítéleteket 1950. február 14-én végrehajtották. Fehérváry 1990, 69–70. A halálraítéltek operatív kartonjain azonban 1950. február 4-ét tüntették fel kivégzésük napjaként.

is, mint [a] Zsille r. alezr[edes] elleni eljárásban a fegyelmit, csak Farkas elvtárs[311] közbelépésével sikerült az útlevél kiadását megakadályozni). Az útlevelek kezelésére jellemző, hogy dr. Eszterházy Pál herceg, aki a földosztás után is még hatalmas vagyonnal rendelkezett, és legitimista kapcsolatokat tartott, feleségével, Ottrubay Melindával[312] együtt – habár az éppúgy, mint férje, az ÁVO nyilvántartásában szerepelt – 1947. június havában Szebenyi utasítására útlevelet kapott.

Az ÁVO bizalmas jelentéseit természetszerűleg csak az arra illetékeseknek, így a Párt vezetőinek és a belügyminiszternek továbbítja. Megállapítottuk, hogy a miniszternek adott jelentéseket Szebenyi államtitkár elolvassa, és azt elmeséli Friedländer Földényi József[313] nevű barátjának. Földényi az egyházi jellegű híreket Mihalovics Zsigmondhoz, az Actio Catholica vezetőjéhez továbbította, aki ellen a napokban folyt eljárás, és aki a jelek szerint külföldre szökött.[314] Megjegyzendő, hogy Földényi kapcsolatban áll angolszász körökkel. Zsedényi Béla is tud híreket szerezni Szebenyi környezetéből, mert – mint elmondta

311 Farkas Vladimir.

312 Esterházy Melinda hercegné, született Ottrubay Melinda (1920–2014) balett-táncosnő. 1946-ban ment feleségül Esterházy Pál herceghez.

313 Földényi József üzletvezető (kocsmáros) tanúkihallgatási jegyzőkönyve szerint a háború előtt 10 alkalommal volt büntetve. Az iratok szerint Földényi rendszeresen informálta Mihalovicsot aktuális belpolitikai eseményekről, amelyekért cserébe segélycsomagokból kapott némi juttatást. ÁBTL 3.1.9. V-700/6. A Mindszenty-ügy. 42–56. Földényit 1948-ban Mindszenty József bíboros ügyében hallgatták ki, 1950-ben Kistarcsára internálták. 1951-ben átszállították a Mosonyi utcai fogházba, majd egy hónapon belül visszavitték Kistarcsára, ahonnan 1953-ban szabadult. 1955-ben áruló ügynök váddal letartóztatták.

314 Mihalovics Zsigmond (1889–1959) egyházi író, esztergomi kanonok. 1933-tól 1948-ig az Actio Catholica igazgatója volt. 1948. június 20–21-én az ÁVO Mindszenty ügyében kihallgatta, de letartóztatni már nem tudták, mert június 25-én külföldre menekült. A Budapesti Népbíróság 1948. július 23-án távollétében tízévi fegyházbüntetésre ítélte. Péter Gábor Mihalovicsra vonatkozó információjából tudhatjuk, hogy a jelentés 1948. július 25-e körül íródhatott.

1948. április 15-én – Szebenyi mellett teljesít szolgálatot egyik megbízható embere, magas rendőri rangban. (Szebenyi segédtisztje Mihálcsik alezredes, aki Deménnyel állt kapcsolatban, és később is összeköttetést tartott fenn deményistákkal és weisshaussistákkal.)

Szebenyi ugyanakkor, amikor igyekszik az ÁVO bizalmas munkájába behatolni, egy külön hírszerző hálózatot tart fenn. Így építette Kovács János alezredes mellé 1945-ben szeretőjét, Salli Juditot,[315] aki azután rövidesen elterjesztette az egész minisztériumban, hogy Kovács elvtárs szovjet tiszt, aki az NKVD-t képviseli a Belügyminisztériumban. Így történt azután, hogy a kisgazdapárti Szentiványi József tanácsos[316] pl. megtagadta, hogy „az orosz kémmel" szóba álljon. Szentiványi egyébként Szebenyi b[izalmi] embere volt. Kb. 6 hónapja már, hogy Rajk elvtárs utasította Szebenyit, hogy Komáromi altábornagyot, aki szintén b[izalmi] egyéne, adja át az ÁVO-nak. Szebenyi továbbra is saját hírszerzőjeként használja fel Komáromit.

Szebenyi ismeretségi körét régi kapcsolatai és új ismerősei teszik. A zsidó hitközség vezetői köreivel – Domonkos[317] – és a különböző cionista szervezetekkel első felesége révén került összeköttetésbe, aki a zsidó hitközség tisztviselőnője volt. Nagy

315 Sally (Saly) Judit 1945 áprilisától 1948. decemberig dolgozott a Belügyminisztériumban gépírónőként, illetve titkárnőként különböző osztályokon.

316 Dr. Szentiványi József miniszteri tanácsos, kisgazdapárti politikus. Szentiványi 1956-tól „Erdélyi" fedőnevű ügynökként folyamatosan jelentett társairól, elsősorban volt, de akkori kisgazdapárti képviselőkről és tagokról is.

317 Domonkos Miksa (1890–1954) gépészmérnök, katona. 1944-ben a Zsidó Tanács műszaki osztályát vezette, 1945-ben megtették a Pesti Izraelita Hitközség főtitkárának. 1953 tavaszán az ÁVH háborús bűntettek miatt letartóztatta, majd a fokozatosan körvonalazódó cionista per során azzal is megvádolták, hogy Stöckler Lajossal és Benedek Lászlóval, a Szabolcs utcai kórház főorvosával együtt meggyilkolták Raoul Wallenberget. A pert azonban Sztálin halála után nem tudták végigvinni. Domonkos 1953. november 13-án jött ki az ÁVO pincéiből, majd kórházi kezelést követően rövid időn belül meghalt.

Ferencnél miniszterelnöksége idején Szebenyi sűrűn járt, úgyszintén Jékely Lászlónál és több más, azóta külföldre szökött polgári politikusnál. Ezekkel az ismeretségekkel mindig szívesen dicsekedett. Különösen jók a kapcsolatai Tildyhez. Említésre méltó, hogy Tildy környezetében az a törekvés érvényesül, hogy eltávolítsák az elnök körül a rendőri szerveket, s helyükbe a testőrséget tegyék, amely tagjának jelentékeny része Horthy alatt is testőrként szolgált. Szebenyi a palota rendőri őrségét [az] Ékes tanácsos aláírásával ellátott 285.896. BM sz. rendelettel megszüntette, és jelenleg ezt a szolgálatot is a testőrök látják el.

A Belügyminisztériumnak az ÁVO-val szembeni ellenszenve abban is kifejezésre jut, hogy maga a BM igyekszik a társszerveknek az ÁVO-hoz való viszonyát rontani. Annak ellenére, hogy Rajk elvtárs már többször megígérte a KEOKH-nak és az Útlevélosztálynak az ÁVO-hoz való csatolását, Szebenyi mindkét szervet önmaga irányítja, és megakadályozza, hogy ezek az osztályok, amelyeknek speciálisan államvédelmi feladatuk van, az ÁVO-val együtt dolgozzanak. Ezzel egyidejűleg Szebenyi arra törekszik, hogy az ÁVO mellett a Belügyminisztériumban egy közvetlen irányítása alatt álló másik államvédelmi szervet hozzon létre. 1946-ban egy „Állambiztonsági Osztály"-t létesített a Belügyminisztériumban, amely államvédelmi feladatokkal foglalkozott. Ennek elhalása után sem szűnt meg ez irányú törekvése. Az egyházi iskolák államosításával kapcsolatos legutóbbi eseményeket arra használta fel, hogy egy „kiértékelő csoportot" létesítsen. Ez a csoport az események elmúlta után állandósult – Szénássy őrnagy volt deményista vezetésével –, és a körzeti szemlélőnek adott államvédelmi feladatokkal – politikai hírszerzés – egy új államvédelmi szervet kíván képezni. Hogy milyen veszélyes egy állami szervnek a működése Szebenyi vezetése alatt, mutatják azok a provokatív intézkedések, amelyeket részben ugyan Rajk elvtárs hozzájárulásával, Szebenyi hozott. Így pl. a felvonuló karhatalomnak táborozása a községekben a pap előtt, ami sok helyen arra vezetett, hogy az addig békés lakosság őrséget szervezett a pap védelmére. A valóságnak meg nem felelő jelentések alapján történt őrizetbe vétele egyházi személyeknek. (Pl. Reindl Rafael törökkoppányi plébános esete.)[318]

1946 őszén Szebenyi az Osztálynak csupán két autót akart hagyni, és elrendelte, hogy a többi gépkocsit az ÁVO szolgáltassa be a Belügy garázsába. Ma is az a helyzet, hogy az ÁVO egyetlen új gépkocsit sem kapott a minisztériumtól, csak olyanokat, amelyek a minisztérium hivatalos átadási jegyzéke szerint is 50-60 százalékban roncsjárművek. A bizalmas dologi kiadásokra szánt összegek olyan jelentéktelenek, (120.000 frt. B[izalmi] kiadás, 140.000 frt. dologi ellátmány) hogy azok komoly munkát egyáltalában nem tennének lehetővé.

Fentiek tényekben mutatják, hogy Szebenyi államtitkár intézkedései az ÁVO-nak a rendőrség egy jelentéktelen szervévé való csökkentését célozzák. Megállapítható ezeken a konkrét tényeken kívül, hogy Szebenyi gyűlöli az Államvédelmi Osztályt, mert a kommunista vezetés alatt álló, és még a Szociáldemokrata Párttal való egyesülés előtt is majdnem száz százalékig kommunista beosztottakkal rendelkező, ÁVO magát mindenkor olyan szervnek tekintette, amely elsősorban a Párt által kitűzött feladatok végrehajtására szolgál. Szebenyi, mint ahogy a fentiekből is látható, kétségkívül nem alkalmas arra, hogy a Párt és a dolgozók érdekeinek megfelelően vezesse a minisztériumot, amelyben sajnos ma ő az uralkodó erő.

[MNL OL M-KS 276. f. 67. cs. 124. ő. e. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül, az első lap tetején Farkas Mihály kézzel írott feljegyzése: *„Szigorúan bizalmas!"* Az iraton nincs dátum feltüntetve, de feltehetőleg 1948. július 25. körül íródhatott.]

318 Reindl Rafael (1908–1973) esperes plébános, tartalékos tábori lelkész főhadnagy.

32. KÁDÁR JÁNOS BELÜGYMINISZTER RENDELETE A GAZDASÁGI RENDÉSZETI ÜGYOSZTÁLY MEGSZÜNTETÉSÉRŐL (1948. NOVEMBER 25.)

A belügyminiszter
584.309/1948. BM számú rendelete

A BUDAPESTI FŐKAPITÁNYSÁG SZERVEZETÉRŐL SZÓLÓ 535.420/1946. BM SZÁMÚ RENDELET[319] EGYES RENDELKEZÉSEINEK MEGVÁLTOZTATÁSA TÁRGYÁBAN

A budapesti főkapitányság keretében önállóan működő gazdasági rendészeti ügyosztály megszervezését a háború utáni súlyos gazdasági viszonyok, az infláció alatt elburjánzott gazdasági bűncselekmények hatásos üldözése tette szükségessé. A gazdasági rendészeti ügyosztály ezt a feladatát be is töltötte.

Az ország gazdasági életének stabilizálódása és megszilárdulása ma már indokolatlanná teszi ennek az önálló szervezetnek a fenntartását. A rendőrség budapesti főkapitányságának szervezetéről szóló 535:420/1946. BM számú rendelet 2. §-a 4. pontjának rendelkezését módosítom.

A 8490/1945. ME számú rendelet 3. §-ának 2. bekezdésében és a 10.060/1946. ME számú, rendelet 1. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendelem el.

A budapesti főkapitányság keretében működő gazdasági rendészeti ügyosztálynak külön ügyosztály jellegét megszüntetem,

319 *Rendőrségi Közlöny,* 1947. január 1. 1. sz. 3–7. (Lásd a 26. dokumentumot.)

és a II. alosztály[320] kivételével gazdaságrendészeti főcsoport elnevezéssel a budapesti főkapitányság bűnügyi osztályának szervezetébe osztom be.

A bűnügyi osztály szervezete a rendeletnek hatályba lépte után a következőképen alakul:

I. Központi Főcsoport,
II. Sérülési Főcsoport,
III. Intellektuális Főcsoport,
IV. Lopási Főcsoport,
V. Betöréses-lopási Főcsoport,
VI. Gazdaságrendészeti Főcsoport.

A Gazdasági Rendészeti Ügyosztály II. alosztályát az Államvédelmi Hatósághoz csatolom.

Budapest, 1948. november hó 25-én.

Kádár János s. k.
belügyminiszter

[*Rendőrségi Közlöny,* 1948. december 15. 25. sz. 948.]

320 A II. alosztály volt Péter Gábor és Villányi András közötti ellentét egyik forrása. Az alosztályt Rajk László belügyminiszter utasítására szervezték meg a GRO-n belül, lényegében azért, hogy átvegye az ÁVO VII. (ipari és üzemi elhárítás, hírszerzés) alosztálya feladatainak egy részét.

33. A BM ÁVH JELENTÉSE A NEMZETI KERESKEDELMI RT. VEZETŐINEK ÚTLEVÉLKÉRELMÉRŐL (1949. AUGUSZTUS 25.)

Tárgy: Aradi Sándor és Villányi Ernő útlevélkérelme.

Jelentés
Budapest, 1949. augusztus 25.

Aradi Sándor és Villányi Ernő a Nemzeti Kereskedelmi Rt. vezetői a Hatósághoz fordultak útlevelük érvényesítése végett.

1948 áprilisa óta a Nemzeti Kereskedelmi Rt. nevű cég cigarettákat csempészik ki az országból, amiért a Nemzeti Banknak valutát szolgáltatnak be.

Ennek a részvénytársaságnak a munkáját Gerő elvtárs utasítására a Hatóság úgy támogatja, hogy a külföldről cigarettáért érkező tehergépkocsikat a határvonalon belépteti, és Rajkára vagy Sopronkőhidára kíséri, ahol a cégnek a raktárai vannak, és a megrakott teherautókat visszakíséri a határvonalhoz.

A csempészett cigarettáért járó valutáért a részvénytársaság két vezetője, Aradi és Villányi három hónaponként szoktak kiutazni az országból.

A legutóbbi időkig a kivitt cigarettákra az volt a fedezet, hogy amerikai cigarettákat hagytak a soproni, illetve rajkai vámszabad raktárakban, mint átmenő forgalmú árut. Most azonban sokkal több cigaretta van kiszállítva, mint amennyire fedezet van.

Az ilyen formában való szállítást Aradi és Villányi feltehetően azért szorgalmazták, hogy kellően tudják megindokolni külföldi utazásukat, mondván, hogy az országot 60-70 ezer dolláros károsodás éri, ha nem tudnak kiutazni.

Ez a régi gyakorlattól eltérő módszer (cigaretták fedezet nélküli kiszállítása) arra mutat, hogy Aradi és Villányi esetleg disszidálni szándékoznak, amire eddigi külföldi utazásaik alatt anyagi és egyéb szempontból alkalmuk volt felkészülni.

A szóban forgó rt. azzal a most már külföldön lévő társasággal van kapcsolatban, amely azelőtt Magyarországon cigarettacsempészés mellett, illegálisan emberek és vagyonok kicsempészésével foglalkozott.[321] Ez a társaság jelenleg a cionistáknak és a görög monarcho-fasisztáknak szállít fegyvereket. Tagjaik között – még magyarországi működésük alatt is – számos imperialista ügynök volt és van.

Kérek utasítást, hogy Aradi és Villányinak adható-e útlevél.

[ÁBTL 2.1. VI/19-b. 51–53. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül. Bár utalás nincs a jelentés írójára, feltételezhető, hogy Érsek Tibor beszámolójáról van szó. A következő oldalon továbbá az alábbi kiegészítés olvasható: *„Az utolsó bekezdés elé még a következőket javaslom: Aradi úgy látszik nagy súlyt helyez a társasággal való további kapcsolatok fenntartására, mert a Hatóságnak (az államnak beszolgáltatandó valután felül) havi 15-20 ezer dollárt próbált felajánlani.”*]

321 Az utalás itt valószínűleg az Árubehozatali Rt.-re vonatkozik (ennek egyik tulajdonosa Braunstein Jakab volt), amelyik 1948-ban egyesült a Nemzeti Kereskedelmi Rt.-vel. Braunstein 1948-ban Svájcba szökött, de a párt utasítására Villányi ismét felvette vele a kapcsolatot.

34. PERÚJÍTÁSI INDÍTVÁNY DR. VILLÁNYI ANDRÁS ÉS VILLÁNYI ERNŐ ÜGYÉBEN (1954. SZEPTEMBER 3.)

Legfelsőbb Ügyészség „Szigorúan Titkos"

Magyar Népköztársaság
Legfelsőbb Bírósága Elnökének!

Budapest

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés bűntette és más bűncselekmények miatt dr. *Szebenyi* Endre és társai ellen indított bűnügyben, melyet a Budapesti Büntetőtörvényszék és a Legfelsőbb Bíróság B.IV.4662/1950/21. számú ítéletével jogerősen elbírált

II. r. dr. Villányi (Wilheim) András, aki 1913. augusztus 15. napján Budapesten született, apja: dr. Villányi Benedek, anyja: Milch Anna, nős Frank Zsuzsannával, egy gyermek apja, magyar állampolgár, volt pénzügyminisztériumi osztályfőnök, vagyontalan, jogtudományi doktorátus végzettségű és

XII. r. Villányi (Wilheim) Ernő, aki 1917. december 22 napján Kragujevácon (Jugoszlávia) született, nős Schőn Margittal, gyermektelen, magyar állampolgár, budapesti lakos, volt vállalati igazgató, reáliskolai érettségi végzettségű

vádlottak javára a Bp. 213. §. és a 213. § (1) bekezdés 4. pontja, valamint a 215. §. alapján

perújítási indítványt

terjesztek elő, és az érdemleges tárgyalás kitűzését, ennek eredményéhez képest [a] vádlottak felmentését, továbbá a perújítási

eljárásnak a korábban benyújtott Beck János és társai perújításával való egyesítését

indítványozom.

Megokolás

Dr. Villányi (Wilheim) András értelmiségi családból származik. A jogi egyetem elvégzése után egy budapesti ügyvédi irodában dolgozott 1942-ig, munkaszolgálatra történt bevonulásáig. 1944-ig munkaszolgálatos volt, majd közvetlenül a felszabadulás után, 1944 végén Debrecenben a rendőrségre került. 1945 őszén a gazdasági rendészeti ügyosztály vezetésével bízták meg. Ebben a beosztásban, mint rendőr ezredes működött egészen 1948 végéig, amikor az ügyosztályt feloszlatták. Ekkor a Pénzügyminisztériumba került, osztályfőnöki beosztásban, ahol letartóztatásáig dolgozott.

Dr. Villányi Andrást az államvédelmi szervek 1949 szeptember 20-án vették őrizetbe a Rajk-féle összeesküvésben való részvétel gyanúja miatt. A Budapesti Büntetőtörvényszék halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélte, mely ítélet jogerőre emelkedett, és végrehajtották.

Bűnösségét a bíróság az 1946. évi VII. Tv. 1. §. (1.) bekezdésében meghatározott, demokratikus államrend és köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének, továbbá a 8400/1946. M. E. számú rendelet 1. §. (2.) bekezdése b./ pontjában foglalt kötelezettség megszegése folytán a 17. §. (1.) bekezdésének elmulasztása által elkövetett bűncselekmény miatt állapította meg.

Villányi András bűnösségét a korábbi eljárás során saját beismerő vallomása, ezenkívül Villányi Ernő, dr. Sándor László,[322] Ardai-Alter Sándor,[323] Kondor József,[324] Korda György és Gárdonyi Pál[325] tanúvallomása támasztotta alá. A bizonyítási eljárás során azonban csak Villányi Ernő vallomása szerepelt.[326]

Villányi András ügyének felülvizsgálata a következőket eredményezte.

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés bűntette:

Villányi András a korábbi vizsgálatok során és a bírósági tárgyaláson azt vallotta, hogy 1945-ben karrierizmusból belépett a MKP-ba, bár [a] demokratikus rendszerrel nem szimpatizált. Mint a gazdasági rendőrség vezetője, beosztottait polgári elemekből válogatta össze, de felvett oda fasisztákat is. Hivatali hatalmával visszaélve ismerőseit jövedelmező állásokba juttatta. Több ismerősének személyes közbenjárásra útlevelet szerzett, ezek azután külföldi útjukról nem tértek vissza. Hivatali titoksértést is követett el azáltal, hogy dr. Sándor László ügyvédnek, akiről tudta, hogy külföldi kapcsolatokkal rendelkezik, adatokat fecsegett el a gazdasági rendőrség munkájáról, a Rajk és az ÁVH közti rossz viszonyról stb.[327]

322 Dr. Sándor László ügyvéd, irodája volt a Ferenc József (ma Belgrád) rakparton. A Villányi András elleni vizsgálat során tanúként hallgatták ki.

323 Helyesen Aradi-Alter Sándor.

324 Kondor József (1889) kereskedő.

325 Gárdonyi Pál rendőrnyomozó főhadnagy a GRO I. alosztályán volt gazdasági szakértő.

326 A bírósági eljárás során tehát ezeket a vallomásokat nem használták fel, amit a felülvizsgálatot vezető Kiss Toldi Ferenc-féle 1954-es első jelentés így magyaráz meg: „A fenti tanúk Villányi bűncselekményei közül az erkölcstelen magánéletét, az útlevelek szerzését, a Svájcba való pénzjuttatását és a hivatali titok megsértését támasztották alá. A szervezkedésre vonatkozóan vele kapcsolatban nem fekszik el semmilyen anyag." ÁBTL 2.1. I/13. Összefoglaló Villányi András ügyében, 1954. július 16. A további forrásokban arról nincs szó, hogy Villányi Andrással kapcsolatban tanúkat hallgattak volna meg.

1946-ban, amikor Rajk László lett a belügyminiszter, baráti kapcsolatba került vele, és kapcsolatuk demokráciaellenes cselekedetek kiindulópontjává vált. Rajk bevonta őt az összeesküvésbe, és fő feladatául az ÁVH dezorganizálását tűzte ki. Ezt úgy akarták elérni, hogy az ÁVH 3 ügyosztályát Villányi alá rendelték.[328] Tervük ennek ellenére nem sikerült. Villányi továbbá Rajk támogatásával egy ún. ipari rendőrséget is fel akart

327 Az itt közölt bekezdés annyiban tér el Kiss Toldi Ferencnek az eredeti vádirat alapján készült jelentésétől, hogy hiányoznak belőle a nevek: „[Villányi András] 1945-ben belépett az MKP-ba karrierje érdekében, bár a demokratikus rendszerrel nem szimpatizált. A GRÜ vezetőjeként beosztottait polgári elemekből választotta ki, de felvett fasisztákat is (Dombi Antal, Bakócz Iván, Szirmai Ferenc stb.). A hivatali hatalommal visszaélve ismerőseit jövedelmező állásokba juttatta (például öccsét, Villányi Ernőt, Molnár Zsuzsannát, Antal Tibort stb.). Ismerősei közül személyes közbenjárására [sic!] útlevelet szerzett több személynek, akik külföldről nem tértek haza (Molnár Zsuzsanna, Tsuk Rudolfné, Szombati Gizella stb.). A hivatali titok megsértését is elkövette azzal, hogy dr. Sándor László ügyvédnek, akiről tudta, hogy külföldi kapcsolatokkal rendelkezik, a GRÜ munkájával, Rajk és az ÁVH viszonyával kapcsolatos adatokat fecsegett ki." ÁBTL 2.1. I/13. Összefoglaló Villányi András ügyében, 1954. július 16.
Dr. Dombi Antal Albert (1904) detektív, rendőr főhadnagy. Az 1930-as években került a rendőrség állományába, a Budapesti Főkapitányságon előbb bűnügyi, majd politikai detektívként teljesített szolgálatot. 1944. március 21-én a Gestapo letartóztatta, előbb Bécsbe, majd Mauthausenbe hurcolta. 1946-ban tért haza, a GRO állományában csak rövid ideig, 1947 elejéig teljesített szolgálatot, mint a I/d. főcsoport vezetője. 1949-ben szervezkedésért háromévi börtönbüntetésre ítélték, 1950-ben Kistarcsára internálták, ahonnan 1953-ban szabadult.
Bakócz (Bingert) Iván (1925) rendőr hadnagy, orvos. Bingert Jánosnak (1894), a Hunnia Filmgyár Rt. vezérigazgatójának a fia. 1945 decemberében Villányi András titkára volt a GRO-n mint rendőr alhadnagy, s egészen 1948-ig gazdasági rendőrségen dolgozott. Ezután elhagyta Magyarországot, Argentínában telepedett le, ahol elvégezte az orvosi egyetemet, és Bingert Iván néven belgyógyászként, ideggyógyászként praktizált.
Szirmai Ferenc rendőrnyomozó főhadnagy, az FM-ügy egyik kihallgató tisztje.

328 Valójában az történt – ahogy arra a bevezetőben már történt utalás –, hogy az ÁVO VII. alosztályának három területe (az ipari, üzemi és általában a gazdasági elhárítás) került Villányi, így a GRO újonnan megszervezett II. alosztálya alá.

állítani, hogy ezzel karhatalmi egységet biztosítson egy puccs számára. Erre vonatkozó terve is meghiúsult.

Villányi a gazdasági rendőrséget helytelenül irányította, ennek következtében a nagy gazdasági bűnözők szabadon maradtak, és csak a kisebb bűncselekmények elkövetőit tartóztatták le. Rajkkal egyetértésben szétzüllesztette a gazdasági rendőrség pártszervezetét. Munkájában a gazdasági rendőrség több polgárt törvénysértő módon presszionálva zsarolt, hogy az így szerzett pénzen támogatni tudja a NÉKOSZ-t[329] és az abban megbújó kémeket. Bűncselekményt követett el azzal is, hogy a Svájcba szökött Braunstein Jenőtől 15 000 dollárt és egy 30 000 dollár értékű Van Gogh-festményt szerzett meg, amelyet Svájcban a Studer nevezetű bankban helyezett letétbe. Ezt a követelését a Magyar Nemzeti Banknak sem jelentette be.[330]

A felülvizsgálat során Villányi András tevékenységéről a következőket állapítottuk meg:

Nem felel meg a valóságnak, hogy Villányi András szervezkedésben vett volna részt, és abban vezető szerepet vállalt volna. A valóság az, hogy az államvédelmi szervek és a gazdasági rendőrség vezetői között nagyfokú vetélkedés volt, amely idővel személyeskedésben és egymásnak való kellemetlenség okozásban csúcsosodott ki. Villányi András származásának és szociális helyzetének megfelelően polgári gondolkodású volt, de nem volt ellensége a népi demokráciának. A gazdasági rendőrség vezetésének feladatát jól el tudta látni. A gazdasági rendőrségen ugyanúgy, mint a többi rendőrségi részlegeknél feloszlatták a párszervezeteket, ezt azonban nem Villányi utasítására, hanem központi rendelkezés folytán tették meg. A gazdasági rendőrség káderállományának szociális összetétele rossz volt. Jelentős része a beosztottaknak polgári származású volt, és ezért bizonyos mértékben Villányi is felelős.

Megállapítottuk továbbá, hogy Villányi [a] gazdasági rendőrségen betöltött vezetői állásában tőkés elemektől nagy összegű pénzeket vett fel, és ezeket különböző célokra használta fel. Így pl. a Nemzeti Segélynek,[331] a Vöröskeresztnek és más szervezeteknek juttatott. Nem sikerült megállapítani, hogy kiktől milyen ellenszolgáltatásokért és milyen nagyságrendű összegeket kapott, továbbá azt sem, hogy az ilyenképpen „féllegálisan" felvett összegekből mennyit tartott meg saját használatra, tehát korrupt volt-e. Akkori életmódjának értékeléseképpen mindenesetre megállapítható, hogy fizetésével arányban nem álló ösz-

329 Népi Kollégiumok Országos Szövetsége.

330 Ezt a vádat, szintén fizikai kényszer alkalmazásával, Villányi Ernőből kivert részletek alapján állították össze. 1948 szeptemberében, amikor Villányi Ernő Svájcban járt, Braunstein a lakásán mutatott neki egy Van Gogh-festményt. Braunstein elmondta, hogy azt a bátyjának, Villányi Andrásnak akarta adni 1947 karácsonyán, de ő nem fogadta el. A kihallgatáson ezt úgy vették jegyzőkönyvbe, mintha a festmény Villányi András tulajdonát képezte volna, és Braunsteinen keresztül akarta volna kijuttatni az országból, hogy legyen pénze arra az esetre, ha disszidálni akar. A képet 30 000 dollárra becsülte fel az vizsgálatot végző ÁVH, de az is meglehet, hogy Villányi Andrással becsültették fel. ÁBTL 2.1. I/12-a. 426. Villányi Ernő felülvizsgálati anyaga; ÁBTL 2.1. I/13-a. 355–356. Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv Sally Judit és Villányi Ernő ügyében, 1955. augusztus 11.

331 A Vöröskereszt átmeneti szünetelése idején az 1945 januárjában társadalmi szervezetként megalakult Nemzeti Segély vette át a Magyar Vöröskereszt feladatát. 1948. május 23-án azonban egyesült a Nemzeti Segély és a MVK, s az előbbi intézményeit az utóbbi vette át. – 1946-ban nehéz helyzetbe került a Nemzeti Segély, mire felmerült a javaslat, hogy ajánljanak fel valami tiszteletbeli munkakört és tisztséget Villányi András feleségének, amivel elnyerhetnék Villányi támogatását. Így lett Villányi felesége a Nemzeti Segély alelnöke, s cserébe valóban jelentős támogatásban részesült a szervezet (természetbeni és készpénzadományok kereskedőktől és gyárosoktól, cukor- és csokoládégyáraktól aktív, rendszeres havi befizetések). Az adományok nagyrészt egy második, külön bankszámlára mentek, kivenni csak úgy lehetett, hogy a szükséges két aláírás közül az egyik Villányinéé volt. 1948-tól Villányiné a Magyar Vöröskereszt főmegbízottjaként dolgozott tovább. ÁBTL 2.1. I/11-a. 87–88. Kárász Győző, a Nemzeti Segély szervezési osztályának vezetője feljegyzése, 1954. augusztus 3.

szegek fölött rendelkezett, és nagy összegeket költött barátnőire, szórakozásra és hasonló célokra.

A felülvizsgálat megállapította végül azt is, hogy Braunstein Jenővel nem állt illegális kapcsolatban, és nem felel meg a valóságnak az, hogy Braunstein nagy összegű fizetési eszközt helyezett letétbe Villányi András részére svájci bankban.

Villányi Andrással kapcsolatos megállapításainkat a következő bizonyítékok támasszák alá:

1. Korda György vallomása, aki segédtisztje volt és ismeri Villányi szoros kapcsolatát Rajk Lászlóval, valamint haragos viszonyát Péter Gáborral. Villányi polgári beállítottságú volt, és magához hasonló személyekkel vétette magát körül. Beosztottai szerették. Sok pénzt költött nőkre, és nőismerőseit hivatali helyiségében is fogadta. Voltak ismerősei, akiknek útlevelet szerzett. Egyik szeretőjének a tanúval vásároltatott lakást 18 000 Ft-ért.

2. Dr. Elefánti Ervin, a GRÜ volt beosztottjának vallomása; szerinte Péter Gábor féltékeny volt Villányira, aki jó viszonyban [volt] Rajk Lászlóval. A továbbiakban is alátámasztja Korda György vallomását.

[3.] Dr. Tímár István vallomása, aki Villányi András barátja volt. Ismeri Péter és Villányi személyes ellentételeit. Rajk szerinte Villányi pártján állt. Tud arról, hogy Villányi felsőbb megbízásból egy ügyvéd révén létrehozott egy „Trans Európa" nevű külkereskedelmi vállalatot, amelynek jövedelmét az ÁVH és [a] GRÜ kiadásainak fedezésére fordították. A jövedelemből részesült Villányi is. Villányi elítélésekor beadott kegyelmi kérvénye Péter Gábor utasítására törvénytelenül lett elutasítva, amiben Tímár is közreműködött.

4. Villányi Ernő vallomása. Ismeri bátyja és Rajk jó kapcsolatát. A korábbi vizsgálat során tett vallomását visszavonta, és

állítja, hogy nem volt tudomása arról, miszerint a bátyjának nagyobb letétje van svájci bankban.

5. Dr. Tőkés Ottó vallomása,[332] aki jó viszonyban volt Villányival, ismeri a Péter és Villányi, valamint Rajk közti viszonyt, és tud a gazdasági rendőrség személyállományának [sic!] rossz szociális összetételéről.

6. Ráth Károly vallomása, mely szerint Villányi polgári gondolkodású személy volt. Szerinte az államvédelmi szervek akkori vezetői tudatosan keltettek rossz hangulatot a gazdasági rendőrség ellen. A bírósági tárgyalás után beszélt Villányival, akitől megtudta, hogy ügyének a vizsgálata törvényellenesen folyt le.

7. Oszkó Gyula vallomása, aki ismeri az ÁVH és a GRÜ közti egészségtelen vetélkedést, mely mindkét szerv munkáját rontotta. Tudomása van a gazdasági rendőrség rossz szociális összetételéről.

8. Balabán Péter,[333] aki tud Villányi és Péter közötti nézeteltérésekről.

9. Aradi Alter Sándor vallomása, aki a korábbi vizsgálat során tett tanúvallomását visszavonta. Állítása szerint nem volt tudomása Villányinak Svájcban elhelyezett pénzéről. Nem tud Villányi és Braunstein közötti illegális kapcsolatról.

10. Péter Gábor vallomása, mely szerint Villányi gazdasági bűncselekmények elkövetésének gyanúja miatt lett letartóztatva, továbbá azért is, mert szoros kapcsolatban állt Rajkkal.[334]

332 Dr. Tőkés Ottó miniszteri osztálytanácsos.

333 Életrajzát lásd a kötet végén található *Kislexikon*ban.

334 ÁBTL 2.1. I/1-e. 36–43. Péter Gábor 1954. augusztus 19-ei saját kezű feljegyzése. Vö. Péter Gábor vallomása:
„– Mi volt a bűncselekménye [Villányi Andrásnak]?
– Rajkhoz való szoros kapcsolata. Gazdasági Rendőrségen káros tevékenysége. Korrupció. Svájcba pénzt csempészett ki saját részére."

11. Beck János vallomása, aki szerint Villányi polgári gondolkodású, Rajk híve volt. Péterrel rossz viszonyban állt.

12. Kárász Győző vallomása, aki a Nemzeti Segély, majd a Vöröskereszt főtitkára volt.[335] Mellette dolgozott évekig Villányiné társadalmi munkában. Villányi sok gyárost, üzemtulajdonost küldött a Nemzeti Segélyhez, a Vöröskereszthez, akik hatalmas adományokkal támogatták a fenti szervezeteket.

A felülvizsgálat során Villányi András ügyében a szervezkedés bűntettében és külföldi fizetőeszközök, illetve követelések be nem jelentésének bűntettében emelt vád megdőlt. Nyomatékos gyanú merült fel azonban arra, hogy Villányi András a gazdasági rendőrségen betöltött állásában korrupt volt. Ezért felmentését bizonyítékok hiányában javasolom, mert a felülvizsgálat során összegyűjtött bizonyítékok Villányi Andrással szemben vádemelésre nem elégségesek.

Villányi (Wilheim) Ernő, a II. r. vádlott Villányi András testvéröccse. Értelmiségi családból származik, apja orvos volt. 1935-ben gimnáziumi érettségit tett, majd 1944-ig megszakításokkal különböző szállítmányozási vállalatoknál dolgozott, mint tisztviselő. A felszabadulás után az SZDP tagja lett, majd 1947-ben átlépett az MKP-ba. 1945 januárjában a politikai rendőrséghez került letétpénztárosnak. Innen néhány hónap múlva önként kilépett, és Mateosz-fuvarozó[336] lett. 1947 decemberében bátyja, Villányi András ajánlására az akkor megalakult egyik pártvállalathoz került tisztviselői beosztásban. Később ugyanott igazgató lett, és ebben a beosztásában dolgozott letartóztatásáig.

335 Kárász Győző az 1945-ben megalakult Nemzeti Segély főtitkára volt, majd amikor a szervezet 1948. május 23-án egyesült a Magyar Vöröskereszttel, előzetesen kinevezték utóbbi ügyvezető igazgatójává. Villányi feleségével dolgozott együtt.

336 Magyar Teherfuvarozók Országos Szövetkezete.

Villányi Ernőt 1949. szeptember 28-án vették őrizetbe az államvédelmi szervek gazdasági bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt. A bíróság külföldi fizetőeszközök be nem jelentésének bűntette miatt 3 évi fegyházra, hivatalvesztésre, politikai jogai gyakorlásának 10 évre való felfüggesztésére, valamint 5000 Ft vagyoni elégtétel megfizetésére ítélte jogerősen. Büntetését kitöltötte, utána internálták. A kormányrendelet alapján szabadult 1953. szeptember 1-jén.

A korábbi eljárásban Villányi Ernő bűnösségét saját beismerő vallomása, valamint Aradi (Alter) Sándor tanúvallomása bizonyította.

Villányi Ernő ügyének felülvizsgálása a következőket eredményezte:

Külföldi fizetési eszközök be nem jelentésének bűntette:

Villányi Ernő a korábbi vizsgálat során és a bírósági tárgyaláson azt vallotta, hogy 1946 decemberében bátyja, Villányi András ajánlására a Nemzeti Kereskedelmi Rt. tisztviselője, majd 1947 szeptemberében igazgatója lett. Ebben a minőségben több alkalommal járt Svájcban, ahol Braunstein Jakabbal a vállalat nevében üzleti ügyekről tárgyalt. 1948 őszén Braunstein 5000 dollárt adott neki azért, hogy itthon a vállalatnál üzleti ügyeit szorgalmazza. Villányi a pénzt elfogadta, abból 520 dollárt fel is vett. A többit pedig nem jelentette be a Nemzeti Banknál arra számítva, hogy disszidálni fog, és a pénzt felhasználja.

A felülvizsgálat alkalmával Villányi Ernő visszavonta korábbi vallomását azzal az indoklással, hogy azt kényszer és rábeszélés hatására tette. Vallja, hogy 1946 decemberében bátyja ajánlására a Nemzeti Kereskedelmi Rt.-hez került tisztviselőnek, majd később 1947 szeptemberében a vállalat igazgatója lett.

Braunstein Jakabot Villányi Ernő 1947 elején ismerte meg, amikor vele üzleti ügyben tárgyalt. Ekkor csupán néhány alkalommal találkoztak, és szorosabb kapcsolat nem alakult ki kö-

zöttük, mivel Braunstein rövid idő múlva, 1948 márciusában Svájcba szökött. Kiszökése után Villányi Ernő továbbra is fenntartotta vele az üzleti kapcsolatot Sebes Sándor utasítására.

Üzleti kapcsolatuk abból állt, hogy a Nemzeti Kereskedelmi Rt. Virginia cigarettát adott el Braunsteinnak, amelyet ő dollárban fizetett. Villányi Ernő letartóztatásáig 4 alkalommal járt kint Svájcban, és ott Braunstein Jakabbal a vállalat nevében üzleti ügyekről tárgyalt. Nem felel meg a valóságnak, hogy Villányi Ernőnek Braunstein 5000 dollárt adott át, és ezt Villányi a Nemzeti Banknál nem jelentette be. Úgy 1948-ban, de már korábban is Sebes Sándor utasítására Braunsteinnak vásárolnia kellett kisebb mennyiségű gyógyszert vagy néhány töltőtollat. Ezeket a kiadásokat Braunstein nem számolta fel a vállalat terhére, hanem ajándékképpen adta. 1948 szeptemberében Braunstein kijelentette, hogy ezeknek a kisebb kiadásoknak a fedezésére 5000 dolláros keretet a vállalat rendelkezésére bocsát, és ezen belül hajlandó a kisebb kiadásokat fedezni. Ezt az 5000 dolláros keretet Braunstein nem Villányi, hanem a vállalat rendelkezésére bocsátotta. Ez azonban nem volt a vállalat részéről egy követelés, hanem csupán egy névleges keret, amelyen belül hajlandó volt Braunstein a vállalat részére ajándékképpen kisebb értékeket vásárolni. Ennek megfelelően be sem lehetett jelenteni a Nemzeti Banknak.

Villányi Ernőnek a felülvizsgálat során tett vallomása megfelel a valóságnak. Ezt a következők bizonyítják:

1. Aradi Alter Sándor tanú visszavonta a korábban tett vallomását, mivel azt fenyegetés és rábeszélés hatására tette. Vallja, hogy Villányi Ernőt 1948 elején ismerte meg, amikor a Nemzeti Kereskedelmi Rt.-hez került alkalmazásba. Két alkalommal voltak kint Svájcban együtt, és ott Braunsteinnal üzleti ügyekben tárgyaltak. Vallja, hogy Sebes Sándor megbízásából több alkalommal vásároltattak Braunsteinnel kisebb mennyiségű orvosságot és töltőtollakat, ezeket a párszáz dolláros kiadásokat Braunstein soha nem számolta fel a vállalat számlájának terhére, hanem ajándékképpen vásárolta. Nem bírt tudomás[sal] arról, hogy ezen kívül dollárletétje lett volna Villányi Ernőnek Svájcban.

2. Aczél György vallomása, aki hosszabb ideig volt zárkatársa Villányi Ernőnek. Vallja, hogy Villányi előtte állandóan ártatlanságát hangoztatta. Villányi vallomását tettleges bántalmazás alatt tette, még a Markó utcában is többször vitték kezelésre, mert a lábán a verés következtében nyílt sebek keletkeztek.

A felülvizsgálat Villányi Ernő vonatkozásában megállapította, hogy az ellene emelt vád alaptalan, mert a terhére rótt bűncselekményt nem követte el.

A perújítási tárgyalás megtartására a Legfelsőbb Bíróság bír illetékességgel és hatáskörrel.

A tárgyalásra kérem megidézésemet a vád képviselet ellátása végett.

Tanúként megidézni indítványozom:
dr. Tímár Istvánt,
Péter Gábort, a BM Vizsgálati Főosztálya útján,
Aradi Alter Sándor[t], Bp., XIII. Pozsonyi u 38.
Korda György[öt], Bp., XIII. Alig u. 4.

Budapest, 1954. szeptember 3.

Czakó Kálmán
Legfőbb Ügyész

[ÁBTL 2.1. I/13-a. 437–443. Géppel írt tisztázat Czakó Kálmán aláírásával.]

35. A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLETE DR. VILLÁNYI ANDRÁS PERÚJÍTÁSI ÜGYÉBEN (1955. OKTÓBER 13.)

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága

B. 001279/1955/6 szám.

A Népköztársaság nevében!

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, mint e perújítási ügyben első fokon eljárt bíróság Budapesten 1955. évi október hó 13. napján tartott zárt tárgyaláson meghozta, és ugyancsak a nyilvánosság kizárása mellett kihirdette a következő

ítéletet:

A Legfelsőbb Bíróság
I. r[e]n[dű] dr. Szebenyi Endre terheltet, aki 1912. július 19. napján Nagylak községben született, volt miniszterelnökségi államtitkár, magyar állampolgár, nős, egy gyermek atyja, vagyontalan, apja: Szebenyi Stern Árpád, anyja: Gártner Rózsa, büntetlen.
II. r[e]n[dű] dr. Villányi (Wilheim) András terheltet, aki 1913. augusztus 15. napján Budapesten született, volt pénzügyminisztériumi osztályfőnök, magyar állampolgár, nős, egy gyermek apja, vagyontalan, apja: dr. Villányi Benedek, anyja: Milch Anna, büntetlen.

Az ellenük a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntette, ezenfelül dr. Szebenyi Endre I. r[endű] terheltet a kémkedéssel elkövetett hűtlenség, dr. Villányi András II. r[endű] terheltet pedig a külföldi követelés bejelentésének elmulasztásával elkövetett bűntett miatt emelt vádak alól bűncselekmény hiányában

felmenti.

A felmerült bűnügyi költségek az államot terhelik.

Indoklás

I.

A budapesti államügyészség 1949. áü. 88911/2. sz. – keletté, hivatali bélyegzővel és eredeti aláírással el nem látott – vádirat kiadmánya szerint vádat emelt Szebenyi Endre I. r[endű] terhelt ellen az 1946. VII. tv. 1. §. (1) bekezdésében meghatározott s a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntette, valamint az 1930. tv. 60. §-ának 2. pontjában meghatározott és a 61. §. harmadik bekezdése szerint minősülő folytatólagosan elkövetett hűtlenség bűntette miatt;

Villányi András II. r[endű] terhelt ellen az 1946. VII. tv. 1. §. (1) bekezdésében meghatározott s a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntette, valamint a 8400/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-ának (2.) bekezdése b./ pontjában megállapított kötelesség megszegésével felkövetett és a 17. §. (1.) bekezdése szerint büntetendő bűntett miatt.

A budapesti büntetőtörvényszék 1950. március 20. napján B. XLI. 2511/1950. sz[ám] a[latt] hozott ítéletével terhelteket bűnösnek mondotta ki a vádiratban terhükre rótt bűncselekményekben, és ezért Szebenyi Endre és Villányi András terhelteket halálra ítélte, mellékbüntetésként vagyonuk teljes elkobzását, kegyelem esetére pedig tízévi hivatali vesztést és politikai jogaik gyakorlásának tíz évre felfüggesztését mondotta ki.

A Legfelsőbb Bíróság 1950. május 20. napján B. IV. 4662/1950/21. sz[ám] a[latt] hozott ítéletével az elsőfokú bíróság ítéletét a terheltek vonatkozásában helybenhagyta.

Terheltekkel szemben az ítéletet 1950. május 26. napján végrehajtották.

A Legfőbb Ügyészség 1954. szeptember hó 14-én kelt és a Legfelsőbb Bírósághoz 1955. július hó 12. napján 1955. Bf. 0010.530. sz[ám] a[latt] benyújtott perújítási indítványában n[evezett] dr. Szebenyi Endre, valamit 1954. szeptember hó 3. napján kelt és a Legfelsőbb Bírósághoz 1955. július 12. napján 1955. Bf. 0010.531. sz[ám] a[latt] benyújtott perújítási indítványában n[evezett] dr. Villányi András terheltekkel szemben az alapeljárás során hozott ítéletek hatályon kívül helyezését, új tárgyalás kitűzését és ennek eredményéhez képest a terheltek felmentését indítványozta.

A Legfelsőbb Bíróság előzően megtartott zárt ülésben 5. sorszám alatt meghozott végzésével a megtámadott ítéleteket hatályon kívül helyezte, és egyben a Legfelsőbb Bíróság elnökének a Bp. 23/A §-nak (4.) bekezdése alapján 2. sorszám alatt hozott határozata folytán az ügynek érdemi tárgyalását rendelte el.

II.

A Legfelsőbb Bíróság Mód Péter,[337] Berán Iván,[338] Brankov Lázár,[339] Oszkó Gyula, Károlyi Márton, Ráth Károly, Balabán Péter, Korda György és Tőkés Ottó tanúknak a mai tárgyaláson tett vallomásai, valamint a felolvasott iratok alapján a következő

tényállást

állapította meg:

[...]

337 Életrajzát lásd a kötet végén található *Kislexikon*ban.

338 Berán Iván államvédelmi őrnagy az ÁVH V/4. (Tanulmányi) Osztályának volt az első vezetője 1952. áprilisig. 1953 januárjában letartóztatták, a Péter Gábor-ügybe akarták bevonni, de végül novemberben megszüntették az ellene folyó eljárást.

339 Életrajzát lásd a kötet végén található *Kislexikon*ban.

Dr. Villányi András II. r[endű] terhelt – aki 1913-ban Budapesten született – a jogi doktorátus megszerzése után 1934-től 1942-ig ügyvédi irodai gyakorlatot folytatott. 1942-től 1944 végéig katonai munkaszolgálatot teljesített.

1944 decemberében – az ország keleti részének felszabadítása után – Debrecenben [a] demokratikus rendőrség szolgálatába lépett, s a főváros felszabadulása után hivatalával Budapestre jött. 1945 tavaszán belépett a Kommunista Pártba, majd ugyanezen év őszén megbízták a Gazdasági Rendőrség vezetésével. Ezt a tisztét rendőr ezredesi rangban 1948 őszéig töltötte be, amikor is a Pénzügyminisztériumba került mint főosztályvezető, és e minőségben működött 1949. szeptember 20-án bekövetkezett letartóztatásáig.

A Gazdasági Rendőrség és a Politikai Rendőrség (később: ÁVO, majd ÁVH) között, főleg azok vezetői, II. r[endű] terhelt és Péter Gábor között úgyszólván kezdettől fogva rossz viszony volt, amely a későbbi évek folyamán már ellenségeskedéssé fajult. A Gazdasági Rendőrség dolgozóinak nem volt megfelelő az osztályösszetétele, korrupt hírük volt. A rossz viszonynak azonban nem ezek a körülmények voltak az okai, hanem az egymásra utalt két hatóságnak hatásköri összetűzései, kicsinyes hivatali féltékenykedései és nem utolsó sorban a vezetők személyi ellentétei. Míg a BM és az ÁVH között rossz volt a viszony, addig a BM és a G. R. [gazdasági rendőrség] közötti viszony jó volt. Az ÁVH-n II. r[endű] terheltet „Rajk emberének", tehát az ÁVH ellenségének tekintették. Péter Gábor utasítást adott II. r[endű] terheltnek, a G. R. vezetőjének a figyelésére. II. r[endű] terhelt többeknek panaszkodott, hogy „Péter Gábor ki akarja törni a nyakát".

1947-ben Péter Gábor javaslatot tett a Gazdasági Rendőrség megszüntetésére, illetőleg az ÁVH-ba leendő [sic!] beolvasztására. Rajk László belügyminiszter azonban a javaslatot elvetette, sőt, 1948-ban II. r[endű] terheltnek azt a javaslatát, hogy

a G. R. részére karhatalmat kell biztosítani, elfogadta. Így II. r[endű] terhelt a helyén is maradt 1948 őszéig, amikor is távozása alkalmából addig végzett munkájának elismeréséül kormánykitüntetésben részesült.

A II. r[endű] terhelt letartóztatására a Rajk László és társai elleni bűnügy tárgyalása folyamán került sor. Az 1949. szeptember 20-i tárgyalási napon hallgatta ki a bíróság tanúként az akkor már hónapok óta az ÁVH letartóztatásában volt dr. Szebenyi Endre I. r[endű] terheltet. Kihallgatását megelőzően a nyomozást vezető Szűcs Ernő ezredes utasítására Károlyi Márton, az ÁVH egyik tisztje pártutasításként közölte Szebenyivel, hogy tanúvallomásában II. r[endű] terhelt nevét terhelően meg kell említenie. Ez megtörtént, és ezután néhány óra múlva az ÁVH letartóztatta II. r[endű] terheltet anélkül, hogy ellene valamilyen bűncselekmény alapos gyanúja fölmerült volna.

Az ilyen körülmények között keletkezett bűnügy mai perújítási tárgyalásán nem merült fel adat annak megállapítására, hogy II. r[endű] terhelt államellenes szervezkedésnek vezetője, vagy résztvevője lett volna.

Utalással pedig a Legfelsőbb Bíróságnak Sally Judit és Villányi Ernő terheltek elleni perújítási ügyében – az ítélő tanácsnak ugyanezen összeállítása mellett – 1955. augusztus 11-én B. 001221/1955/6. sz[ám] a[latt] hozott ítéletében[340] megállapított tényállásra is tényként kellett megállapítani, hogy II. r[endű] terheltnek külföldi pénzértékre szóló bejelentésre kötelezett követelése nem állott fenn.

340 ÁBTL 2.1. I/13-a. 350–361. Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv Sally Judit és Villányi Ernő ügyében, 1955. augusztus 11.

III.

A Legfelsőbb Bíróság a mai tárgyaláson fölmerült adatok, valamint az összefüggő perekből szerzett ismeretei alapján megállapította, hogy az alapeljárás törvénytelen volt. A nyomozás folyamán a terhelteket különböző törvénytelen eszközökkel kényszerítették egymást terhelő valótlan vallomások tételére. Ugyancsak erőszakeszközökkel bírták rá őket arra, hogy a nyomozás során tett valótlan vallomásaikat a bírósági tárgyaláson is fenntartsák. Maguk a terheltek az egész eljárást komédiának tartották, és maguk között annak nevezték. A bírói ítélet komolyságában sem hittek, sőt, meg voltak győződve, hogy az is csak komédia. Ezt a meggyőződésüket az ÁVH is megerősítette. A II. r[endű] terheltnek a megadott személyek közül magának kellett kiválasztania terhelő tanúját. Fivérét választotta, és rábírta, hogy saját hamis vallomását ő is erősítse meg.[341] Az első bírói tárgyalás szünetében az ÁVH a tárgyalóterem melletti várakozóban a tizenkét terheltet büffével [sic!] fogadta: szendvicscsel, süteménnyel, feketével kínálták őket, mondván, egyenek, úgyis elég fáradtságos munkát végeztek. Rajkné kifogásolta a krémest, mert ő a csokoládésat szereti: az egyik ÁVH-tiszt készséggel sietett ki, és rövidesen hozta a kívánt süteményt.[342]

341 Villányi Ernő erről a következőket vallotta 1955-ben: „Elítélésem után Vácra kerültem, ahol a fürdőben összetalálkoztam bátyámmal, aki ellen már megvolt a halálos ítélet. Bátyám ekkor fürdés közben közölte velem, hogy neki kellett választania az ellene valló tanúk közül, és 3 lehetőség volt: felesége, Aradi Sándor vagy én, és ő engem ajánlott tanúnak, mivel úgy gondolta, hogy én erős és fiatal vagyok, és nincsenek gyermekeim, mint Aradi Sándornak." Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv Sally Judit és Villányi Ernő ügyében, 1955. augusztus 11. ÁBTL 2.1. I/13-a. 356.

342 Rajk Lászlónét szintén a Szebenyi Endre és társai perében ítélték el, első és másodfokon egyaránt ötévi fegyházbüntetésre. 1954. június 14-én szabadult, a Legfelsőbb Bíróság 1955. július 26-án hozott ítélete rehabilitálta.

A Legfelsőbb Bíróság méltatlannak találta volna, ha egy ilyen alapeljárás bármely adatát ítéleti ténymegállapításnál figyelembe vette volna.

Ily körülmények között az ítéleti tényállás megállapításánál egyedül a mai tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok szolgálhattak csak alapul. A kihallgatott tanúk – volt nyomozók és volt terheltek – vallomásai egymást megerősítették és kiegészítették. Vallomásaikat a mai tárgyaláson semmiféle adat meg nem cáfolta. Így e vallomásokat a maguk összességében és összefüggésében értékelve valóknak és az ítéleti tényállás alapjául kellett elfogadni.

IV.

Minthogy ekként megállapítást nyert, hogy I. r[endű] terhelt az 1946. VII. tv. 1 §-nak (1.) bekezdésében (BHÖ 1. pont (1.) bekezdésében) meghatározott államellenes szervezkedés vezetésének bűntettét, valamint az 1930. III. tv. 60. §. első bekezdésének b./ alpontjában meghatározott és a 1930. III. tv. 61. §-ának harmadik tétele (BHÖ 38. pont (1.) bekezdésének harmadik tétele) szerint minősülő hűtlenség bűntettét;

II. r[endű] terhelt az 1946. VII. tv. 1 §-nak (1.) bekezdésében (BHÖ. 1. pont (1.) bekezdésében) meghatározott államellenes szervezkedés vezetésének bűntettét, valamint a 8400/1946. M. E. sz. rendelet 1. §. (2.) bekezdés b./ pontjában a 17. §. (1.) bekezdésében körülírt kötelesség megszegésének esetére meghatározott bűntettet nem követte el,

ezért mindkét terheltet az ellenük emelt vádak alól a Bp. 180. §-ának b./ pontja alapján föl kellett menteni.

Fölmentésük következményeképpen a bűnügyi költségek viselése tárgyában a Bp. 245. §-ának (1.) bekezdésében foglaltaknak megfelelően kellett rendelkezni.

Kmf.

Györe József[343]	*Domokos József*[344]	*Házi Árpád*[345]
ülnök	elnök	ülnök

[ÁBTL 2.1. I/13. 107–116. Géppel írt tisztázat Domokos József, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, Györe József és Házi Árpád ülnökök aláírásával.]

343 Györe József (1902–1985) 1952. november 14-től 1953. július 4-ig belügyminiszter, majd 1953. július 22-től 1955. december 16-ig belügyminiszter-helyettes volt.

344 Dr. Domokos József 1945. augusztus 30. és 1953. július 2. között legfőbb ügyész, majd 1954. október 30. és 1958. május 25. között a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt.

345 Házi Árpád (1908–1970) 1951. április 20-tól 1952. november 14-ig belügyminiszter, majd 1953. július 4-ig a minisztertanács elnökhelyettese, egyúttal 1951. novembertől 1953. júliusig az MDP Politikai Bizottsága tagja volt. Kétszer töltötte be az Állami Ellenőrzési Központ elnöki tisztét, először 1949 és 1951 majd 1953 és 1956 között.

36. NON GYÖRGY LEGFŐBB ÜGYÉSZ IGAZOLÁSA DR. VILLÁNYI ANDRÁS ÁRTATLANSÁGÁRÓL (1956. MÁJUS 21.)

4240/1956.

Villányi Andrásné

Igazolom, hogy férje, Villányi András ellen 1950. évben lefolytatott büntetőeljárás alaptalannak bizonyult, és ezért – a perújítási eljárás során – a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága az Ön férjét valamennyi vádpont alól, jogerősen felmentette.

A Legfelsőbb Bíróság felmentő ítéletének száma: B.001299/1955.

Budapest, 1956. május 21.

(Non György)[346]

[ÁBTL 2.1. I/13-a. Géppel írt tisztázat Non György aláírásával.]

346 Dr. Non György (1918–2007) jogász, legfőbb ügyész, országgyűlési képviselő, lapszerkesztő. 1956. február és 1956. november 16. között a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészének tisztségét töltötte be.

FÜGGELÉK

KISLEXIKON

ARADI SÁNDOR (1898): kereskedő. Eredetileg *Alter Sándor*nak hívták. Az 1946-ban alapított Nemzeti Kereskedelmi Rt. igazgatója volt Villányi Ernő mellett. A Villányi András ellen 1950-ben folytatott vizsgálat során ugyan kihallgatták tanúként, de a börtönt elkerülte. Az 1954. évi felülvizsgálat alkalmával ismét beidézték tanúnak. 1954-ben az ARTEX Külkereskedelmi Vállalat főosztályvezető-helyettese volt.

ASCHNER LIPÓT (1872–1952): vezérigazgató. 1921-ben lett az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. vezérigazgatója. A vállalaton belül nemzetközi szintű kutatólaboratóriumot hozott létre, s ő honosította meg a Tungsram nevet. Anyagi támogatásával alakult meg a Budapesti Műszaki Egyetem Atomfizikai Tanszéke 1938-ban. 1944 májusában a németek Mauthausenbe hurcolták. Kiszabadítására Bay Zoltán és Jankovich Dénes, a cég akkori vezérigazgatói 100 000 svájci frankot utaltak át a németeknek, s így 1944 decemberében Svájcba távozhatott. Innen 1947 nyarán tért vissza, majd kinevezték az Egyesült Izzó ügyvezető igazgatójának. E tisztét 1952-ben bekövetkezett haláláig töltött be. Az Újpesti Torna Egylet elnöke és mecénása volt.

BALABÁN GYÖRGY (1888): igazgató, rendőr alezredes. A második világháború előtt a Magyar–Francia Biztosító Rt. igazgatója volt. 1945-ben a GRO megalakulásakor rendőr alezredes, Villányi András helyettese, majd 1945. szeptember 24-től az I. (valuta és hitel) alosztály vezetője lett. 1948 szeptemberétől miniszteri osztálytanácsos volt a Kereskedelem- és Szövetkezetügyi Minisztériumban.

BALABÁN PÉTER (1917–2002): újságíró, szerkesztő, műfordító. 1938-tól Londonban dolgozott egy biztosítótársaságnál. A második világháborút Svájcban vészelte át, ahol tagja lett a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front ottani szervezetének. 1947-től a Magyar Rádió, majd az MTI munkatársa volt. 1949. május 18-án vette őrizetbe az ÁVH, és a „svájci csoport" tagjaival, többek között Vági Ferenccel, Földi Ivánnal, Demeter Györggyel, Ács Tamással együtt „hűtlenséggel, valamint a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel" vádolták. A Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. március 27-én 8, majd a Legfelsőbb Bíróság 1950. május 20-án 10 év fegyházbüntetésre ítélte. 1954. augusztus 31-én szabadult, 1955-ben rehabilitálta a Legfelsőbb Bíróság. Később a Corvina Könyvkiadónál helyezkedett el, annak irodalmi vezetője lett.

BÁRÁNYOS KÁROLY (1892–1956): jogász, miniszter. 1910-től a Földművelésügyi Minisztérium munkatársa, 1935 és 1938 között a Külkereskedelmi Hivatal alelnöke, 1938-tól a Földművelésügyi Minisztérium miniszteri tanácsosa, 1941 márciusától 1944 áprilisáig a tárca adminisztratív államtitkára volt. A német megszállás alatt németellenes magatartása miatt nyugdíjazták. 1945. november 15-től 1946. november 20-ig közellátásügyi miniszter, ezt követően 1947. szeptember 24-ig földművelésügyi miniszter, majd 1948 júliusáig a Magyar Országos Szövetkezeti Központ alelnöke volt. 1946 októberében tagja lett a Független Kisgazdapártnak. 1947. augusztus 31-én országgyűlési képviselővé választották, de pártja balratolódása miatt 1948. novemberben lemondott mandátumáról.

BAUER GÉZA GYÖRGY (1895): hentes és mészáros. Budapesten dolgozott szakmájában. 1952. februárban Kistarcsára internálták. 1956 után közbiztonsági őrizetben volt Tökölön.

BAY ZOLTÁN, DR. (1900–1992): fizikus. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett diplomát, majd 1926-ban legmagasabb kitüntetéssel doktori fokozatot fizikából. Ezt követően ösztöndíjjal Berlinben tanult. 1930. februárban a szegedi tudományegyetem elméleti fizika tanszékének oktatója, hamarosan egyetemi tanára lett. 1936. szeptemberben Aschner Lipótnak, a Tungsram vezérigazgatójának felkérésére elvállalta az Egyesült Izzó kutatólaboratóriumának vezetését, kísérleteit ezután a budapesti Tungsram Laboratóriumban és a Budapesti Műszaki Egyetemen (BME) folytatta. 1937-ben a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) levelező tagjává választották. 1938-ban a Tungsram segítségével megszervezte a BME-n az atomfizikai tanszéket, amelyet egészen 1948-ig vezetett. 1944. szeptember 1-jével az Egyesült Izzó igazgatósága kinevezte a részvénytársaság vezérigazgatójává. Az Egyesült Izzólámpa Rt. a második világháború alatt súlyos károkat szenvedett, majd 1945-ben a szovjet hadsereg a gépeket leszerelte, és kiszállította az országból. Bay magánlaboratóriuma azonban a Szovjet Tudományos Akadémia közbenjárására megmenekült. Az 1945 nyarán kezdődő kutatások során ő vezette azt a csoportot, amely először észlelt radarvisszhangot a Holdról: 1946. február 6-án jelentették be a világnak, hogy sikerült a Holdra radarjelet küldeni és a visszavert jelet érzékelni. 1946-ban megválasztották az MTA Matematikai és Természettudományi Osztálya elnökének. 1948-ban a személyét ért támadások miatt elhagyta az országot. A George Washington Egyetem kísérleti fizika professzora lett, együtt dolgozott Neumann Jánossal és Szent-Györgyi Alberttel. 1955-től 1972-ig az Egyesült Államok Nemzeti Szabványügyi Hivatala munkatársa volt.

BECK JÁNOS, DR. (1915–2001): tisztviselő. A Belügyminisztérium osztályvezetőjeként 1949. június 6-án tartóztatta le az ÁVH. A Szebenyi Endre és társai perben a Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. március 20-án első, majd a Legfelsőbb Bíróság 1950. május 20-án másodfokon egyaránt 10 évi kényszermunkára ítélte. 1954. augusztus 31-én szabadult, 1955. április 25-én rehabilitálta a Legfelsőbb Bíróság.

BRANKOV, LAZAR (1912–2011): követségi ügyvivő. A második világháború utolsó időszakában a bácska-baranyai katonai rögtönítélő bíróság egyik tagja volt, számos halálos ítélet meghozatalában vett részt. Pályafutását a Szövetséges Ellenőrző Bizottság jugoszláv missziójának századosi rangú titkáraként folytatta Budapesten, 1945 márciusában érkezett Magyarországra. 1947 közepétől 1948. október 24-ig a jugoszláv politikai rendőrség, az UDB főrezidense, majd a budapesti jugoszláv követség ügyvivője volt. 1949. június 21-én tartóztatták le Moszkvában. A Rajk-per harmadrendű vádlottjaként a Budapesti Népbíróság 1949. szeptember 24-én életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte, amit a Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. október 14-én helyben hagyott. 1956. április 3-án egyéni kegyelemmel szabadult, majd szeptember 3-án határozatban mentesítették a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól. Az 1956-os forradalom után Franciaországban telepedett le.

BRAUNSTEIN JAKAB JENŐ: kereskedő. Lengyel állampolgárként 1939-ben menekült Magyarországra a német megszállás elől. 1946-tól Holländer Jenővel és Kondor Józseffel egyenlő arányban tulajdonolta az Árubehozatali és Kiviteli Rt.-t, amely többek között cigarettacsempészettel foglalkozott. Cége 1948-ban egyesült az ÁVO által 1946-ban alapított Nemzeti Kereskedelmi Rt.-vel. 1948 márciusában Svájcba távozott.

CSAPÓ ANDOR (1901–1981): géplakatos, államvédelmi alezredes. Eredeti neve *Czutrin Andor* volt. 1945 januárjában került az Andrássy út 60.-ba mint nyomozó, de a következő hónaptól már gondnoki beosztásban szolgált. Ettől kezdve a PRO, majd ÁVO anyagi ügyeit intézte, többek között a XII. alosztály beosztottja, majd vezetőhelyettese volt. Az 1950-ben önálló hatóságként megszervezett ÁVH VII. (Gazdasági) Főosztályának 4. (Központi Anyagellátó) Osztályát vezette 1951. november 27-ig, majd az újonnan megszervezett X/4. (Gazdasági) Osztály élére került. 1953. január 15-én az állományból elbocsátották, letartóztatták, és a Péter Gábor és társai per másodrendű vádlottjaként 1953. december 24-én első, 1954. január 14-én másodfokon egyaránt életfogytiglani börtönre ítélték. 1956. november 24-én a legfőbb ügyész utasítására megszakították a büntetését. Az 1957. június 15-én lefolytatott perújítási tárgyalásán 5 évre csökkentették büntetését, amit egyúttal letöltöttnek is tekintettek.

CSATÁRI JÓZSEF (1909–1970): honvéd alezredes. Eredeti neve *Kálcsics József* volt. 1936 és 1938 között harcolt a spanyol polgárháborúban. 1947-ben tért vissza Magyarországra, ahol először a Szakszervezeti Tanács szociálpolitikai osztályán dolgozott, onnan az MKP Rendező Gárdájához került, majd a Magyar Honvédségben teljesített szolgálatot az aszódi, illetve a piliscsabai ezred parancsnokaként. 1949. július 6-án az ÁVH letartóztatta, a Rajk-ügy „spanyolos szálához" kötve Marschall László és öt társa perében 1949. november 8-án első fokon 10 évi fegyházbüntetésre, 1949. december 19-én másodfokon 13 évi kényszermunkára ítélték. 1954. június 24-én szabadult, az év október 15-én rehabilitálták.

CSÉBY LAJOS (1899–1976): rendőr vezérőrnagy, diplomata. „Pedro Fernandez" néven részt vett a spanyol polgárháborúban, 1939-ben együtt internálták Rajk Lászlóval Franciaországban. 1945 után a Magyar Szabadságharcos Szövetség partizántagozatának a titkára volt. Rajk kinevezte a magyar és jugoszláv belügyi tárca közötti kapcsolattartónak. 1949. június 12-én szervezkedésben való részvétel gyanújával tartóztatták le, a Szebenyi Endre és társai perben 1950. március 20-án első, 1950. május 20-án másodfokon egyaránt 8 évi börtönbüntetésre ítélték. 1954. augusztus 31-én szabadult. 1955. április 25-én a Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól. 1957–1967 között belgrádi, szófiai, majd prágai nagykövet volt.

CSERESNYÉS SÁNDOR (1909–1971): újságíró. Részt vett a spanyol polgárháborúban, a köztársaságiak veresége után Franciaországba menekült, ahol internálták. 1946 októberéig a brit hadseregben szolgált, rövid jugoszláviai tartózkodás után hazatért. 1947. január 13-tól a BM Központi Sajtóosztályának vezetője, 1948. augusztustól az MDP *Világosság* című lapjának külpolitikai rovatvezetője volt. 1949. május 24-én letartóztatták, a Szebenyi Endre és társai perben 1950. március 20-án első, 1950. május 20-án másodfokon egyaránt 6 évi kényszermunkára ítélték. Az 1955. évi perújítás során büntetését 4 év börtönre mérsékelték, és 1955. szeptember 22-én szabadon bocsátották. 1963-ban rehabilitálták.

DÉCSI GYULA, DR. (1919–1990): államvédelmi ezredes, igazságügy-miniszter. Eredetileg *Danweber Gyulá*nak hívták. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát. 1940 és 1944 között a Pénzintézeti Központban dolgozott. 1943-ban belépett a Független Kisgazdapártba, 1944-ben átigazolt az MKP-ba. 1945. januárban a Szikra Lapnyomdában helyezkedett el. 1945. áprilisban vették fel a politikai rendőrséghez, ahol gyors karrier futott be. 1947. márciusban az ÁVO III. alosztályának (egyházakkal szemben elhárítás) éléről került át a VIII. (vizsgálati) alosztályra. 1947. júliusban megkapta az alosztály vezetését, majd az 1948. szeptembertől BM ÁVH néven működő szervezetben az év decemberétől a C, majd D betűjelű hatósági ügyosztályt irányította. 1950. januártól az önálló főhatóságként működő ÁVH VI. (Jogi és Börtönügyi) Főosztályát vezette. 1950. júniusban kinevezték az Igazságügyi Minisztérium államtitkárává, 1951. január 27-től pedig első miniszterhelyettes lett. 1952. november 14-től igazságügy-miniszter volt. 1953. január 16-án letartóztatták, s a Péter Gábor és társai per negyedrendű vádlottjaként 1953. december 24-én 9 évi börtönre ítélték. Az 1957-es perújítás során a törvénysértésekben való részétele miatt ítéletét 8 évre mérsékelték, s a büntetését felezve, az addig betöltött időt beszámítva 1957. június 15-én hagyhatta el a börtönt. Kiszabadulása után az Akadémiai Kiadó Szótárszerkesztőségében kapott állást.

ELEFÁNTI ERVIN ERNŐ, DR. (1915): rendőr őrnagy, tisztviselő. Jogot végzett, 1943–1944-ben Villányi Andrással együtt volt munkaszolgálatos. 1945 januárjától az újonnan alakult miskolci városi rendőrségen szolgált bűnügyi előadóként. 1945 decemberben rendőr főhadnagyként került a GRO-ra, 1946 közepén már annak II. alosztályát vezette. 1947 nyarán Villányi a III. alosztály élére állította. Bár munkája során közvetlen, bizalmi kapcsolatban volt Villányi Andrással, az ellene lefolytatott perben nem, csak az 1954-ben megindított felülvizsgálat alatt hallgatták ki tanúként. 1954-ben az Országos Tervhivatal Anyaggazdálkodási Főosztályán dolgozott főosztályvezető-helyettesként.

FARKAS MIHÁLY (1904–1965): kommunista politikus, hadseregtábornok. Eredeti neve *Lőwy Hermann* volt. 1921-ben lépett be a Csehszlovákia Kom-

munista Pártjába, 1925-ben politikai tevékenysége miatt hat és fél évi börtönre ítélték. 1929-től felváltva a Szovjetunióban és Nyugat-Európában élt, részt vett a spanyol polgárháborúban. 1944 novemberében a kommunista párt egyik vezetőjeként érkezett Magyarországra. 1945. májustól az MKP KV Titkársága és a párt Politikai Bizottsága tagja volt. 1945. július 15-től november 23-ig a Belügyminisztérium politikai államtitkáraként működött, fő feladatul a rendőrség újjászervezését kapta. 1945. novemberben pártja főtitkárhelyettese lett, a KV szervezési, káder-, tömegszervezési, gazdasági és információs osztályát felügyelte, hatáskörébe tartozott a hadsereg és a rendőrség is. 1948. szeptember 9. és 1953. július 4. között altábornagyi, vezérezredesi (1949-től), illetve hadseregtábornoki (1952-től) rangban honvédelmi miniszter volt. Kiemelkedő szerepet játszott a Rajk-per előkészítésében és lebonyolításában. 1950. novemberben Rákosi Mátyással és Gerő Ernővel együtt az MDP-t és az országot ténylegesen irányító titkos honvédelmi bizottság, az ún. trojka tagja lett. 1953. júliusban elmozdították a hatalom csúcsáról, de a KV Titkárságának és a Politikai Bizottságnak a tagjaként 1955. áprilisig megőrizte helyét a párt felső vezetésében. 1956. október 12-én letartóztatták, 1957. március 23-án 6 évi börtönbüntetésre ítélték. 1957. április 19-én újratárgyalták ügyét, és jogerősen 16 évi börtönt kapott. 1960. április 5-én egyéni kegyelemmel szabadult. A Gondolat Kiadónál helyezkedett el társadalomtudományi idegen nyelvi lektorként.

FEHÉR LAJOS (1917–1981): kommunista politikus. Latin–történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1944 őszén jelentős szerepet játszott az ellenállási mozgalomban. 1945. január végétől 1946. szeptemberig – eleinte az illegalitásban használt Kovács Gyula álnéven – Péter Gábor helyettese volt a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztályán. 1946 őszétől a *Szabad Föld* munkatársa, 1947. májustól felelős szerkesztője, később a *Szabad Nép* főszerkesztő-helyettese és mezőgazdasági rovatának vezetője lett. 1956. október 23-án beválasztották az MDP KV Katonai Bizottságába. A forradalom leverése után került be a hatalom belső köreibe: 1956. november és 1975. június között az MSZMP Politikai Bizottsága (1957. júniusig Ideiglenes Intéző Bizottság) tagja, 1959–1962 között a párt Központi Bizottságának titkára, 1962-től 1974-ig a Minisztertanács elnökhelyettese volt.

FOGASS JÓZSEF: kommunista politikus. A Vas Zoltán vezette Budapesti Közélelmezési Kormánybiztosság mellett 1945 tavaszán már működő ún. Közellátási Ellenőrzési Főcsoport vezetője volt 1945 augusztusáig.

JANKOVICH DÉNES, GRÓF (1904–1976): kereskedelmi igazgató. Az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. kereskedelmi igazgatója, majd egyik vezérigazgatója volt. 1947 decemberében letartóztatta a GRO, majd 10 hónapra internálták. Miután vádemelés nélkül szabadon engedték, 1949-ben elhagyta az országot, és Linzben telepedett le.

KÁRÁSZ GYŐZŐ (1905): tisztviselő. Eredetileg *Krausz Győző*nek hívták. 1930-ban kivándorolt Franciaországba, majd az algériai magyar kommunisták főtitkára volt. 1944-ben tért haza Magyarországra, s az 1945-ben megalakult Nemzeti Segély főtitkára lett. Amikor a szervezet 1948. május 23-án egyesült a Magyar Vöröskereszttel, előzetesen kinevezték a Vöröskereszt ügyvezető igazgatójává. 1949-ben a Külkereskedelmi Minisztérium Ár- és Piackutató Osztályát vezette. 1949. október 1-jén letartóztatták, 1950. június 13-án első fokon 10, majd 1950. július 29-én jogerősen 8 évi börtönbüntetésre ítélték. A Legfelsőbb Bíróság 1954. augusztus 31-i határozatával felmentette a vád alól, és szabadlábra helyeztette.

KÁROLYI MÁRTON (1911–1988): államvédelmi alezredes. Eredeti neve *Wiegner Márton* volt. 1950-től az ÁVH VI/1. (Jogi, majd Vizsgálati) Osztályát, 1950. novembertől 1951. februárig VI. (Jogi és Börtönügyi, majd Vizsgálati) Főosztályát vezette. 1952. január 18-án végleg törölték az ÁVH állományából, és az Igazságügyi Minisztériumba került osztályvezetőnek. 1953. január 17-én letartóztatták, és a Péter Gábor és társai perben 1953. december 24-én 12 évi börtönre ítélte a Budapesti Hadbíróság. 1956. november 28-án szabadult. A perújítást követően, 1957. június 15-én a Legfelsőbb Bíróság 9 évre ítélte, de a börtönbe már nem került vissza, mert büntetését – annak felezésével, az addigi időt beszámítva – letöltöttnek vették. Később a Bőr- és Műanyag-feldolgozó Vállalatnál dolgozott.

KORDA GYÖRGY (1908): rendőr százados. 1946–1948 között Villányi segédtisztjeként a GRO-n szolgált. 1949 októberében letartóztatták, és tiltott határátlépési kísérletért három évre ítélték. 1950-ben Kistarcsára, majd Recskre internálták, ahonnan 1953-ban szabadult. Villányi András ügyének felülvizsgálata során hallgatták ki többször 1954-ben.

KOSSA ISTVÁN (1904–1965): kommunista politikus. A második világháború előtt részt vett a Demény Pál-féle kommunista mozgalomban. 1942-ben a szakszervezeti funkcionáriusokból és kommunistákból összeállított 401-es büntetőszázaddal Ukrajnába vitték. 1944 novemberében tért vissza Magyarországra, ahol az 1945 februárjában megalakult Szakszervezeti Tanács (Szaktanács) főtitkára, 1948. augusztusban iparügyi, 1949. júniusban

pedig pénzügyminiszter lett 1950. februárig, egyúttal 1945. májustól 1950. áprilisig az MKP, illetve (1948. júniustól) az MDP Politikai Bizottsága tagja volt. 1950-től kiszorult a hatalom legfelsőbb köreiből, de továbbra is jelentős állami pozíciókat töltött be: 1950. decembertől a kohó- és gépipari miniszter helyettese, 1951. májustól az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, 1952. januártól kohó- és gépipari miniszter, 1952. december általános gépipari miniszter volt. A Nagy Imre nevével fémjelzett „új szakasz" kezdetekor, 1953. júliusban a Munkaerő-tartalékok Hivatala elnökévé, 1954. december végén az Országos Tervhivatal elnökhelyettesévé nevezték ki. 1956. október 27-től november 3-ig Nagy Imre kormányának pénzügyminisztere volt. 1956. novemberben a Kádár-féle Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagjaként a pénzügyek vezetésével bízták meg. 1957. májustól 1963. decemberi nyugdíjazásáig közlekedési és postaügyi miniszterként működött.

KOVÁCS FERENC (1910–1977): rendőr alezredes. Harcolt a spanyol polgárháborúban. Nyugatról 1947 májusában tért haza Magyarországra. 1948 májusától szeptemberig rendőr alezredesként szolgált az ÁVO-n, majd az Országos Sporthivatal főosztályvezetőjévé nevezték ki. 1949. szeptember 12-én tartóztatták le, és a Szebenyi Endre és társai perben 1950. március 20-án és május 20-án egyaránt 7 évi fegyházbüntetésre ítélték. 1954. szeptember 4-én szabadult, 1955. április 25-én rehabilitálta a Legfelsőbb Bíróság. A Csepeli Vasműveknél helyezkedett el lakatosként.

KOVÁCS JÁNOS (?–1949): rendőr alezredes. 1945 előtti pályafutásáról annyi tudható, hogy a szovjet állambiztonság tisztje volt. Magyarországra érkezése után 1945 januárjától Péter Gábor egyik helyetteseként az operatív területet felügyelte a politikai rendőrségen. 1947 végén megbetegedett, és hamarosan visszautazott a Szovjetunióba, ott is halt meg.

LADÁNYI JÓZSEF (1899): rendőrnyomozó őrnagy. Eredeti neve *Lederer József* volt. Már 1945 előtt bűnügyi detektívként szolgált a rendőrségen. 1953-ban a Péter Gábor és társai ügyben letartóztatták: a koncepció szerint 1944-ben Péter Gábor feleségét, Simon Jolánt mint besúgót foglalkoztatta. Később elengedték, majd kitelepítették Tápiógyörgyére.

MÓD PÉTER (1911–1996): tanár, diplomata, politikus. Mód Aladár és Oszkó Gyula testvére. Eredeti neve *Oszkó Péter* volt. 1947-től a Külügyminisztérium miniszteri tanácsosa, majd Rajk László külügyminiszter kabinetfőnöke és személyzeti csoportvezető volt. 1948. szeptembertől a minisztérium elnöki osztályát vezette, majd a párizsi magyar követségen követhelyettesként szolgált. Hazarendelték, és 1949. június 2-án letartóztatták. A Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. június 13-án, majd a Legfelsőbb Bíróság 1950. július 29-én egyaránt életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte. 1954. augusztus 31-én rehabilitálta a Legfelsőbb Bíróság, akkor szabadult.

OSZKÓ GYULA (1912–1996): rendőr ezredes. Bátyja, Mód Aladár révén kapcsolódott be 1931-ben a munkásmozgalomba. 1945-ben Újpest rendőrkapitánya lett, 1946–1947-ben a vidéki főkapitányságok őrszemélyzeti felügyelője volt, 1948-tól a BM Személyzeti Osztályát vezette ezredesi rendfokozattal. 1949. januárban elbocsátották, és a Dohányipari Központba helyezték osztályvezető-helyettesnek. 1949. június 3-án letartóztatták, a Szebenyi Endre és társai ügyben a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel vádjával 1950. március 20-án 8 év kényszermunkára ítélték, amit másodfokon az év május 20-án 10 évre súlyosbították. 1954. júniusban szabadult, 1955. áprilisban rehabilitálták. 1954. szeptemberben a BM Anyagi és Technikai Főosztály helyettes vezetőjévé nevezték ki. 1958-tól a Tiszai Vegyi Kombinátnál, majd az Erőmű Beruházási Vállalatnál dolgozott, 1963-ban az Ipari Műszergyár igazgatója lett Ikladon, 1973-ban innen vonult nyugdíjba.

PÉTER GÁBOR (1906–1993): államvédelmi altábornagy. Eredeti neve *Eisenberger Benjámin* volt. Szabó segédlevelet szerzett. 1931-ben lett az illegális kommunista párt tagja. 1945. januártól a budapesti politikai rendőrség (PRO), 1946. októbertől az országos hatáskörű államvédelmi szervek (Magyar Államrendőrség ÁVO, 1948-tól BM ÁVH, 1950-től ÁVH) vezetője volt vezérőrnagyi, 1948-tól altábornagyi rendfokozatban. 1953. január 3-án letartóztatták, 1953. december 24-én a Budapesti Hadbíróság zárt tárgyaláson életfogytiglani börtönre, a közügyektől tízévi eltiltásra, teljes vagyonelkobzásra és lefokozásra ítélte, amit a másodfokon eljáró Katonai Felsőbíróság 1954. január 15-én helybenhagyott. 1957. június 15-én a perújítási tárgyaláson a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma 14 évi börtönbüntetésre ítélte. 1959. január 10-én feltételesen szabadlábra helyezték, 1960. áprilisban egyéni kegyelemben részesült. Könyvtárosként helyezkedett el, nyugdíjazása után visszavonultan élt haláláig.

RADVÁNYI DEZSŐ (1922–1998): államvédelmi őrnagy. Eredeti neve *Reinitz Dezső* volt. Selyemhurkoló szakmát tanult. 1945 januárjában került a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztályára, 1946-tól az ÁVO XVI. alosztályának vezetőjeként a politikai rendőrség kerületi csoportjait felügyelte. 1948 januárjában az alosztályt átszervezték, és Radványi a kibővített feladatokat ellátó VII. alosztály irányítását vette át. 1950 szeptember 17-én a Szűcs Ernő-ügyben őt is letartóztatták, majd

1951-ben izgatás és hivatali titoksértés vádjával 6 év börtönre ítélték. 1953-ban amnesztiával szabadult. Ezt követően a Klement Gottwald Villamossági Gyárban helyezkedett el, ahol szinte kezdettől fogva az ipari elhárítás ügynökeként működött egészen rehabilitálásáig és a BM-be történt visszavételéig. 1954 októberében a BM VII. (Közlekedési és Postai Elhárító) Főosztályára került osztályvezetőnek. A forradalom leverése után 1956. november elejétől folytatta az operatív munkát. 1957. január 1-jével lett – alosztályvezetőként – a közlekedési elhárítás első embere. 1957 májusában a BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya élére helyezték, másfél év múlva leszerelték. Később a Magyar Televízióhoz került, ahol a dokumentumfilm-osztályt vezette.

RÁTH KÁROLY (1903–1985): újságíró. Eredetileg *Leichter Károly*nak hívták. Az 1920-as években Aradon, Brassóban és Kolozsvárott dolgozott újságíróként. 1927-ben kommunista tevékenység (izgatás) miatt hat hónap börtönre ítélték. 1937-től harcolt a spanyol polgárháborúban, a köztársaságiak veresége után Franciaországban internálták. 1942-ben a brit hadsereg tagja lett, majd átkerült a Vörös Hadseregbe, ahol kapitányi rangot kapott. 1945–1948 között a szovjet hadsereg magyar nyelvű lapja, az *Új Szó* felelős szerkesztője volt. 1948 májustól szeptemberig a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályán szolgált rendőr ezredesi rangban. 1949. januártól letartóztatásáig, azaz 1949. szeptember 12-ig a Magyar Távirati Iroda osztályvezetőjeként dolgozott. A Szebenyi Endre és társai perben 1950. március 20-án első fokon, majd 1950. május 20-án másodfokon egyaránt 8 év fegyházbüntetésre ítélték. 1954. szeptember 1-jén szabadult, 1955. április 25-én rehabilitálták, utána a Honvédelmi Minisztériumba került alezredesi rangban. 1957 és 1979 között diplomata: athéni, bagdadi, kabuli és koppenhágai nagykövet volt.

RÓNAI RUDOLF (1921–2014): politikus, diplomata. Rónai Sándor fia. Nyomdász segédlevelet szerzett. 1945. szeptember végétől a GRO vezetőjének, Villányi Andrásnak a helyetteseként szolgált rendőr őrnagyi rendfokozattal. 1948 novemberétől a magyar különleges repülőszázad parancsnoka, majd 1950. októberig a Magyar Repülőszövetség főtitkárhelyettese volt. 1954 végétől a Hazafias Népfront Titkárságát vezette, 1955. márciustól a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség elnökhelyetteseként tevékenykedett. 1956 végén repülésügyi kormánybiztos lett, majd megbízták a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium 1957. július 1-jén létrejött Légügyi Főigazgatósága vezetésével. 1963. áprilisban a közlekedés- és postaügyi miniszter helyettesévé nevezték ki. 1967. júliusban a Külügyminisztérium állományába került, s 1976-ig helsinki nagykövet, majd 1980-ig a Kulturális Kapcsolatok Intézetének igazgatója volt.

RÓNAI SÁNDOR (1892–1965): politikus, miniszter. Kőműves szakmát tanult. 1910-ben lépett be a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba, 1925-ben bekerült a párt országos választmányába. 1945. júliusban az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátásügyi miniszterévé nevezték ki, augusztusban az újjászervezett SZDP politikai bizottságának tagja lett. 1945. novembertől 1949. júniusig kereskedelem- és szövetkezetügyi miniszter volt. Az SZDP vezetőségén belül a kommunista párttal való együttműködés feltétlen hívének számított, így az 1948. júniusi kényszerfúzió után megalakult MDP Központi Vezetőségébe és Politikai Bizottságába egyaránt beválasztották. 1949. júniustól az újjászervezett Külkereskedelmi Minisztérium élére került, s tagja lett a Népgazdasági Tanácsnak is. 1950. májustól a kollektív államfői testület, az Elnöki Tanács elnöke, 1952. augusztustól 1963. márciusig az Országgyűlés elnöke volt.

SALLY JUDIT (1923): titkárnő. Neve *Saly*ként is szerepel a forrásokban. Szebenyi Endre ismerőseként került a politikai rendőrségre 1945 februárjában, amikor belépett az MKP-be is. 1945. áprilistól 1948. decemberi elbocsátásáig a Belügyminisztériumban dolgozott gépírónőként, illetve titkárnőként különböző osztályokon. 1949 márciusában kizárták az MDP-ből, 1949. július 7-én Szebenyivel való bizalmas kapcsolata miatt letartóztatták, október 1-jén Kistarcsára internálták. 1950. március 20-án a Budapesti Büntetőtörvényszék, majd 1950. május 20-án a Legfelsőbb Bíróság egyaránt 3 évi fegyházbüntetésre ítélte. 1954-ben kezdődött rehabilitációja, amely a Legfelsőbb Bíróság felmentő ítéletével 1955. augusztus 11-én zárult.

SAS LÁSZLÓ (1893–1974): újságíró. Eredetileg *Schosberger László*nak hívták. A Magyar Királyi Honvédségtől főhadnagyi rangban szerelt le. A budapesti *Világ*, majd a *Nagyváradi Napló* munkatársa volt, riportokat, tárcákat, a *Keleti Újság*ban novellát közölt. 1938-ig különféle magyar és külföldi lapokban jelentek meg gazdasági és politikai cikkei. 1941. április 27-én behívták katonának, majd Tokajba vitték munkaszolgálatra. Később a kistarcsai és a nagykanizsai internálótáborokban raboskodott, 1943 júliusában szabadult. 1944-ben Auschwitzba deportálták, de sikerült megszöknie. 1945-ben került a GRO-hoz, ahol gazdasági szakértőként dolgozott. 1949-ig volt a rendőrség állományában különböző beosztásokban. Később sorozatszerkesztőként, műfordítóként működött.

SEBES SÁNDOR (1902–1999): kommunista funkcionárius. A második világháború előtt a Magyar Általános Takarékpénztár csoportvezetőjeként dolgozott. 1929-ben csatlakozott az illegális kommunista párthoz, 1936-tól az egyik nemzetközi brigád politikai tisztje volt a spanyol polgárháborúban,

1939-ben Franciaországban internálták. 1946 októberétől az MKP, illetve az MDP KV Gazdasági Osztályát vezette. 1951-ben a Belkereskedelmi Minisztériumba helyezték, ahol előbb főosztályvezető, majd 1953-tól miniszterhelyettes, 1956-tól 1969-ig pedig a belkereskedelmi miniszter első helyettese volt.

SÓLYOM LÁSZLÓ (1908–1950): altábornagy. Eredeti neve *Schick László* volt. 1931-től hivatásos katonatisztként szolgált, 1941-ben vezérkari századosként nyugállományba vonult. 1942-ben belépett az illegális kommunista pártba, majd 1943-ban a Független Kisgazdapárt polgári tagozatába. 1944-ben tagja volt a KMP Katonai Bizottságának. 1944. november 19-én a nyilasok elfogták, de sikerült megszöknie. 1945. januártól Budapest rendőrfőkapitánya volt. 1946. májusban a Honvédelmi Minisztérium katonai csoportfőnökévé, 1948. áprilisban főcsoportfőnökévé, 1948. decemberben a Honvéd Vezérkar főnökévé nevezték ki. 1950. május 20-án az ÁVH letartóztatta, a Budapesti Katonai Törvényszék 1950. augusztus 10-én első, majd a Katonai Főtörvényszék egy héttel később másodfokon is halálra ítélte, és kivégezték. 1954. szeptember 17-én a Katonai Felsőbíróság részben felmentette a vádak alól, teljes rehabilitálására 1990. október 1-jén került sor.

SVÉD ANDRÁS, DR. (1912–1999): rendőr őrnagy, külkereskedő. Eredeti vezetékneve *Schossberger* volt. 1945-től a GRO-nál szolgált gazdasági szakértőként, majd 1947-től a II. alosztályt vezette őrnagyi rangban. A gazdasági rendőrség megszűntekor az ÁVH-hoz került. 1958-tól a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat igazgatója, 1964-től a montreali magyar kereskedelmi kirendeltség vezetője volt. 1973-ban az Artex Külkereskedelmi Vállalat vezérigazgató-helyetteseként dolgozott.

SZEBENYI ENDRE, DR. (1912–1950): jogász, belügyi államtitkár. Budapesten ügyvédként dolgozott, perbe fogott szociáldemokraták, kommunisták védelmét is elvállalta. 1943-ban behívták munkaszolgálatra. 1945. június 11-től volt a Belügyminisztérium miniszteri tanácsosa, majd 1946. áprilistól miniszteri osztályfőnök, a Közrendészeti Főosztály vezetője. 1947. július 4-én Belügyminisztérium adminisztratív államtitkárává nevezték ki. 1949. június 7-én letartóztatták. A róla elnevezett per elsőrendű vádlottjaként a Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. március 20-án első, majd a Legfelsőbb Bíróság az év május 20-án másodfokon egyaránt halálra ítélte, és május 26-án kivégezték. A Legfelsőbb Bíróság 1955. október 13-án rehabilitálta.

TÍMÁR ISTVÁN, DR. (1913–1991): jogász, rendőr ezredes. Eredeti vezetékneve *Schwartz* volt. A második világháborút munkaszolgálatosként élte át. 1945. januártól a politikai rendőrség tagja, 1947 decemberétől Péter Gábor helyettese volt. 1948 decemberétől az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi és ügyészi főosztályát vezette. 1953. január 16-án tartóztatták le. A Péter Gábor és társai elleni perben első fokon 1953. december 24-én 12, majd másodfokon 1954. január 15-én 11 évi börtönbüntetésre ítélték. 1956 október 15-én szabadlábra helyezték, 1957. február 4-én rehabilitálta a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma. 1962-ben kinevezték a Legfelsőbb Bíróság első elnökhelyettesévé, de fél év múlva „a munkásmozgalomban részt vettek elleni törvénysértő perek" lezárásáról hozott KB-határozatot követően felmentették tisztségéből. Nyugdíjazásáig a Szerzői Jogvédő Hivatal főigazgatója volt.

TŐKÉS OTTÓ (1922–1974): miniszteri osztálytanácsos. 1945. március 20-ától a Belügyminisztérium Titkárságát, 1948-tól Elnöki Osztályát vezette. 1949. június 17-én vették őrizetbe a Rajk-ügy során. A Szebenyi Endre és társai perben szervezkedés vádjával 1950. március 20-án 6 év kényszermunkára ítélte a Budapesti Büntetőtörvényszék, amit 1950. május 20-án helybenhagyott a Legfelsőbb Bíróság. A BM Vizsgálati Főosztály 1954-ben kezdte meg ügyének felülvizsgálatát, júniusban felfüggesztették a büntetését, és szabadlábra helyezték. 1954–1955-ben a Fővárosi Döntőbíróság helyettes vezetője, majd az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezető munkatársa volt. 1956-tól 1974-ig a Magyar Tudományos Akadémia Hivatalának vezetőjeként, majd az Országos Természetvédelmi Hivatal, illetve 1978-tól az Országos Környezet és Természetvédelmi Hivatal elnökhelyetteseként dolgozott.

VILLÁNYI ANDRÁS, DR. (1913–1950): jogász, rendőr ezredes. Eredetileg *Wilheim Andor*nak hívták. 1945–1948 között a gazdasági rendőrség vezetője, majd 1949-ig pénzügyminisztériumi osztályvezető volt. Az ÁVH 1949. szeptember 20-án letartóztatta. A Szebenyi Endre és társai per másodrendű vádlottjaként a Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. március 20-án első, majd a Legfelsőbb Bíróság 1950. május 20-án másodfokon egyaránt halálra ítélte, s május 26-án kivégezték. A Legfelsőbb Bíróság 1955. október 13-án rehabilitálta. (Részletes életrajzát lásd a kötetben, a „Szükség van gazdasági rendőrségre" című fejezetben.)

VILLÁNYI ANDRÁSNÉ, született *Frank Zsuzsanna* (1914–1990): 1946-tól a Nemzeti Segély tiszteletbeli alelnöke, majd a Magyar Vöröskereszt egyik főmegbízottja volt. 1949 januárjától a Magyar Szabadságharcos Szövetségben dolgozott. Férje letartóztatását követően akkor 6 éves kislányával együtt kitelepítették Szentesre, és kizárták az MDP-ből. 1954-ben térhettek vissza Budapestre, ahol a Gyapjúbegyűjtő Vállalatnál helyezkedett el. 1956. január 11-én a Központi Ellenőrző Bizottság visszaállította párttagságát.

VILLÁNYI ERNŐ (1917): osztályvezető, igazgató. Villányi András öccse. Eredeti neve *Wilheim Ernő* volt. 1947 szeptemberétől a Nemzeti Kereskedelmi Rt. igazgatójaként dolgozott. 1949. szeptember 28-án az ÁVH letartóztatta. A Szebenyi Endre és társai per tizenkettedrendű vádlottjaként a Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. március 20-án 5 év fegyházbüntetésre, hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának 10 évi időtartamú felfüggesztésére, valamint 5000 forint vagyoni elégtétel megfizetésére ítélte. A Legfelsőbb Bíróság 1950. május 11-én büntetését másodfokon 3 évre mérsékelte. Büntetése 1952. október 12-én járt le, ekkor internálták Kistarcsára, ahonnan az amnesztiarendelettel 1953. szeptember 1-jén szabadult. Ezt követően segédmunkásként, majd gépkocsivezetőként dolgozott. A Legfelsőbb Bíróság 1955. augusztus 11-én felmentette a vádak alól. Az 1956-os forradalom alatt elhagyta Magyarországot.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
ales., alezr.	alezredes
alhdgy.	alhadnagy
alo., aloszt.	alosztály
áv.	államvédelmi
ÁVH	Államvédelmi Hatóság
ÁVO	Államvédelmi Osztály
B., b.	bizalmi
BFL	Budapest Főváros Levéltára
BHÖ	Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása
BM	Belügyminisztérium
Bp.	Budapest, Büntető perrendtartás
BRFK	Budapesti Rendőr-főkapitányság
bts.	bajtárs
cs.	csoport
csop.	csoport
d.	doboz
de.	délelőtt
db., drb.	darab
e., elv., elvt.	elvtárs
eln.	elnöki

ezr.	ezredes
f.	fond, folyó
fhdgy.	főhadnagy
FM	Földművelésügyi Minisztérium
fog.	fogalmazó
főcsop.	főcsoport
Ft., frt.	forint
GRO	Gazdaságrendészeti Osztály
GRÜ	Gazdasági Rendészeti Ügyosztály
GYOSZ	Gyáriparosok Országos Szövetsége
h.	helyettes
hiv.	hivatal, hivatali
ir.	irodai
izr.	izraelita
Katpol	Katonapolitikai Osztály
KEOKH	Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal
ker.	kerület, kerületi
Kmf., Kmft., K. m. f. t.	kelt mint fent
krt.	körút
KV	Központi Vezetőség
L., l.	láttam
m.	magyar
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
min.	minisztérium(i)
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
NS	Nemzeti Segély
ny., nyom.	nyomozó
oszt.	osztály
ő. e.	őrzési egység
őrgy.	őrnagy
PIL	Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár
PRO	Politikai Rendészeti Osztály

r.	rendőr
r.ny., rny., r.nyom.	rendőrnyomozó
rk.	római katolikus
rt.	részvénytársaság
s. hiv.	segédhivatal
sk.	saját kezűleg
sorsz.	sorszám
sz.	szám, számú
szds.	százados
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
szerz. alk.	szerződéses alkalmazott
Szfv.	Székesfőváros
szolg. vez.	szolgálatvezető
ti.	tudniillik
tisztv.	tisztviselő
u.	utca
ún.	úgynevezett
uő	ugyanő
ÜB	Üzemi Bizottság
vez.	vezető, vezetője

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.1. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai, 1945–1946
  1. doboz
1.2. A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának iratai, 1946–1948
  1–2. doboz
2.1. A volt zárt irattár levéltári anyaga
  I/1. Rajk László és társai
  I/11. Dr. Villányi András
  I/12. Villányi Ernő
  I/13. Rajk Lászlóné, Szebenyi Endre, Villányi András, Villányi Ernő, Sally Judit
  VI/19. A Péter Gábor-ügyben keletkezett gazdasági bűncselekményt bizonyító anyagok
  VII/11. Popescu György
  XI/9. Az MKP-, az MDP-központ és az ÁVH pártbizottságával kapcsolatos iratok
  XI/10. Rendőri pártszervek iratai (1947)
2.5.4. Rendőrhatósági őrizettel kapcsolatos iratok
  5210/1945. Bauer Géza György
2.5.7. Közbiztonsági őrizettel kapcsolatos iratok
  Kistarcsa 150. kötet
  Tököl 148. kötet
3.1.5. Operatív dossziék
  O-9294. Váli Ferenc

O-19313/1. Egyesült Izzó
3.1.9. Vizsgálati dossziék (V-dossziék)
V-700/6. A Mindszenty-ügy
V-86000/40. FM-ügy
V-121702. Lőtsös Vilmos és társai
3.2.4. Kutató dossziék
K-1419. Dr. Bay Zoltán
4.1. Az állambiztonsági munkához készült háttéranyagok
A-2110. A szervezkedés, a kémkedés és a szabotázs büntetőjogi megítélésének rövid történeti áttekintése. 1970
A-2126/167. A Magyar Közösség ügye
D. Gy. (Dokumentációs gyűjtemény) Külső iratok gyűjteménye
20153/1945. fk. – eln. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának megszervezése, 1945. december 27.
13.648/1946. Bárányos Károly levele Rajk László belügyminiszter részére, 1946. szeptember 14.

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VI.12.a.1. Általános iratok (1945)
3. doboz
6. doboz
XXIV.1. BRFK Központi irattára (1945–2008)
8. doboz
10. doboz
24. doboz

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

M-KS 276. fond. A Magyar Dolgozók Pártja központi szerveinek iratai
67. csoport. Farkas Mihály titkári iratai. 124. őrzési egység
84. csoport. Államvédelmi Bizottság. 12. őrzési egység
XIX-B-1-r. A Belügyminisztérium Elnöki Főosztályának iratai
2., 3., 5., 12., 15. 16., 22., 28., 37., 55. doboz

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL)

274. fond. A Magyar Kommunista Párt iratai
4. csoport. Titkárság, Főtitkárság. 46. őrzési egység
11. csoport. Karhatalmi Osztály. 8., 9. és 10. őrzési egység
12. csoport. Állampolitikai Osztály. 156. őrzési egység

Forráskiadványok

Szűcs László (szerk.) 1997: *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1944. december 23.–1945. november 15.* A. kötet. Budapest, Magyar Országos Levéltár.
Szűcs László (szerk.) 2003: *Nagy Ferenc első kormányának Minisztertanácsi Jegyzőkönyvei, 1946. február 5.–1946. november 15.* Budapest, Magyar Országos Levéltár.
G. Vass István: *Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1945. november 15.–1946. február 4.* [7] 74. Jegyzőkönyv. 1945. december 10. http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_41_mt/?pg=246&layout=s&query=SZO%3D%28december%2010%29, 2015. augusztus 31.

Visszaemlékezések

Szász Béla 1989: *Minden kényszer nélkül.* Budapest, Európa–História.
Kiss József 2012: *ÁVO-s voltam, ÁVO-sok vertek...*. http://betiltva.com/2010-2013/kiss-jozsef-avo-s-voltam-avo-sok-vertek-ii-resz/, 2015. április 12.

Periodikák

Kis Újság
1945. augusztus 30.
Magyar Közlöny
1945. évi 2., 19., 106., 127., 128., 135., 152., 153., 203., 204. szám.
1946. évi 168., 169., 228., 295. szám
1950. évi 2. szám
Rendőrségi Közlöny
1945. évi 1. szám
1947. évi 1. szám
1948. évi 25. szám
Szabad Nép
1945. augusztus 30., szeptember 1., szeptember 5., szeptember 6., szeptember 13., szeptember 15., október 5., október 21., október 27.
1946. június 23., június 25., június 27., július 21., október 6., október 9., december 14.
Szabad Szó
1945. augusztus 30.

Irodalom

A szocialista társadalom jogrendszere. http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/94.html, 2015. január 30.

Baczoni Gábor 2000: Négy törvénysértő per utóélete. In Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről.* Budapest, Történeti Hivatal. 239–361.

Baczoni Gábor 2002: Péter Gábor és Tömpe András pár(t)viadala. In Gyarmati György (szerk.): *A Történeti Hivatal Évkönyve, 2001–2002.* Budapest, Történeti Hivatal. (Trezor 2.). 79–110.

Balogh Margit 2008: „Isten szabad ege alatt" – az egyházak Magyarországon 1945 és 1948 között. In Uő (szerk.): *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után.* Budapest, Kossuth Kiadó. 49–60.

Balogh Sándor–Földesi Margit (szerk.) 1998: *A magyar jóvátétel és ami mögötte van... Válogatott dokumentumok, 1945–1949.* Budapest, Napvilág Kiadó.

Baráth Magdolna 1999: Az MDP vezetése és a rehabilitáció (1953–1956). *Múltunk,* 1999/4. 40–97.

Baráth Magdolna 2013: Adalékok a magyar határvédelem/határőrség második világháború utáni újjászervezéséhez. *Betekintő,* 2013/4. http://www.betekinto.hu/2013_4_barath, 2015. május 3.

Bencsik Péter 2010: *A határszéli gazdasági, kettősbirtokos forgalom megszűnése, 1945–1950.* http://epa.oszk.hu/02100/02176/00008/pdf/RTF_22_013-019.pdf, 2015. május 3.

Cseszka Éva 2012: *Gazdasági típusú perek, különös tekintettel az FM-perre* (1945–1953). Budapest, Gondolat Kiadói Kör Kft.

Fehérváry István 1990: *Börtönvilág Magyarországon, 1945–1956.* Budapest, Magyar Politikai Foglyok Szövetsége.

Gyarmati György 2000: *A politika rendőrsége, '45–56.* http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/gyarmati3.htm, 2014. december 5.

Honvári János 2006: *XX. századi magyar gazdaságtörténet.* Budapest, Aula Kiadó.

Dr. Horváth Ibolya–dr. Solt Pál–dr. Szabó Győző–dr. Zanathy János–dr. Zinner Tibor (szerk.) 1995: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 4.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Rt.

Huszár Tibor 2009: *A pokol malmai. Szűcs Ernő ÁVH ezredes ügye és elágazásai.* Budapest, Corvina.

Koroknai Ákos (szerk.) 2004: *A Tungsram Rt. története, 1896–1996.* http://mek.niif.hu/08700/08736/08736.pdf, 2015. január 24.

Krahulcsán Zsolt 2013: A BM KEOKH és Útlevél Osztály. In Cseh Gergő Bendegúz–Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése, 1956–1962.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L' Harmattan Kiadó.

Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf (szerk.) 2009: *A politikai rendészeti osztályok, 1945–1946.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L' Harmattan Kiadó. (Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1.)

Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf (szerk.) 2015: *Az Államvédelmi Osztály, 1946–1948.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L' Harmattan Kiadó. (Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 2.)

Molnár János 2009: „A másodrendű vádlott". Villányi András elítélésének és rehabilitációjának rekonstruálása. *Múltunk,* 2009/4. 100–137.

Molnár János 2010: Razziák a fővárosban. *Múltunk,* 2010/4. 46–64.

Müller Rolf 2012: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban.* Budapest, Jaffa Kiadó.

Nagy Edit 2008: *Gazdasági szabotázs ügyek jogi háttere.* http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/kutatasifuzetek13.pdf, 2014. november 12.

Okváth Imre 2000: „Sziget egy reakciós tenger közepén". Adalékok a Katpol történetéhez, 1945–1949. In Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről.* Budapest, Történeti Hivatal. 57–96.

Palasik Mária 1995: A jogállam csapdái Magyarországon 1947 első felében. (A Magyar Közösség pere mint eszköz a kisgazdapárt hatalomból történő kiszorításához.) *Századok,* 1995/6. 1305–1335.

Palasik Mária 2000: A politikai rendőrség háború utáni megszervezése. In Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről.* Budapest, Történeti Hivatal. 33–57.

Papp Attila 2012: Uzsorabíróságok Magyarországon. *Jura – A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja,* 2012/2. 148–159.

Papp István 2011: Fehér Lajos, Péter Gábor helyettese. *Betekintő,* 2011/3. http://www.betekinto.hu/2011_3_papp, 2014. október 13.

Pető Iván–Szakács Sándor 1985: *A hazai gazdaság négy évtizedének története.* I. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Polák György 2004: „Csapás" a feketekereskedelemre. A gazdasági rendőrség ténykedése 1945 után. In *Korrajz, 2002. A XX. Század Intézet évkönyve.* Szerkesztette Schmidt Mária. Budapest, XX. Század Intézet. 128–138.

Szakács Sándor–Zinner Tibor 1997: *A háború „megváltozott természete". Adatok, tények, összefüggések, 1944–1948.* Budapest, Genius Gold Rt.

Szekér Nóra 2010: *A Magyar Testvéri Közösség története.* Budapest, „Norma" Nyomdász Kft.

Varga László 1999: *„Forradalmi törvényesség". Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon.* http://www.c3.hu/scripta/beszelo/99/11/09varga.htm, 2015. január 8.

Zinner Tibor 2013: *„A nagy politikai affér" – a Rajk–Brankov-ügy.* Budapest, Saxum Kiadó.

Zsitnyányi Ildikó 2004: Bagón a dohányt. Az ÁVH bizalmas pénzügyi forrásai. In *Száz rejtély a magyar kommunizmus történetéből.* Budapest, Gesta Könyvkiadó. 68–69, 70–71.

NÉVMUTATÓ

A, Á

Aczél György 217, 237
Ács Tamás 252
Adler György 26, 162, 170
Adler Jenő 162
Alpár Zoltán 53
Antal Tibor 205, 229
Aradi Alter Sándor 79, 80, 224, 225, 228, 233, 235–237, 243, 251
Árvai István 214
Aschner Lipót 50, 251, 252

B

Bakócz Iván 229, 277
Balabán Adolf 160
Balabán György 21, 24, 26, 29, 31, 160, 233, 251
Balabán Péter 233, 240, 252
Bán Antal 186
Bánóczy György 205
Bányai Etelke 163
Bárányos Károly 36, 73, 133, 134, 139, 150, 152, 188, 190, 252
Bauer Géza György 136, 144–148, 252
Bay Zoltán 50, 51, 205, 251–253
Beck János 91, 227, 234, 253
Benedek László 219
Berán Iván 240
Berei Andor 10
Bertóti József 25
Binger János 229
Birkás János 131
Bjelkin, Fjodor 216
Blitzer Vilmos 214
Bogyó Géza 203
Brankov, Lázár 240, 253
Braunstein Jakab Jenő 78, 79, 225, 230, 232, 233, 235, 236, 253
Bujdosó Imre 26
Bun József 47
Büki József 214

C

Czakó Kálmán 92, 237
Czövek István 149

CS

Csapó Andor 20, 76, 160, 254
Császár Emil 159, 166–168
Csatári József 90, 254
Cséby Lajos 88, 91, 254
Cseresnyés Sándor 91, 254
Csillag Tibor 206
Csont Ferenc 78, 79

D
Damásdi Zoltán 147
Décsi Gyula 77, 84, 90–92, 255
Dékány István 160
Dénes Jenőné 164
Demény Pál 219, 257
Demeter György 252
Dobi István 52
Dombi Antal Albert 229
Domokos József 245
Domonkos Miksa 219
Dorosy Dezső 47
Dunai László 163
Dunai Pál 163

E, É
Ékes István 216
Elefánti Ervin Ernő 19, 20, 29, 161, 232, 255
Erdei Ferenc 5, 12, 17, 106, 110, 132
Érdi Sándor 81, 82
Érsek Tibor 225
Esterházy Pál 218

F
Farkas Mihály 15, 16, 40, 41, 65, 90, 103–105, 169, 221, 255
Farkas Vladimir 214, 218
Fehér Lajos 16, 17, 19, 21, 107, 256
Feledi Dénes 48
Félegyházi Ervin 25, 26
Feri Sándor 76
Fisch József 203, 204
Fogass József 11, 13–16, 99, 102–105, 256
Fonyó Antal 26
Földényi József 218
Földi Iván 252
Frank Zsuzsanna 21, 226, 264
Friss Gyula 187
Friss István 22

G
Gábor Jenőné 164
Gábor Róbert 76
Garam József 206
Gárdonyi Pál 64, 65, 228
Gártner Rózsa 238
Gerő Ernő 38, 50, 65, 66, 79, 224, 256
Glatz László 161
Grimnyik János 207
Goldberger Berta 162
Gulácsy György 152
Gutmann Ilona 162

GY
Gyenes-Dienes András 19
Gyöngyösi László 173
Györe József 245
György István 64, 171

H
Haris Olivér 18
Házi Árpád 245
Herpai Sándor 88
Holacsek Szaniszló 206
Holländer Jenő 253
Horthy Miklós 220
Horváth Sándor 20
Huba Gyula 26, 29, 154

I
Ignácz János 206
Illek András 26, 128

J
Jankovich Dénes 50, 51, 197, 198, 205, 251, 257
Jékely László 220
Jékely Sándor 26, 29

K
Kádár János 7, 38, 86, 87, 171, 222, 223
Kárász Győző 231, 234, 257
Károlyi Márton 84, 240, 242, 257
Kendy Finálly István 278
Kiss József 76, 77
Kiss Toldi Ferenc 92, 228, 229
Kondor József 78, 228, 253
Kónya Lajos 214
Korda György 73, 86, 228, 232, 237, 240, 257
Kossa István 5, 15, 16, 103–105, 257
Kovács Emil 65
Kovács Andor 160
Kovács Ferenc 90, 91, 258
Kovács János 78, 79, 199, 219, 258
Kovács József 171, 214
Kovács László 163
Kovács Ödön 163

L
Labdás Károly 147
Ladányi József 75, 154, 158, 167, 168, 258
Levuskin, Ivan Ivanovics 70
Liszay Leichner 215
Lőtsös Vilmos 53, 54,
Lukács Frigyes 173
Lusztig László 29
Lux Ernő 217

M
Magasházy Ödön 217
Marschal László 254
Mauthner Mihály 171
Meinl, Julius 174
Menzl Artúr 205
Mészáros Mihály 207
Mészáros Miksa 42
Mihalovics Zsigmond 218
Miklós Béla 132
Milch Anna 19, 159, 226, 238
Mindszenty József 218
Mód Aladár 258, 259
Mód Péter 240, 258
Molnár Zsuzsanna 229
Muránszky Tibor 156

N
Nagy Ferenc 219, 220
Nagy Imre 38, 52, 67, 120, 132, 133, 258
Nagy Lajos 64, 65
Nemes Béla 198, 207
Neumann János 253
Nógrádi Sándor 217
Non György 7, 246

O
Orbán László 212
Ordass Lajos 44
Oszkó Gyula 91, 217, 233, 240, 258, 259
Ottrubay Melinda 218

P
Pálffy György 13, 51, 81, 82
Pátkai Béla 162
Péter Gábor 12, 16, 19–21, 23, 34, 37, 38, 51, 53, 72, 83–87, 89, 90, 91, 93, 167, 193, 196, 199, 212, 216, 218, 223, 232–234, 237, 240, 241, 254, 255–259, 262, 263, 264
Piros László 20, 92
Podány János 131, 143, 144
Pongrátz Jenőné 217
Popescu György 216
Pozsonyi Popper Endre 78, 79, 237

R

Radvánszky Albert 44
Radványi Dezső 85, 199, 211, 259
Rajk László 35-38, 51, 52, 53, 83-87, 89-91, 185, 188, 190-192, 212, 214, 215, 219, 220, 223, 229, 230, 232, 233, 241, 242, 254, 258
Rajk Lászlóné 91, 243
Rákosi Mátyás 15, 38, 44, 47, 53, 87, 88, 90, 91, 103-105, 256
Ráth Károly 53, 72, 90, 91, 233, 240, 260
Ratulovszky János 120
Reindl Rafael 221
Révai József 11, 38, 48
Ries István 42, 92
Rigó László 24
Roediger-Schluga Miklós 217
Rónai Rudolf 24, 25, 115, 119, 148, 149, 160, 260
Rónai Sándor 17, 24, 57, 137, 139, 140, 148, 155, 260, 261
Roósz Lajos 48

S

Sachs László 147
Salgó László 178, 207
Salgó Sámuel 161
Salgó Sándor 149, 161
Sally Judit 91, 219, 230, 242, 243, 261
Sándor László 171, 228, 229
Sándor Ottó 24-26, 29
Sas László 35, 162, 174, 178, 261
Schosberger Ede 161
Schon Margit 226
Schwarcz Gizella 161
Sebes Sándor 79, 236, 261
Simon Jolán 259
Singer Sarolta 163
Sólyom László 6, 7, 24, 27, 57, 62, 73, 114, 119, 139, 149, 152, 171, 182, 183, 262
Somlai László 205
Somogyvári József 165
Soóky százados 167
Suppan Kornél 173
Stöckler Lajos 219
Strubert Benedek 25
Svéd András 77, 84, 91, 200, 201, 262

SZ

Szabó alezredes 158, 166, 167, 169
Szabón János 135, 146, 154-156
Száll János 89
Szász Béla 81
Szebenyi Endre 38, 77, 88, 90-93, 187, 212-221, 226, 238-240, 242, 243, 253-255, 258-264
Szebenyi Stern Árpád 238
Székely Sándor 24
Széll Jenő 172
Szénásy őrnagy 220
Szenes Iván 84
Szent-Györgyi Albert 253
Szentiványi József 219
Szilágyi József 89
Szirmai Ferenc 229
Szoboszlay Pál 29
Szombati Gizella 229
Szőnyi László 214
Szűcs Ernő 78, 79, 91, 217, 242, 259
Sztálin, Joszif Visszarionovcs 219

T

Tantó Gábor 25
Tildy Zoltán 66, 67, 132, 220
Tildy Zoltán, ifj. 174
Tímár István 19, 20, 79, 91, 92, 160, 232, 237, 262
Tőkés Ottó 91, 233, 240, 263

Tömpe András 12, 20, 34, 35
Tsuk Rudolfné 229

V

Vági Ferenc 252
Vajda Imre 10
Varga Béla 38
Varga László 48, 217
Vargha Sándor 44
Varinyi István 204
Várkonyi László 48, 49
Vas Marcel 173
Vas Zoltán 13, 16, 50, 57, 73, 74, 103, 105, 129, 132, 256
Verhovai József 163, 164
Vig Gyula 154
Villányi András 19-21, 24, 26, 27, 28, 30-33, 35, 38, 39, 41, 42, 46, 48, 51-55, 62, 63, 65, 7-78, 82-93, 105, 159, 160, 171, 176-179, 181, 184, 185, 193, 196, 199, 200, 202, 203, 208, 209, 210, 211, 223, 225, 226-235, 238-241, 246, 251, 255, 257, 258, 260, 263
Villányi Andrásné (Frank Zsuzsanna) 246, 263
Villányi Ernő 78-81, 91, 224, 226, 228-230, 232, 234-237, 242, 243, 251, 264
Villányi Márta 21
Virágh Sándor 29
Vorosilov, Kliment Jefremovics 54
Vörös János 81

W

Wachsmann Károly 163
Wallenberg, Raoul 219
Weidinger Blanka 162
Weller Antal 76, 77
Wiesner Bella 214, 215
Wilheim Ármin Benedek 19, 159, 226, 238

Z

Zala István 280
Zala János 171
Zern Hermina 163

ZS

Zsedényi Béla 218
Zsille Zsigmond 217, 218

A Nemzeti Emlékezet Bizottságát az Országgyűlés az Alaptörvény U) cikk (3) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján, a Nemzeti Emlékezet Bizottságáról szóló 2013. évi CCXLI. törvénnyel állította fel.

A Bizottság feladata a kommunista diktatúrával kapcsolatos állami emlékezet megőrzése, a kommunista diktatúra hatalmi működésének feltárása.
A legfontosabb párt-, állami és társadalmi szervek intézménytörténetének és vezető apparátusának rendszerezett feltérképezésével arra a kérdésre keressük a választ, hogyan működtek a mindennapi gyakorlatban a pártállami diktatúra formalizált és rejtett hatalmi mechanizmusai; másként fogalmazva, a különböző döntéshozói és végrehajtói szinteken kik és hogyan érvényesítették a kommunista párt uralmát, a szovjet megszállás kezdetétől egészen a diktatúra bukásáig.

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó
A POLITIZÁLT GAZDASÁGI RENDŐRSÉG
A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY, 1945–1948

NEB Könyvtár

i-Zsitnyányi Ildikó A politizált gazdasági redőrség

NEB Könyvtár

CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI ILDIKÓ

A POLITIZÁLT GAZDASÁGI RENDŐRSÉG

A GAZDASÁGRENDÉSZETI OSZTÁLY, 1945–1948

NEB

NEMZETI EMLÉKEZET BIZOTTSÁGA